

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Historické vědy – české dějiny

Richard Vašek

Prezident Masaryk jako anonymní publicista (1918–1935)

President Masaryk as an anonymous journalist (1918–1935)

Disertační práce

vedoucí práce – Prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.

2012

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Poděkování

Chtěl bych vyjádřit své poděkování všem, kdo mi pomohli tuto disertační práci dokončit. Především však děkuji svému školiteli prof. PhDr. Robertu Kvačkovi, CSc., za trpělivost s jakou tuto práci vedl a za cenné podněty a připomínky, které mi při jejím vypracování poskytl.

Obsah

Poděkování	s. 3
Úvod: Vymezení tématu, koncepční rámec, prameny a literatura	s. 6
Motto	s. 16
Kapitola I	
Politická publicistika	s. 17
1. 1. Komunistické hnutí, kritika sovětského systému	s. 23
1. 2. Národnostní politika, postavení Němců v ČSR	s. 28
1. 3. Karel Kramář a Československá národní demokracie, spory o zahraniční politiku, kritika fašistického hnutí	s. 40
1. 4. Spory o osvobozenécké zásluhy a význam 28. října 1918	s. 61
Kapitola II	
Zájmy literárněvědné a filozofické	s. 65
2. 1. Literární referáty v Přítomnosti 1927–1928	s. 66
2. 2. Další literární a filozofické posudky	s. 74
2. 3. Tabulka – Neuveřejněné literární recenze T. G. Masaryka	s. 81
Kapitola III	
Lidé kolem Masaryka (Zázemí a nejbližší spolupracovníci prezidenta-žurnalisty)	s. 85
3. 1. T. G. Masaryk, Vladimír Kučera a Edvard Beneš v letech 1921–1922	s. 87
3. 2. (Exkurs I – Capri 1921) „Račte to podepsat libovolnou šifrou.“	s. 88
3. 3. (Exkurs II – Capri 1922) Takové věci, třeba jsou nesmyslné, mají se opravovat	s. 93
3. 4. (Exkurs III – T. G. Masaryk a Edvard Beneš 1922) Věc jsem dobře rozmyslil, nelze déle mlčet	s. 96
3. 5. „Pane sekční šéfe, dejte to laskavě zaříditi...“ Josef Schieszl	s. 97
3. 6. Vasil Kaprálek Škrach	s. 103
3. 7. Anna Gašparíková	s. 106
3. 8. Hubert Ripka	s. 106
3. 9. Další pracovníci KPR	s. 108
3. 10. Oskar Odstrčil	s. 109
3. 11. „Credo in unum homo!“ Oldra Sedlmayerová	s. 110
3. 11. 1. TGM a Lidové noviny 1928	s. 112
3. 11. 2. TGM a Lidové noviny 1929	s. 125
3. 12. Antonín Schenk	s. 137

Kapitola IV

Anonymní články prezidenta Masaryka z let 1918–1935

(Přehledy a shrnutí)

4. 1. „Anonymní článek, třebaže se známou šifrou, není správnou metodou pro ministra“ s. 141
4. 2. Tabulka č. 1
Anonymní články T. G. Masaryka, publikované v československém tisku
v letech 1918–1935 s. 144
4. 3. Tabulka č. 2
Přehled novinářských zkratk a šifer, jež byly použity při publikování prezidentových
anonymních textů s. 149
4. 4. Tabulka č. 3
Prezident Masaryk a rozmístění jeho anonymních příspěvků v československém tisku 1920 až
1934 s. 152

Kapitola V

Epilog

(Spory o Masarykovu anonymní publicistiku z let 1937–1938)

5. 1. „Vždyť hlína na hrobě v Lánech dosud neoschla.“ s. 161
5. 2. Český legionář a protilegionářská zeď s. 163
5. 3. Prodaná nevěsta a historikovo harakiri s. 169
5. 4. Muž v těžkém brnění a nazi v trní s. 179
5. 5. Difficile est historiam scribere s. 182
5. 6. Doslov s. 192

Závěr s. 194

Seznam zkratk s. 204

Seznam pramenů a literatury s. 205

Abstrakt s. 211

Abstract s. 213

Úvod: Vymezení tématu, koncepční rámec, prameny a literatura

Téma

Disertační práce se zabývá činností prvního československého prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka v průběhu jeho prezidentství (1918–1935), zvláště pak jeho činností literární a žurnalistickou, kterou se pokoušel ovlivňovat veřejné mínění a vstupoval do aktuálních sporů na nejrůznější témata. Předmětem mého zájmu je především Masarykova anonymní publicistika, tedy články a komentáře, které psal pod různými šiframi nebo je publikoval nepodepsané. Prvořadé je v tomto smyslu jeho zapojení do probíhajících politických zápasů, stranou ale nemohou zůstat například ani jeho zájmy literárněvědné. V tomto smyslu Masaryk samozřejmě navazoval na své předešlé aktivity před válkou a zvláště za světové války, kdy vystoupila do popředí důležitost soustavného rozvíjení československé propagandy, která se tehdy z podstatné části realizovala v tisku, především v novinách, časopisech, letácích apod.

Po válce nabylo toto Masarykovo působení zcela jiných rozměrů, neboť již nevystupoval jako soukromá osoba, nýbrž byl vnímán především jako prezident republiky, jako reprezentant státu. Jeho vysoká politická funkce i přirozená poválečná autorita se tak počala křížit s Masarykovým zvykem vyjadřovat veřejně svoje názory k různým věcem a vstupovat do aktuálního politického a kulturního dění. Tento rozpor, který byl limitován i formálním vymezením pravomocí prezidenta republiky, se Masaryk pokoušel vyřešit (či obcházet) mimo jiné anonymní publicistikou, tedy uveřejňováním nepodepsaných nebo šifrovaných komentářů a článků. Ve svých anonymních textech se tak mohl vyjadřovat s daleko větší mírou svobody a otevřenosti, než si mohl dovolit v podepsaných nebo oficiálních textech a prohlášeních. Často tak vstupoval především do aktuálních sporů dne, různých politických afér nebo širěji komentoval společenské a kulturní dění. I když jeho krytí novinářskými šiframi a zkratkami bylo mnohdy nedostatečné a mnozí jeho protivníci i přátelé čas od času odhalili skutečného pisatele, tento způsob vstupu do veřejného dění se stal jedním z Masarykových „poznávacích znamení“ a zůstal mu věrný až do velmi vysokého věku, vlastně až do konce prezidentského působení.

Předkládaná práce si tedy klade za cíl nejen podchytit a shromáždit, ale především analyzovat a interpretovat tuto prezidentovu všestrannou aktivitu, včetně popisu zázemí a mechanismů, kterými prezident touto cestou realizoval své skryté zásahy do veřejného dění. Práce by se měla také vyrovnat s problematikou Masarykova autorství těchto textů i dalších,

kteřé byly někdy prezidentovi připisovány. Součástí práce jsou též přílohy, obsahující podrobný a kriticky komentovaný soupis Masarykových anonymních textů, používaných šifer, rozvrstvení příspěvků v jednotlivých časopisech apod.

Současně si autor uvědomuje skutečnost, že výše popsaná aktivita tvořila jen část Masarykovy publicistické činnosti, takže bude vždy nezbytné doplnit a konfrontovat tuto prezidentovu „skrytou“ žurnalistiku s jeho veřejnými projevy a vyjádřeními, rozšířené např. ještě o jeho rozhlasové projevy. Jedině tak může být zhodnoceno jeho působení anonymní, respektive posouzeno, zda a nakolik se v těchto textech vyjadřoval odlišně od svých veřejně vyjadřovaných názorů. To je také jedna z otázek, na kterou by tato práce měla odpovědět.

Zhodnocení literatury a pramenů, koncepční rámec

Osobnost T. G. Masaryka byla a je badatelsky přitažlivá. O Masarykovi existuje již nepřehledné množství literatury nejrůznější úrovně. Pokud se však zaměříme na sledované téma, zjistíme, že tato obrovská masarykovská literatura se redukuje na relativně malé množství titulů. Především je nutno konstatovat, že samostatná práce, která by téma prezidentovy anonymní publicistiky pojednala souhrnně a komplexně, dosud neexistuje. Řada autorů, zabývajících se Masarykovou osobností a dějinami československé politiky a kultury v období První republiky se samozřejmě tímto fenoménem (tj. Masarykovými iniciativami v oblasti tisku a jeho vlastní publicistikou) zabývala, a to někdy i dosti podrobně. Pojednávány však většinou byly jen určité výseky této prezidentovy činnosti, zvláště z druhé poloviny dvacátých let. Celkový pohled tedy zatím podán nebyl. Tento relativní nedostatek literatury je na jedné straně určitou výhodou, na druhé straně však neumožňuje opřít se o již zpracovaná dílčí témata.

Pokud pomineme některé příležitostné vzpomínkové statě na T. G. Masaryka a jeho působení jako novináře, respektive zabývajících se jeho vztahem k žurnalistice,¹ případně dobové polemiky na stránkách novin a časopisů, první větší práci dotýkající se Masarykovy anonymní publicistiky byla až edice Jaroslava Werstadta v *Naší revoluci* z roku 1937, tedy krátce po Masarykově smrti.² Uveřejnění prezidentových anonymních textů týkajících se převážně sporů o historii osvobození ovšem vyvolalo takové množství negativních ohlasů, že Werstadt musel zareagovat sérií článků na svoji obhajobu, která později vyšla i v souborné

¹ Např. Oskar BUTTER a kol., *Masaryk žurnalista: sborník statí k 80. narozeninám T. G. Masaryka*, Praha 1930 nebo *Věstník československých novinářů*, roč. 7, č. 3, březen 1933. Zvláštní číslo bylo věnováno Masarykovi.

² Jaroslav WERSTADT, *O nepodepsané úvahy presidenta Osvoboditele*, *Naše revoluce* 13/1937, č. 3–4, s. 266–356.

podobě.³ Svě slovo ke sporům o historii osvobození a roli Masaryka v nich pak vyslovil mj. i bývalý ministr Jiří Stříbrný,⁴ drobnějších ohlasů pak bylo samozřejmě mnohem více. Tato epizoda je podrobně rozvedena v závěrečné kapitole, která by tak měla tuto disertační práci chronologicky i tématicky uzavřít.

Masarykovské téma nebylo po roce 1938 na dlouhá desetiletí žádoucí, o zevrubném a především ideologicky nezaujatém či neovlivněném bádání se dá vlastně hovořit až po pádu komunistického režimu v roce 1989. Dalo by se říci, že tehdy nastal jakýsi „masarykovský boom“. Vznikla celá řada publikací, pojednávající i námi sledované téma. Problémem je však jejich různá kvalita a především pak fakt, že problematika Masarykova žurnalistického působení je v nich pojednána jen dílčím způsobem, často pouze doplňující jinak zaměřený výklad. V tomto smyslu je na jedné straně tato literatura mnohdy cenným zdrojem informací i ukázkou různých přístupů, na druhé straně však téma zdaleka nevyčerpává.

Mezi kvalitní a faktograficky spolehlivé patří práce Antonína Klimka, především jeho dvoudílný *Boj o Hrad*, a také jeho autorské díly z ediční řady *Dějiny země Koruny české*. Z poslední doby je třeba zmínit alespoň souhrnné a přehledné práce Jaroslava Opaty, francouzského historika Alaina Soubigoua, autora Masarykovy politické biografie, a velkou monografii Jiřího Kovtuna *Republika v nebezpečném světě*. I tyto nověji vydané práce, zabývající se mnohdy velmi podrobně Masarykovou osobností a jeho činností v letech jeho prezidentství, se Masarykovou žurnalistikou zabývají okrajově, respektive všímají si těchto jeho aktivit v jiném kontextu, doplňujícím odlišně koncipovaný výklad. To se týká např. i posledního biografického pokusu Alaina Soubigoua, jehož práce vyšla i v českém překladu.⁵ V obsáhlé (451 stran) monografii se Soubigou prezidentovy anonymní publicistiky stručně dotkl jen na pěti místech, přičemž v jednom případě je jeho informace nepřesná a zavádějící.⁶ Podobně je orientována i další nepočtená zahraniční literatura. Jako příklad můžeme uvést studii americké historičky Andrey Orzoffové, meritorně věnované Masarykově politické publicistice ve dvacátých letech. V obsáhlé studii se věnuje prezidentovu vztahu k novinám a novinářům na pozadí dobového politického vývoje (spory o význam 28. října, Gajdova aféra,

³ Jaroslav WERSTADT, *Skrytý Masaryk. O nepodepsané úvahy presidenta Osvoboditele. Doslov k jedné kampani*, Praha 1938.

⁴ Jiří STŘÍBRNÝ, *TGM a 28. říjen*, Praha 1938.

⁵ Alain SOUBIGOU, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Praha 2004.

⁶ Autor totiž odkazuje většinou na archivní podklady a neověřuje již otištění textů v denním tisku. Tak na s. 269 své práce tvrdí, že Masaryk dal počátkem února 1922 v *Lidových novinách* otisknout článek s názvem „Hrad?“, ve kterém se pokouší pod šifrou Dr. V. K. popírat existenci Hradu jako mocenského centra. Potíž je však v tom, že tento Masarykem skutečně upravovaný text určený pro *Lidové noviny* tam z neznámých důvodů nakonec nevyšel. Autorem článku byl navíc prezidentův tajemník Vladimír Kučera, byť jej psal s prezidentovým vědomím a patrně podle jeho pokynů.

založení Národní strany práce apod.). Masarykovu anonymní publicistiku, jež byla v tomto období snad nejhojnější, však zhutnila do pouhých dvou odstavců.⁷ Podstatně obsáhlejší je sice její monografie nazvaná *Bitva o Hrad*; prezidentova anonymní publicistika je však opět pouze částí široce koncipovaného výkladu.⁸

K tomu dále přistupují monografie o Masarykových ideových souputnících a příznivcích (např. Ferdinand Peroutka, Karel Čapek) i protivnících (Jiří Stříbrný, Karel Kramář, Viktor Dyk), vzpomínkové statě osob pohybujících se „kolem Masaryka“ (např. Jarmila Kaloušová, Antonín Schenk, Anna Gašparíková-Horáková a další).

Cenné jsou i vzpomínky nebo archivní pozůstalosti dalších Masarykových spolupracovníků (např. Josefa Borovičky, Josefa Schieszla, Přemysla Šámala, Vladimíra Kučery). Nezastupitelným pramenem je pak nejen Masarykova korespondence s různými osobami (např. s moravskou literátkou Oldrou Sedlmayerovou, Karlem Čapkem ap.), ale mnohdy i vzájemná korespondence Masarykovi blízkých lidí (např. korespondence vedená mezi prezidentovým tajemníkem Vladimírem Kučerou a kancléřem Přemyslem Šámalem). Velkým problémem však zůstává různorodost a roztržitost těchto zdrojů a dále fakt, že sledovaná tematika i tak zůstává mnohdy na okraji pisatelova zájmu, resp. že jinak velmi cenné zmínky o Masarykových žurnalistických aktivitách se například v korespondenci objevují sporadicky a je potřeba projít značné množství materiálu. Bohužel Masaryk sám žádné ucelenější vzpomínky nebo poznámky na tuto svou činnost nezanechal a tak jsme odkázáni na sekundární, resp. zprostředkované zdroje informací.

K základním pramenům ke zkoumání Masarykovy publicistické činnosti patří také čtyřdílný výbor Masarykových článků, projevů a rozhovorů z prezidentského období nazvaný *Cesta demokracie*. Poučné je již původní vydání prvních dvou dílů připravené ve třicátých letech prezidentovým literárním tajemníkem a editorem jeho děl Vasilem Škrachem. Neobsahuje totiž (až na výjimky) žádné Masarykovy anonymní texty, byť v letech 1918–1923, které měly pokrýt první díly *Cesty demokracie*, jich prezident uveřejnil přes třicet. Je pochopitelné, že prezidentovy politické statě a komentáře, tehdy ještě stále výbušného obsahu, Škrach do oficiální sbírky nezařadil. Teprve činnost obnoveného Ústavu T. G. Masaryka po roce 1990 umožnila postupné vydání nových dílů, které již zahrnují i tuto část Masarykovy publicistické činnosti.

⁷ Andrea ORZOFF, „The Literary Organ of Politics“: Tomáš Masaryk and Political Journalism 1925–1929, *Slavic Review*, Vol. 63, No. 2 (Summer 2004), s. 275–300.

⁸ Andrea ORZOFF, *The Battle for the Castle. The Myth of Czechoslovakia in Europe 1914–1948*, New York – Oxford 2009.

Přes všechnu práci, která již takto byla vykonána je však nutno konstatovat, že ještě ne všechny otázky byly zodpovězeny. Podle mého názoru zůstává například stále otevřený problém Masarykova autorství některých zařazených (a na druhé straně také nezařazených) textů. Přístupy k některým problémům spjatým s tematikou Masarykovy anonymní publicistiky jsem si mohl prověřit již ve svých dřívějších publikačních výstupech; mohl jsem též vycházet z detailní znalosti prezidentových anonymních článků z počátku dvacátých let, se kterými jsem se seznámil při přípravě dvou nově vydávaných svazků souboru *Cesta demokracie*.⁹

K hlavním archivním pramenům patří Masarykova rozsáhlá písemná pozůstalost, uložená převážně v Archivu Ústavu T. G. Masaryka (především fondy TGM-Republika a TGM-Literární, ale např. i rozličné materiály z fondu Ústav T. G. Masaryka). Velmi důležitý je dále Archiv Kanceláře prezidenta republiky (AKPR), kde jsou však materiály využitelné pro tuto práci rozmístěny v mnoha fondech, takže je mnohdy potřeba projít značné množství materiálu. Mezi nejdůležitější zde patří fondy T (Tajné) a D (Důležité). Opominout nelze ani Archiv Národního muzea (ANM), kde je část materiálů ve fondu T. G. Masaryk, případně fondech dalších (např. Přemysl Šámal, Edvard Beneš, Emil Sobota ad.). Podobně lze část materiálů získat v Národním archivu (NA), zvláště v pozůstalostech Josefa Schieszla, Antonína Schenka, případně i v bývalém výstřížkovém archivu MZV.

Nejméně přínosný se v tomto smyslu jeví vlastní Archiv ministerstva zahraničních věcí (AMZV), kde je agenda soustředěna primárně na zahraničněpolitické záležitosti. Pouze doplňkový význam mělo též studium v Moravském zemském archivu v Brně (f. Lidové noviny Brno, f. Jaroslav Stránský). Vzhledem k tematickému vymezení se nepředpokládalo významné využití zahraničních archivů. Nabízela se jediné možnost studia osobních pozůstalostí některých Masarykových spolupracovníků či osobností, které byly s prezidentem v dlouholetém přátelském kontaktu. Z nich byla přínosem pozůstalost Jaroslava Stránského uložená v Hoover Institution Archives v Kalifornii, obsahující mimo jiné korespondenci Oldřišky Sedlmayerové s Jaroslavem Stránským.¹⁰

⁹ Richard VAŠEK, Němci a německá otázka v Masarykových anonymních člancích z roku 1922, In: *Češi a Němci v pojetí a politice T. G. Masaryka*, Praha 2004; Richard VAŠEK, Karel Kramář v Masarykových anonymních textech a polemikách po roce 1918, *Moderní dějiny, Suplementum 2*, 2009, s. 441–462; Richard VAŠEK, „Vždyť hlína na hrobě v Lánech dosud neoschla.“ Ke sporům o Masarykovu anonymní publicistiku z let 1937–1938. In: Dagmar HÁJKOVÁ, Luboš VELEK a kol. *Historik nad šachovnicí dějin. K pětasedmdesátinám Jana Galandauera*. Praha 2011, s. 236–262; T. G. MASARYK, *Cesta demokracie I. Projevy, články, rozhovory 1918–1920*, Vojtěch Fejlek, Richard Vašek (ed.), Praha 2003; T. G. MASARYK, *Cesta demokracie II. Projevy, články, rozhovory 1921–1923*, Richard Vašek, Vojtěch Fejlek (ed.), Praha 2007.

¹⁰ Tímto děkuji kolegovi dr. Pavlu Horákovi za pomoc s opatřením kopií dokumentů v Hoover Institution Archives.

K tématu je také možné využít dostupné vzpomínkové texty Masarykových spolupracovníků (např. Antonína Schenka) nebo korespondence (např. již zmíněná cenná korespondence Vladimíra Kučery, Karla Čapka nebo korespondence T. G. Masaryka s Oldrou Sedlmayerovou, uložená převážně v Literárním archivu PNP).

K vypracování disertační práce byl samozřejmě také nezbytným primárním pramenem dobový československý tisk, noviny a časopisy. A to jak vlastní Masarykovy články, tak i publicistické ohlasy prezidentových protivníků a oponentů. Tyto texty, buď reagující na prezidentovy nepodepsané články, nebo jim předcházející, tak neodmyslitelně dotváří celkový obraz probíhajících tiskových polemik. Práce s anonymními texty, jež tvoří velkou většinu Masarykových článků, klade na badatele některé zvláštní nároky. Především je nezbytná velmi podrobná heuristická příprava. Ukazuje se, že je potřebné využít všech dostupných zdrojů, například včetně Masarykovy korespondence či korespondence blízkých prezidentových spolupracovníků. Teprve důkladná znalost různorodých pramenů umožní určit, který text je ve skutečnosti Masarykův a který byl napsán jinými osobami, například na prezidentův pokyn. Určení autorství nepodepsaných článků je ovšem základním bodem, od něhož se teprve může odvíjet další práce s tímto typem textů.

To ovšem mnohdy není jednoduché. U řady textů se podařilo Masarykovo autorství nezvratně dokázat, například koncepty, rukopisnými opravami nebo doprovodnými poznámkami na dokumentech. U mnoha dalších článků se však žádné přímé doklady nedochovaly a důkaz autorství můžeme najít například právě v korespondenci nebo v dokumentaci dalších osob. U některých textů pak jistotu autorství nenabydeme patrně nikdy.

Podobně obtížné je někdy nepodepsané články v tisku vůbec dohledat. Archivní dokumenty sice často poskytují podrobnější informace o dalším osudu konkrétního textu, ale zdaleka ne ve všech případech. Ne vždy je totiž zřejmé, pro jaký časopis byl článek připraven či zda byl text vůbec primárně určen k uveřejnění. Vyžaduje to opět časově poměrně náročné studium řady novin a časopisů.

Práce zaměřená na anonymní publicistiku československého prezidenta v meziválečném období se ovšem také podstatným způsobem dotýká několika dalších velkých problémových okruhů. V prvé řadě se nabízí otázka struktury a působení tzv. „Hradu“ jako neformální mocenské a vlivové skupiny. Masarykovo žurnalistické působení tak tvoří zvláštní část tohoto specifického fenoménu meziválečného Československa.¹¹ Veřejné i skryté

¹¹ K problematice tzv. skupiny „Hradu“ viz např. *Die „Burg“. Einflußreiche politische Kräfte um Masaryk und Beneš*, Karl Bosl (Hg.), Bd. 1–2, München – Wien 1973–74; přehledně také Antonín KLIMEK, *Boj o Hrad*, díl

žurnalistické zásahy T. G. Masaryka do společenského dění navozují dále otázky související například s propagandou, sebereprezentací před veřejností, využíváním mediálního prostředí, ovlivňováním veřejného mínění apod.¹² Výběr novin a časopisů, v nichž byly prezidentovy příspěvky důvěrně umístěny, zase svědčí o šíři osobních styků prezidenta a jeho nejbližšího okolí s osobnostmi veřejného a kulturního života, o propojení na politické strany apod. Tím se dále dostáváme k problematice osobních vztahů a rodinných vazeb v politice, k tématu výměny či kontinuity elit¹³ (například elit žurnalistických, tvorba personálních okruhů kolem redakcí novin a časopisů apod.), k budování vlivových společenských sítí, k tématice moci, vlivu a autority v moderní společnosti¹⁴ atd. Prezidentovu anonymní publicistiku bychom mohli nahlédnout i prostřednictvím dějin každodennosti – bylo by možné například blíže sledovat pobyty prezidenta na Capri počátkem dvacátých let v souvislosti se vznikem anonymních textů, které tam psal apod.

Tyto metodologické koncepty však vyžadují důkladnou teoretickou základnu a jejich aplikace na téma Masarykovy anonymní publicistiky by neúměrně rozšířilo zvolené badatelské vymezení. Ostatně zpracování každého z naznačených okruhů by vyžadovalo zvláštní výzkum a vydalo by na samostatnou práci. Ve své disertaci jsem se jich mohl dotknout jen na některých místech a v míře odpovídající zasazení Masarykových publicistických aktivit do srozumitelného kontextu. Nicméně jsou jednou z možností, jak by se téma dalo ještě dále uchopit a rozšířit.

Vzhledem k tématickému vymezení ponechávám také většinou stranou – pokud to samozřejmě výklad nevyžaduje – Masarykovy podepsané články a jeho četné projevy a rozhovory, zvláště k zahraničním novinářům. Nezabývám se také detailně způsobem, jakým se Kancelář prezidenta republiky a prezident sám pokoušeli ovlivňovat chod jednotlivých novin a časopisů, včetně občasné poskytované finanční podpory (například Ferdinand Peroutka a založení *Přítomnosti*, Arne Laurin a fungování *Prager Presse*, Bedřich Hlaváč a

I, Praha 1996, zvláště s. 163–180, nebo Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918–1938)*, díl I, Praha 2003, podkapitola „Hrad“ – pokus o elitu elit, s. 407–416.

¹² K tomu přehledně např. Jan JIRÁK – Barbara KÖPPOVÁ, *Masová média*, Praha 2009. Práce pojednává o problematice médií v širších souvislostech včetně teoretických konceptů masové a veřejné komunikace.

¹³ Studium národní elity patří k novějším směrům české historiografie. Naposledy byl této problematice věnován sborník *Proměny elit v moderní době*. Srovnej zejména Zdeněk BEZECNÝ – Milena LENDEROVÁ, Několik poznámek k proměnám elit v Čechách, In: *Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka*, Milena Lenderová – Zdeněk Bezecný – Jiří Kubeš (ed.), České Budějovice 2003, s. 17–42. Dále např. František SVÁTEK, *Politické elity v historiografii a politologii: náčrt problematiky ideologie – slova – pojmu elity*, in: *Politické elity v Československu 1918–1948*, Ivana Koutská – František Svátek (ed.), Praha 1994, s. 33–64.

¹⁴ K tomu srovnej např. Jan HÁJEK – Dagmar HÁJKOVÁ – František KOLÁŘ – Vlastislav LACINA – Zdenko MARŠÁLEK – Ivan ŠEDIVÝ, *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918–1921)*, Praha 2008.

snahy o zachování časopisu *Tribuna* a další). Této stránce Masarykova působení v tisku již byla věnována pozornost v české i zahraniční literatuře, za všechny můžeme zmínit například práce Pavla Kosatíka, Antonína Klimka nebo Andrey Orzoffové. Naopak prezidentova anonymní publicistika stála prozatím poněkud v pozadí badatelského zájmu, respektive přesněji řečeno nebyla dosud pojednána v dostatečné šíři.

Struktura práce

Práce v zásadě sleduje chronologickou linii, to znamená od počátku Masarykova žurnalistického působení počátkem dvacátých let až do poloviny let třicátých. Práce je koncipována v několika rovinách, mající zachytit téma pokud možno v plné šíři a tím se pokusit vyrovnat s řadou problémů, které problematika anonymní publicistiky přináší.

V první kapitole nazvané *Politická publicistika* je přiblížena klíčová část Masarykovy anonymní publicistiky, tedy články a stati, kterými zasahoval do nejrůznějších politických kauz a afér. V úvodu je nejprve stručně naznačen širší kontext těchto prezidentových aktivit, tedy například postavení prezidenta v politickém systému, jeho pravomoci dané mu ústavou, struktura a fungování médií v ČSR (např. legislativní vymezení, vlastnické poměry hlavních československých listů, jejich napojení na politické strany) apod. Tato kapitola se vyznačuje velkou rozmanitostí témat, na která Masaryk reagoval vlastně během celého svého prezidentství. Je proto členěna na jednotlivé podkapitoly. V nich je však nutno kombinovat chronologický i tématický přístup, protože prezident se k různým tématům průběžně vracel a psal o nich i mnohem později, než se např. odehrávala daná kauza. Jak již bylo řečeno, nezbytná je závěrečná konfrontace Masarykových anonymních textů s jeho dalšími veřejnými projevy a vyjádřeními; stejně tak je užitečné s těmito publikovanými anonymními texty porovnat i koncepty podobných připravovaných článků, které však nakonec uveřejněny z různých důvodů nebyly a zůstaly zachované v archivech.

Druhá kapitola nazvaná *Zájmy literárněvědné a filozofické* shrnuje další podstatnou část prezidentovy publicistiky. Masaryk se nikdy nepřestal zajímat o svět kultury a literatury, snažil se sledovat československou i zahraniční literární produkci a o mnoha knihách také referoval v kratších i obsáhlejších recenzích a zamyšleních. Podle své metody se snažil zvláště prostřednictvím krásné literatury a moderního společenského románu proniknout do ducha toho kterého národa a jeho myšlení. Tyto Masarykovy texty jsou opět dosti různorodé, zvláště se snažil reflektovat a komentovat anglosaskou literární produkci. K tomu ještě přistupuje jeho profesionální zájem filozofický, takže se v několika statích věnuje rozborům filozofických děl a otázek, např. včetně sporů o smysl českých dějin. Tato kapitola by měla

podat přehled takto zaměřených prezidentových textů; pro komplexnější posouzení Masarykových literárních přístupů by však bylo téma vhodné ještě konzultovat s literárními historiky.

Třetí kapitola nazvaná *Lidé kolem Masaryka* by měla popsat prezidentovo okolí a mechanismy, kterými prezident své literární a žurnalistické aktivity v praxi realizoval. Do této činnosti byli v podstatě zapojeni všichni nejbližší prezidentovi spolupracovníci. Pokud napsal prezident text sám, dal ho často ještě někomu přečíst a posoudit. Pracovníci Kanceláře prezidenta republiky poté přes spřízněné novináře zařídili otištění v novinách. Zdá se, že nebyl stanoven nějaký jednotný mechanismus, v mnoha případech se postupovalo podle aktuálních potřeb. Někdy otištění zařizoval sám Masaryk, častěji však byl pověřen například kancléř Přemysl Šámal, tajemník Vladimír Kučera, vedoucí politického odboru KPR Josef Schieszl nebo prezidentův archivář Vasil Škrach. Právě poznámky na archivních dokumentech nebo doprovodná korespondence či záznamy pomáhají ověřit Masarykovo autorství a podchytit cesty této konečné tiskové realizace. Ty se však také často odehrávaly prostřednictvím osobního setkání či telefonickým rozhovorem, po kterých však nezůstalo mnoho dokladů. S tím je spojena samozřejmě i otázka výběru vhodných novin a časopisů, kde byly tyto texty diskrétně umístěny. Jejich složení je samo o sobě výmluvným svědectvím o okruhu lidí, kteří byli prezidentovi či tzv. „Hradu“ nejbližší a na které se Masaryk mohl spolehnout. Rozvrstvení těchto listů a jejich proměna v postupujícím čase také dokumentuje vliv a dosah hradních kontaktů i některé osobní prezidentovy vazby na osobnosti českého kulturního života (např. časopisy *Tribuna* a *Přítomnost* nebo osobnost Ferdinanda Peroutky).

Samostatnou kapitolou je pak Masarykova literární a autorská spolupráce s dalšími osobami (např. tajemníkem V. Kučerou, O. Sedlmayerovou, V. Škrachem ad.), kterým prezident často nadiktoval hlavní myšlenky či kostru článku nebo je přímo pověřil napsat text na určité téma, který poté jen upravil do konečné podoby. V tomto směru je např. přínosná korespondence s Oldrou Sedlmayerovou, která dokládá jejich vzájemnou spolupráci v sérii článků pro *Lidové noviny* koncem dvacátých let.

Čtvrtá kapitola *Přehledy a přílohy* by měla předchozí výklad doplnit a rozšířit o kvantifikaci zjištěných poznatků, tedy o přehled všech prezidentových anonymních textů, včetně soupisu užívaných zkratk a šifer. Bude také podrobněji uvedeno rozvrstvení novin a časopisů, ve kterých byly tyto texty publikovány. Tato kapitola by se také měla vyrovnat s problematikou určení Masarykova autorství jemu připisovaných anonymních textů.

Pátá kapitola nazvaná *Epilog* pak přibližuje spory o Masarykovu anonymní publicistiku, které se rozhořely krátce po Masarykově smrti na přelomu let 1937–1938. Tuto

velkou novinářskou kampaň vyvolala publikace prezidentových anonymních statí v časopise *Naše revoluce* připravená historikem Jaroslavem Werstadtem. Tyto spory jsou poučné nejen z věcného hlediska – hlavním bodem byly spory o autorství uveřejněných článků – ale zároveň též dobře dokumentují dobové vnímání a hodnocení této prezidentovy činnosti.

Poslední závěrečná kapitola v hlavních bodech analyzuje Masarykovo žurnalistické působení v době jeho prezidentství, v přehledu hodnotí tuto jeho činnost a shrnuje závěry, ke kterým autor této práce dospěl.

Motto

„Celkem však bude tato publicistická žeň T. G. Masaryka-presidenta republiky, až bude sebrána a souhrnně vydána, velkou a zajímavou novinkou pro naši veřejnost.“

Jaroslav WERSTADT, *Úvahy prezidenta Osvoboditele o historii osvobození*, Naše revoluce 13/1937, č. 3–4, s. 266.

„Jak bych byl šťasten, kdybych republice a demokracii mohl sloužit jako volný publicista a zhodnotit svoje politické zkušenosti žurnalisticky!“

T. G. Masaryk v rozhovoru pro *Prager Tagblatt*, 7. září 1926

„Denně se na noviny zlobím. Z toho vidím, jak je mám rád.“

Výrok T. G. Masaryka cituje Jan Smetáček v *Právu lidu*, 1. října 1947

Kapitola I

Politická publicistika

Na následujících stránkách se pokusím představit T. G. Masaryka nejen jako prezidenta a státníka, ale také jako vášnivého žurnalistu, všestranného a mnohdy impulsivního komentátora a polemika, který v určitých případech raději vyjadřoval své názory na stránkách novin a časopisů kryt autorskou anonymitou. V této kapitole budou předmětem mého zájmu především prezidentovy vstupy do politických zápasů o další směřování vnitřní i zahraniční politiky a do různých dobových afér. Některé z nich představovaly kauzy celospolečenského významu, například zapojení prezidenta do tiskových sporů o zásluhy domácího a zahraničního odboje na vzniku republiky nebo případ generála Gajdy, jiné byly jen aktuálními reakcemi na události dne a neměly většího ohlasu.

Velké časové rozpětí a zároveň značná pestrost témat, kterých se prezident ve své publicistice dotýkal, však znesnadňuje rozvržení této klíčové kapitoly. Je nutno kombinovat chronologické hledisko s tématickým vymezením, neboť řada témat se opakovaně vracela do popředí zájmu, byť v jiných souvislostech. Například spory o zahraničněpolitickou koncepci nebo československou národnostní politiku tvořily stálou a nedílnou součást jak prezidentových nepodepsaných textů, tak i jeho veřejných projevů a článků. Jelikož souvislosti některých prezidentových skrytých zásahů do veřejného dění jsou podrobněji vyloženy na jiných místech této práce (například spory o Masarykovo angažmá v polemikách o odbojové zásluhy v kapitole Epilog), budou některé části této kapitoly tvořit rámcový vstup do dané problematiky. Politické články představovaly značnou část Masarykovy anonymní publicistiky a na tomto omezeném prostoru není ani možné, ani účelné, vést podrobný důkaz ke všem textům. V rozboru velkého množství polemických reakcí na Masarykovy články a jeho následných odpovědí by tak mohl zaniknout potřebný celkový pohled na sledovanou tematiku.

Ostatně řada témat zmíněných v této kapitole – například prezidentův vztah k marxismu a komunismu, průběh sporů o význam 28. října, Masarykův poměr ke Kramářovi a k české pravici vůbec nebo problematika politického stranictví – by sama vydala na samostatnou práci. Tuto kapitolu tedy koncipuji jako průřezový výklad, který by však měl podat dostatečný přehled o profilujících tématech, která se v prezidentově anonymní

publicistice objevovala. Těžiště zájmu se také měnilo a postupem času se přesouvalo k jiným otázkám, než které byly aktuální například na počátku dvacátých let.

Masaryk se ve svém životě nevyhýbal nejrůznějším polemikám a zápasům; je znám i jeho zvyk užívat nejrůznějších novinářských zkratk a šifer, a to již v období předválečném. Po vzniku Československa se však jako prezident republiky dostal do zcela nové pozice. Jako hlava státu se nemohl vyjadřovat s volností, jakou si dříve dopřával jako soukromá osoba. Řešení našel mimo jiné ve svém utajeném působení žurnalistickém. Postupně tak vedle svých veřejných aktivit (projevy, cesty po republice, četné rozhovory, články psané pod vlastním jménem) rozvinul obsáhlou paralelní publicistiku, kterou provozoval téměř po celou dobu svého prezidentského působení.

Masaryk byl však též limitován zákonnými ustanoveními, která jako hlava státu musel respektovat. Pravomoci prezidenta republiky byly zakotveny v ústavní listině, přijaté 29. února 1920. Oproti narychlo připravené prozatímní ústavě bylo postavení hlavy státu posíleno. To Masaryk uvítal, neboť si nepřál být jen reprezentativní figurou. Kromě jiných ustanovení byl prezident vrchním velitelem branné moci, vyhlášoval válečný stav, zastupoval stát navenek, svolával a rozpouštěl Národní shromáždění, jmenoval vládu a úředníky, přijímal a pověřoval vyslance atd. Podrobnější popis přípravy československé ústavy a analýza různých vlivů, které byly při jejím koncipování excerpovány – včetně postavení a pravomocí prezidenta republiky –, je však nad rámec možností této práce.¹⁵

V souvislosti s Masarykovým působením v tisku a na veřejnosti jsou důležité především paragrafy 64 až 68 ústavní listiny, které upravovaly – ovšem ne zcela jednoznačně – okolnosti související s úředními úkony hlavy státu. Podstatný rozdíl byl zvláště mezi § 68 a § 66 ústavy. Paragraf 68 stanovil, že jakýkoli prezidentův úkon moci vládní nebo výkonné potřebuje k své platnosti spolupodpisu odpovědného člena vlády. Těmito úkony byly především míněny výše jmenované ústavní a výkonné kompetence. Paragraf 66 ústavy však poměrně vágně říkal, že prezident není z výkonu svého úřadu zodpovědný a že za jeho projevy související s výkonem prezidentského úřadu zodpovídá vláda. Politický projev (interview, článek) tedy nutně nevyžadoval spolupodpisu, nenabýval ovšem také žádného právního nebo ústavního významu.

Právní rozbor, který si nechal prezident vypracovat, tuto problematiku shrnoval: „Poněvadž za tyto projevy neodpovídá president vůbec nikomu, nýbrž zodpovědná za ně jest

¹⁵ K tomu srovnej např. Eva BROKLOVÁ, *První československá ústava: diskuse v ústavním výboru v lednu a únoru 1920*, Praha 1992, nebo TÁŽ, *Prezident republiky československé. Instituce a osobnost T. G. Masaryka*, Praha 2001.

vláda, není prezident v těchto svých projevech omezen ničím jiným než úvahou o jejich vhodnosti a loyaltou k vládě. Dokud tedy vláda má důvěru prezidentovu a prezident nechce svým politickým projevem působiti na její demisi, podává se praktický důsledek činiti takové projevy po předchozí dohodě s vládou. [...] Nesmí se ostatně zapomenouti, že tu nejde jen o projevy ať slovem psaným či mluveným. Jsou tu možny také projevy, jež spolupodepsati nebylo by možno. Daleko důležitějším projevem než některý interview bylo by ku příkladu, kdyby prezident šel jen jako pasivní posluchač před sněmovními volbami na schůzi Dra Jaroslava Stránského, nebo kdyby shromážděným funkcionářům podal ruku až na jednoho, nebo pozval-li na Nový rok k sobě ty osoby a ne jiné. Nejde tedy o otázku ústavní, nýbrž politickou.¹⁶

V roce 1934 byl také Masaryk v souvislosti s přípravou reprezentativní publikace *Československý prezident republiky* dotázán na několik otázek, týkajících se jeho názorů na postavení prezidenta a jeho pravomoci. Prezidentův zdravotní stav již tehdy neumožnil, aby napsal odpovědi sám. Jeho vyjádření však byla zachycena a za pomoci dalších spolupracovníků (zvláště Josefa Schieszla) upravena do souvislé podoby. Ústava stanovila, že prezident není z výkonu svého úřadu zodpovědný a že za jeho projevy související s výkonem prezidentské funkce odpovídá vláda. Podle výkladu profesora Františka Weyra mezi takové projevy mohlo být zahrnuto v podstatě vše, co svým obsahem souviselo s politikou nebo veřejnými záležitostmi. A to bez ohledu na to, jak se projev (ústní nebo písemný) stal. Redaktoři sborníku se Masaryka zeptali, zda souhlasí s takto širokým vymezením a zda by bylo možno stanovit, které úkony by neměly být posuzovány z hlediska politické odpovědnosti vlády.

Masaryk odpověděl jen stručně, že při všem co dělá jako prezident, cítí velkou zodpovědnost, a že pro něj osobně by bylo nejlepší, kdyby byl za své úřadování zodpovědný sám. Dodal, že v případě potřeby by mu nevadilo ani zodpovídat se před parlamentem nebo před soudem. K dotazu na široký výklad „projevů souvisejících s úřadem prezidentským“ Masaryk krátce, ale výstižně uvedl: „Rozhodně se mi ale zdá upřílišněný názor, který se také vyskytl, že všechno, co prezident v jakékoli souvislosti dělá, píše, mluví, spadá pod odpovědnost vlády za prezidenta. Když tedy např. vytisknu nové vydání *Sebevraždy*, měl by za to být odpověden předseda vlády?“¹⁷

¹⁶ Viz rozbor, který pro prezidenta ve věci odpovědnosti hlavy státu za projevy a psané texty vypracoval patrně Josef Schieszl – viz NA, f. Pozůstalost Josefa Schieszla, k. 2, inv. č. 25, nedatováno.

¹⁷ Dagmar ŠVIHLOVÁ – Jaroslav SOUKUP, Masaryk o prezidentství v roce 1934, In: *Masarykův sborník IX*, Praha 1997, s. 177–192. Důležité jsou zvláště otázky číslo 8 a 9, citovaná pasáž je na s. 181.

Občas si z „dozoru“, který nad sebou měl, dělal i trochu legraci. Například 30. března 1925 na sjezdu PEN klubu svou odpověď na uvítací projevy začal: „Jako bývalý novinář a snad i esejista mám právo býti s vámi, ale nejen že mám právo, je mi to velmi milé. Než se rozpovídám, musím si uvědomit, že nade mnou visí dva paragrafy ústavy. Ale nebojte se, já vám ostudu neudělám. Novinář jsem, esejista jsem byl taky, ale co se poezie týká, to jsem, abych tak řekl, kibicoval.“¹⁸

Zmiňovaný rozpor však nebyl v ústavě uspokojivě vyřešen a dával tak prostor k určité neujasněnosti ve výkladu těchto pojmů a paragrafů. Politická zodpovědnost se ostatně špatně měří, a proto občas docházelo mezi prezidentem a předsedou vlády k menším třenicím ohledně některého Masarykova vyjádření. Hladinu veřejného mínění občas rozvířily prezidentovy rozhovory pro zahraniční tisk, zvláště o německé otázce nebo o možné úpravě československých hranic.

Na podzim 1930 například způsobil pozdvižení prezidentův interview s majorem Polson-Newmanem, zástupcem tiskové agentury London General Press. Údajné prezidentovo přitakání revizi československo-maďarských hranic vyvolalo velkou tiskovou kampaň. Aférou se zabývala i poslanecká sněmovna a ministerský předseda František Udržal musel učinit oficiální prohlášení. Podobně výbušně zapůsobilo i prezidentovo interview s německým historikem a publicistou Hansem Helmoltem v září 1925. Podle Helmoltova podání mu v rozhovoru prezident potvrdil, že v případě úspěchu německých stran ve volbách a vstupu Němců do vlády by jim bylo možné svěřit tři až čtyři ministerská křesla. To vyvolalo bouřlivou odezvu pravicového tisku a následné tiskové polemiky, do nichž se anonymně zapojil i sám Masaryk. O těchto a některých dalších případech bude ještě pojednáno dále.

Značné vzrušení však také vyvolala řada prezidentových rozhovorů pro domácí listy. Znamé je například interview pro *Prager Tagblatt* ze září 1926, týkající se aféry generála Gajdy, politiky československé národní demokracie a vzestupu českého fašismu. V něm mimo jiné zazněl i onen výrok, že „fašismus je patologická sedlina této krize uvnitř národní demokracie“. Ten pak způsobil řadu prudkých reakcí, na které Masaryk opět anonymně odpovídal, jak bude ještě uvedeno. Tento rozhovor však byl zároveň zásahem do stále probíhajícího vyšetřování Gajdova případu. Rozruch tak nemile zasáhl i vládu a premiéra Jana Černého, na kterého se snesla vlna kritiky, protože se vláda od rozhovoru nedistancovala. Masarykovi tak bylo z několika stran – úředně i důvěrnou cestou – důrazně sděleno, že překročil prezidentské pravomoci i zásadu nadstranickosti. Masaryk si ostatně do deníku

¹⁸ Viz T. G. MASARYK, *Cesta demokracie III. Projevy, články, rozhovory 1924–1928*, Vojtěch Fejlek (ed.), Praha 1994, s. 99, nebo v širších souvislostech také KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě*, s. 363–364.

k datu 9. září zaznamenal výtky premiéra Černého: „Interview formálně je proti ústavě, ale béře zaň zodpovědnost. Slíbil [jsem] mu, že již nic takového nenapíšu, řekl jsem všecko, čeho bylo třeba.“¹⁹

Masaryk také zpočátku postupoval dosti samostatně, ostatně nestandardní situace vyžadovala mnohdy nestandardní postup. Například v listopadu 1919 vyvolal ohlas prezidentův dopis olomouckému kardinálu Lvu Skrbenskému z Hříště, kterým Masaryk reagoval na kardinálův otevřený list a memorandum českomoravských biskupů ohledně postavení katolické církve. Prezidentův dopis, ve kterém podával své názory na odluku státu a církve, a připojil k němu i memorandum o této věci, byl otištěn v denním tisku.²⁰ Již samotný fakt, že prezident sděloval své názory formou otevřeného listu, vyvolal úvahy, zda je vůbec možné takto postupovat. Tento a další podobné případy pak vedly k propracovanějšímu způsobu spolupráce mezi vládou a prezidentem. Teprve jisté ustálení poměrů a výše nastíněná kodifikace prezidentových pravomocí však nastavila pevná pravidla pro vztah prezidenta, vlády a parlamentu.

Masaryk se však svazujícím pravidlům nedokázal nikdy zcela přizpůsobit. Jednu z možností, jak je v případě potřeby obejít, našel prezident právě v anonymních článcích a komentářích. V nich mohl své názory vyjadřovat svobodně, bez ohledu na politickou vhodnost takových vyjádření. Nevadilo mu ani, že nepodepsané články mnohdy zapadly a nedostalo se jim větší pozornosti. Přednější bylo na jisté věci zareagovat a nenechat je projít bez povšimnutí. S tím též úzce souvisela volba vhodného listu nebo časopisu. O tom ještě bude pojednáno podrobněji dále, zvláště ve třetí a čtvrté kapitole.

S výběrem novin a časopisů, ve kterých mohly být prezidentovy anonymní komentáře důvěrně umístěny, se však dostáváme k otázce struktury denního tisku v meziválečném Československu a k určujícím rysům tehdejšího mediálního prostředí. Československo i v oblasti tisku, jeho struktury a základní legislativy samozřejmě navazovalo na předchozí stav. Republika převzala tiskové zákonodárství zaniklé monarchie, celkem šestnáct norem, které byly později novelizovány. Postupně vzniklo přes třicet dalších zákonů, ovlivňujících oblast tisku a médií, žádný zvláštní tiskový zákon však přijat nebyl. Důležité byly také zákony, omezující určitým způsobem funkci tisku, jako byl například zákon na ochranu republiky (č. 50/1923 Sb.) nebo tzv. malé tiskové zákony (č. 126/1933 Sb. a 140/1934 Sb.), zasahující především do způsobu kolportáže a dovozu periodik ze zahraničí. Tisk podléhal

¹⁹ Srovnej Antonín KLIMEK, *Boj o Hrad*, díl II, Praha 1998, zvláště s. 94–98, citát na s. 98.

²⁰ Prezidentův dopis z 2. 11. 1919 i s připojeným memorandem byl publikován například v T. G. MASARYK, *Cesta demokracie I. Projevy, články, rozhovory 1918–1920*, Praha 2003, s. 184–189. K problematice odluky církve od státu viz např. Ferdinand PEROUTKA, *Budování státu*, díl III, Praha 1991, zvláště s. 933–946.

cenzuře, vycházející taktéž z dřívější cenzurní praxe. Cenzuru prováděla státní zastupitelství formou konfiskace závadných textů, které se v člancích projeví v podobě cenzurních proluk – bílých míst. Rozhodnutí orgánů státního zastupitelství o konfiskaci pak dodatečně potvrzoval soud. Cenzura postihovala především periodika politických stran stavících se do opozice vůči vládnímu systému nebo odmítajících vůbec uznat existenci republiky. V praxi tedy nejčastěji noviny a časopisy německých nacionálních stran, fašistických organizací, Komunistické strany Československa a často také tisk Hlinkovy slovenské ľudové strany.

Důležitá byla též struktura mediálního prostředí. Přes rychle se rozvíjející rozhlasové vysílání a film (rozhlas se však stal masově rozšířeným až ve třicátých letech) měla v meziválečném období rozhodující vliv stále tištěná média. Byla masově rozšířená, mohla rychle oslovit velké množství čtenářů, často navazovala na starou tradici, měla zavedený systém výroby, inzerce a distribuce, s redakcemi spolupracovala řada známých spisovatelů a umělců atd. Vycházelo také obrovské množství titulů, ať již denního tisku, nebo odborných časopisů. Podle statistiky vycházelo v Československu v roce 1920 asi 2400 titulů, o deset let později to bylo již téměř 4000 periodik. I když byla řada z nich tzv. hlavičkových, to znamená, že v podstatě jen přebírala zpravodajství velkých listů, jsou to pozoruhodné údaje.

Většina novin a časopisů byla napojena na politické strany, které je finančně podporovaly, ovlivňovaly obsahové zaměření a ideové směřování jednotlivých listů a využívaly je jako své tiskové orgány. Protože v legislativě nebyly zakotveny politické strany jako právní subjekty – zákony hovořily pouze o „volebních stranách“ – nemohly strany zároveň vlastnit nemovitý majetek, například tiskárny. V praxi tedy měli v tiskových podnicích rozhodující slovo straničtí funkcionáři jako soukromé osoby. Stranické tiskové závody, z nichž největší byl národně socialistický koncern Melantrich, vydávaly velké množství titulů. Každá strana měla většinou kromě ústředního tiskového orgánu ještě celou řadu regionálních listů, odborné časopisy, listy pro mládež atd. Kromě stranického tisku vycházelo též několik relativně nezávislých titulů, jako byla například revue *Přítomnost*, brněnské *Lidové noviny* řízené rodinou Stránských, či *Národní osvobození*, podporované Československou obcí legionářskou.²¹

Je pochopitelné, že stranické struktury tisku se též přizpůsobovali jednotliví autoři, kteří do konkrétních periodik přispívali. Postupně tak vykristalizovaly okruhy novinářů, spisovatelů a umělců, například výtvarníků a karikaturistů, kteří se sdružovali kolem

²¹ K této problematice viz přehledně např. Jakub KONČELÍK – Pavel VEČEŘA – Petr ORSÁG, *Dějiny českých médií 20. století*, Praha 2010, zvláště s. 27–73, nebo Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918–1938)*, díl I, Praha 2003, kapitola XVI (Média doby. Noviny a novináři, rozhlas), s. 326–345.

jednotlivých redakcí. Většinou se řídili svými stranickými a osobními sympatiemi či antipatiemi. Výjimkou samozřejmě nebyl ani T. G. Masaryk. Nebude tedy překvapujícím zjištěním, že většina jeho příspěvků vyšla v časopisech, které měly ideově blízko k tzv. politice „Hradu“. Mimořádnou roli však také hrály osobní vazby. Mnoho významných osobností z řad politiků, umělců, literátů nebo vědců, kteří měli k Masarykovi a tzv. „Hradu“ kladný vztah, bylo také zároveň činných na poli žurnalistiky a měli své kontakty v různých politických stranách.

V následující části se pokusím podat přehled témat, která v prezidentově anonymní publicistice hrála významnou roli. Jak již bylo řečeno, chronologické hledisko se v tomto případě prolíná s tématickým vymezením, takže jednotlivé podkapitoly se budou místy vzájemně prostupovat a doplňovat.

Komunistické hnutí, kritika sovětského systému

Ruská bolševická revoluce, kolaps carského impéria v závěru první světové války a vystoupení československých legií v Rusku sehrály mimořádnou roli v činnosti československého zahraničního odboje, jehož cílem byl rozpad Rakouska-Uherska a vznik samostatného československého státu. Úloha legií v ruské občanské válce a vůdčí role T. G. Masaryka hrály také později důležitou úlohu při pokusech o interpretaci této důležité kapitoly nedávných dějin, například ve sporech o to, zda a jakým způsobem se měly československé legie zapojit do intervenčních plánů proti Sovětům. Masaryk byl též v době bolševické revoluce v Rusku a mnoho věcí tak mohl vidět na vlastní oči. Pokud se již dříve zabýval sociálními otázkami, marxismem a jeho kritickým výkladem, byl na konci války a po ní konfrontován s pokusem o uplatnění těchto teorií v praxi. Ruské podmínky však byly natolik specifické, že na bolševický model diktatury proletariátu šlo jen těžko vztáhnout všechny prvky marxistického učení. Rozpor mezi oficiálně proklamovanou propagandou a realitou sovětského Ruska byl velký, a pro Masaryka jako filozofa a sociologa byl stálým podnětem k zamyšlení.

Pokud k tomu připočteme fakt, že po stabilizaci sovětského režimu se vytvořilo z Moskvy řízené internacionální komunistické hnutí, které se zdálo v prvních poválečných letech ohrozit i zbytek Evropy, je zřejmé, že téma komunistického nebezpečí bylo hojně frekventované. V Československu navíc vzniklo velmi silné komunistické hnutí, které postupně získalo pevné politické pozice. Stačí jen připomenout výsledky parlamentních voleb v roce 1925, kdy se Komunistická strana Československa stala nejsilnější stranou v Českých

zemích, a jen úspěch slovenských agrárníků způsobil, že v celostátním měřítku obsadila celkově druhé místo. To však byl vrchol komunistických úspěchů. Po provedené bolševizaci koncem dvacátých let, kdy se do čela dostalo Gottwaldovo vedení, nastalo jisté vystřízlivění. Odešla celá řada členů včetně některých známých spisovatelů a umělců, a strana se se svým programem rozbití buržoazní a sociálfašistické republiky octla v izolaci. Z ní jí dostal až v polovině třicátých let sedmý kongres Komunistické internacionály, který vyhlásil politiku tzv. lidové fronty, tedy spolupráce s dalšími stranami tváří v tvář narůstajícímu fašistickému a nacistickému nebezpečí.

To všechno se pochopitelně promítlo též do námi sledované prezidentovy publicistiky. K některým otázkám spojeným s pokusem o vytvoření komunistického systému se často ve svých textech – oficiálních i anonymních – opakovaně vracel.

Když počátkem třicátých let připravoval prezidentův archivář a literární tajemník Vasil Škrach soubor projevů, článků a rozhovorů *Cesta demokracie*, rozhodl se do něj zařadit též některé Masarykovy anonymní texty. Bylo jich však velmi málo, byť jich měl Škrach k dispozici pro období let 1918–1923, které pokrývaly první dva vydané svazky tohoto souboru, daleko více. Nebyla přitom náhoda, že do prvního dílu *Cesty demokracie* zařadil pouze nepodepsaný sedmidílný cyklus článků ze září 1920 s názvem Sovětské Rusko a naše otázky. Články vycházely v deníku *Čas* a můžeme je považovat za první anonymní texty, které Masaryk uveřejnil jako prezident republiky.²² Statě byly bezprostředně poté vydány i v souborné podobě pod názvem *Sovětské Rusko a my* s podtitulem *Uvažuje český legionář*.²³ První část celého cyklu pak redakce *Času* uvedla touto poznámkou: „Zahajujeme v *Čase* řadu článků – poznámek k těžkým problémům doby – jichž pisatel prožil hrůzy světové války od samého počátku mobilisace; byl v ruských legiích a měl příležitost pozorovat Rusko a Sibiř ve vývoji od carského režimu přes revoluci buržoasně-socialistickou a bolševistickou. Redakce se neztotožňuje se všemi názory autorovými, uveřejňuje články proto, že se jí zdají být vhodným úvodem do problémů, souvisících s tak zvaným bolševismem.“²⁴ Články prezident dokončil a do konečné podoby zredigoval na zámku v Hluboši na přelomu srpna a září 1920. Masaryk později v těchto textech při přípravě pro otištění ve sbírce *Cesta demokracie* provedl některé dílčí úpravy (hlavně v místech, kde o sobě původně hovořil jako

²² *Čas*, 5., 8., 12., 15., 18., 21., a 23. 9. 1920. Úvodní část vyšla pod názvem Naše otázky a sovětské Rusko, dalších šest pak jako Sovětské Rusko a naše otázky.

²³ *Sovětské Rusko a my. Uvažuje český legionář*, Knihovnička Času, Nové řady sv. 2, Praha 1920.

²⁴ Naše otázky a sovětské Rusko, *Čas*, 5. 9. 1920, s. 1.

o řadovém legionáři či se sám jmenoval ve třetí osobě) a při závěrečné korektuře 31. ledna 1933 ještě připojil závěrečný Dodatek (bod 11).²⁵

V exempláři publikace *Sovětské Rusko a my*, uloženém v Masarykově knihovně, je také rukopisná poznámka (nejspíše Josefa Schieszla) perem: „Pan president mi sám řekl 23. I. 1930, že tenkrát inspiroval v Času některé věci a že dnes nemůže s jistotou říci, co a pokud je jeho a co v duchu jeho. Pomáhal k tomu zastavit a objasnit bolševické hnutí.“²⁶

V druhém dílu *Cesty demokracie* však již prezidentovy anonymní texty vůbec nenajdeme, i když Škrach o nich dobře věděl, jak výmluvně svědčí dochované materiály pro přípravu tohoto souboru Masarykových projevů. Souviselo to s tématickým zaměřením těchto textů, mnohdy vyhraněně politickým. Jestliže zařazení anonymních statí o problému Ruska a bolševismu z roku 1920 se jevílo vydavatelům a samotnému prezidentovi stále aktuální a z politického hlediska účelné, nebylo jistě možné toto měřítko vztáhnout i na další prezidentovy anonymní zásahy do ostrých sporů o význam 28. října, o historii osvobození, komentáře k postavení politických stran atd.

Obsáhlý cyklus článků *Sovětské Rusko a naše otázky* byl pokusem o zevrubnou analýzu vzniku, působení a perspektiv ruského bolševického režimu. Masaryk v něm jednoznačně dokazoval, že Leninův model diktatury proletariátu není ani marxistický, ani dlouhodobě životaschopný. Odmítnutí ideových východisek i praktických důsledků tohoto pokusu o zbudování komunistické společnosti v zaostalém Rusku bylo tedy jednoznačné.

Je poněkud překvapující, že ostatní Masarykovy anonymní publicistické vstupy do veřejného dění týkající se komunistického hnutí, se zdaleka nepřiblížily tomuto počátečnímu kritickému popisu sovětského systému. Další články byly totiž víceméně reakcemi na aktuální události dne. Všímalý si tudíž většinou různých detailů nebo odpovídaly na konkrétní články jiných pisatelů. Typickou ukázkou jsou prezidentovy texty z roku 1921. V článku *Ze sovětského Ruska*, který Masaryk napsal ve spolupráci se svým tajemníkem Vladimírem Kučerou, se věnoval popisu neradostné životní reality v sovětském Rusku, bídy v zásobování i rozvrácené administraci.²⁷ Další články se týkaly ohlasů komunistického tisku na jeho podepsaný článek o politickém antroporfismu v *Prager Presse*, v němž se prezident kriticky dotkl filozofického a myšlenkového ukotvení komunistického programu oproti programu

²⁵ Srovnej Škrachův úvodní text k těmto článkům – viz T. G. MASARYK, *Cesta demokracie I*, Vasil K. Škrach (ed.), Praha 1933, s. 356.

²⁶ Srovnej též poznámku editora v T. G. MASARYK, *Cesta demokracie I*, Praha 2003, s. 336.

²⁷ *Aus Sowjetrußland*, Prager Presse, 14. 7. 1921, s. 1.

sociální demokracie.²⁸ Masaryk se proti komentářům ozval ještě články Politický antropomorfismus a Kritika nekritické kritiky, o něco později polemizoval s *Rudým právem* znovu ohledně článku o sociálních bojích a postojích prezidenta republiky k nim. V těchto případech však opět šlo spíše o výměnu názorů týkající se filozofického a ideového zázemí bolševického komunismu.²⁹

Ani v dalších letech Masaryk ve svých anonymních statích nerozvinul nějakou programovou reflexi sovětského modelu společnosti. Počátkem roku 1924 vyvolal vzrušení jeho podepsaný článek, v němž uvítal nástup labouristické vlády ve Velké Británii a spojil jej s téměř současným úmrtím V. I. Lenina. Tento souběh událostí mu umožnil znovu představit svou vizi nenásilně a pozvolně prováděných změn v hospodářské a sociální oblasti, které by doplnily revoluci politickou.³⁰ Na několik úvodníků *Rudého práva*, zabývajících se Masarykovým poměrem k marxismu a otázce revoluce, prezident odpověděl anonymně opět v *Přítomnosti* článkem Masaryk a Marx.³¹ O tom však bude ještě zmínka ve druhé kapitole, zabývajících se Masarykovými literárně a filozoficky zaměřenými texty.

Jednou z dalších prezidentových anonymních statí, dotýkajících se přímo problémů spjatých s posuzováním komunismu, je jeho článek nazvaný Proti dogmatu. V něm opět polemizoval s některými body marxistické nauky, jak je ve svém uvažování o korupci, rozkladu kapitalistického systému a nevyhnutelného vývoje podle pravidel historického materialismu prezentovalo *Rudé právo*.³² Posledními články, v nichž se Masaryk výrazněji vyslovil k problematice komunismu, jsou texty pro *Lidové noviny*, analyzující postavení a fungování československých politických stran po právě proběhlých zemských volbách na sklonku roku 1928. Ve dvou článcích s výmluvným názvem Sociální demokracie – Marxismus – Kapitalismus se prezident zabýval jednak marxistickou teorií a jejími pokusy o uplatnění v praxi, a především pak politikou sociálně demokratické strany. Zvláště v druhém článku se vedle sociálních demokratů dostal blíže i k politice československých komunistů. Závěr jeho stručné analýzy zněl: „U nás se musí o zmenšení komunistické strany přičinit především stát, a to opravdovou sociální politikou. Týž zájem mají také strany nekomunistické a protikomunistické. Po této stránce nutno konstatovat, že mimo sociální demokraty ostatní strany proti komunismu podnikají tuze málo. Občasné žurnalistické články

²⁸ T. G. MASARYK, *Politischer Anthropomorphismus*, Prager Presse, č. 200, 16. 10. 1921, s. 1; viz také T. G. MASARYK, *Cesta demokracie II. Projevy, články, rozhovory 1921–1923*, Richard Vašek, Vojtěch Fejlek (ed.), Praha 2007, s. 142–144, kde jsou uvedeny i další podrobnosti.

²⁹ *Politický antropomorfismus*, Čas, č. 244, 29. 10. 1921, s. 4; *Politický antropomorfismus*, Čas, č. 254, 30. 10. 1921, s. 8–9; *Z politického filozofování Rudého práva*, Čas, č. 295, 17. 12. 1921, s. 3.

³⁰ T. G. M., *Impromtu historique*, Přítomnost, č. 3, 31. 1. 1924, s. 33.

³¹ O. Skala, *Masaryk a Marx*, Přítomnost, č. 6, 21. 2. 1924, s. 83–84.

³² O. Skala, *Proti dogmatu*, Přítomnost, č. 7, 28. 2. 1924, s. 110–111.

a polemiky na vyvrácení komunismu nestačí. Protikomunistický tisk by musil být nárohodospodářsky i politicky vzdělanější, nežli je, aby mohl komunismu důsledně a promyšleně čelit. [...] Spory koaličních stran a zejména jejich neodpovědná žurnalistika jsou jedním z dalších pramenů, živících komunismus. Proto komunismus, jeho rozšíření, stává se do značné míry měřítkem politické schopnosti vlády a státotvorných stran.³³

Tento jistý nedostatek obecnější hlubší analýzy komunistického systému byl však plně nahrazen v prezidentových četných veřejných projevech a podepsaných člancích. V těch Masaryk jednoznačně a podrobně osvětlil své stanovisko ke komunismu. Odmítal jej ze zásadních důvodů filozofických, etických a mravních. Dokazoval také, že v Rusku žádný komunismus ve skutečnosti není a že krvavá diktatura malé hrstky revolucionářů nad ohromnou masou rolníků a pracujících není naplněním Marxových vizí, spíše svérázným pokračováním ruských anarchistických a teroristických tradic. Prezident se v tomto duchu vyjádřil mnohokrát. Za všechny můžeme uvést Masarykovy články *Revoluce a bolševici* (*Lidové noviny*, 24. prosince 1920, tedy již po nezdařené komunistické generální stávce), jeho obsáhlou stať o diktatuře proletariátu, která vyšla v *Čase* na Nový rok 1921, nebo příspěvek o poměru bolševiků k Dohodě, který uveřejnil list *Prager Presse* poslední den roku 1922. Významné byly také některé prezidentovy projevy, ve kterých problém jasně formuloval. Například jeho řeč ke shromážděným dělníkům na dole Anna v Březových Horách 24. září 1920, tedy těsně před svolaným sjezdem radikální levice sociálně demokratické strany, nebo jeho projev k zástupcům Národního shromáždění na Nový rok 1922 a další.³⁴

Dalo by se tedy shrnout, že prezidentovy nepodepsané články většinou jen doplňovaly jinde a jiným způsobem projevené názory na problematiku komunismu. Doplnily ji sice v mnoha důležitých detailech, nikoliv však v tom podstatném – tedy v hlubší analýze nebo popisu sovětského systému. Více se věnovaly kritice jeho ideových východisek, často v konfrontaci s konkrétními články komunistických novin a časopisů. Svá oficiálně vyjadřovaná stanoviska tak Masaryk patrně neměl potřebu doplňovat či zásadně rozšiřovat formou dalších nepodepsaných textů.

³³ R., *Sociální demokracie – Marxismus – Kapitalismus (I)*, *Lidové noviny*, č. 656, 29. 12. 1928, s. 2; R., *Sociální demokracie – Marxismus – Kapitalismus (II)*, *Lidové noviny*, č. 1, 1. 1. 1929, s. 2.

³⁴ K tomu srovnej např. také Jaroslav OPAT, *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes*, Praha 2003, s. 371–390, nebo KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě*, s. 164–167.

Národnostní politika, postavení Němců v ČSR

Československo vzniklo jako multinacionální stát a národnostní politika proto patřila mezi hlavní úkoly, které mladá republika musela promýšlet. Do vínku dostala celou řadu problémů, jež měly své kořeny v dávnější minulosti mnohonárodnostní monarchie. Největší a nejvyspělejší minoritou byla početná menšina německá. Od počátku až do konce existence meziválečné republiky tak zůstala německá otázka klíčovým problémem nejen vnitřní československé politiky. Již zrod nového státu ukázal, že řešení se nebude hledat snadno. Vznik německých provincií a jejich pokus o připojení se k Německému Rakousku v roce 1918, velké protesty v březnu 1919 v souvislosti s volbami do německorakouského parlamentu, při nichž byli i padlí a ranění, dávaly tušit, že vstup na novou cestu nebude snadný. Radikální německá negace československého státu však začala slábnout až po několika letech. Některé německé strany pak vstoupily do vlády pod vedením agrárního předáka Antonína Švehly na podzim 1926. Postupně se tak vyhranily dva směry německé politiky v Československu – tzv. aktivistický (sociální demokraté, agráři, křesťanští sociálové, svobodomyšlní) a negativistický (především nacionální strany, ale na druhé straně i němečtí komunisté, záhy splynuvší v jednotné KSČ). Spolupráce německých stran na vládní úrovni pak trvala až téměř do konce první Československé republiky, dokud nebyla zničena vítězným tažením Henleinovy Sudetoněmecké strany.

Je nasnadě, že právě tato klíčová problematika zaujímala důležité místo i v prezidentových projevech a článkách. Mnohokrát se k postavení Němců v Československu veřejně vyjádřil, často v projevech k zahraničním novinářům, kteří se velmi zajímali o situaci v neklidné střední Evropě. Masarykovým cílem bylo působit ke spolupráci Němců v novém státě, která by mohla výrazně přispět ke stabilizaci a rozvoji republiky. Byl si vědom toho, že stát s tak početnou a vyspělou minoritou a na tak exponovaném místě se nemůže pokoušet uplatňovat příliš tvrdý postup. Poučení z nedávné minulosti bylo ostatně více než dost. Ale situace byla velmi složitá a válečný zážitek natolik silný, že trvalo několik let, než se vůbec mohlo uvažovat o nějaké formě spolupráce.

Masaryk se ve svých četných projevech také občas vyjádřil netakticky, někdy byly jeho výroky zkresleny. Z toho pak vznikaly další aféry a polemiky, zvláště tisk pravicových stran si nebral servítky. O některých z těchto tiskových přestřelek bude ještě zmínka. Podstatné však je, že myšlenky, které prezident vyslovil veřejně, ve svých nepodepsaných textech většinou jen doplnil a precizoval. Zásadně nová či odlišná řešení nepředkládal.

Pokud však máme primárně sledovat prezidentovu anonymní publicistiku, musíme se vrátit na sklonek roku 1921. Tehdy se totiž objevují první Masarykovy nepodepsané texty

zabývající se tematikou menšin, a zvláště českých Němců. Prezident si nejprve povšiml mimořádného sjezdu Národní jednoty severočeské, který se konal 4. prosince v Praze. Zaujaly jej některé referáty a vznesené požadavky. Kriticky okomentoval zvláště bizarní návrh na stávkou stran proti zanedbávání menšinového problému, nebo požadavek na zabezpečení české kolonizace smíšených území. Masarykův závěr zněl: menšinový problém se mnohdy nafukuje a není jej možné pojímat šablonovitě. Máme více menšin a každá je na jiném stupni hospodářského a politického vývoje. Je nutno měřit všem stejně a řešit věci s chladnou hlavou.³⁵

Na počátku dvacátých let Masaryk ve svých nepodepsaných komentářích zkřížil kordy především se dvěma solitéry české a československé politiky, kteří byli zároveň reprezentanty vypjatého nacionalismu, Lvem Borským a Viktorem Dykem. Zvláště názory Lva Borského na řešení vztahů mezi Čechy a Němci prezidenta provokovaly a několikrát na ně odpověděl. Větší množství takových článků napsal zvláště v roce 1922. Ten vůbec patřil k rokům, v nichž Masaryk publikoval nejvíce svých nepodepsaných statí. Ve svých odpovědích nejen že polemizoval se svými oponenty, ale snažil se též nastínit svou koncepci řešení této pro Československo nepochybně klíčové otázky. Většinou to byly bezprostřední reakce na novinové články nebo projevy nejen Dyka a Borského, ale též dalších žurnalistů a politiků převážně z řad Československé národní demokracie. Z Masarykovy strany šlo nepochybně o doplněk jeho sondážních jednání s představiteli německého politického, kulturního a hospodářského života, byť tehdy zatím neúspěšných. Německé aktivistické hnutí se teprve složitě formovalo a prosadilo se až o několik let později.³⁶

První texty vznikly jako odezva na články Lva Borského. Ten Masaryka mimořádně iritoval. Snad každý druhý Borského článek z *Národní politiky* z počátku roku 1922 Masaryka vyprovokoval k náležité odpovědi. Další texty již vychází z jiných podnětů – jde o Masarykovy poznámky ke sjezdu Československé národní demokracie a jeho polemiky s Viktorem Dykem.

V prosinci 1921 uspořádal list *Tribuna* vánoční anketu Češi a Němci, ve které se osobnosti veřejného života z různých oborů vyjádřily k problémům česko-německého soužití. Odpovědi zaslali například spisovatelé Karel Čapek a Heinrich Mann, poslanec Franz Křepek,

³⁵ X. S., *Menšiny*, Čas, č. 294, 16. 12. 1921, s. 1–2.

³⁶ K tomu srovnej např. Koloman GAJAN, Postoj T. G. Masaryka k českým Němcům v prvních letech ČSR, In: *T. G. Masaryk a situace v Čechách a na Moravě od XIX. století do německé okupace Československa*, Praha 1998, s. 81–91; TÝŽ, T. G. Masaryk a česko-německé vztahy v letech 1918–1919, In: *T. G. Masaryk, Češi a Němci*, Praha 1997, s. 134–158.

ministr Ivan Dérer, profesori německé univerzity Robert Mayr-Harting, Bruno Kafka a mnozí další.³⁷

K této anketě se Lev Borský vyjádřil v *Národní politice* 28. prosince. Poukázal na staletý boj obou národů a odmítl iluze, že by tento zápas mohl najednou skončit a místo něj by mohl nastoupit smír. Argumentoval tím, že Němci po staletí dobývali česká a slovenská území, protože kolonizační výboj šel od západu na východ, kdežto v 19. století se tento proces obrátil a zesílil naopak tlak národů východních, populačně silnějších, proti Západu. Po válce nastal podle Borského okamžik, kdy se dříve útoční Němci stáhli do obranných pozic, které chtějí za každou cenu udržet proti českému postupu. Dále připomněl, že když Palacký v roce 1848 navrhoval v kroměřížské ústavě rozdělení Rakouska podle národnostních oblastí, byl víry tak malé, že zahrnul ke skupině německé i německé kraje z Čech, Moravy a Slezska, kdežto Češi poté ve skutečnosti za další půlstoletí získali území, která Palacký již považoval za ztracená. Z toho Borský vyvodil: „... Jak viděti z tohoto vývoje, nemyslitelného pro Palackého, nemá žádný politik práva se svého úzkého obzoru dočasného prejudikovati vývoji budoucímu, vzdávati se možností budoucích proto, že jeho mozek je považuje za nemožnosti, za fantasmie, za fata morgana. Žádný politik, ani vůdce národa, nemá práva vzdávati se toho, co drží ve své moci. Jest naopak jeho povinností, aby dědictví otců – nedovedl-li už je rozmnožiti – předal neporušeno potomkům, aby nevzdal se pídě půdy, dokud ovšem není k tomu donucen poslední instancí, rozsudkem, proti němuž dočasně není odvolání, rozsudkem *zbraní*. Jest hříchem proti přírodě, jest zločinem na budoucích vzdáti se čehokoliv bez donucení, *dobrovolně*, jen z nějakého gesta spravedlnosti, lidskosti atd. Jedině z tohoto historicky daného stanoviska může býti posuzován a řešen tak zvaný problém Němců v československém státu. Právo sebeurčení, to, co jedině by je uspokojilo, jim dáno býti nesmí. Všechno ostatní už mají – ale to je neuspokojí...“ A celý článek končí slovy: „Dáte-li jim sebeurčení, odtrhnou se od nás. Nedáte-li jim sebeurčení, nemůžete je smířit s naším státem – žádnými jinými ústupky, sebevětšími. Národ náš bojuje po staletí. Musí tento boj bojovati dále, veden silnými vůdci a ne nervosními zbabělci.“³⁸

Masaryka tento článek velmi popudil, takže již 4. ledna 1922 napsal odpověď, kterou přinesl *Čas* 6. ledna. Svému článku dal název Palacký nervosním zbabělcem? a v reakci na Borského vývody napsal: „... Pan Borský je s anketou nespokojen, protože většina osobností se vyslovila pro soužití a spolupráci. Pan Borský to odmítá; podle jeho mínění je s Němci spolupráce nemožná, s Němci můžeme a musíme bojovat. Volá dokonce po boji zbraněmi a

³⁷ Tribuna, č. 303, 25. 12. 1921, s. 9–15, a také č. 306, s. 1, 30. 12. 1921.

³⁸ Lev BORSKÝ, *O zněmčené území*, *Národní politika*, č. 356, 28. 12. 1921, s. 1–2.

chce mít silné vůdce a nikoliv nervosní zbabělce. A proto ani Palacký mu nevyhovuje svým „úzkým dočasným obzorem“ a svou humanitou. Podle pana Borského Němci jsou teď zatlačeni do defensivy, vzdali se již svého úsilí na východ. Pan Borský nechce tedy žádné smlouvání, žádný mír a smír, nýbrž boj. Jakožto odstrašující příklad uvádí slabost Angličanů, povolujících Irčanům. [...] Irský příklad se nijak nehodí na náš poměr k Němcům. Naše situace je docela jiná. My netvoříme žádnou světovou říši, ale byli jsme tak šťastni, že jsme dovedli využít válečné situace evropské a dosáhli takto obnovení svého státu. A teď máme si uvědomit, jak náš stát máme udržet a vybudovat. V tomto státě máme přes 3 miliony Němců, máme přes půl milionu Maďarů a tolikéž Rusínů, jestliže nepatrnou minoritu Poláků pomíjíme. Pro české státníky vzniká otázka, jakou taktiku mají vůči svým minoritám, a hlavně vůči Němcům, zachovávat. Naši Němci souvisejí zeměpisně s Německem a německý národ je v Evropě po Rusech národ největší. Pan Borský se domnívá, že Německo je navždy poraženo. Nevysvětluje to z jeho článku jasně, protože je vůbec docela nejasný, ale zdá se tak. Podle našeho mínění Němci prodělávají hlubokou národní krizi a neodmítáme pravděpodobnost, že Německo se ze své porážky vzkřísí. A co potom? Máme už předem toto Německo provokovat bojem zbraněmi? Na jakou pomoc v tomto boji pan Borský počítá?

Republika a demokracie nemůže užívat taktiky a politiky starého monarchismu. V monarchickém Prusku, Rakousku a Rusku mohly se národové potlačovat, ale v demokracii je to nemožné. A je nemožno potlačit, je nemožno odnárodnit tři nebo čtyři miliony občanů. Nám nezbyvá než taktika jiná než pruská a rakouská. Naše minority musejí být pro republiku získány, leda že bychom se rozhodli pro plán Julia Grégra, jehož se také v Tribuně jeden nebo dva politikové dovolávali. Ale pochybujeme, že by se našel pro tuto taktiku souhlas všeobecný. Jest krátkozraké, ba přímo slepé, předem tvrdit, že Němci *všichni* jsou a dokonce *musejí* býti proti našemu státu; tak totiž se to již často formulovalo v našem šovinistickém táboře a to je také smysl článku p. Borského. Připouštíme, že vždy budou němečtí iredentisté a s tím musíme počítat; ale většina našich Němců může být pro republiku získána. Ovšem nezískají se taktikou pana Borského. [...] Chtít dnes po válce napodobit pruské a rakouské Pangermány a chtít místo pruského „Drang nach Osten“ proklamovat zákonitý „Drang nach Westen“ – to jest přinejmenším historická a politická slepota.³⁹

Další pomyslný souboj Borský – Masaryk na sebe nenechal dlouho čekat. Již 6. ledna 1922 totiž přinesla *Národní politika* další Borského článek, v němž se dotkl právě uzavřené lánské smlouvy mezi Československem a Rakouskem. Komentoval odmítavé reakce

³⁹ *Palacký nervosním zbabělcem?*, Čas, č. 5, 6. 1. 1922, s. 2.

německých nacionalů v čele s Lodgmanem a navázal úvahou o poměru Němců k československé zahraniční politice. Dokazoval, že čeští Němci nikdy nemohou přijmout koncepci zahraniční politiky, orientované na Velkou i Malou dohodu, a že už tento jediný fakt zcela znemožňuje smíření státu s Němci. Borský píše: „... Možno uvěřiti, že někteří němečtí politikové naši byli by ochotni vehnati náš stát, naši zahraniční politiku do náručí Německa – ovšem jen zatím, pokud jest Německo v stavu státu poraženého, bezmocného a těžké obnosy platícího. Jakmile ale jednou pomine tento stav, budou žádati *všichni* Němci naši bezpodmínečně a tvrdošijně, aby se náš stát, naše politika zahraniční orientovala k Berlínu. Jsou tak slepě uvázáni k tomuto cíli svému, že jim není Rakousko, německé Rakousko ničím, že jsou s to je obětovati i oněm plánům rozdělovacím, jen aby si nezahlavili před Berlínem, jak oni si jej představují. Marně se jim zpovídal kancléř Schober, že i Berlín projevil mu svůj souhlas s úmluvou lánskou a že úmluva působila výtečným dojmem též v Anglii... K důvodům vnitřně-politickým, psychologickým aj., kterými již byla prokázána nemožnost skutečného smíření, přistupuje těmito úvahami důvod nový a rozhodující. Nemožnost sjednotiti se s našimi Němci na společné politice zahraniční. Důvod tento jest nejpádňější, poněvadž všechny rozpory vnitropolitické jsou ničím proti rozporu tomuto v světové orientaci státu, v tom, co rozhoduje o jeho existenci. Požadavek „loyálního uznání státu a uznání beze vší dvojmyslnosti“⁴⁰ by mohl snad býti přijat v politice vnitřní, ale v politice zahraniční jej Němci naši nepřijmou nikdy!“⁴¹

Masaryk po přečtení tohoto článku zareagoval okamžitě. Ještě týž den večer sestavil a nadiktoval odpověď, kterou otiskl *Čas* 17. ledna. V článku Němci a naše zahraniční politika replikoval: „... Pan Borský z poměru Němců k zahraniční politice čerpá, jak praví, nový a rozhodující důvod pro své tvrzení, že totiž smíření s Němci, anebo jak on sám to formuluje, smíření skutečné, je nemožné. Pochod jeho myšlenek je asi tento: Představme si, že by Němci byli zastoupeni ve vládě a v diplomacii. V tom případě jistě se budou domáhat toho, aby uplatnili své názory v politice zahraniční. A tudíž budou usilovati o to, aby česká politika nebyla orientována k Velké a Malé dohodě; naopak, budou usilovat, aby zavládla orientace berlínská. Anebo budou alespoň žádat, aby náš stát byl neutralisován. Neutralisace však, jak ukazuje příklad Belgie, nemá žádné ceny a tudíž – uzavírá pan Borský – všechny rozpory vnitro-politické jsou ničím proti rozporům v zahraniční politice, a to znamená, že smíření s Němci není možné.

⁴⁰ Narážka na část novoročního projevu prezidenta Masaryka, ve které se vyjádřil k poměru Čechů a Němců.

⁴¹ Lev BORSKÝ, *Poměr Němců k naší zahraniční politice*, Národní politika, č. 6, 6. 1. 1922, s. 1–2.

Pan Borský má jistě pravdu v tom, že stanovisko v zahraniční politice je velmi důležité, a je správné, když na to vůči propagandě pánů à la Lodgman upozorňuje. Avšak chybuje stále v tom, že jednak přepíná a dále, že dělá politiku ve vzduchoprázdném prostoru. Pan Borský dopouští se totiž základní chyby v tom, že přímo sugeruje *všem* našim Němcům nemožnost dohody, kdežto už dnes vidíme, že mezi Němci, jak přirozeno, je směr radikálnější a směr méně radikální, dohodě příznivý. Pan Borský nevidí, že dohoda s Rakouskem je pádným dokladem pro to, že všichni Němci nepřijímají politiky pana Lodgmana. De facto většina rakouských Němců dohodu s Československem přijímá a přímo vítá. Politikové, kteří ještě nedávno stáli proti nám, přijímají teď smlouvu s námi a tím přijímají mírové ujednání v Paříži. Pan Lodgman už dnes je ve značné menšině. [...] Nebudu rozvádět případ s Belgií; pro nás z něho vyplývá jistě tolik, že jako stát menší musíme si zabezpečiti sympatie silnějších i slabších. Šovinism nám ty sympatie neudrží a nezíská; to přece poválečný vývoj světa musí ukázat každému, kdo politicky dovede vidět a myslit. [...] Jestliže Němci vstoupí do vlády, pak se rozumí samo sebou, že předcházela dohoda programová a že přijali naši zahraniční politiku. To mohou učinit, protože je to politika nešovinistická, politika míru, práce a dohody. A právě o to jde, aby značná část německého lidu, a časem jeho většina, odhodlala se k loyální součinnosti. Že zůstane radikální minorita, to můžeme očekávat, ale podle demokratické zásady parlamentární stačí, jestli většina německého lidu se smíří loyálně s naším státem a jeho politikou vnitřní a zahraniční.

Názory pana Borského, jako všech našich radikálních nacionalistů, jsou upřílišněné, věcně neodůvodněné a nepolitické. A jak nepolitické!⁴²

V právě citovaném článku použil Lev Borský část prezidentova poselství k Novému roku, které Masaryk přednesl 1. ledna 1922 k zástupcům Národního shromáždění při tradiční novoroční audienci. Tento významný projev, ve kterém se prezident závažným způsobem vyjádřil nejen k otázkám soužití Čechů a Němců, ale například i ke vzniku a fungování tzv. Pětky nebo k průběhu a koncepci pozemkové reformy, byl obsáhle rozebírán na stránkách tisku. Reakce pravicového tisku, např. *Národních listů* či *Národní politiky*, týkající se prezidentových názorů na německou otázku, byly vcelku umírněné a vstřícné. Komentáře zdůrazňovaly zvláště tu část, ve které Masaryk odmítl švýcarský model a na adresu českých Němců řekl: „... Náš stát – a speciálně země české – vyvinul se historicky jednotně a musí jím tedy zůstat. O teritoriální autonomii nemůže a nebude se jednat; to nepřipouští také nevýhodná konfigurace menšin. Naším německým krajanům přísluší účast v administraci a ve

⁴² Dr. J. K., *Němci a naše zahraniční politika*, Čas, č. 14, 17. 1. 1922, s. 2.

vládě; to se rozumí v demokracii samo sebou. Tato součinnost předpokládá ovšem loyální uznání státu a uznání beze vší dvojsmyslnosti. [...] Jedno přání chci při té příležitosti vyslovit. Aby totiž někteří vedoucí lidé z německého tábora odložili způsob svého vystupování. Mají ještě příliš mnoho pangermánské povýšenosti, pohlížeje na nás jako inferiorní. Mýlí se velmi.“⁴³

Masaryk sám reakce tisku na svůj novoroční projev podrobně shrnul a okomentoval v článku, který vyšel v *Čase* 22. ledna 1922. Zmínil např. stránku formálně-právní, zda prezident může programovým způsobem promluvit k předsednictvu Národního shromáždění i mimo Národní shromáždění, obsáhle se rozepsal o pozemkové reformě i dalších částech projevu, ale o části, ve které mluvil o poměru Čechů a Němců v Československu, se blíže nešířil, jen lapidárně podotknul: „... Z jiných předmětů, presidentem dotčených, vzbudily pozornost jeho slova o *Němcích*. Politika presidentova v otázce německé směřuje k tomu, aby Němci mohli být přibráni ke spolupráci, aby jejich schopnosti a dovednosti bylo užito v zájmu státu. S toho hlediska promluvil také o poměru státu a národnosti způsobem, který znalům presidentových názorů je znám.“⁴⁴ Toto vlastní Masarykovo vyjádření tak můžeme považovat za sukus jeho menšinové a německé politiky.

Do třetice se Masaryk s Borským myšlenkově utkali v druhé polovině března. Dne 19. března 1922 uveřejnil Lev Borský v *Národní politice* článek *Následky smířlivosti*, ve kterém obsáhle komentoval příčiny demise francouzského ministra zahraničí Théophile Delcassého v roce 1905, jak je podal ve francouzském listu *Le Temps* bývalý francouzský velvyslanec v carském Rusku Maurice Paléologue. Borský předestřel spor mezi Delcassém, který žádal uzavřít alianci s Anglií, a ministerským předsedou Rouvierem, který byl proti takovéto dohodě údajně proto, že Německu bylo potřeba dokázat za každou cenu, že Francie chce mír. Proto prý Rouvier připravil Delcasséův pád. Poté se zanedbala i vojenská příprava Francie, jen aby Německo nebylo provokováno. To přivedlo Viléma II. k agresivní politice, která vedla až k vypuknutí světové války v roce 1914.

Z toho Borský vyvodil, že politika smířlivosti a dohody nejen válku neodvrátila, nýbrž ji vlastně způsobila. K tomu přidal jako svůj oblíbený odstrašující příklad Anglii, která prý udržovala impérium bez problémů starými metodami, kdežto jakmile se začalo „po dobrém“ s Iry, vedlo to jen k dalším požadavkům v Egyptě, Indii a jinde a k rozdrobení říše. Svoji úvahu uzavřel slovy: „... Avšak, namítají přívrženci smířlivosti, politiky po dobrém, světová válka dokázala, že se rozpadnou říše, které drží své národy silou pod svým panstvím.

⁴³ MASARYK, *Cesta demokracie II*, Praha 2007, zvláště s. 212–213.

⁴⁴ Dr. J. K., *Kolem prezidentova novoročního projevu*, *Čas*, č. 19, 22. 1. 1922, s. 1–2.

Rozpadlo se úplně Rakousko-Uhersko, rozpadlo se Rusko. Pod zorným úhlem věčnosti jest tento argument zajisté správný. Nadvláda nad cizími národy nedá se udržeti *na věky*. Avšak starostí státníka není věčnost. Kdyby bylo Rakousko dalo svobodu svým národům, nebylo by trvalo ani sto let. Kdyby byla Anglie dala Irsku před stoletími to, co mu dala dnes, nebyla už několik set let pánem jeho. Říše se dají udržeti starou metodou po staletí, novou metodou smířlivosti se nedají udržeti vůbec. [...] Pro politika nemůže po poučení minulosti i přítomnosti býti vůbec volby, dle jakých vzorů může svůj stát – není-li to stát čistě národní – udržeti co nejdéle... Odstrašujících příkladů je dosti.“⁴⁵

Tento článek opět vyburcoval Masaryka k bezprostřední reakci. Hned 21. března napsal odpověď, která vyšla v *Čase* o den později. Podrobně zde rozebral francouzskou zahraniční politiku od 80. let 19. století do roku 1905 a vyvracel Borského zjednodušené vysvětlení demise ministra Delcassého a příčin, vedoucích až k první světové válce. Všímaje si Borského výroků a názorů o správných metodách vládnutí a přístupu k menšinám, Masaryk uzavřel: „... Pan Borský dokazuje z historie, že nesmíme být smířliví vůči Němcům; zejména stát, jenž není čistě národním, nesmí být smířlivý vůči svým minoritám, chce-li se udržet co nejdéle. [...] Právě historie Irska ukazuje, co způsobila nesmířlivost. Angličané potlačovali Irsko, odnárodňovali Irsko a tím vzbudili jeho odpor, který se ukončil autonomií Irska. Příklad Irska dokazuje, že za demokratického a parlamentárního režimu potlačení národa, třeba jen malého, je nemožné; proto ohromná veleříše anglická byla donucena opustit starý režim nesmířlivosti a přidat se k režimu smířlivosti. Irů, kteří byli proti Anglii, není více, než máme my Němců v našem státě. Náš stát je malý, Anglie je říší světovou: poučení, jež z toho vyplývá pro naši politiku, je ovšem pravým opakem toho, co dokazuje pan Borský. Ovšem on dokonce proti argumentu, že světovou válkou se rozpadlo Rakousko-Uhersko a že jsme se tím osvobodili, hájí svou politiku nesmířlivosti a omlouvá starou politiku rakouskou! Práví doslova: Kdyby bylo Rakousko dalo svobodu svým národům, nebylo by trvalo ani sto let. [...] Pan Borský polemizuje proti politice pod zorným úhlem věčnosti; nadvláda nad cizími národy se nedá udržet na věky, avšak, praví, ‚věčnost není starostí státníka‘.

Jsou státníci a státníci. Český politik, hlásící takovou šovinistickou nesmířlivost proti Němcům, zajisté není pro zorný úhel věčnosti, ale není ani pro zorný úhel politické praktickosti. Nanejvýše, že ve své krátkozrakosti pracuje přímo pro – krále pruského. Pan Borský si patrně není vědom, co taková politická nonchalance, hraničící na cynism, vlastně znamená.“⁴⁶ Tolik k novinovým soubojům prezidenta Masaryka se Lvem Borským z počátku

⁴⁵ Lev BORSKÝ, *Následky smířlivosti*, Národní politika, č. 78, 19. 3. 1922, s. 1–2.

⁴⁶ Dr. I. K., *Následky smířlivosti*, Čas, č. 69, 22. 3. 1922, s. 1–2.

dvacátých let. Jejich občasně střety se opakovaly i později, již však s výrazně menší intenzitou.

Další dva Masarykovy články už reagovaly na jiné podněty. Ve dnech 24.–26. března 1922 se v Praze na Smíchově konal II. valný sjezd Československé národní demokracie. Zazněla celá řada referátů hodnotících a komentujících vývoj československé vnitřní i zahraniční politiky. Masaryka zaujaly názory tam vyslovené natolik, že 29. března napsal obsáhlý komentář, ve kterém kriticky rozebral všechny tematické okruhy, kterými se sjezd zabýval. Článek vyšel v *Čase* 31. března 1922. Masaryk si nejprve povšiml vystoupení Aloise Rašína a poslance Josefa Matouška. Z jejich projevů si vybral části, ve kterých se vyjádřili k německé otázce.⁴⁷ Masaryk píše: „... Političtí řečníci – platí to zejména o dr. Rašínovi a Matouškovi – mluvili mírněji a věcněji, než mluvivali dříve; dr. Rašín překvapuje klidem a jistou objektivností.

1. Z řeči dr. Rašína vybíráme si pasus o Němcích, neboť na sjezdě národnostní otázka stála v popředí. Dr. Rašín pravil, že Němce nechceme utiskovat, ale Němci musejí se spokojit právem menšiny, již však bude zabezpečeno, co k svému národnímu rozvoji potřebuje. To jest formule slušná. Dr. Rašín také hájil s důrazem, že náš stát musí mít národní ráz. I proti tomu – myslíme – nikdo nikdy ničeho nenamítal; zdá se nám, že národní demokracie i v tomto bodě často bojuje proti větrným mlýnům.

Prof. Weyr ve své knize o státním právu⁴⁸ dobře ukazuje, že se rozumí samo sebou, že naše republika je státem národním, neboť byla založena jediným národem, to jest národem naším. Avšak tento fakt neodčिňuje jiný fakt, že republika má národní menšiny, z nichž zejména menšina německá je číselně, kulturně, hospodářsky i politicky význačná. Spory o stát národní a národnostní snadno se stávají hříčkou o slova. Historie a geografie je odpovědna za to, že náš stát má okrouhle 9 milionů Čechoslováků a půl pátá milionu občanů jiných národností. Náš politický úkol tedy jest, náš stát národně smíšený uvést v hospodářskou, politickou a kulturní harmonii a jednotnost. O tomto úkolu každý myslící politik bude přemýšlet. Že bychom naše uvědomělé minority, zejména Němce a Maďary, mohli udržovat ve státní moci, to žádný rozumný člověk nebude tvrdit. A tudíž vzniká praktická otázka: Jak mají se – a to platí především o Němcích – získat pro náš stát? Sám dr. Kramář připouští možnost, že Němci by mohli přilnout k republice a že by chtěli být skutečnými republikány.

⁴⁷ Alois Rašín pronesl svůj projev na sjezdu Národně demokratické strany 25. 3. 1922 (byl otištěn v *Národních listech* 27. 3. 1922 na s. 2); řeč Josefa Matouška zazněla 26. 3. 1922 a *Národní listy* ji přinesly 28. 3. 1922 na s. 1.

⁴⁸ František WEYR, *Soustava československého práva státního*, Brno 1921.

2. Poslanec Matoušek si stěžoval, že Němci dostávají všechno, ať dělají cokoliv. Je to tvrzení, po případě obžaloba docela neodůvodněná. Dostali Němci Stavovské divadlo? Ve skutečnosti to divadlo je v rukou našich, s Němci se o něm jen jedná, a jedná se s nimi proto, že chceme být slušnými lidmi. Co jsme Němcům slíbili a s nimi písemně dojednali, to jako čestní lidé dodržíme. [...] Smí-li se zabírat Stavovské divadlo, týmž právem se může zabrat byt nebo dům poslance Matouška, anebo redakce některého národně-demokratického listu atd. Dostali Němci, ať dělají cokoliv, místa ve správním výboru? Místa jim byla slíbena od dřívější vlády, vlastně ne slíbena, neboť místa jim přísluší podle demokratického pravidla parlamentárního.⁴⁹

Poslední Masarykova reakce se týkala delšího článku spisovatele a poslance Viktora Dyka o prezidentově autoritě, který uveřejnil časopis *Lumír* v polovině března 1922. Dyk zde ironizoval zbytečnou heroizaci prezidenta a jeho činnosti, kritizoval horlivou hyperloajálnost, hraničící až s byzantinismem, a bránil se proti některým výpadům proti své osobě v tisku Československé strany socialistické. Krátce zhodnotil Masarykovu roli po převratu, kritizoval ho za to, že nedokázal zůstat nestranným, že oživil staré spory a antipatie a promítl je i do konkrétní politické praxe. O prezidentových názorech na německou otázku Dyk napsal: „... Činil [tj. Masaryk, pozn. R. V.] – kromě svých posláních – politické projevy, jež hluboko zasahovaly do našeho politického vývoje. Především to byl poměr českoněmecký, v němž názory profesora Masaryka zůstaly názory prezidenta Masaryka, a který musil uvést v rozpor s cítěním značné části národa bez rozdílu stran. Jaký je tento rozpor?

Stará teorie profesora Masaryka zněla, že není možný stát s třemi a půl milionu velezrádců a s mohutným německým sousedem v pozadí. Praktický důsledek, k němuž došel *president* Masaryk, je, že nutno stát co stůj udělati z domnělého půlčtvrtá milionu velezrádců německých loyální občany republiky, byť za cenu značných obětí. Vychází od této zásady, je prezident přesvědčen, že republika může být zabezpečena pouze dohodou s Němci. Aby se dohoda umožnila, je nutno vyjít Němcům všestranně vstříc. V praxi vylučuje tato politika restituce a represalie. [...] V politice vnitřní žádala tato zásada, abychom dali Němcům veškerou spravedlnost a více než spravedlnost, ať už se Němci chovají tak či onak; tedy nikoli podmíněná, nýbrž absolutní spravedlnost. [...] V politice zahraniční znamenala [...] vyjít vstříc cizonárodním menšinám a naprosto respektovat jejich osobitost; naproti tomu

⁴⁹ Dr. J. K., *Ještě ke sjezdu Národní demokracie*, Čas, č. 76, 31. 3. 1922, s. 1–2. K recepci německé otázky v českém prostředí a k vývoji česko-německých vztahů v širším kontextu viz dále např. Eva BROKLOVÁ, *Historický obraz Němců, Rakouska a Německa v politických kruzích české společnosti první Československé republiky*, In: *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*, Praha 1998, zvláště s. 101–127.

nemluvalo se nikde o reciprocitě. Veškeré ochoty, které jsme mohli prokazovati a prokazovali, prokázali jsme bez nároků na nějaké plnění s druhé strany. [...] Každá politika, jež by chtěla umožniti spolupráci s Němci, bude v podstatě musit přiblížit se v třech závažných bodech německému stanovisku: dáti jim účast ve vládě a administrativě, jež mohou využívatí proti státu vůbec nebo aspoň proti československému jeho rázu; poskytnouti jim tak značnou autonomii, že by se stala zbraní proti českým menšinám; prolomiti prováděcími nařízeními k jazykovému zákonu dokonale zásadu státní řeči a požadavek znalosti její u jinojazyčných úředníků a zřízců státních. Praktické důsledky toho jsou jasné. Opakuji: můžeme se mýlití, ale rozcházíme se s presidentem z důvodů věcných, jako jsme se rozcházelí dávno už před válkou s prof. Masarykem. Smí někdo diviti se tomu, zůstávají-li také jiní věrní svým názorům? Je to v demokratické republice pouze právo presidentovo? A lze prohlásit za *útok na presidenta*, mám-li hlubokou skepsi vůči možnosti českoněmeckého smíru, jako jsem ji měl před válkou? [...] Oč běží a nač kladu však přední váhu, je autorita státní a národní ráz republiky. Neznamená to brutální vyhlazování Němců; ale znamená to, že vši silou musím pracovati k tomu, aby na půdě republiky československé nebyli vyhlazováni Češi. Nikde na půdě republiky nesmí být Čech občanem druhého řádu!⁵⁰

Prezident si odpověď na Dykův článek připravoval déle než obvykle, napsal ji 29. března, v *Čase* byla uveřejněna až 6. dubna 1922. Masaryk nejprve odmítl Dykovo tvrzení o nemožnosti svobodné kritiky, poukázal na to, že Dyk sám vyjadřuje svoje názory v *Národních listech* a v *Lumíru* a navíc má jako poslanec k dispozici i parlamentní půdu, kterou však z neznámých důvodů téměř nevyužívá. Dále se Masaryk ohradil i vůči názoru, že se stal důvěrníkem jen určitých politických sil, a ne zástupcem celého národa. Ke kritice svého postoje k německé otázce prezident dodal: „Hlavní starost má poslanec Dyk s Němci. Jakou politiku vůči Němcům poslanec Dyk by provozoval, nejlépe vidíme z jeho projevu, že politika presidentova vylučuje represalie. Neví p. poslanec Dyk, že už Cavour pověděl, že politika msty je politikou nejhloupější? [...] v souhlase s touhou po represaliích je další politické pravidlo páně Dykovo, že prý nám od Němců nic nehrozí, pokud se poměry evropské radikálně nezmění. Lze takovou politiku vůbec brát vážně? Myslící český politik musí přece konsolidovat náš stát tak, aby v nejkrajnějším případě velmi radikálních změn existence národa a státu nebyla ohrožena. Jak známo, pan Dyk začal kampaň proti presidentovi v *Národních listech* za interview, v němž president připustil, že také v českém táboře jsou

⁵⁰ Viktor DYK, *Autorita presidentova*, Lumír, č. 3, 16. 3. 1922, s. 119–127.

šovinisté.⁵¹ Jestliže se teď pan Dyk hájí, že prezident český nacionalism ztotožňoval se šovinismem, tedy poslanec Dyk jednoduše – mírně řečeno – mínění presidentovo podává nesprávně.

Pan Dyk konečně zdůrazňuje, že má povinnost nemlčet, protože je členem vládní většiny. Už jsme řekli: *Proč poslanec Dyk nemluví v parlamentě?* Poslanec Dyk se výslovně ztotožňuje se senátorem Marešem a hájí jeho politiky. To je otázka vkusu a otázka politické zralosti.⁵²

U těchto Masarykových polemik z počátku dvacátých let jsem se úmyslně zastavil poněkud obšírněji. Podrobně totiž dokumentují myšlenkovou i věcnou argumentaci prezidenta i jeho oponentů a ukazují na řešení, která Masaryk sledoval a navrhoval. Důležité je však též porovnání názorů, které Masaryk vyjadřoval v těchto textech, s výroky, které učinil při veřejných příležitostech. Srovnání totiž ukazuje, že se téměř nelišily. To, co veřejně sděloval ve svých interviewech a článcích, ve svých anonymních komentářích jen víceméně zahrotil osobně. Není divu, byly to přece jen aktuální reakce na události dne. Základní přístup k řešení německé otázky zůstával v zásadě týž, jak naznačil ve svých jiných vystoupeních.

Četné polemiky na téma vztahu Čechů a Němců bychom samozřejmě našli i v následujících letech, ale soudím, že nemá význam je již takto podrobně rozebírat. Mnohdy totiž cílily na program Československé národní demokracie a personifikováno na politiku Karla Kramáře. Některé z nich jsou proto blíže zmíněny v následující podkapitole.

Podstatnější je skutečnost, že na přelomu dvacátých a třicátých let se sledovaná problematika z Masarykových nepodepsaných statí v podstatě vytratila. Snad to mělo souvislost se vstupem německých stran do vlády a jistou stabilizací situace. Počátkem třicátých let pak nabývá na důležitosti otázka vývoje v Německu, kde se dral k moci nacismus. Masaryk situaci bedlivě studoval, jak by sám řekl, stopoval. Jeho myšlenkové pochody se mimo jiné odrazilily v některých rozhovorech pro zahraniční časopisy, když byl dotazován na další vývoj Evropy a na osud demokracie v zápase s „dynamickými“ režimy. Není proto náhodné, že prezidentovy poslední nepodepsané texty si všimaly právě nacismu a také jeho německé odnože v Československu, DNSAP.

Masaryk se tak nejprve na jaře 1933 – tedy již po nástupu Hitlera k moci – ozval v *Prager Presse* proti brožuře nacionálně socialistického poslance Hanse Krebse *Masaryk und*

⁵¹ S největší pravděpodobností se jednalo o Masarykovo interview pro *Neue Freie Presse*, které bylo otištěno v lednu 1920; srovnej například s T. G. MASARYK, *Cesta demokracie I*, Praha 1933, s. 243–245.

⁵² *Ještě poslanec Dyk*, Čas, č. 81, 6. 4. 1922, s. 2–3. Jiří Kovtun však ve své práci mylně uvádí, že prezident v případě tohoto Dykova článku výjimečně nesáhl po tužce a nechal jej bez odpovědi – viz KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě*, s. 190.

der deutsche Nationalsozialismus.⁵³ Krebs v ní prezidenta kritizoval za starší interview se zástupcem *Neue Freie Presse*, ve kterém se vyslovil proti hitlerismu a snažil se dokazovat, že Masaryk prý hnutí a jeho cílům vůbec nerozumí. Jen s odstupem několika dní pak prezident v *Prager Presse* uveřejnil ještě svůj posudek na Hitlerův spis *Mein Kampf*. Pokusil se v něm analyzovat Hitlerovo myšlení a také ideové kořeny a cíle hnutí, jež se v Německu právě dostalo k moci. Oba články signoval šifrou V. S.⁵⁴ Úplně poslední Masarykův nepodepsaný článek z léta 1934 pak byl věnován tzv. noci dlouhých nožů, tedy povraždění velitelů úderných oddílů SA v čele s Ernstem Röhmem, které do té doby byly oporou hitlerovského režimu.⁵⁵

Karel Kramář a Československá národní demokracie, spory o zahraniční politiku, kritika fašistického hnutí

Zabývat se vztahem T. G. Masaryka a Karla Kramáře by znamenalo nejenom sledovat proměny osobních vztahů mezi těmito dvěma výraznými osobnostmi, ale vyžadovalo by to připomenout si též vývoj moderní české politiky od konce devatenáctého století až do konce třicátých let století dvacátého. Politika byla nedílnou součástí jejich životů a výrazně ovlivňovala utváření osobního poměru mezi nimi. Během zhruba půlstoletí veřejného působení se oba setkávali a spolupracovali, ale častěji se střetávali a rozcházel v pohledu na další vývoj a směřování české, později československé společnosti a československého státu.

Po vzniku Československa jejich vztah nabyl ještě jiné dimenze. Masaryk se stal prezidentem republiky, Kramář prvním ministerským předsedou nového státu. Dlouho jím však nezůstal a jen obtížně hledal své další místo na politické scéně v odpovídajícím postavení. To byla výchozí pozice, z níž se Kramář postupem času dostal do výrazné a stálé opozice vůči politice tzv. „Hradu“, personifikováno tedy vůči Masarykovi a Benešovi. Pocit zneuznání, hořkosti z odsunu z vrcholné politiky a trvalé střety kvůli profilujícím tématům, například menšinové politice a koncepci československé zahraniční politiky, vykopaly mezi dřívějšími politickými druhy a osobními přáteli hlubokou propast. Kritický osten nedokázal otupit ani čas, ani občasné pokusy o smíření obou mužů.⁵⁶

⁵³ Hans KREBS, *Masaryk und der deutsche Nationalsozialismus. Abg. Hans Krebs über die Grundsätze und Ziele der D. N. S. A. P. in den Sudetengebieten und die Hitlerbewegung im Deutschen Reiche*, Brůx 1933.

⁵⁴ V. S., *Herr Abgeordneter Krebs*, *Prager Presse*, č. 116, 27. 4. 1933, s. 6; V. S., *Hitlers Credo*, *Prager Presse*, č. 119, 30. 4. 1933, s. 3–4.

⁵⁵ *Úder proti úderníkům*, *Národní osvobození*, č. 157, 8. 7. 1934, s. 4.

⁵⁶ Ke vztahu T. G. Masaryka a Karla Kramáře existuje již obsáhlejší literatura, jmenujme alespoň některé novější tituly: Martina WINKLEROVÁ, *Karel Kramář (1860–1937). Představa o sobě samých, vnímání druhých a*

Poměr T. G. Masaryka ke Karlu Kramáři, resp. Masaryka k národní demokracii, lze jistě nahlížet různými způsoby a zkoumat jej za použití různorodých pramenů. Anonymní články a glosy jsou v tomto smyslu jistě pramenem dosti specifickým. Představují vztah obou mužů jen v poměrně úzké výseči a navíc reflektují běh událostí selektivně a někdy i trochu nahodile. Nicméně jsou zároveň originálním svědectvím o Masarykově (i Kramářově) reflexi dobových událostí. Prezidentovy reakce byly často obrannými, mnohdy však též aktivními a cílenými vstupy do sporů, jež hýbaly tehdejší společností.

Masaryk byl plodným autorem různých anonymních textů a politickým soubojům se rozhodně nevyhýbal. Právě problematika české nacionální pravice, reprezentované především Československou národní demokracií, tvořila v jeho člancích podstatnou část. V těchto textech však můžeme zároveň sledovat i rovinu osobní, protože Kramář národní demokracii symbolizoval, stejně jako Masaryk představoval tzv. „Hrad“. Polemiky s Karlem Kramářem tak představují zajímavou část prezidentovy publicistiky. Masaryk se v nich vyjadřoval k závažným sporům celospolečenského významu. Přitom nebyl prezidentem nestrannickým nebo nadstrannickým. Pokud usoudil, že na některý projev či novinový článek je třeba zareagovat, neváhal tak učinit.

Jak oprávněně poznamenal Jan Galandauer při srovnání tzv. „Hradu“ v politickém systému První republiky s rolí, kterou hrála Koruna v monarchiích, Masaryk nebyl státníkem vznášejícím se nad vodami každodenní politiky a starajícím se jen o zásadní problémy státu, morálky nebo historické perspektivy sub speciae aeternitatis. Naopak se v praktické politice a v politickém boji „angažoval přímo, osobně, masivně, až s vášnivou vehemencí“.⁵⁷

První vážnější rozpory mezi prezidentem a premiérem se objevily v době Kramářova pobytu na pařížské mírové konferenci, zvláště v souvislosti s jeho intervenčními plány na řešení ruské krize. Ty Masaryk odmítal a považoval je za nereálné. I když se spolu rozcházeli v posuzování dalších důležitých otázek (např. v náhledu na národnostní politiku a zvláště na postavení českých Němců), zdá se, že opravdový rozkol přinesl až Kramářův střet s ministrem zahraničí Edvardem Benešem, který se rozhořel naplno na jaře 1921. V tomto sporu (mj. o ono pověstné „povalování se po hotelích“, jak se měl Kramář údajně vyjádřit o Masarykovi) se prezident postavil jednoznačně na Benešovu stranu. To pak na dlouhou dobu negativně

modernizace v pojetí českého politika, Praha 2011; Martina LUSTIGOVÁ, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007; *Karel Kramář (1860–1937) : život a dílo*, Praha 2009; *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, Jan Bílek – Helena Kokešová – Vlasta Quagliatová – Lucie Swierczeková (ed.), Praha 2005; Jana ČECHUROVÁ, *Česká politická pravice: mezi převratem a krizí*, Praha 1999.

⁵⁷ Jan GALANDAUER, *Nemá-li být zničen stát, musí být zničen Gajda! Historie a vojenství*, 1996, č. 3, s. 162. Recenze na knihu Antonín KLIMEK – Petr HOFMAN, *Vítěz, který prohrál. Generál Radola Gajda*, Praha 1995.

ovlivnilo vztah obou mužů, jenž se zdál být v době vzniku republiky obnoven a postaven na nové základy, především pod vědomím úkolů v novém státě.

Tato změna se jednoznačně odrazila též v jejich vzájemné korespondenci, dosud poměrně četné, která po červnu, červenci 1921 v podstatě ustala. Od té doby až do konce třicátých let si Masaryk s Kramářem vyměnili (alespoň podle dochované korespondence) jen čtrnáct lístků a telegramů, ze značné části i kurtoazního, společenského charakteru.⁵⁸ Zdá se, že tento strmý pokles běžného korespondenčního styku mezi oběma muži byl naopak v přímé úměře s výrazným nárůstem výměny názorů (z Masarykovy strany povětšinou anonymní) na stránkách novin a časopisů. Byla to jistě zvláštní forma komunikace mezi prezidentem republiky a bývalým premiérem, navíc mezi muži, kteří se znali již celá desetiletí. Nicméně byl to Masarykův zažitý způsob vstupu do veřejných sporů, který byl navíc umocněn jeho funkcí a potřebou vyjadřovat politicky citlivé názory vskrytu.

Sledované téma by bylo možno v zásadě rozdělit do tří časových období, v nichž se však níže tematizované problémové okruhy prolínají a opakují:

I. První pětiletí republiky do roku 1923.

II. Léta 1924 až 1929. V tomto období zaznamenáváme největší Masarykovu publicistickou aktivitu týkající se osobnosti Karla Kramáře a politického programu Československé národní demokracie.

III. Počátek třicátých let. Tato doba se jeví jako jakýsi dozvuk vzrušených sporů předchozí éry a znamená v podstatě konec Masarykových anonymních textů výrazněji reflektujících politiku Karla Kramáře, resp. národní demokracie.

Ad I: *Léta 1918–1923*

Pokud pomineme několik textů z počátku roku 1921, týkajících se tzv. intervenční legendy, tedy možnosti nebo dokonce povinnosti československých legií v Rusku zasáhnout proti bolševikům, u kterých ale nemáme jistotu Masarykova autorství,⁵⁹ první prezidentovy články týkající se Karla Kramáře se objevují až v roce 1922. V tomto roce Masaryk uveřejnil anonymně celkem 11 článků, ve kterých se vyslovil k osobnosti Karla Kramáře, nebo tak učinil nepřímou, v souvislosti s politikou Československé národní demokracie a jejích dalších představitelů. V roce 1923 pak zaznamenáváme jeden text.

⁵⁸ Srovnej s *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, Praha 2005. Podle svědectví Vlastimila Klímy si oba ke konci 30. let soukromně vyměnili ještě řadu vzkazů, ty se však bohužel až na výjimky nedochovaly – viz úvodní studii Martina Kučery a Josefa Tomeše tamtéž, s. 30, pozn. 119.

⁵⁹ Jedná se o několik nepodepsaných článků v *Čase* z počátku roku 1921: Intervenční legenda (11. 2., s. 1–2); A ještě „intervenční legenda“ (13. 2., s. 8–9); Nová svědectví k intervenční legendě (15. 2., s. 2); Tož ještě „intervenční legenda“ (18. 2., s. 5). Viz též MASARYK, *Cesta demokracie II*, Praha 2007.

Pokud se týče tématického vymezení Masarykových ohlasů, asi nebude překvapující, že dominantním tématem byla zahraniční politika, zvláště Kramářovy zahraničněpolitické představy a plány. Kramářův postoj k Rusku patřil od počátku k faktorům, ovlivňujícím téměř jeho veškerou praktickou politiku. A tento postoj, odlišný od názorů prezidenta i ministra zahraničí, se pochopitelně odrážel i ve vztahu k Edvardu Benešovi a k tzv. „Hradu“. Řada Masarykových anonymních statí z tohoto období tak v podstatě představuje obhajobu Edvarda Beneše a jeho politiky, která byla Kramářem soustavně kritizována. Jak to Masaryk ve zkratce vyjádřil ve svém článku reagujícím na druhý sjezd Československé národní demokracie v březnu 1922: „*Dr. Kramář nesouhlasí s dr. Benešem. To je všecko. Ale to je záležitost čistě osobní. Připouštíme, že postavení dr. Kramáře z věci osobní dělá věc politickou. Osobní stanovisko dr. Kramáře znemožňuje mu politiku praktickou, a proto sám sebe a tím i svou stranu odsuzuje k zbytečné negaci. Každý český politik toho musí litovat, ale taková je situace a není na ní vinna vláda ani dr. Beneš.*“⁶⁰ Článků věnovaných obraně Edvarda Beneše napsal Masaryk více a tvoří tak důležitou část jeho publicistiky z tohoto počátečního období.⁶¹ Nesmíme ovšem zapomenout, že Beneš sloužil již tehdy (a vícekrát potom) jako zástupná postava, které se dostávalo kritiky i za Masaryka.

Do léta roku 1922 také spadá první a patrně i největší přímá polemická výměna názorů v tisku mezi Masarykem a Kramářem. Polemika začala uveřejněním Masarykova kritického posudku Kramářovy knihy *Pět přednášek o zahraniční politice* 6. srpna 1922 v *Čase*. Knížka shrnovala cyklus Kramářových přednášek, pronesených v květnu 1922 v Národním domě na Vinohradech. Kritika se zaměřovala zvláště na Kramářovu nejednoznačnou vizi všeslovenské politiky a idealizovaného „pravého“ Ruska, kterou Masaryk označoval za negativní, protože bez konkrétního obsahu a možnosti realizace. Kramářovi dále vytýkal, že přehlíží snahy vlády a ministra Beneše na poli slovanské politiky (smlouvy s Polskem a Jugoslávií, pomoc ruské emigraci apod.). Masaryk se pak v článku přímo ptal: „Avšak, které Rusko je to pravé? To dr. Kramář neřekl a neřekne, protože je jen Rusko jedno, jak je jen jedna Francie, jedna Anglie, jedna Amerika, jedna Itálie. Jsou také v těchto zemích lidé, kteří si konstruují Francii, Anglii atd. pravou, ale pravý politik musí počítat s poměry a lidmi historicky danými; ovšemže

⁶⁰ Dr. J. K., *Ještě ke sjezdu národní demokracie*, *Čas*, č. 76, 31. 3. 1922, s. 1–2.

⁶¹ Např. Český profesor a senátor (*Čas*, 19. 2. 1922, nepodepsáno); Ještě ke sjezdu národní demokracie (*Čas*, 31. 3. 1922, podepsáno Dr. J. K.); Poslanec Kramář (*Právo lidu*, 14. 4. 1922, nepodepsáno); Politický úpadek dr. Kramáře (*Právo lidu*, 2. 6. 1922, nepodepsáno); Javořina a naše zahraniční politika (*Čas*, 30. 11. 1922, nepodepsáno) a další.

k tomu připočte také ty politiky a jejich kruhy, jimž se říkává ‚idealisté‘ a kteří se řídí svými fantaziemi. Neboť i fantazie jsou silou politickou, někdy dobrou, často zlou.“⁶²

V jistém smyslu tak Masaryk opět zdůraznil starou tezi, že Kramář sází vše na ruskou kartu, protože spásu očekává jen od pádu bolševiků a vzniku nového silného Ruska, které bude slovanskou politiku provádět. Ostatní slovanské státy navíc o tuto koncepci nejevily zájem, anebo sám Kramář o nich z jistých důvodů pochyboval. Prezident tak vyzýval: „Ať dr. Kramář přece jednou jasně řekne, *co a kdo to je to pravé Rusko a slovanství*. Zatím jen stále slyšíme, že *bohdá* se Rusko vzchopí, dr. Kramář stále *doufá*, že Slované se uplatní a tak podobně. Avšak tážeme se, *co má dělat* dr. Beneš, s kým *má jednat* v Rusku a v ruské emigraci? Náš zahraniční ministr může a má také doufat, ale především musí *jednat*; když ho naši průmyslníci obléhají, aby jim zjednal dovoz do Ruska, nemůže je odkázat na pravé Rusko dr. Kramáře.“⁶³

Pokud pomineme reakci *Národních listů* na tento Masarykův článek (K posudkům o nové knize dr. Kramáře, 11. srpna 1922) a kratší prezidentovu odpověď (Ještě Kramářových „Pět přednášek o zahraniční politice“, *Čas*, 13. srpna), důležitý je obsáhlý pětidílný cyklus článků, který napsal sám Karel Kramář. Tyto texty s názvem *Má odpověď* (*Národní listy*, 24.–29. srpna 1922) jsou zajímavé především tím, že v nich Kramář jednoznačně označil Masaryka za autora. Hned v prvním odstavci jeho odpovědi totiž stojí: „Kdybych nebyl přesvědčen, že ten, kdo napsal tento zdrcující ortel, anebo aspoň dal jej napsati, má docela jiné iniciálky, neodpovídal bych... Ale s p. ‚drem V. S.‘ [což byla Masarykova šifra – pozn. R. V.] je to jinak. ‚A tout seigneur tout honneur‘ – na tak vzácný útok nutno odpověděti, zejména když je to frontální útok na celou mou činnost ve vnitřní i zahraniční politice za Rakouska i po Rakousku. Bohužel, nehledě na tu *mou* negativnost, osobivost a pánovitost [jak bylo Masarykem Kramářovi vytýkáno – pozn. R. V.] nemám té volnosti v odpovědi, které si plně dopřává p. ‚dr. V. S.‘, poněvadž přece jen za osobami vidím stát; ale ‚demokracie je diskuse‘, a tak se přece jen pokusím, abych ukázal, že ‚nedostatek sebekritiky‘ není jen na mé straně.“⁶⁴ Nebo podobně jinde, ve třetí části Kramářovy odpovědi: „Pan V. S. sice píše, že si představuji nějaké ideální Rusko a dokonce mne poučuje, že politik opravdu slovanský bude seriousně a kriticky o pádu Ruska přemýšlet, ale to říká snad jen tak z profesorského zvyku, aby mentoroval po starém způsobu psaní ‚Času‘ ...“⁶⁵

⁶² Dr. V. S., *Dr. Kramáře „Pět přednášek“ o zahr. politice 1922*, *Čas*, č. 182, 6. 8. 1922, s. 7–8.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Karel KRAMÁŘ, *Má odpověď I*, *Národní listy*, č. 231, 24. 8. 1922, s. 1.

⁶⁵ Karel KRAMÁŘ, *Má odpověď III*, *Národní listy*, č. 233, 26. 8. 1922, s. 1.

Citlivý Kramář se také cítil ostrou kritikou z Masarykovy strany osobně zasažen. To je z jeho odpovědí více než patrné. Například píše: „... lépe nevnašeti ještě více hořkosti do polemiky, která tak zbytečně ze strany p. dra V. S. stala se krajně osobní. Ale kdybych napsal, že dvakrát dvě jsou čtyry, p. dr. V. S. bude dokazovati – že dvakrát tři je šest.“⁶⁶ A na závěr své obhajoby zmiňuje osobní rozměr polemiky znovu: „Na konec ještě několik osobních poznámek. Nerad je píšu, ale útok pana dra V. S. je tak – neuvěřitelný, že nemohu jinak. ... Jen nanejvýš osobně založený a ve svou neomylnost věřící člověk může viděti v mém boji za český státní jazyk... v mé opozici proti rozdělení a zřízení dvou velikých německých žup, v mé snaze nerozrušovati staré zemské útvary, negativnost člověka roztrpčeného tím, jak se s ním jednalo.“⁶⁷

Na Masarykovu výtku o neujasněnosti svého slovanského programu a o čekání na to „pravé“ Rusko však Kramář odpověděl poněkud neurčitě: „Pan dr. V. S. mne vyzývá, abych přece jednou řekl, co a kdo je to pravé Rusko a slovanství... Jaké Rusko si představuji, nebudu široko zde rozváděti, napsal jsem o tom knihu. Že svobodné, decentralizované, demokratické bez krajností, které by Rusko prostě při svém hospodářském a kulturním stavu nesneslo, opakuji stále a všude a zrovna tak, že si formu vlády musí určit národ sám.“⁶⁸

Masaryk na tento Kramářův cyklus zareagoval ještě 30. srpna 1922 článkem *Odpověď na odpověď*, ve kterém se snažil Kramářovým argumentům oponovat. V závěru jen konstatoval, že je škoda, že se politik takového rozhledu jako Kramář vydal na cestu negativního programu. Rozdíly v představách o dalším směřování zahraniční politiky však byly nepřekonatelné a vzájemné kritiky na toto téma se stále opakovaly. K těmto sporům a dalším okolnostem, které s nimi souvisely, se ještě vrátíme v dalších částech této práce.

Ad II: Léta 1924–1928

Výše nastíněný konflikt byl pak ještě výrazně prohlouben dalšími spory, odvíjejícími se z vnitropolitického vývoje republiky i z proměn zahraničněpolitické situace. V prezidentových člancích se tak objevují další témata, reflektující mnohdy aktuální dění. Jejich přehled by mohl vypadat následovně:

1) V roce 1924 naplno propuká *spor o úlohu zahraničního a domácího odboje* na osvobození republiky a s tím spojené téma *významu 28. října 1918*. Tyto spory, které přerostly ve velké tiskové kampaně, na několik let výrazně poznamenaly politickou a

⁶⁶ Karel KRAMÁŘ, *Má odpověď II*, Národní listy, č. 232, 25. 8. 1922, s. 1–2.

⁶⁷ Karel KRAMÁŘ, *Má odpověď V*, Národní listy, č. 236, 29. 8. 1922, s. 2.

⁶⁸ Tamtéž.

společenskou atmosféru v Československu. Jejich dozvuky však můžeme najít i o mnoho let později, jak o tom ještě bude řeč v dalších částech této práce. K této poněkud specifické části Masarykovy politické publicistiky se ještě vrátím v poslední podkapitole; podrobný výklad Masarykova zapojení do sporů o osvobozené zásluhy a jeho polemické střety s Karlem Kramářem a dalšími osobnostmi je pak podán v kapitole Epilog.

2) Dalším z důležitých témat byla národnostní otázka, zvláště *postavení českých Němců* a jejich případné zastoupení ve vládě. Téma bylo frekventované zvláště v první polovině dvacátých let, kdy postupně slábla radikální německá opozice vůči československému státu, a nazrávaly podmínky pro vstup německých stran do vlády. Za výrazného přispění Antonína Švehly se tak stalo na podzim 1926. K první výměně názorů mezi Masarykem a Kramářem na toto téma došlo na stránkách novin v souvislosti s již zmiňovanou prezidentovou kritikou Kramářovy publikace *Pět přednášek o zahraniční politice* v srpnu 1922. Masaryk konstatoval, že máme tak velkou menšinu Němců, že praktickou otázkou pro všechny politiky musí být, *jak se mají získat menšiny pro náš stát a jakým způsobem* tuto velikou minoritu zapojit ve prospěch celku. Na tuto otázku si zároveň odpověděl: „Tu nestačí stále hlásat, že náš stát je národní; je a má být, ale k tomu potřebujeme uvnitř pokoj a k tomu se musí energicky a pozitivně pracovat. To neznamena Němcům nadbíhat, to je prosté konstatování velikého úkolu... Nikdo našim radikálním nacionalistům neupírá lásky k vlasti, to se přece dnes rozumí samo sebou... Dr. Kramář se velmi mýlí v náladě všech národů; radikální nacionalismus je válkou překonán a právě v naší vícejazyčné republice je radikální nacionální politika nemožná.“⁶⁹

Karel Kramář zareagoval pětidílným cyklem článků a ohradil se proti Masarykovým vývodům. Nejprve zdůraznil, že Němce nechce nikdo politicky a kulturně utiskovat nebo vůči nim provádět odnárodňovací politiku, ale že tito musí přijmout náš stát a spokojit se s právem minority, které bude zabezpečeno vše, co k rozvoji svého národního života potřebuje. Ke svému označení za radikálního nacionalistu Kramář dodal: „Prof. Masaryk v Nové Evropě výslovně náš stát chtěl mít protiněmeckým předvojem a minoritám nabízel ‚kulturní a národní rovnoprávnost‘. Tedy přesně totéž, co my, ‚nejasní‘ radikální nacionalisté. ... Ostatně nevím, má-li p. V. S. [Masarykova šifra – pozn. R. V.] tak docela pravdu, když říká, že je radikální nacionalismus válkou překonán. Především nechme slova ‚radikální‘, stačí nacionalismus. ...

⁶⁹ Dr. V. S., *Dr. Kramáře „Pět přednášek“ o zahr. politice 1922*, Čas, č. 182, 6. 8. 1922, s. 7–8, nebo MASARYK, *Cesta demokracie II*, s. 323–324.

My tento nacionalismus nazýváme ne radikálním, nýbrž jedině důstojným nacionalismem sebevědomého národa...⁷⁰

Masaryk odpověděl o den později v *Čase*: „V zakončení své odpovědi dr. Kramář ... ujišťuje, že nechce odnárodňovat žádnou minoritu, že chce jen stát národní a slovanský. Domnívá se, že všechny státy jsou nacionální, Německo, Francie atd., nechce, abychom jeho nacionalismus nazývali radikálním, stačí prý nacionalismus. ... Proti tomu upozorňujeme, že i v Německu je rozdíl mezi pangermanismem a mezi nacionalismem jiných stran. Jsou právě různé stupně a kvality v každém politickém programu; a že u nás také máme nacionalismus radikální, nemusíme dávat doklady, když např. v orgáně dr. Kramáře se vyskytuje groteskní návrh, aby národně smíšená manželství nebyla dovolena. A jestliže takové nehoráznosti bez odmluvy se tisknou v orgáně dr. Kramáře a když takové nehoráznosti se hlásají od lidí hlásících se k němu, musíme mu vytýkati tento radikalismus.“⁷¹

Kromě výše zmíněných článků je možná poněkud překvapivé, že Masaryk ve svých pozdějších textech národnostní otázce v souvislosti s politickým programem národní demokracie nevěnoval příliš mnoho pozornosti. Respektive vyjadřoval se k ní, ale zkratkovitě a většinou nepřímo, zvláště v bezprostředních reakcích na konkrétní články národnědemokratického tisku.⁷² Opět asi platí, že necítil potřebu svá jednoznačná veřejná prohlášení doplňovat ještě dalšími nepodepsanými texty.

Občas se však ve svých textech k tématu vrátil, jako například ve člancích o politickém stranicví pro *Lidové noviny* na sklonku roku 1928. Kramářovo vyzývání k národní jednotě a horování pro silný národní stát prezident hodnotil jen jako všeobecné proklamace. Navíc je to v mnohém boj proti větrným mlýnům, neboť proti zásadě národního státu se žádná česká strana nestaví, soudil Masaryk. Jde jen o prostředky k tomu účelu zvolené. K nacionalismu jako jednomu z hlavních pilířů národnědemokratického programu se tak prezident například tázal: „... co znamená dnes zdůrazňovat nacionalismus, když máme svůj vlastní stát a když v jeho vládě zasedá také národnědemokratický ministr? [...] tak, jak svůj nacionalismus podškrtuje dr. Kramář, to je kritikou státu a přiznání obecné neschopnosti tento stát vést v duchu národním. [...] Šovinismus tohoto úkolu nevyplní, naopak, zamezuje jeho vyplnění.“⁷³ O něco později pak Viktoru Dykovi Masaryk napsal: „... v našem obnoveném

⁷⁰ Karel KRAMÁŘ, *Má odpověď V*, Národní listy, č. 236, 29. 8. 1922.

⁷¹ *Odpověď na odpověď*, *Čas*, č. 202, 30. 8. 1922, s. 1–2, nebo MASARYK, *Cesta demokracie II*, s. 336.

⁷² K tomu srv. např. články Ještě ke sjezdu národní demokracie (*Čas*, 31. 3. 1922, podepsáno Dr. J. K.), Podivný prorok (*Přítomnost*, 16. 10. 1924, nepodepsáno), nebo prezidentovu připravovanou reakci na Kramářův projev na 4. sjezdu národní demokracie v dubnu 1929, viz T. G. MASARYK, *Cesta demokracie IV. Projevy, články, rozhovory 1929–1937*, Vojtěch Fejlek (ed.), s. 78.

⁷³ R., *Strana dr. Kramáře II*, *Lidové noviny*, 22. 12. 1928.

státu musíme považovat Němce za spoluobčany, a ne tak docela jednoduše za nepřátele; každá nenávist, mstivost a hořkost z té nebo oné strany je otevřenou ranou v těle státu. ... Necítíte například, jak to stálé hájení státu národního je vlastně slabostí? Copak nemáme státu svého, nemáme ho ve vlastní moci? Kdo, prosím, je pro stát nenárodní? Neplyne z demokratické zásady majority, že náš stát je a bude český?⁷⁴

Téma národnostní politiky prezident několikrát podrobněji rozvedl též ve svých veřejných rozhovorech, často se zahraničními korespondenty. Jeho prohlášení občas vzbudila v politické veřejnosti rozruch. Velký ohlas mělo například prezidentovo interview s německým historikem profesorem Hansem Helmoltem, kterého Masaryk přijal 25. září 1925. Rozhovor byl uveřejněn v časopise *Berliner Westen* ve třech částech na přelomu října a listopadu, tedy krátce před československými parlamentními volbami. Lidovecký a národnědemokratický tisk si zvláště všiml pasáže, ve které autor referoval o Masarykově nabídce dvou, tří nebo až čtyř ministerských křesel pro Němce. Časopis *Národ* požadoval oficiální dementi tohoto výroku a *Národní listy* v jednom ze svých volebních provolání vyzvaly: „Všichni, kdož nechcete, aby byli jmenováni dva, tři nebo čtyři němečtí ministři, volte národní demokracii!“⁷⁵ Pozoruhodné přitom je, že během volební kampaně se *Národní listy* o tomto prezidentově rozhovoru přímo zmínily jen jednou, v souvislosti s psaním *Bohemie* a dalších německých časopisů,⁷⁶ a až po volbách přinesly k tomuto tématu obsáhlejší referát.⁷⁷

I v souvislosti s tímto rozhovorem Masaryk v několika člancích z konce roku 1925 a počátku roku 1926 kritizoval národnědemokratické listy a přední činitele strany, kteří veřejně vyzývali k revoluci a k odporu proti vládě, pokud by tato dopustila dělat „proněmeckou“ politiku. Upozornil také na překrucování svých výroků národnědemokratickým tiskem a na postup strany, která hájí především program prestiže svého vůdce a neohlíží se na reálnou

⁷⁴ Masarykův dopis Viktoru Dykovi jako odpověď na brožuru *Ad usum pana prezidenta republiky* z června 1929, např. v MASARYK, *Cesta demokracie IV*, s. 101. Ke sporům prezidenta s Viktorem Dykem nejlépe Josef TOMES, *Viktor Dyk a T. G. Masaryk. Dvoji reflexe češství*, Praha 2009.

⁷⁵ *Národní listy*, č. 312, 14. 11. 1925, s. 1. O zastoupení Němců ve vládě a o případném počtu jejich ministrů uvažoval Masaryk samozřejmě již dříve. Na jaře 1922 např. tlumočil šéfredaktorovi berlínského listu *Börsen-Courier* Emilu Faktorovi přesvědčení, že vzhledem k počtu Němců v republice a při zachování principu parlamentní vlády mají Němci v případě vstupu do kabinetu nárok na tři až čtyři křesla. Toto vyjádření vzbudilo tehdy značnou nevoli Karla Kramáře, což dokládá např. Masarykův dopis Kramářovi z 24. 7. 1922, kde prezident své interview blíže vysvětluje. K tomu srv. MASARYK, *Cesta demokracie II*, s. 308–311, a *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, dok. č. 271, s. 439.

⁷⁶ *Prezident a volební boj*, *Národní listy*, č. 302, 4. 11. 1925, s. 3.

⁷⁷ *Z politické besedy v Topoľčiankách*, *Národní listy*, č. 318, 20. 11. 1925, s. 1.

politiku. Kramáře také prezident kritizoval za to, že některé radikální názory tlumočené jeho spolustraníky nebo *Národními listy* nechává bez odezvy a příslušného ohrazení.⁷⁸

Jako dovětek k tomuto tématu můžeme zmínit vstup národní demokracie do vlády tzv. „panské“ koalice. Když se na podzim 1926 připravovala pod Švehlovým vedením občanská vláda bez socialistů, zato s účastí německých stran, dostali se národní demokraté do poněkud choulostivé situace. Vlády by se rádi účastnili, ale se svým dřívějším hlučně hlásaným heslem „Němci do vlády – my do revoluce“ měli zároveň zasednout společně s německými ministry. Kramář heslo vcelku bez potíží opustil a v parlamentní debatě prohlásil, že vstup Němců do vlády považuje za předčasný. Podrobněji svůj postoj rozvedl později, když v projevu k aktuální politické situaci uvedl, že nikdy principiálně nebyl proti vstupu Němců do vlády, ale za předpokladu, že bude nejprve upevněn národní ráz našeho státu. Protože však nyní nemáme ani českou sněmovní většinu, je to krok přinejmenším uspěchaný. Němce pak v této souvislosti označil za politicky a kulturně vyspělejší než je česká politika. Podrobněji se také vyslovil k problému nacionalismu.⁷⁹ Národní demokracie poté za čas do Švehlovy vlády vstoupila a obsadila Ladislavem Novákem křeslo ministra obchodu.

3/ V druhé polovině dvacátých let se v Masarykových textech začíná též objevovat téma *vztahu národní demokracie a jmenovitě Karla Kramáře k fašismu*. Ve fašismu Masaryk viděl hnutí různých dobrodruhů toužících po moci a lidí politicky naivních, kteří sedli na lep plamenné rétorice slibující konečně skoncovat s nepořádky a korupcí. Důležitá a neblahá role při zrodu fašistického hnutí pak podle prezidenta připadla právě národní demokracii a osobně Karlu Kramářovi. Kramář podle jeho názoru připravoval svou negativní politikou a neustálou kritikou prezidenta a ministra zahraničí půdu pro nejrůznější nespokojence a avanturisty. Pokud se takto chová muž takového politického významu, jako je Karel Kramář, dodával prezident, je to ještě o mnoho horší. V této souvislosti Kramáře dokonce označil za otce fašismu.

V článku z léta 1927, reagujícím na fašistický sjezd v Mladé Boleslavi, Masaryk napsal: „V Mladé Boleslavi ukázal fašismus svou pravou tvář. Jeho sjezd je zároveň porážkou národní demokracie a dr. Kramáře. Dr. Kramář je otcem fašismu. Léta a léta brojil čistě osobně nejen proti Benešovi a Hradu, nýbrž proti celému státu. Nic mu ve státě nebylo dobrým, celá politika mu nevyhovovala a tak není divu, že se našli naivní lidé, kteří obžalobu národně demokratického vůdce brali doopravdy. Jen dlouholetá podkopnická práce dr.

⁷⁸ K tomu srovnej články Němečtí ministři (*Národní osvobození*, 18. 11. 1925, nepodepsáno); Orgány dr. Kramáře (*Národní osvobození*, 24. 11. 1925, nepodepsáno) a Politický úpadek národní demokracie (*Národní osvobození*, 8. 1. 1926, nepodepsáno). Viz též KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě*, zvláště s. 398–401.

⁷⁹ Srovnej *Národní listy*, č. 315, 17. 11. 1926, s. 1–3.

Kramáře a jeho náhončích způsobila, že se shlukli kolem Gajdy nespokojenci bez politického programu.“⁸⁰

Výměna názorů mezi Masarykem a Kramářem k tomuto i dalším tématům se samozřejmě neodehrávala jen na poli anonymní publicistiky. Kramář často reagoval i na prezidentova veřejná vystoupení a rozhovory v novinách. Nejvýznamnější a patrně také nejznámější je Masarykovo interview pro list *Prager Tagblatt* ze září 1926. V rozhovoru se prezident vyjádřil k tzv. Gajdově aféře a rozhovořil se také o vztahu národně demokratické strany k fašistickému hnutí. Fašismus prezident hodnotil jako měřítko politické dezorientace buržoazie. Význam prý získal pouze proto, že se vyvinul pod egidou frakce národně demokratické strany. Fašismus pak přímo označil za „patologickou sedlinu této krize uvnitř národní demokracie“.⁸¹

Na taková vyjádření Kramář samozřejmě zareagoval okamžitě. V článku s názvem *Moje odpověď* odmítl Masarykova tvrzení a nastínil svůj postoj k fašistickému hnutí. Fašismus označil za hnutí vrstev nacionálně rozhodnějších, vedené láskou k národu a státu. Tento aspekt oceňoval na fašismu především, i když jedním dechem dodal, že fašistou není a nebude a že také nesouhlasí s antidemokratickými plány fašistů. V této souvislosti pak Kramář v pasáži věnované údajné politické dezorientaci buržoazie také uvedl kontroverzní výrok vyznívajícím jakoby poděkováním „zaplat’ pán Bůh za fašismus“,⁸² Masarykem v tomto smyslu také později několikrát připomínaný a komentovaný.

K tomuto výroku se prezident vrátil například na počátku roku 1928 v článku *Z fašistické kuchyně*, když napsal: „Zkrátka a dobře, něco takového, jako je fašismus, jsme v Čechách ještě neměli a také hned mítí nebudeme. Dr. Kramář vyslovil docela správně ‚Zaplat’ pámbu za fašismus!‘ Na fašismu u nás máme přímo školský příklad politického a finančního dobrodružství. Zároveň pak se stal fašismus dobrým měřítkem politického bystrozraku a věhlasu svých ochránců ve stranách – vládních!“⁸³ Podobně se vyjádřil v listopadu téhož roku, když svůj článek o potřebě gentlemanství v politice zakončil ostrou kritikou Kramářovy poválečné politiky a dodal: „Nedivme se tomu: v naší politice se gentlemanství ještě dost nedaří – a proto se také národní demokracie propůjčuje dr. Kramářovi a jeho politickým extratúrám. Z tohoto negentlemanství vytrysklo také dnes už smutně a směšně známé Kramářovo: ‚Pán Bůh zaplat’ za fašism!“⁸⁴

⁸⁰ *Z fašistické drogerie*, Národní osvobození, č. 230, 21. 8. 1927, s. 3.

⁸¹ *Prager Tagblatt*, č. 211, 7. 9. 1926, s. 1, nebo MASARYK, *Cesta demokracie III*, s. 161.

⁸² Karel KRAMÁŘ, *Moje odpověď*, Národní listy, č. 248, 10. 9. 1926, s. 1.

⁸³ *Z fašistické kuchyně*, Národní osvobození, č. 12, 12. 1. 1928, s. 3.

⁸⁴ J. Hran, *Gentlemanství v politice*, České slovo, č. 274, 23. 11. 1928, s. 1.

Tento prezidentův článek je pro nás zajímavý též z toho důvodu, že jej Masaryk napsal ve spolupráci s moravskou literátkou Oldřiškou Sedlmayerovou. Spadal totiž do období, kdy spolu se Sedlmayerovou připravovali sérii článků o zemských volbách a politickém stranictví pro brněnské *Lidové noviny*. Nabízí se tedy otázka, nakolik Sedlmayerová upravila nebo pozměnila původní Masarykův text. Ze srovnání dochovaných verzí však jednoznačně vyplývá, že onu závěrečnou pasáž i s opakovanou připomínkou Kramářova výroku napsal sám Masaryk.⁸⁵ Byl to tedy jeho vlastní a vícekrát opakovaný názor. K prezidentově vzájemné spolupráci s Oldrou Sedlmayerovou se ještě podrobněji dostaneme ve třetí kapitole této práce.

V zájmu objektivit je však nutno konstatovat, že prezident byl v této věci poněkud nespravedlivý. Kramář totiž zmiňovaný výrok původně užil přece jen v jiném kontextu. V bezprostřední reakci na prezidentova vyjádření v *Prager Tagblattu* totiž doslova napsal: „Ale jestli v naší buržoazii takové ‚desorientace‘ není, což smím tvrditi, jestli naopak, nehledě na všecko, čeho byla svědkem a co vidí, stává se zase nacionálně rozhodnější, chce-li, aby státu a národu sloužili všichni z lásky k osvobozenému národu a ne za materiální výhody stran nebo osob, pak já říkám: zaplat' pán bůh!, i když se to jmenuje fašismem, třeba bych sám fašistou nebyl, a jako poctivý demokrat nemohl souhlasiti ani s výstřelky rasové nenávisti našeho fašismu, ani s programovou diktaturou na úkor opravdového demokratického konstitucionalismu.“⁸⁶ K Masarykovu označení fašismu za patologický společenský zjev však Kramář zároveň dodal: „Nemohu míti náš fašismus za patologický zjev, jako president, třeba by se mohl nejvíce nebezpečným státi zrovna naší straně, poněvadž vím, že je u většiny fašistů hybnou silou jejich odpor proti všemu, co okolo sebe vidí, vřelá láska k národu, upřímný nacionalism, touha, aby náš stát byl čistým, *opravdu*, ne falešně demokratickým, našim národním státem, a konečně trpká zkušenost z toho, jak se jednalo s naší stranou, že u nás nepomáhá sebeobětování ve prospěch státu, umírněnost a ohledy na všechny, jen ne na sebe!“⁸⁷

I když Karel Kramář nebyl fašistou, choval k tomuto hnutí určité sympatie. Chtěl v něm především vidět sílu, která potenciálně posilovala v jeho očích tak potřebné hnutí nacionální. Nejen v tomto hodnocení fašismu se ovšem s Masarykem zásadně rozcházel.

⁸⁵ Viz dokumenty uložené v AÚTGM, f. TGM-L, k. 620. Je zde uloženo několik verzí článku včetně konceptů s Masarykovými rukopisnými doplňky. Poznámky na dokumentech dosvědčují, že text byl 13. 11. 1928 odeslán Sedlmayerové do Tetčic k úpravě.

⁸⁶ Karel KRAMÁŘ, *Moje odpověď*, Národní listy, č. 248, 10. 9. 1926, s. 1.

⁸⁷ Tamtéž.

4/ Jako další bod můžeme uvést tematiku *národně demokratické strany jako takové*, tedy jejího programu, postavení na československé politické scéně a v neposlední řadě i postavení Karla Kramáře v této straně. O těchto otázkách se Masaryk vyslovil několikrát i ve svých veřejných projevech a rozhovorech. Za všechny můžeme uvést alespoň interview s redaktorem *Národních listů* Josefem Penížkem z prosince 1926. Bylo původně poskytnuto právě pro *Národní listy*, ale údajně kvůli odporu Karla Kramáře tam rozhovor nevyšel.⁸⁸ Publikoval ho až v lednu 1927 národnědemokratický časopis *Demokratický střed*. Na otázku, jak posuzuje národní demokracii a její úkoly, prezident odpověděl, že strana má obtížnější postavení než strany vysloveně stavovské. Jako strana inteligence a „vyšších vrstev buržoazních“ má hospodářsky a kulturně mnohem větší vliv, nežli je její možná reálná politická váha. V tomto nepoměru viděl podstatu krize, jíž strana právě prochází. Další kritický moment spatřoval ve skutečnosti, že strana má řadu vynikajících individualit, což však zase komplikuje dosažení určité konzistentní stranické politiky. Roli Karla Kramáře nezmínil.⁸⁹

Svého poměru ke Kramářovi se však dotkl v rozhovoru s Karlem Čapkem. Jen stručně konstatoval, že poměr ke Kramářovi se počal kalit v období mírové konference kvůli rozdílnosti názorů na postup vůči sovětskému Rusku, a poté se vznikem tzv. rudo-zelené koalice v létě 1919. Později přibyly spory o prezidentovo stranění levici, národnostní politiku apod.⁹⁰ V těchto i dalších veřejných rozhovorech (s výjimkou interview pro *Prager Tagblatt*, jak již bylo uvedeno), se však prezident vyjadřoval dosti obecně a opatrně. Mnohem důkladněji se však programu národní demokracie věnoval ve své anonymní publicistice. Krytí různými šiframi mu umožnilo vyslovit se bez obalu a také bez ohledu na politickou vhodnost takových názorů. V článcích se vyjadřoval mnohem ostřeji a útočněji než ve většině svých veřejných projevů. Základních tezí vyslovených (byť opatrně) jinde se však držel i nadále.

Problematiky se prezident nejspíše dotkl v článcích pro *Lidové noviny* z konce dvacátých let.⁹¹ V souvislosti s nevalnými volebními výsledky národní demokracie (v prosinci 1928 se konaly první zemské volby a v říjnu 1929 pak třetí parlamentní volby) zdůrazňoval Masaryk především stálý úpadek této strany. Tento stav ho přitom netěšil, neboť „stálé upadání národní demokracie, ze stanoviska státního a národního je nežádoucí, neboť je příliš očividná naléhavá potřeba slušné strany městské, malé buržoazie, té takzvané inteligence. Už

⁸⁸ K tomu viz blíže AKPR, sign. T 1412/23, složka Národní listy. Tento interview rozpoutal velkou polemiku o rozhovorech prezidenta republiky a vhodnosti vyjadřovat takto veřejně své politické preference.

⁸⁹ *Demokratický střed*, č. 11, 7. 1. 1927, s. 1; viz též MASARYK, *Cesta demokracie III*, s. 183–185.

⁹⁰ *Lidové noviny*, č. 182, 8. 4. 1928, s. 1–2; viz též MASARYK, *Cesta demokracie III*, s. 268–274.

⁹¹ K tomu srovnej především články *Strana dr. Kramáře I a II* (*Lidové noviny*, 21. a 22. 12. 1928, podepsáno R.) nebo *Volební kaleidoskop* (*Lidové noviny*, 6. 11. 1929, podepsáno S.).

se u nás o tom psalo a uvažovalo, že máme značnou část voličstva městského, které tvoří elitu vzdělaneckou a řekněme inteligentskou – jsou tu profesori vysoko- a středoškolské, část učitelstva, obory technické, úřednictvo státní a soukromé, důstojníci, obchodníci (aspoň část) – ti všichni by potřebovali stranu, jejímž prostřednictvím by se mohli ve správě státu a ve vedení politiky uplatňovat.⁹²

Právě podchycení voličstva městského, vzdělaného, které tvoří onu „inteligentskou elitu“, označil prezident za historicky daný úkol této strany. Do protikladu s takto určeným politickým směřováním pak Masaryk postavil programovou nevěcnost a nejasnost Karla Kramáře a celé národní demokracie (především neurčitý a v praxi těžko realizovatelný program slovanské politiky), a z toho plynoucí i postupný úpadek politický. Politickým programem Karla Kramáře, zvláště jeho bojem o národní stát a slovanskou politiku se Masaryk podrobněji zabýval v dvoudílném článku *Strana dr. Kramáře*. Tento program, respektive program celé národní demokracie, označil za abstraktní, nepraktický a především osobně zahrocený vůči prezidentovi a Edvardu Benešovi.⁹³ Situaci strany charakterizoval jako programové bloudění a nepochopení vlastního úkolu, čímž podle Masaryka bylo vybudování vzdělanecké strany, která by přispěla ke konsolidaci republiky. „Bude-li to ovšem vůbec kdy možno s programem dr. Kramáře, je více než pochybné,“ dodal skepticky prezident. V této souvislosti také zdůraznil nemožnost národní demokracie pokoušet se stále být stranou všénárodní, neboť proces třídního a stavovského členění probíhá a nedá se ničím zastavit.⁹⁴

O Kramářově postavení ve straně Masaryk soudil, že je tak pevné, že jeho osobní program rozhoduje i o celkovém politickém směřování národní demokracie. Kramář se tak stal nejen hlavním představitelem strany, ale vlastně stranou samotnou. Jak prezident v narážce na název svého článku napsal: „Dr. Kramář rozhoduje ve straně v takové míře, že jsme této části povolebního rozboru dali vědomě a zajisté právem název: strana dr. Kramáře.“ Jak se tohoto postavení Kramář domohl, již Masaryk nerozebíral. Konstatoval však, že vedle jiných okolností to bylo především spojení vynikající osobnosti s obrovským politickým kreditem, které Kramáře vyneslo nejen do čela strany, nýbrž i do křesla prvního ministerského předsedy. Zároveň však dodal, že dlouhý pobyt na mírové konferenci, jeho nešťastné angažmá v ruské politice a zřetelně menší zájem o domácí problémy vedly k jeho pádu.⁹⁵

⁹² R., *Strana dr. Kramáře I*, Lidové noviny, 21. 12. 1928.

⁹³ „Dnes charakterizuje národní demokracii její odpor proti socialistům, její zdůrazňování nacionalismu a slovanství, její boj proti Němcům a konečně její boj proti Hradu, in praxi proti prezidentovi a ministru Benešovi.“ Tamtéž.

⁹⁴ R., *Strana dr. Kramáře II*, Lidové noviny, 22. 12. 1928.

⁹⁵ R., *Strana dr. Kramáře I*, Lidové noviny, 21. 12. 1928.

Kromě Československé národní demokracie se Masaryk v sérii svých nepodepsaných článků v *Lidových novinách* zaměřil též na postavení dalších stran. Postupně komentoval výsledky zemských voleb a jejich dopad na fungování agrární, lidové, národně socialistické a sociálně demokratické strany. Právě národním a sociálním demokratům věnoval největší pozornost – pokaždé dvě stati. Byly to však články aktuální, reagující především na volební výsledky a další stranickou taktiku.⁹⁶

Jistě bychom mohli najít též další články komentující politické stranictví. Masaryk si vícekrát povšiml například činnosti lidoveckých politiků a psaní klerikálního tisku. Téma politického stranictví však nesledoval tak soustavně jako třeba menšinovou politiku. Této problematice proto nevěnuji samostatnou podkapitolu. Podstatné souvislosti zmiňuji na jiných místech této práce, například ve třetí kapitole, kde je podrobněji pojednáno o prezidentově spolupráci s Oldrou Sedlmayerovou na sérii článků pro *Lidové noviny*.

5) Jak již bylo řečeno, kritika Kramářových *zahraničněpolitických představ* zůstávala i nadále nedílnou součástí Masarykových textů; k tomuto tématu se opakovaně vracel. Podobně několikrát reagoval na Kramářovo tvrzení, že československé legie mohly osvobodit Rusko od bolševiků, a tím pro Čechy zabezpečit čestné místo ve slovanském světě.

Na druhé straně ani Karel Kramář nepřestával kritizovat oficiální zahraniční politiku, prováděnou Edvardem Benešem a prezidentem Masarykem. Kramář odsuzoval jednostrannou orientaci na západní mocnosti, především na Francii, a vyčítal Benešovi opomíjení slovanské politiky. V té viděl jedinou možnost skutečného zabezpečení státu. V této souvislosti skepticky pohlížel také na Společnost národů, kterou – ovšem oprávněně – považoval za neschopnou jakékoliv akce. Opuštění tradiční víry ve Slovanstvo a odvrácení se od Ruska v okamžiku, kdy nejvíce potřebovalo pomoc v boji proti bolševismu, způsobilo vyřazení Ruska z evropské politiky a otevření cesty Sovětům do Evropy. V tom viděl Kramář hlavní vinu československé zahraniční politiky a počátek všech nesnází. Kramář také odmítal Masarykovu výchozí premisu založenou na víře v demokracii, která údajně vyhrála válku a založí nový světový řád. Toto spoléhání se na demokracii jako na sílu schopnou zabezpečit i menší státy a národy nazýval přinejmenším pochybným optimismem.

Ve třicátých letech pak Kramář sledoval již se zjevnými obavami především vzestup Německa. Proti některým prezidentovým veřejným vyjádřením týkajícím se zahraniční politiky a německé otázky tak neváhal vznést kritický hlas. Jako příklad lze v této souvislosti uvést Masarykovo interview s německým novinářem Hegemannem, které bylo publikováno v

⁹⁶ K tomu srovnej např. OPAT, *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka*, s. 431–434.

lednu 1933, těsně před Hitlerovým nástupem k moci. Kramář uveřejnil v reakci na tento rozhovor článek s názvem *K naší zahraniční politice*, v němž se kriticky dotkl několika Masarykových prohlášení a shrnul své názory na hlavní omyly československé zahraniční politiky, kterých se po válce podle něho dopustila. Obsáhleji především komentoval Masarykův výrok, že Německo světovou válku také vyhrálo, a to nejen morálně, nýbrž i vojensky. Takovými neuváženými a zbytečnými výroky jen dodáváme poraženým nepřátelům odvahy k revanši, litoval Kramář.⁹⁷

Zároveň odmítal myšlenku posílit československý bezpečnostní systém navázáním řádných diplomatických vztahů se Sovětským svazem. V červnu 1934 pak na tento akt reagoval známým prohlášením, že „slovanská zrada je dokonána, spáchán je největší zločin slovanský [...] Slovanská zrada je dokonána. Bojím se, že důsledky ponese národ“.⁹⁸ Nedůvěřoval navíc ani politice Anglie a Francie. Záruky bezpečnosti neviděl ani v příklonu k demokratickému systému po první světové válce. Určité naděje a možné východisko ze zhoršujícího se mezinárodního postavení Československa ve druhé polovině třicátých let se pak snažil spatřovat v Itálii, kterou považoval za mocnost schopnou konkurovat nacistickému Německu.

Svoji nevíru ve všemocnost demokracie vyjádřil Kramář ovšem již dříve. V roce 1927 mimo jiné prohlásil: „Jsme tedy také my odkázáni především na sebe, neboť spoléhání na demokracii je velmi pochybným optimismem [...] Jaká by byla naše poloha, když bychom se všech stran byli obklopeni nepřáteli a neměli opory v silném slovanském Rusku? [...] Není tedy dozajista upřílišeným říci, že ten, kdo chtěl samostatnost našeho státu, byl povinen hledati bezpečnější záruku pro jeho svobodu v budoucnu, než jsou demokracie a Západ. [...] Kéž bychom nemusili jednou zlořečiti těm, kteří šli místo za tradiční vírou našeho národa ve Slovanství za chimérami demokraticismu v zahraniční politice!“⁹⁹

Ani Kramář, ani Masaryk se však na rozdíl od Beneše vyplnění těchto chmurných vizí naštěstí nedožili. Zůstává však otázka, zda byla takováto tvrdá kritika oprávněná a jestli vůbec existovala reálná alternativa tehdejší zahraniční politiky. Kramářova chimérická vize všeslovanské politiky pod vedením „nového Ruska“ k nim rozhodně patřit nemohla. Z jeho textů tak spíše cítíme jistou hořkost z toho, že sám o směřování zahraniční politiky

⁹⁷ Karel KRAMÁŘ, *K naší zahraniční politice*, Národní listy, č. 29, 29. 1. 1933, s. 1. Ke Kramářovým názorům na zahraničněpolitické otázky ve 30. letech viz také výbor článků a projevů *Odkaz a pravda dr. Karla Kramáře*, Praha 1939.

⁹⁸ Karel KRAMÁŘ, *Slovanská zrada je dokonána*, Národní listy, č. 158, 10. 6. 1934, s. 1.

⁹⁹ Karel KRAMÁŘ, *Československý stát a Slovanstvo. Řeč pronesená v politické škole dne 8. listopadu 1927*, Praha 1927, s. 15.

nerozhodoval a že nebyl v republice – nejen se svým programem slovanské politiky – náležitě „doceněn“.

Přelom dvacátých a třicátých let pak už byl jen jistým dozvukem dřívějších vzrušených polemik a zápasů. Z několika prezidentových anonymních článků týkajících se Karla Kramáře a národní demokracie jsou podstatnější jen tři: dvoudílný článek Sociální demokracie–Marxismus–Kapitalismus (*Lidové noviny*, 29. prosince 1928 a 1. ledna 1929, podepsáno R.), Osvobození Čechoslováků a carské Rusko (*Právo lidu*, 3. dubna 1929, nepodepsáno) a Volební kaleidoskop (*Lidové noviny*, 6. listopadu 1929, podepsáno S.). Jak již názvy článků napovídají, Masaryk se vrátil k diskusím o úloze Ruska při vzniku Československa, a dále komentoval proběhlé parlamentní volby v roce 1929, zvláště pak výsledky národní demokracie.

V článku Osvobození Čechoslováků a carské Rusko Masaryk polemizoval s články *Národních listů* a *Národa*, které v pamětech bývalého rumunského vyslance v Petrohradu Diamandiho spatřovaly důkaz Kramářova tvrzení, že carské Rusko mělo od počátku války také za cíl osvobodit Čechoslováky, a hájil ministra Beneše a jeho poválečnou ruskou politiku. V článku Volební kaleidoskop pak prezident navázal na své úvahy z konce roku 1928 a opětně konstatoval upadání národně demokratické strany. Měla to být strana inteligence, avšak „politika strany a úroveň její žurnalistiky čestného názvu inteligence si nezasluhuje“, soudil prezident. Stranu pak charakterizoval takto: „Národní demokracie stala se stranou pro nadávání ministru Benešovi a pro šňouchání do hradeb Hradu. Vedle toho pěstuje slovanství, tj. o slovanství mluví.“¹⁰⁰ Tato věta jakoby shrnovala základní Masarykův postoj k této straně, jak jej obšírněji a v jiných souvislostech rozvedl ve svých dalších textech.

K jistému odmlčení a v podstatě k ukončení prezidentových anonymních ohlasů na Kramářovu činnost na přelomu dvacátých a třicátých let patrně přispělo také probíhající smířčí řízení ve sporu Karla Kramáře s Edvardem Benešem, které vyznělo na jaře 1930 pozitivně pro Beneše. I když ve třicátých letech publikoval prezident ještě řadu anonymních statí, Karel Kramář v nich byl zmiňován již jen okrajově.

Pokud bychom se pokusili nastíněné téma shrnout, můžeme konstatovat, že od roku 1922 do roku 1929 publikoval prezident anonymně 37 článků, ve kterých zmínil Karla Kramáře nebo politiku národní demokracie. Pokud vybereme pouze texty, ve kterých se ke

¹⁰⁰ S., *Volební kaleidoskop*, *Lidové noviny*, č. 557, 6. 11. 1929.

Kramářově osobnosti a jeho politickému programu vyjádřil významnějším způsobem, dojdeme k 29 článkům.¹⁰¹ Rozvrstvení příspěvků uspořádaných chronologicky vypadá takto:

1922 – 10 textů (8 v *Čase*, 2 v *Právu lidu*), z toho 6 textů bylo nepodepsáno, 2 texty byly podepsány šifrou Dr. J. K. a 2 jako Dr. V. S.

1923 – 1 text (*Tribuna*, podepsáno -il)

1924 – 4 texty (3 v *Národním osvobození* a 1 v *Přítomnosti*), z toho 3 články byly nepodepsány, zbylý podepsán šifrou Dr. K. T.

1925 – 1 text (*Národní osvobození*, nepodepsáno)

1926 – 2 texty (*Národní osvobození*, oba nepodepsané)

1927 – 3 texty (2 v *Národním osvobození*, 1 v *Přítomnosti*); dva podepsané Č. P., jeden nepodepsaný

1928 – 5 textů (1 v *Národním osvobození*, 1 v *Právu lidu*, 1 v *Českém slově* a 2 v *Lidových novinách*); z toho dva nepodepsané, dva podepsané R. a jeden označený J. Hran

1929 – 3 texty (1 v *Právu lidu*, 2 v *Lidových novinách*), jeden nepodepsaný a další podepsané šiframi S. a R.

Jak je z přehledu vidět, texty byly umístovány do různých novin a časopisů tak, aby byla co nejvíce znesnadněna případná identifikace jejich autora. K tomuto účelu byly také používány různé šifry a zkratky. Ve všech textech zmiňujících Karla Kramáře vystřídal Masaryk celkem 10 šifer; značná část textů však zůstala nepodepsaná.

Prezidentovy spory s Karlem Kramářem byly také úzce propojeny a v mnohém navazovaly na polemiky s dalšími Masarykovými kritiky a politickými protivníky, zejména z řad národně demokratické strany. Alespoň zmínit zde musíme prezidentovo polemické zápolení s novinářem Lvem Borským, básníkem Viktorem Dykem,¹⁰² profesorem fyziologie a senátorem Františkem Marešem a dalšími. Nedílnou součástí celé problematiky byl pak dlouhotrvající spor mezi Karlem Kramářem a Edvardem Benešem, který také vztah Masaryk – Kramář podstatně ovlivňoval. V této souvislosti jsou kromě publikovaných textů důležité i některé prezidentem připravované rozhovory nebo články, které však Masaryk nakonec tisku nepostoupil a které zůstaly uloženy v archivech. Významná je v tomto směru například Masarykova reakce (původně zamýšlený rozhovor) na vystoupení Karla Kramáře na čtvrtém sjezdu národní demokracie v dubnu 1929. V tomto projevu Kramář obsírně promluvil o

¹⁰¹ V tomto přehledu vycházím jak z již publikovaných edic Masarykovy politické publicistiky (Jaroslav Werstadt v roce 1937 v *Naší revoluci*, a především pak soubor prezidentových článků a projevů *Cesta demokracie I–IV*), tak i z vlastního archivního výzkumu. Do přehledu zahrnuji jen texty publikované; více jich v různé fázi rozpracování nebo nepoužitých zůstalo uloženo v archivech.

¹⁰² Nejpodrobněji ke vztahu T. G. Masaryka a Viktora Dyka zatím Josef TOMEŠ, *Viktor Dyk a T. G. Masaryk. Dvojí reflexe češství*, Praha 2009.

poměru k prezidentu republiky, k ministru zahraničí Benešovi a k fašismu. Zvláště některé jeho výroky o Benešovi a jeho politických praktikách¹⁰³ pak odstartovaly poslední fázi sporu Beneš – Kramář, který se táhl již od roku 1921. Spor museli vyřešit až povolání arbitři, kteří po rozboru obsáhlých vyjádření obou aktérů nakonec v březnu 1930 rozhodli, že „dr. Karel Kramář nebyl oprávněn použití proti dr. Edvardu Benešovi výroku citovaného v odstavci 1 tohoto spisu na základě zprávy Národních listů ze dne 16. dubna 1929“. O některých těchto věcech již byla v textu zmínka, hlubší pojednání však přesahuje možnosti této podkapitoly.¹⁰⁴ Podobně zde mohly být některé tematické okruhy jen nastíněny. Například vztah národní demokracie a jejích předních politiků k fašismu, rozbor zahraničněpolitických představ apod.

Myslím, že lze souhlasit s Jiřím Kovtunem, který ve své velké monografii o Masarykově prezidentském období v kapitole týkající se vztahů Masaryka s Karlem Kramářem a Viktorem Dykem napsal, že v těchto střetnutích šlo většinou o to, co bylo.¹⁰⁵ Většina polemik se opravdu obracela do minulosti a aktuálních problémů si mnohdy až tolik nevšímala. Nejvášnivější výměny názorů probíhaly především v souvislosti se spory o úlohu domácího a zahraničního odboje na osvobození republiky a o význam 28. října 1918. Tyto spory přitom na jedné straně někdy zabíhaly až do komických podrobností, na straně druhé zaznívaly od obou aktérů i hodně zjednodušené a znevažující výroky (např. ono zmiňované „Masarykovo povalování se po hotelích“ v cizině za dob první světové války údajně vyřčené Karlem Kramářem; naopak Kramářova zásluha prý spočívala v tom, že se nechal za Rakouska „jenom zavřít“¹⁰⁶ apod.).

I když vzájemné polemiky byly hodně ostré, oba se zároveň snažili držet věcných argumentů. Masaryk považoval Kramáře za vynikajícího člověka, který má v národě prestiž.

¹⁰³ Inkriminovaný Kramářův výrok zněl: „Jsou prostředky jeho politiky, která v každém člověku, zvyklém mravnosti, budí krajní odpor. Nebojíme se žádných bojů, ale jedno chceme: pravdu a čistotu. V tom je ta hluboká propast mezi námi a světem Benešovým. Jistě rádi mu přiznáme, že si získal vážnost v diplomatickém světě, že docílil úspěchů pro republiku. Avšak to, co zavedl ve vnitřních bojích politických, to vykopává nepřeklenutelnou propast mezi námi a jím. Zde je mravní otázka a té se nikdy nepoddám!“ Národní listy, č. 105, 16. 4. 1929, s. 1.

¹⁰⁴ K tomu bližší např. MASARYK, *Cesta demokracie IV*, Praha 1997, s. 75–82, a zvláště pak dvě masarykovské práce: Jaroslav OPAT, *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes*, Praha 2003, a Jiří KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě. Éra prezidenta Masaryka 1918–1935*, Praha 2005.

¹⁰⁵ KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě*, zvláště kap. Hořký dialog, s. 388–401, a kap. Kramář a Dyk, s. 623–633. Uvedený citát je na s. 623.

¹⁰⁶ „Pan dr. Kramář prostě provokuje. Chce se osobně rehabilitovat. Neboť on nepracoval pro osvobození za hranicemi, on pracoval jen tím, že se dal zavřít, že seděl ve vídeňském kriminále a že byl odsouzen na šibenici.“ Tento výrok pochází z článku „Prodaná nevěsta“ – bez Jeníka (*Čas*, 3. 11. 1923, podepsáno T.), připisovaný Masarykovi. Článek také zařadil do své edice prezidentovy anonymní publicistiky historik Jaroslav Werstadt. Z již zmiňované diskuse o autorství těchto textů však také vyplynulo svědectví Ivana Herbena, který potvrdil, že článek „Prodaná nevěsta“ – bez Jeníka psal jeho otec Jan Herben, nikoliv Masaryk. K tomu srovnej Ivan HERBEN, *Svědectví: co Masaryk nepsal*, Lidové noviny, č. 26, 16. 1. 1938, s. 5, a Jaroslav WERSTADT, *Skrytý Masaryk*, Praha 1938. Viz dále zde kapitola Epilog.

Zároveň mu však vytýkal negativní politiku, danou především osobním poměrem k ministru Benešovi, která ho odsuzuje k nečinnosti a negaci.¹⁰⁷ Vzájemné rozpory, které nebyly prosty ani osobně nepříjemných a traumatizujících momentů,¹⁰⁸ také nedokázaly zcela vymazat vzpomínky plné respektu a přerušit určité osobní pouto, které mezi Kramářem a Masarykem přece jen stále přetrvávalo.

Výmluvně tento zvláště přetrvávající vztah dokládají např. vyměněné dopisy ke Kramářovým sedmdesátým narozeninám v prosinci 1930, zvláště vyjádření emotivnějšího Kramáře. Masaryk v blahopřání mj. napsal: „... Rozcházel jsem se velmi často i v otázkách velmi důležitých, ale snažil jsem se neztotožňovat politického postupu s osobami.“¹⁰⁹ A Kramář mu odpověděl: „... Vzpomínám i já nyní častěji než kdy jindy na naše mladá léta i na naši společnou práci. Sbíráám si totiž materiál pro své Paměti a tu zas znovu vše prožívám a cítím, jak jsem Vás měl rád. A s dobrým svědomím mohu říci, že jsem i tehdy, kdy se naše cesty hodně rozcházel, nikdy na to nedovedl zapomenouti.“¹¹⁰

Jestliže si Masaryk v jednom ze svých typických stručných zápisků poznamenal při přípravě poselství po prezidentské volbě v červnu 1927: „Polemiky psát inkoustem – ne pomyjemi“¹¹¹ a spolu s Kramářem se ve svých textech dovolávali potřeby gentlemanství v politice, soudím, že se oběma podařilo v tom nejzákladnějším tyto zásady dodržet. Ačkoliv jejich vzájemné střety byly vyhocené a padaly i silné výroky, určitá úroveň a základní míra lidské slušnosti zůstala přece jen vždy zachována.

Ovšem nejenom Karel Kramář a Československá národní demokracie figurovaly v prezidentových anonymních článcích týkajících se fašistického hnutí. Hlavní postavou byl pochopitelně především generál Radola Gajda. Gajdova aféra byla jednou z největších politických afér První republiky. Zasahovala do všech sfér veřejného života a doznávala ještě několik let. Masaryk se do ní zapojil přímo a velmi intenzivně. Bedlivě sledoval všechny okolnosti a postupoval nesmlouvavě. Neváhal ani s osobní angažovaností sledovat jednání vyšetřovací komise Ministerstva národní obrany, která v prvním procesu Gajdu překvapivě

¹⁰⁷ K tomu Masaryk mj. podotkl: „Lidsky dovedu s ním cítit. Znáám ho skoro 30 let a říkal jsem mu dítě. Že se tím prezidentem nestal – to je vlastní problém Kramářův. Je zatrpklý a proto se odsoudil k nečinnosti. Proto klesá ode dne ke dni. Kdyby byl ve vládě, musil by pracovat.“ Viz přepsané stenografické poznámky zachycující Masarykovo vyjádření o Karlu Kramářovi, patrně z roku 1926. AMZV, III. sekce 1918–1939, k. 678.

¹⁰⁸ Znáám je např. nešťastné nedorozumění, kdy prezident na pohřbu své choti v květnu 1923 přehlédl Kramáře v řadě kondolujících a nepodal mu ruku. Po prezidentské volbě v roce 1927 a Kramářově článku v *Národních listech* se rozhodla KPR (resp. kancléř Šámal) Kramáře společensky bojkotovat. Šámal ho přestal oficiálně zvat na hony do Lán, což Kramář velmi těžce nesl. K tomu viz Šámalův záznam z 10. 5. 1928, AKPR, sign. T 762/26, list T 531/28.

¹⁰⁹ *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, dok. č. 280, s. 444.

¹¹⁰ *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, dok. č. 281, s. 445.

¹¹¹ AÚTGM, f. TGM-L, k. 126. Masarykovy rukopisné poznámky k poselství po prezidentské volbě, záznam ze 4. 6. 1927.

osvobodila. S takovým výsledkem byl ovšem prezident krajně nespokojen. Byl ustaven nový kárný výbor, který po několika odvoláních rozhodl o Gajdově potrestání (degradace a trvalé snížení penze o dvacet pět procent) až v prosinci 1927.

Masaryka jako vrchního velitele armády především iritovalo, že Gajda v armádě tak rychle dosáhl – i za jeho přispění – významných funkcí; v březnu 1926 byl dokonce jmenován zastupujícím náčelníkem hlavního štábu. V létě toho roku však vypukla zmiňovaná aféra (Gajda obviněn s podezřelých styků se sovětskými důstojníky a z přípravy protistátního puče), a za pouhých několik měsíců se stal v lednu 1927 vůdcem Národní obce fašistické! Ostatně prezident to několikrát jasně vyjádřil v soukromých rozmluvách a v korespondenci. Například Karlu Čapkovi, který mu pomáhal vést kampaň proti fašismu v tisku,¹¹² 29. srpna 1926 napsal ohledně telegramu, který údajně potvrzoval Gajdovo provinění: „Já jsem vrchním velitelem vojska, nemohu tedy nereagovat na takový objev, nemohu mlčet, musím s Gajdou zúčtovat.“ Podobně i generálu Janu Syrovému 1. září 1926 mimo jiné psal: „... Napíšu zprávu o degradaci pro veřejnost a pošlu Vám ji (jako návrh); pozměníte, doplníte podle uznání. Moje úsilí se nese k tomu, aby věc nepřišla do parlamentu; to se dá docílit užitím tisku. Vezmu si to na starost. Jako vrchní velitel armády mám velikou odpovědnost, proto jsem Gajdu od jeho příchodu do Prahy stopoval a konečně způsobil to zatímní, administrativní šetření. Štít naší armády musí být čistý, naprosto čistý!“¹¹³ S Gajdou pak začal účtovat v již zmíněném rozhovoru s Ernstem Rychnowským pro *Prager Tagblatt* ze 7. září 1926. Celá tato složitá kauza včetně konkrétních Masarykových zásahů byla již podrobně popsána v literatuře.¹¹⁴

Gajdův případ se však také výrazně promítl do další Masarykovy publicistiky. Opakovaně se k němu vracel a Gajdu sledoval pozorně i v pozdějších letech. Jeden z prvních anonymních komentářů byl již zmíněný článek *Z fašistické drogerie*, pojednávající o fašistickém sjezdu v Mladé Boleslavi. O fašismu Masaryk soudil, že „takové politické a národní ubohosti, jakou reprezentuje Gajda a fašismus, u nás ještě nebylo“. Určité úspěchy fašistického hnutí spojil s letitou „podkopnickou prací dr. Kramáře a jeho náhončích“, kteří způsobili, že se různí nespokojenci a dobrodruzi shlukli kolem Gajdy.¹¹⁵ Ve svých dalších textech ještě detailně komentoval různé okolnosti Gajdova případu (rozváděl například problematiku šifrovaných depeší sovětské mise, dementoval pověsti o údajně chystaném

¹¹² K tomu srovnej také KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě*, zvláště s. 468–476.

¹¹³ Dopisy uloženy např. v AÚTGM, f. TGM-L, k. 615; viz též MASARYK, *Cesta demokracie III*, s. 258–259.

¹¹⁴ K aféře generála Gajdy a jeho následnému angažmá v řadách českého fašistického hnutí nejlépe Antonín KLIMEK – Petr HOFMAN, *Vítěz který prohrál. Generál Radola Gajda*, Praha – Litomyšl 1995; Antonín KLIMEK, *Boj o Hrad I–II*, Praha 1996–1998; Zdeněk SLÁDEK, K politickému chorobopisu první republiky. (Aféra Jiřího Stříbrného a Radoly Gajdy v roce 1926), In: *Historické studie. K sedmdesátinám Milana Otáhalo*, Praha 1998, nebo Ivan ŠEDIVÝ, Gajdova aféra 1926–1928, *Český časopis historický*, 92/1994, č. 4, s. 732–758.

¹¹⁵ *Z fašistické drogerie*, Národní osvobození, č. 230, 21. 8. 1927, s. 3.

státním převratu organizovaném Edvardem Benešem) a všiml si rozporů ve fašistickém hnutí. Věnoval pozornost též různým osobnostem, blížících se z různých pozic k fašismu (Jiří Stříbrný, Jan Scheinost).¹¹⁶ Později též sledoval další Gajdovy osudy, komentoval jeho řízení před kárným výborem Ministerstva národní obrany, další soudní procesy, jeho pozdější odsouzení apod.¹¹⁷

Podobně nedaly Masarykovi spát další aféry a soudní tahanice Jiřího Stříbrného, které také reflektoval ve své publicistice. V řadě drobných článků přinesl kritická zamyšlení nad činností Stříbrného Ligy proti vázaným kandidátkám, později Národní ligy, programovým zaměřením české krajní pravice tíhnoucí k fašismu apod. Ke Gajdovi se vrátil ještě v květnu 1933 v jednom ze svých posledních anonymních článků. Nesl až symbolický název *Fašismus pro republiku?*¹¹⁸

Spory o osvobozené zásluhy a význam 28. října 1918

Bylo to poněkud zvláštní a neobvyklé. Pět let po vzniku Československa se stalo jedním z hlavních témat veřejného života hledat v nedávné minulosti důkazy pro to, kdo se více přičinil o získání samostatnosti, kdo a co v nelehké době války doma i v zahraničí dělal, co říkal, případně co neříkal. Určité náznaky a občasné špílce můžeme sice na stránkách československých novin a časopisů najít samozřejmě již dříve, spor o úlohu zahraničního a domácího odboje na osvobození republiky a s tím spojené téma významu 28. října 1918 však naplno propukl až v roce 1924. Domácí převratová akce v závěru války a vyhlášení republiky bylo interpretováno jak ze státoprávního, tak i z historického hlediska. Samotný průběh 28. října a role jednotlivých aktérů přitom posloužily v politickém zápase. Mnoho vážených a ctěných mužů se najednou ocitlo v situaci, že museli obhajovat svou činnost a dokazovat, „co dělali doma revolučního“, abych parafrázoval výzvu z jednoho Masarykova článku.¹¹⁹ Mnohdy se přitom zacházelo do neuvěřitelných podrobností, kdy se historické události

¹¹⁶ Č. P., *O tom oktroji*, Národní osvobození, č. 265, 25. 9. 1927, s. 5; *Šifrované depeše*, Národní osvobození, č. 314, 13. 11. 1927, s. 3; af., *Z fašistické kuchyně*, Národní osvobození, č. 12, 12. 1. 1928, s. 3.

¹¹⁷ T., *Gajda vyhrál*, Přítomnost, č. 17, 3. 5. 1928, s. 257–258; L. S., *Gajda úderníkem*, Národní osvobození, č. 117, 29. 4. 1930, s. 4.

¹¹⁸ A. P., *Vykopávky pana Stříbrného*, Národní osvobození, č. 210, 2. 8. 1931, s. 3; L. S., *Kdo nám cpe Stříbrného*, Národní osvobození, č. 15, 15. 1. 1932, s. 4; J. N., *Prohlášení soudcovské*, Týdeník Čin, č. 21, 21. 1. 1932, s. 490–491; S., *Radola Gajda*, Lidové noviny, č. 68, 7. 2. 1932, s. 1; V. H., *Z politické periferie*, Národní osvobození, č. 114, 24. 4. 1932, s. 4; *Fašismus pro republiku?*, Národní osvobození, č. 111, 12. 5. 1933, s. 2.

¹¹⁹ *Zed' mezi domácím a zahraničním odbojem*, Národní osvobození, 9. 7. 1924, s. 1–2. Masaryk mimo jiné napsal: „Pan Dyk vytýká, že legionáři vydávají dokumenty a objasňují vznik a vývoj zahraničního odboje; proč podobným způsobem nepokračuje třeba hned pan Dyk a všichni ostatní? Opakujeme, řekněte nám, pánové, co revolučního jste dělali? A my první jsme ochotni přiznat vám každý čin. Ale nemůžeme přiznat to falšování historie a osvobozené akce, kterého se pod vedením dr. Kramáře dopustili jeho orgány a jeho pracovníci.“

zkoumaly snad po hodinách. Obsáhle bylo komentováno především chování některých protagonistů domácího odboje za války, například Bohumíra Šmerala, Karla Kramáře, Antonína Švehly nebo Jiřího Stříbrného. Toto velmi citlivé téma – mnoho z dotčených mužů bylo stále činných ve vrcholné politice – způsobilo velikou tiskovou kampaň, do níž se zapojili kromě jiných Viktor Dyk, Jiří Stříbrný, Karel Kramář, Edvard Beneš, František Soukup a další. Do mnohdy osobně vyhrocených sporů vstoupil samozřejmě také T. G. Masaryk. Hlavní představitel zahraničního odboje nemohl zůstat stranou. Do těchto sporů se ovšem zapojoval pouze anonymně. Bylo neúnosné, aby prezident republiky veřejně vystoupil s takovými názory, které vznesl ve svých nepodepsaných statích. Jeho zásahy do veřejných diskusí na toto téma však byly podstatné a nepřehlédnutelné. Některé jeho články také důkladně rozvířily hladinu veřejného mínění, jak bude ještě zmíněno. Prezidenta především popuzovaly názory Viktora Dyka a Karla Kramáře a mnohokrát polemicky zareagoval.

Byly to nevybíravé souboje, ve kterých se neuzívaly jen argumenty zcela v duchu fair play. Ač se nejprudší boje odehrávaly vlastně jen po krátkou dobu, především v období 1924–1928, způsobily mnoho rozhořčení a zloby a vrhaly dlouhé stíny ještě do dalších let. Pokud odhlédneme od osobní roviny sporů, bylo z obecného hlediska jistě velmi netaktické pouštět se do veřejných rozepří na téma odbojových zásluh. Tyto spory zkomplikovaly již tak neklidnou politickou situaci, nehledě na to, že byly též sledovány a příslušně komentovány v cizině. Nicméně latentní spor mezi zahraničním a domácím odbojem, jejich koncepcemi a konkrétní politikou již delší dobu doutnal, a právě v polovině dvacátých let se rozhořel naplno. Tento spor můžeme personifikovaně vztáhnout i na T. G. Masaryka, Edvarda Beneše a Karla Kramáře. Jejich vztahy se zakrátko dostaly do krize a skončily zásadní rozepří již na počátku dvacátých let.¹²⁰ Sledované hádky o odbojové zásluhy tak byly jejich přímým, a snad i zákonitým pokračováním.

Po Masarykově smrti se v tisku rozvinula velká polemická kampaň o to, jakým způsobem prezident kdysi do sporů zasahoval. Téma však bylo stále natolik citlivé, že reakce nebyly o mnoho klidnější než v polovině dvacátých let. Tiskovými kampaněmi z konce třicátých let spojenými s Masarykovými anonymními vstupy do bojů o úlohu zahraničního a domácího odboje se zevrubně zabývám v páté kapitole, a proto zde nebudu podávat podrobný výklad.

Pokud se zde nebudu věnovat meritu sporu, bylo by však namístě tyto Masarykovy skryté zásahy do takto citlivé záležitosti uvést do kontextu s jeho dalšími vyjádřeními. Zvláště

¹²⁰ K tomu blíže např. KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě*, zvláště kap. Hořký dialog, s. 388–401.

v tomto případě je totiž potřeba porovnat Masarykovu anonymní publicistiku s jeho veřejně vyslovovanými názory. Provedená analýza prezidentových veřejných vystoupení (projevů, rozhovorů a článků) od roku 1924, kdy spory o osvobozené zásluhy propukly, totiž ukazuje, že se tomuto ožehavému tématu v podstatě vyhýbal. V projevech k zahraničním dopisovatelům tak pochopitelně neučinil vůbec, a v domácím tisku bychom také těžko hledali nějaké jeho výraznější prohlášení. K tématu se vyslovil snad pouze jedinkrát, totiž v rozhovoru s Karlem Čapkem pro *Lidové noviny* na jaře 1928, tedy již po uplynutí nejprudších sporů. Čapek se Masaryka přímo zeptal na věci, v nichž byl prezident obviňován z osobního zaujetí. Jmenovitě na spory o 28. říjen, poměr k národní demokracii, na prezidentův program humanity a jeho sklony k levičáctví. Masaryk celkem obsáhle odpověděl. Řekl, že ve sporech je dosti nedorozumění a pokoušel se vysvětlit svůj poměr k uvedeným tématům. K rozeprám o 28. říjen však vcelku obecně uvedl: „Není spravedlivě říkat, že bych já nebo Beneš kdy tvrdil, že domácí revoluce byla pro naše osvobození bezvýznamná. A vůbec jsem otázku o hodnotě revoluce domácí i zahraniční na přetřes nepřivedl. [zvýrazněno R. V.] Důkaz toho, co říkám, je moje Světová revoluce a teď kniha Benešova: tam domácí politika je loajálně a správně oceněna. Byl jsem a jsem ti toho plně vědom, že bez domácího odboje my venku nebyli bychom dosáhli, čeho jsme dosáhli. Věděl a řekl jsem to ve své knize, že my venku jsme měli pozici snažší než vedoucí lidé doma. Chápal jsem, že doma vůči tlaku z Vídně musila být taktika opatrnější, často dvojsmyslná atd. To se mně rozumí všecko samo sebou. O tom všem jsem ve Světové revoluci svoje mínění odkrytě řekl a čekám věcnou kritiku. [...] Přál jsem si, aby odboj domácí byl vylíčen napřed, své líčení jsem chtěl uveřejnit později; když k vylíčení domácího odboje nedošlo, publikoval jsem knihu svou.“¹²¹

Vidíme, že prezident se především odvolával na svou knihu *Světová revoluce*; o svých četných anonymních zásazích do sporů však pochopitelně pomlčel. I tak tento vcelku smířlivý rozhovor vyvolal značnou odezvu. Bylo mu například věnováno téměř celé číslo časopisu *Fronta*. Svůj nesouhlas s Masarykovými názory vyslovili v obsáhlých komentářích Viktor Dyk, František Schwarz a Jindřich Prouza. Dyk se ve svém článku kriticky dotkl témat rozhovoru a ironizoval – jistě, je to všechno jenom nedorozumění: mýlí se ti, kdo míní, že existuje nějaký „Hrad“, prezident je prost osobního zaujetí a nikdy netvrdil, že domácí revoluce byla bezvýznamná, vždycky ji loajálně a spravedlivě oceňoval, k národní demokracii a jejím vynikajícím osobnostem má pan prezident přátelský poměr atd. František Schwarz se

¹²¹ *Lidové noviny*, č. 182, 8. 4. 1928, s. 1–2; viz též MASARYK, *Cesta demokracie III*, s. 268–274, citát na s. 269.

blíže zastavil u fenoménu tzv. „Hradu“, jehož existenci se Masaryk snažil v rozhovoru popírat, a Jindřich Prouza zase polemizoval s prezidentovými názory na politiku sociálně demokratické strany.¹²²

Jak je vidět, nebylo pro prezidenta snadné se k těmto otázkám vyjadřovat ani formou dopředu připraveného rozhovoru, který se navíc nesl v docela smířlivém duchu. Téma bylo natolik citlivé, že i sebemenší zmínka hned vyvolala negativní odezvu. Je tedy vcelku pochopitelné, že pokud se chtěl Masaryk k takto ožehavým tématům otevřeně vyslovit, činil tak především ve svých nepodepsaných textech.

¹²² Viktor DYK, *Nedorozumění – ?*, Fronta, č. 47, 19. 4. 1928, s. 737–741; František SCHWARZ, „*Musíme se odrakouštit.*“, tamtéž, s. 741–744; Jindřich PROUZA, *President Masaryk a sociální demokraté*, tamtéž, s. 744–746.

Kapitola II

Zájmy literárněvědné a filozofické

„Hermy je pěkná, živá a moderní dívka. Když jí Robert Graham vyzná lásku, ačkoli neměl nejmenších nadějí, že bude přijat, Hermy nejen že ho přijala, nýbrž mu i vyznala, že nerada by vyznala lásku ona. Manželství bylo šťastné, aspoň pro Roberta. Dítě jim brzy po narození zemřelo. Asi po třech letech Hermy se zamilovala do Barryho, spisovatele. Nebyla to vlastně její první aféra, neboť už před sňatkem se kvůli ní zastřelil slušný mladík. Flirtovala také se svým bratrancem a jinými. Barryho miluje, ale nedovede se odpoutat od Roberta. Vzpomíná na jeho lásku, říká si, že má stát v slovu, a líbí se jí také sen Robertův o ní. Robert de facto nežije jen s Hermy, nýbrž s Hermy idealisovanou. Barry naléhá na buď-buď. Žádá, aby muže opustila, kdežto Hermy zůstává jaksi nerozhodnou. V jednom rozhovoru o jejich budoucnosti Barry podává dost přiléhavou analysi Hermynina charakteru. Že je chladná smyslnice, těšící se z vášně, kterou v muži vzbuzuje, ale nemající odvahy ji uspokojit. Tak asi se věci mají. Z několika detailů, tu i tam prohozených, je vidět, že Hermy je charakterově slabá a egoistická. V nejvážnějších a dost rozčilených situacích nepokazí si apetit a dovede se s chutí najíst a také napít. Rozumí se samo sebou, že taky kouří cigarety.

[...] Muž Hermynin se zdá, že o věci nemá tušení, avšak i on pozoroval, a mimo to byl upozorněn anonymním dopisem. Tento dopis našel Barry a ukázal jej Hermy, a ta v okamžitém návalu jej vrací mužovi v úmyslu muži se vyznat a věc ukončit. V rozhodném okamžiku se jí zase nedostává odvahy. Večer jde do nedalekého lesíka, kam ji objednal Barry, aby se s ní konečně nadobro rozhodl o budoucnosti. Naléhá, aby muže opustila, neboť ví, že jeho (Barryho) miluje. Nemá se schovávat za tak zvané předpisy mravní, které pozbyly oprávněnosti, jakmile svého muže již nemiluje. Hermy odporuje a naléhá, aby se nadobro rozešli, avšak tu ‚se něco stalo‘. Jakoby proti právě vyslovenému rozhodnutí vrhá se Barrymu do náruče a ujišťuje ho, že nechce být nerozhodnou, nabízejíc mu takto, že zůstane u muže, ale že mu bude milenkou. Barry je ohromen a ve své slušnosti ji propouští slovy, že ji snad už nenávidí. K vysvětlení této scény na rozchodnou nutno uvést, že Hermy k rendez vous se dostavila po dobré večeři a po vypití značné částky šampaňského.

[...] Román se končí scénou, jak Hermy – bylo už pozdě večer – zavolala k sobě muže, procházejícího se v zahradě. Hermy se domnívala, že si netroufá přijít k ní. Ve skutečnosti Robert velmi vážně přemýšlel o tom, co právě viděl v lesíku. Robert ujišťuje se svou

obvyklou jemností, že věc nemá významu, a snaží se ženu uklidnit. Hermy se uklidnit nedá, protože si uvědomila, že v očích Roberta ztratila svatozář, kterou ji muž posud obstíral. Najednou – tak se končí scéna s mužem – přestala plakat, dupla nohou bez účinné zlosti a tloukla rukama na prsa Robertova. „Ó, zatraceně – zatraceně – zatraceně, proč sis usmyslil *dnes večer* jít do toho hnusného lesíku!“

Uvedená pasáž není narychlo sestaveným výtahem z nějakého laciného románu, jak by se snad mohlo na první pohled zdát, nýbrž jádrem literární recenze na knihu anglické spisovatelky Beatrice Kean Seymourové *Poslední den*, kterou napsal T. G. Masaryk pro *Přítomnost* na jaře 1928. Tento referát však nebyl publikován a text zůstal uložen v archivu.¹²³ Nicméně dobře ukazuje na jednu z rovin, které prezident ve svých recenzích sledoval a také na způsob, jímž literární díla reflektoval a interpretoval.

Masaryk se slovesným uměním zabýval celý život, hodně četl a zajímal se o odbornou i krásnou literaturu. Udržoval též pravidelný kontakt s význačnými osobnostmi vědeckého a kulturního života, spisovatele, literáty a žurnalisty nevyjímaje. O jeho stycích s československými a zahraničními osobnostmi vypovídá mimo jiné Masarykova bohatá korespondence; s řadou z nich byl také v pravidelném osobním styku. Stačí jen připomenout jména Ferdinanda Peroutky, Karla Čapka, J. S. Machara, Olgy Scheinpflugové, Emila Ludwiga, Romaina Rollanda, Rabíndranátha Thákura a mnohých dalších. Mnoho spisovatelů a žurnalistů také přijal v audienci nebo byli jeho hosty v Lánech či v Topolčiankách. Není nutné blíže rozvádět ani známé schůzky takzvaných Pátečníků, tedy intelektuální společnosti scházející se pravidelně u Čapků, mezi něž prezident též často zavítal.¹²⁴ Bylo by jistě možné podrobně zmapovat prezidentovy styky s předními československými i zahraničními spisovateli a literáty, to však není cílem této kapitoly. Ostatně s důvěrnou znalostí věci toto téma obsáhle pojednal na téměř dvou stech stranách ve svých pamětech prezidentův tajemník Antonín Schenk.¹²⁵

Literární referáty v Přítomnosti 1927–1928

V řadě svých projevů i psaných textů prezident několikrát rozvedl svůj vztah k literatuře. Za všechny můžeme připomenout například stať o Goethovi pro *Goethův sborník* z roku 1932

¹²³ AÚTGM, f. TGM-R, k. 491, složka Masarykových literárních recenzí.

¹²⁴ K tomu např. František KUBKA, *Mezi válkami*, Praha 1969; Julius FIRT, *Knihy a osudy*, Brno 1991; obsáhle se ke vztahu Masaryka a tzv. Pátečníků vyjádřil ve svých pamětech také prezidentův tajemník Antonín Schenk, zvláště na s. 120–132.

¹²⁵ NA, f. Antonín Schenk, k. 1, kapitola XIII (Literatura a knihy), 179 stran.

nebo výbor jeho studií o Dostojevském, které vyšly v témže roce.¹²⁶ Také jeho zvyk publikovat literární recenze byl dávného data, mnoho takových posudků uveřejnil jak pod svým jménem, tak pod různými šiframi v předválečném *Čase* a *Athenaeu*. Tomuto tématu bylo již věnováno několik odborných studií, které se však poválečného období většinou jen dotkly.¹²⁷ Pokud však máme primárně sledovat Masarykovu publicistickou aktivitu v letech jeho prezidentství, a zejména tu anonymní, redukuje se nám tento jeho široký literární zájem především na referáty, které publikoval ve dvacátých letech v revue *Přítomnost*. Výběr autorů a jejich děl vypovídá mnohé o tom, co jej v tehdejší době zaujalo, i které otázky v krásné literatuře sledoval.

Podstatná část těchto literárních posudků se týkala anglické a americké literatury, respektive přesněji řečeno beletrie a společenského románu. Způsob, jakým bylo o jednotlivých titulech referováno, napovídá, co chtěl Masaryk vlastně českému čtenáři sdělit, respektive jak k těmto dílům přistupoval a co v nich vyhledával. Vlastní umělecké ztvárnění sledoval jen okrajově; hlavní pro něj byla etická a společenskovědná úloha národní literatury.¹²⁸ Jedno z ústředních témat pro něj představovalo postavení ženy v moderní společnosti, její přístup k životu a především pak soužití muže a ženy, manželství, výchova dětí včetně širšího problému rodinného života, mravnosti, opravdovosti lidského vztahu, jeho rozpadu apod.

Sledování těchto problémových okruhů ovšem bylo v Masarykově pojetí často redukováno na jakési zhutnělé převyprávění obsahu posuzovaných děl, doplňované případně postřehy o psychologii postav, prokreslení charakterů, věrohodnosti jejich jednání a chování, vlivu různých literárních vzorů na autora apod. Tento jednostranný a poněkud jednotvárný styl podání tak způsobuje, že recenze nabývají pro dnešního čtenáře někdy až nechtěně úsměvného charakteru, když vlastně přetlumočený obsah románu (většinou s dosti nevěrohodnou či krkolomnou zápletkou) splývá s dalšími, mravoučně zbarvenými úvahami. Ostatně to jsem se snažil naznačit i volbou pasáže citované v úvodu této kapitoly, která měla v Masarykově podání čtenářům přiblížit román Beatrice Seymourové *Poslední den*.

¹²⁶ T. G. MASARYK, Můj poměr ke Goethovi, In: *Goethův sborník*, Praha 1932, s. 9–11; T. G. MASARYK, *Studie o F. M. Dostojevském*, uspořádal Jiří Horák, Praha 1932.

¹²⁷ Viz např. Josef ŽIKA, Masaryk a literatura, In: *Masarykův sborník VII*, Praha 1992, s. 72–117, nebo Jiří BRABEC, Dvě kapitoly o Masarykově vztahu k literatuře, In: *Masarykův sborník XIII*, Praha 2006, s. 9–24. Problematiku Masarykových anonymních recenzí zmiňuje ve svých pamětech také Antonín Schenk, prezidentskému období však bohužel nevěnuje větší pozornost – viz NA, f. Antonín Schenk, k. 1, kapitola XIII (Literatura a knihy), zvláště s. 1–2.

¹²⁸ K Masarykově vztahu k literatuře a k jeho jeho vnímání umělecké tvorby viz podrobněji KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě*, kap. 12 (Kniha jako čin), s. 363–374. Tam je uvedena i další literatura.

První prezidentovy literární recenze byly publikovány v *Přítomnosti* v červenci 1927 a byly věnovány anglické a americké literatuře. Masaryk v nich referoval o románech Roberta Keabla, zvláště o jeho nejnovějším díle *Osvit' naši temnotu* (*Lighten Our Darkness*), popisující úlohu náboženství v životě moderní společnosti a otázku víry konfrontovanou s problémy běžného života. Hlavním hrdinou je totiž katolický kněz, misionář, který ztratí víru v Boha. Po návratu do Anglie se zamiluje do rozvedené ženy a snaží se začít nový život, záhy však umírá. Jako další příklady si vybral romány anglického spisovatele Warwicka Deepinga *Sorrell a syn* a *Soudný den*, a díla hned několika dalších anglo-amerických a francouzských autorů vydaných v nedávné době (Ethel Knight Kellyová, D. H. Lawrence, Grace Rhysová, Percival Christopher Wren, E. Barringtonová, Theodor Dreiser, François Mauriac). Na nich se snažil demonstrovat rozdílný přístup k problematice rodiny, zabezpečení dětí, otázky skutečné samostatnosti žen, svazujících společenských konvencí neumožňujících prožít skutečný milostný vztah apod.¹²⁹

Tento svůj stěžejní zájem o reflexi problému lásky a manželství ve společenském románu podrobně dokumentoval v obsáhlé recenzi na díla anglického básníka a romanopisce Gilberta Frankaua. Stručným vylíčením obsahu dějových zápletek jednotlivých románů se pokusil postihnout přístup autora k otázkám vztahů muže a ženy a manželského soužití.

Podobně prezident referoval i v dalších recenzích. Zajímal se především o dynamickou americkou společnost, která již tehdy, ve dvacátých letech, začala exportem svého životního stylu (móda, rozvoj filmu, rozhlasu, automobilismu, organizace práce atd.) stále více inspirovat a ovlivňovat život na starém kontinentě. V popředí Masarykova zájmu byly opět otázky náboženství a především pak postavení žen, a to jak ve velkoměstském prostředí, tak i v tradičně konzervativnějším prostředí amerického venkova. K tomu ovšem přistupovaly i otázky související s fenoménem přistěhovalectví. Lidé ze všech koutů světa začínali v Americe nový život a museli se rychle přizpůsobit tamějšímu způsobu života. Těchto problémů se dotýkal například prostřednictvím analýzy románů amerických spisovatelů Gene Stratton Porterové, Harolda Bella Wrighta nebo Theodora Dreisera. U Porterové jej zaujal kontrast mezi životem zemědělských pionýrů na Západě a velkoměstským rytmem amerického Východu, líčeného na osudech a střetech konzervativní matky a dcery, chtějící se

¹²⁹ B. L., *Znové cizí beletrie*, *Přítomnost*, 14. 7. 1927, s. 426–428. Přetištěno též v MASARYK, *Cesta demokracie III*, s. 218–224.

vymanit z neměnného životního cyklu. Podobný sociální a kulturní antagonismus sledoval v románech Wrightových.¹³⁰ Dreiserově *Americké tragédii* věnoval jen stručnou zmínku.

Občas také prezident referoval o knize, která sice z uměleckého hlediska nebyla patrně na výši, zaujalo jej však především téma. To byl i případ knihy anglické spisovatelky Adelaide Eden Phillpottové, jejímž hrdinou byl Čech, sochař jménem Josef Tomek. Tento nezvyklý a pro Čechy jistě zajímavý námět připoutal Masarykovu pozornost. Věnoval mu proto v *Přítomnosti* v rámci přehledu nejnovější anglosaské literatury jednu ze svých recenzí. Samotný děj románu však byl i podle referátu dosti zmatený a fantastický, zdá se, že jeho největší předností bylo právě neobvyklé téma.¹³¹

Jindy byla pohnutkou k recenzi například zahraniční anketa hodnotící nejlepší knihy roku. V té za rok 1927 se na prvním místě umístnil román Rosamundy Lehmannové s názvem *Dusty Answer*. Také o něm Masaryk referoval, spolu s románem německé spisovatelky Heleny Stöckerové *Láska*. Ovšem i v tomto případě pojal svůj referát v podstatě jako důkladné převyprávění hlavní dějové linie. Zároveň se však snažil analyzovat zobrazovanou podobu moderní anglické či německé společnosti, zvláště když obě knihy byly tamní kritikou velmi dobře přijaty. Podobný přehled podal též o dílech dalších tehdy populárních autorů, jako byli Beverley Nichols či Margaret Kennedyová.¹³²

Masaryka však kromě „velkých“ literatur dlouhodobě přitahovala i krásná literatura malých národů, zvláště severská. Hledal v ní paralely i ke kultuře dalších národů, mezi nimi samozřejmě i k literatuře československé. Jeho zájem dokládají četné poznámky, rozhovory i připravované recenze. Kromě děl známých autorů jako byli Knut Hamsun, Bjørnstjerne Bjørnson či Henrik Ibsen jej ve dvacátých letech zvláště oslovila norská spisovatelka Sigrid Undsetová, jejíž román *Kristin, dcera Lavransova*, se stal předmětem jeho referátu. Knihu znal Masaryk z německého překladu. Jak bylo jeho zvykem, v románu si všímal především soužití muže a ženy, postavení žen v dávné norské společnosti (děj se odehrával v Norsku 14. století), a nacházel i jisté paralely se společností novodobou.¹³³

Nepoměrně méně prezident reflektoval novější francouzskou literaturu. Jeden z mála referátů byl věnován esejům básníka a spisovatele Pierra Drieu La Rochelle *La Suite dans les Idées* a *Le Jeune Européen* z roku 1927. Marné hledání nějakého pevného duchovního bodu a

¹³⁰ B. L., *Nejčtenější spisovatelé američtí*, *Přítomnost*, 15. 12. 1927, s. 782–784; viz též MASARYK, *Cesta demokracie III*, s. 245–249.

¹³¹ B. L., *Čechy v anglickém románě*, *Přítomnost*, 9. 2. 1928, s. 73–74; viz též MASARYK, *Cesta demokracie III*, s. 263–265.

¹³² B. L., *Z cizích literatur*, *Přítomnost*, 26. 4. a 3. 5. 1928; viz též MASARYK, *Cesta demokracie III*, s. 275–279 a s. 292–93.

¹³³ B. L., *Z cizích literatur. Sigrid Undset: Kristin Lavransdatter*, *Přítomnost*, 10. 5. 1928; viz též MASARYK, *Cesta demokracie III*, s. 294–295.

nevíra v budoucnost moderní společnosti dovedly La Rochelleho až k obdivu k silným režimům, k ideologii fašismu a k vzývání kultu síly a pořádku. La Rochellovy studie byly Masarykovi motivem k zamyšlení nad současnou Evropou, nad jejím duchovním zmatením a vykořeněním, i kritikou dekadence (autora označil za odchovance Nietzscheho a Freuda) a pasivního očekávání konce celé společnosti.¹³⁴

Z naznačeného rámce, reflektujícího především beletrii, se poněkud vymyká prezidentův zájem o literaturu popisující autenticky zážitky a vzpomínky vojáků na první světovou válku. V jednom se svých obsáhlejších referátů se totiž věnoval též vydaným válečným deníkům a osobním záznamům. Referoval o několika titulech německé, americké i francouzské proveniencí. Všiml si hlavně popisu poměrů v zázemí i na frontách, problému uvolněnosti mravů a prostituce, stejně jako dopadem hrůz války na osobnost a psychiku mladých lidí, kteří se po návratu domů těžce pokouší začít nový život.¹³⁵ Tento referát byl – na rozdíl od ostatních – výjimečně podepsán šifrou Č. P. Tuto šifru Masaryk sice v *Přítomnosti* opakovaně používal, avšak své literární posudky podepisoval výhradně šifrou B. L.

Masaryk ve svých referátech sledoval především literaturu anglickou a americkou, méně již německou a francouzskou. Svou roli jistě sehrál fakt, že tyto jazyky ovládal, takže v nich mohl sám číst. Ostatně o svých literárních zájmech a oblíbených autorech se několikrát vyjádřil též ve veřejných projevech a rozhovorech.¹³⁶ Je však zajímavé, že ve svých recenzích se například vůbec nesnažil zachytit vývoj nové ruské literatury, zvláště pokud si uvědomíme, jak bedlivě se předtím zabýval analýzou ruské společnosti a kultury. Do vysokého věku také stále upravoval svůj spis *Rusko a Evropa*, který ještě hodlal přepracovat a rozšířit o třetí díl, věnovaný právě ruské literatuře a kultuře. Tento díl však nebyl dokončen a vyšel v úplnosti až téměř po šedesáti letech po autorově smrti.¹³⁷

Určitým vodítkem pro nás může být například jeden ze záznamů prezidentovy archivářky Anny Gašparíkové, která si na konci roku 1932 zapsala: „Hovorili sme o modernej literatúre. Prezident pozná mnoho zo súčasnej anglickej a americkej beletrie a študuje ju jako sociologický materiál. Nevie, kedy to vlastne číta. Najskôr dlho do noci, keď nemôže

¹³⁴ B. L., *Z cizích literatur*, *Přítomnost*, 14. 6. 1928; viz též MASARYK, *Cesta demokracie III*, s. 304.

¹³⁵ Č. P., *Vzpomínky na válku*, *Přítomnost*, 29. 12. 1927, s. 810–811; viz též MASARYK, *Cesta demokracie III*, s. 250–253.

¹³⁶ Srovnej např. rozhovory Masaryka s majitelem mnichovského Piperova nakladatelství o literatuře ze září 1930 nebo obsáhlý prezidentův rozhovor s Milenou Novákovou o románu *Muž a boj* z listopadu 1932 – viz MASARYK, *Cesta demokracie IV*, s. 164–166, resp. 319–322.

¹³⁷ K tomu srovnej Vratislav DOUBEK, *Filosofie dějin – Rusko a Evropa III*, In: *Masarykův sborník VIII*, Praha 1993, s. 73–82, a T. G. MASARYK, *Rusko a Evropa : studie o duchovních proudech v Rusku*, díl 1–3, Praha 1995–1996.

zaspat'. Zaujíma ho i literatúra malých národov, Island'anov napríklad. O novej ruskej literatúre poznamenal, že ju takmer nepozná, ale per analogiam politiky súdil by, že je nezaujímavá.¹³⁸

Řada recenzí, které Masaryk napsal, však nebyla publikována a podklady zůstaly uloženy v archivech. Proč nebyly tyto posudky uveřejněny, není zcela jasné, byly totiž psány ve stejné době jako texty, které v *Přítomnosti* vyšly. Navíc víme, že většina z nich byla též zaslána šéfredaktoru Peroutkovi.¹³⁹ Svou roli asi sehrál časový faktor – nebylo patrně možné všechny recenze v daném časovém horizontu publikovat, a poté již k tomu nedošlo. Možná byla podstatná i skutečnost, že se většina posudků týkala anglosaské literatury. Z většího množství připravených textů byly nakonec vybrány jen některé tituly. V případě románu amerického spisovatele Johna dos Passose *Three Soldiers* však na základě vlastních Masarykových poznámek víme, že recenze nebyla přijata proto, že román byl již přeložen do češtiny a domácím publiku byl tedy dostupný. Menší část referátu pak prezident začlenil do svého posudku na jiná dos Passosova díla.¹⁴⁰

Celkem tak v archivech můžeme najít přes dvacet dalších literárních recenzí, které nebyly uveřejněny. Byly to především referáty o anglické a americké beletrii. A zdaleka mezi nimi nebyli jen druhořadí autoři. Právě naopak. Byli to autoři populární i oceňovaní uměleckou kritikou. Masaryk tak například referoval o dílech anglického romanopisce Warwicka Deepinga, jednoho z nejlépe prodávaných spisovatelů v Evropě i v Americe ve dvacátých i třicátých letech, o jeho slavné krajanice Virginii Woolfové, americké spisovatelce Edith Whartonové, která za svůj román *The Age of Innocence* získala v roce 1921 prestižní Pulitzerovu cenu. Pozornost věnoval též Sinclairu Lewisovi, který v roce 1930 obdržel Nobelovu cenu za literaturu, dalšímu americkému prozaikovi Johnu dos Passosovi, nebo francouzskému spisovateli Andrému Mauroisovi. Pro lepší přehled o tom, které autory chtěl Masaryk českému publiku přiblížit, připojuji na závěr této kapitoly tabulku jeho neuveřejněných literárních recenzí.

Je také zvláštní, že podklady publikovaných a dalších připravovaných recenzí byly autorem občas podepisovány i jinými šiframi, například L., H., L. B., Č., Č. Č., Č. T. apod.

¹³⁸ Anna GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, *U Masarykovcov. Spomienky osobnej archivárky T. G. Masaryka*, Bratislava 1995, zápis z 6. 12. 1932, s. 181. Podobně se prezident o své metodě studia krásné literatury jako sociologického materiálu vyjádřil vícekrát, viz též záznamy z 13. 5. 1934, s. 227; nebo z 10. 4. 1936, s. 277.

¹³⁹ Například 31. října 1927 byly prostřednictvím Josefa Schieszla zaslány Peroutkovi další posudky včetně recenze knihy Virginie Woolfové *To the Lighthouse*. Viz AÚTGM, f. TGM-R, k. 491, složka Masarykových literárních recenzí s poznámkami sekretářky Julie Svobodové z 30. 10. 1927.

¹⁴⁰ AÚTGM, f. TGM-L, k. 618. Na průklep recenze dos Passosových *Třech vojáků* si Masaryk vlastnoručně poznamenal: „Protože je překlad, neotištěno; jen část převzata do referátu o *One Man's Initiation*.“ Román *Tři vojáci* vyšel v překladu Karla Krause v nakladatelství Čin v roce 1923.

Všechny publikované referáty však byly jednotně signovány šifrou B. L., která snad měla znamenat beletrie-literatura. V několika případech se tedy Masaryk pokusil šifru změnit, patrně aby články nebyly podepisovány stále jedním autorem. Z nejasných důvodů se však vrátil zpět k šifře B. L.

Styk s redakcí *Přítomnosti* zajišťoval a vůbec zázemí k této Masarykově literární činnosti poskytoval především prezidentův literární tajemník Vasil Škrach, případně i další pracovníci prezidentské kanceláře, například Josef Schieszl. Jak dokazují četné poznámky na archivních dokumentech, probíhalo jednání s Ferdinandem Peroutkou většinou osobně, v případě potřeby se též odehrávalo telefonicky. Peroutka sám se k Masarykovým literárním referátům ještě několikrát vrátil, například v době, kdy se prezident rozhodl odstoupit z funkce. V den volby druhého československého prezidenta, 18. prosince 1935, vyšel v *Přítomnosti* článek, v němž se Ferdinand Peroutka s Masarykem rozloučil a zhodnotil éru jeho prezidentství. Upozornil mimo jiné na zápas o pravomoci prezidenta republiky i na skutečnost, že Masaryk s omezením a vymezením svých práv nebyl příliš spokojen. V této souvislosti také připomněl, jak Masaryk při ustavování prvních vlád zpočátku rozesílal ministrům obsáhlé jmenovací dekrety, v nichž jim podrobně stanovil pracovní úkoly. Tyto prezidentovy zásahy však záhy omezil ministerský předseda Švehla, který pochopitelně chtěl, aby program a směřování koalice určovala vláda a nikoliv prezident. Podobně probíhal střet obou mužů i v případě některých prezidentových rozhovorů pro tisk a článků do novin.

Známý je například Masarykův článek *Impromptu historique*, který uveřejnil pod svým jménem v lednu 1924 právě v *Přítomnosti*. Přivítal v něm ustavení první labouristické MacDonaldovy vlády ve Velké Británii a spojil tuto historickou událost s téměř současným úmrtím V. I. Lenina jako symbolem ruského bolševismu. Vyjádřil svou víru v myšlenku nenásilného pokroku a také v potřebu další „revoluce hlav a srdcí“, bez níž jakákoliv politická i sociální revoluce zůstává na povrchu. Takovýto článek byl však vnímán jako nepřijatelné vyjádření osobních a stranických preferencí a ministerský předseda Švehla Masarykovi jasně naznačil, aby v této věci zachovával zdrženlivost. To však prezident vydržel jen nějaký čas; později začal zase psát své nepodepsané články a komentáře. Článek ovšem vyvolal značnou pozornost doma i v zahraničí a strhla se kolem něj také tisková polemika, v níž sám Masaryk replikoval v *Přítomnosti* – teď již ovšem pod pseudonymem – proti komentářům *Rudého práva*.¹⁴¹

¹⁴¹ *Masaryk a Marx*, Rudé právo, č. 39, 15. 2. 1924, s. 1–2; Masaryk odpověděl jako O. Skala, *Masaryk a Marx*, Přítomnost, č. 6, 21. 2. 1924, s. 83–84.

K tomu Peroutka výstižně dodal, i v souvislosti prezidentovým psaním pro *Přítomnost*: „Masaryk ani jako president nerozešel se se svou žurnalistickou minulostí. Vždy věřil v sílu časopisů, založiti týdeník patřilo mezi jeho potěšení. Psal do novin i jako president, dokud Švehla mu nerozmluvil také tuto činnost. Potom psal Masaryk někdy už jen tajně. Ale ministerský předseda měl bystrý zrak pro jeho styl, prohlédl zakuklení a opět intervenoval. Aby vyhověl povinnosti zdrženlivosti, jak mu ji Švehla vyložil a snad i uložil, i své nepřestávající touze psát, psal Masaryk po nějakou dobu pod různými značkami aspoň referáty o anglické a americké beletrii. V *Přítomnosti* jich před několika lety vyšlo mnoho sloupců.“¹⁴²

K tomuto jinak trefnému vyjádření nutno dodat, že prezident kromě svých literárních referátů pro *Přítomnost* psal i v této době další články pod šifrou, v nichž komentoval politický vývoj a pouštěl se do ideových i věcných sporů.¹⁴³

Zvláštní je také skutečnost, že se prezidentovy literární referáty v *Přítomnosti* objevily jen na konci dvacátých let. Tehdy vycházely pravidelně a vtěsňaly se do období necelého roku, od července 1927 do června 1928. V předchozích letech ani v následujícím období však již podobný intenzivní Masarykův zájem nezaznamenáváme. Máme k dispozici jen několik dalších recenzí z roku 1929, které však nebyly uveřejněny. Poněkud nezvyklá situace, když si uvědomíme, že prezident soustavně sledoval krásnou i odbornou literaturu a nechával si pravidelně Škrachovým prostřednictvím kupovat nové knihy. Výmluvně o tom svědčí dochovaná korespondence a seznamy objednávaných titulů. O šíři prezidentových literárních zájmů pak nejlépe vypovídá jeho obrovská knihovna (zhruba 70 000 svazků), kterou až do svého onemocnění v roce 1934 doplňoval většinou podle vlastního výběru.

Snad to souvisí se skutečností, že Masaryk postupem času už o beletrii neprojevoval takový zájem a nápor choroby mu později v podstatě znemožnil čtení. Zájem o romány, které dříve tak pilně četl, ztratil však prezident až ve velmi vysokém věku. Vypovídající je záznam prezidentovy archivářky Anny Gašparíkové, která si na jaře 1936 zapsala: „Pani doktorka [rozumí se Alice Masaryková – pozn. R. V.] sa s nami radila, čo pripraviť otcovi na čítanie. Bolo by treba politické věci – a najmä tie nemecké – striedať s inými. Ale s čím? Musí byť v knihe skutočný život, nie fikcia. To prezident teraz neznesie. Zaujímavé je, že stratil záujem o beletriu. Nechce čítať romány a pred chorobou ich čítal mnoho jako sociologický materiál k vlastnému štúdiu, ako svet beží, náš aj cudzí. Život mu plynie každý deň podle poriadku,

¹⁴² Ferdinand PEROUTKA, *Vůdce odchází*, *Přítomnost*, č. 50, 18. 12. 1935, s. 785–788, citovaná pasáž na s. 786–87.

¹⁴³ Ke vztahu prezidenta k Peroutkovi a konkrétně i k článku *Impromptu historique* viz též KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě*, s. 301–304.

ktorý si sám prospôsobil. Pani doktorka sa ho nedávno opýtala: ‚Není ti líto, tata, když nemůžeš dělat to, co jsi dělal dřív?‘ – ‚To mi nepřekáží, já se mám dobře. Mám čas přemýšlet.‘¹⁴⁴

Nápadný je také Masarykův zájem o ženské spisovatelky. Podle něj byly citlivější, dokázaly se lépe vžít do psychologie postav a podat vztah muže a ženy věrohodněji než jejich mužští kolegové. K tomu také výstižně poznamenal Masarykův tajemník Antonín Schenk: ‚Ženy literátky zaujímají v audiencích u presidenta i v korespondenci s ním zvláštní místo. Masaryk nejenom že pro ženy proklamoval a reklamoval jako v jiných oborech činnosti naprostou rovnoprávnost, ale soudil, že v umělecké tvorbě literární, zejména v psychologickém románu mohou ženy lépe než muži vystihnout a vylíčit mnohé emoce a duševní stavy ve vzájemných vztazích mezi lidmi. Byl o tom přesvědčen a věřil, že zvláště u tak citlivého tématu, jako je láska mezi mužem a ženou, může žena dosáhnout vrcholného uměleckého výtvoru, oprostí-li se vzděláním od zděděných předsudků a vyhne-li se konvenčnosti i banalitám. Proto hledal, která z našich autorek by se takového úkolu se ctí a s úspěchem dovedla zhostit.‘¹⁴⁵

Další literární a filozofické posudky

Snad jediným anonymním literárním posudkem neuveřejněným v *Přítomnosti* byla Masarykova obsáhlá recenze románů britských autorů H. G. Wellse a Sydney Fowlera Wrighta, která byla publikována v revue *Naše doba* v květnu 1928.¹⁴⁶ Recenze byla podepsána šifrou Č. P., i jindy Masarykem používanou. Jeho autorství navíc nepochybně dokazují dokumenty dochované v archivu včetně Masarykových rukopisných poznámek.¹⁴⁷ Tento referát byl zaměřen podobně jako předchozí, to znamená, že Masaryk především přetlumočil obsah jednotlivých děl. To platí zvláště pro Wrightovu práci. Sydney Wright psal především mysteriózní příběhy a vědecko-fantastické romány a byl českému publiku nepochybně méně znám než slavnější Wells. Proto mu byl v recenzi věnován poměrně značný prostor. Prezidenta zaujal jeho katastrofický román s názvem *Potopa (Deluge)*, ve kterém je líčeno obrovské zemětřesení, po němž je zatopena téměř celá Anglie. Přeživší lidé ztrácejí v boji o holý život jakékoliv morální zábrany a sociální návyky. Jak recenzent konstatoval,

¹⁴⁴ GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, *U Masarykovcov*, záznam z 10. 4. 1936, s. 277.

¹⁴⁵ NA, f. Antonín Schenk, k. 1, kapitola XIII (Literatura a knihy), s. 4.

¹⁴⁶ Č. P., *H. G. Wells: Meanwhile – H. G. Wells: The Way the World is going – S. Fowler Wright: Deluge*, *Naše doba*, sešit 8, květen 1928, s. 504–508.

¹⁴⁷ AÚTGM, f. TGM-R, k. 491. Strojopisné opisy textu z 6. 5. 1928 s názvem *Kam spějeme*. V připojené složce jsou také Masarykovy vlastnoruční soupisy literárních recenzí, které vypracoval v letech 1927 a 1928, včetně této. Referát z *Naší doby* však nebyl do příslušného třetího dílu Masarykových prezidentských projevů *Cesta demokracie* z neznámých důvodů zařazen.

„mají dvě hlavní potřeby : potravu a ženy“. Nově se rodící společnost však musí stanovit nová pravidla, aby lidstvo vůbec přežilo.

Pro nás může být tento autor zajímavý i tím, že v roce 1935 vydal první z trilogie futuristických válečných románů s názvem *Prelude in Prague: A Story of the War of 1938*, ve kterém vylíčil možný počátek nové světové války. Znovuvyzbrojené a silné Německo touží ovládnout svět. Nejprve pohltí Rakousko a pak dá v roce 1938 ultimatum Československu – podvolíte se, nebo budete zničeni! Děj románu končí německou invazí do Československa a vypuknutím války. Kniha vyšla v roce 1936 také česky v překladu Ludmily Weinfurterové pod názvem *Bomby nad Prahou*. Pozoruhodná shoda představ, které se téměř sešly s historickou skutečností. Tento námět – tehdy ovšem pokládán za fantastický – Wright ještě rozvedl v druhém dílu trilogie *Four Days War* (1936), v němž popisuje obrovské letecké útoky Němců na Británii. Sidney Wright patří dodnes mezi uznávané britské autory žánru sci-fi. V tomto případě však bohužel pozdější realita dostihla a vysoce překonala i fikci autora vědecko-fantastických příběhů.

Referát o Wellsových dílech *Meanwhile* a *The Way the World is going* má už poněkud jiný charakter. První je popisem života bohatých Angličanů z vyšší společnosti, žijících v Itálii. Jeden z nich posléze odjíždí do Londýna a posílá své ženě dlouhé dopisy, ve kterých jí líčí zážitky z probíhající generální stávky a rozvádí své kritické úvahy o moderní buržoazní společnosti. Druhý titul shrnoval Wellsovy názory na nacionalismus, fašismus, komunismus, na demokracii a příčiny její krize, které pronesl ve své přednášce na Sorbonně. Masaryk je podrobil zkoumání, které místy přecházelo v souhlasné přikývnutí, jinde naznačil nejasnost a jednostrannost některých Wellsových vývodů.

Této Masarykově literární recenzi jsem věnoval větší prostor ze dvou důvodů. Jednak je snad jedinou, která vyšla v jiném periodiku než v *Přítomnosti*, jednak nebyla zařazena ani do příslušného třetího svazku prezidentových projevů *Cesta demokracie*, a je tak širší veřejnosti patrně neznámá.

Masaryka však názory H. G. Wellse na demokracii zaujaly a dále o nich přemýšlel. Dokladem jeho zájmu je prezidentův osobní dopis Wellsovi, který napsal krátce po dokončení recenze. Vyjádřil se s uznáním o obou dílech a zvláště upozornil na myšlenku propojení politiky a náboženského přesvědčení či zanícení, v němž Wells viděl jednu z možností, jak

léčit rozvrácenou společnost. Zároveň však naznačil složitost vztahu náboženství k vědě a modernímu státu.¹⁴⁸

Ostatně pokud prezidenta některé literární dílo opravdu zaujalo, četl jej a rozebíral do detailů. Podrobně například sledoval dějové a vztahové linie jednotlivých románů a nacházel v nich logické nesrovnalosti a mezery. Podobně se zajímal i o psychologii postav a věrohodnost jejich počinání; zvláště zkoumal vztahy mezi muži a ženami. Výmluvně o tom svědčí jeho vlastnoruční poznámky a schémata k jednotlivým titulům. V řadě případů také neváhal vejít v osobní či písemný styk s autorem a dotazoval se na podrobnosti nebo různé nesrovnalosti, které při četbě vysledoval. Tak například vedl korespondenci s Olgou Scheinplugovou o její divadelní hře *Okénko*, s Milenou Novákovou o románu *Muž a boj*, nebo s anglickým spisovatelem Frankem Swinnertonem o jeho knize *The Chaste Wife* apod.¹⁴⁹

V souvislosti s výše naznačenou reflexí soudobé literatury nemůžeme opomenout ani prezidentovy posudky dalších knih, které však nespádají do kategorie krásné literatury nebo společenského románu. Jednalo se o odborné publikace nebo různé úvahy, vzpomínky a výbory přednášek, které však výrazně zasahovaly do aktuálního společenského a politického dění.

Masarykovy reakce na ně tak většinou nebyly literárními recenzemi v pravém slova smyslu. Daly by se spíše označit za referáty o publikacích s výrazným polemickým nábojem, kdy výklad směřoval na věcnou a ideovou kritiku díla, než aby reflektoval jeho literární kvality a nedostatky. Ostatně některé z těchto reakcí byly příčinou k dalším tiskovým polemikám, které se nesly již vysloveně v politické rovině.

Jako vzorový příklad můžeme uvést již zmíněné Masarykovy polemiky s Karlem Kramářem, vzniklé z prezidentova posudku Kramářovy publikace „*Pět přednášek*“ o *zahraniční politice 1922*, které se rozrostly ve větší tiskovou kampaň. Kramář poslal svou knížku v létě 1922 prezidentovi na Capri. Ten mu za ní sice zdvořile poděkoval, obsah jej však natolik popudil, že ještě tentýž den, kdy odepisoval Kramářovi, napsal svůj zdrcující posudek. Ten vyšel o několik dní později v *Čase* signován šifrou Dr. V. S. Ani zvolená šifra však nestačila zakrýt náznaky prezidentova autorství a jak jsme viděli, Kramář se v tomto

¹⁴⁸ AÚTGM, f. TGM-R, k. 491. T. G. Masaryk H. G. Wellsovi 11. 5. 1928, strojopisný koncept s Masarykovými opravami a doplňky. V AÚTGM, f. TGM-L, k. 619 je uložen též původní Masarykův rukopisný návrh dopisu a četné opisy konečného znění.

¹⁴⁹ Viz AÚTGM, f. TGM-L, k. 625, 626 a 629, kde je uložena korespondence T. G. Masaryka s O. Scheinplugovou a M. Novákovou, nebo výbor projevů *Cesta demokracie II*, Praha 2007, s. 257, kde je uveřejněn Masarykův dopis F. Swinnertonovi i následná autorova odpověď. Srovnej též obsáhlý prezidentův rozhovor s Milenou Novákovou o románu *Muž a boj* z listopadu 1932 – viz MASARYK, *Cesta demokracie IV*, s. 319–322. Tamtéž jsou otištěny i některé Masarykovy dopisy M. Novákové.

smyslu také bez obalu vyjádřil hned v úvodní části své odpovědi. K této polemice a jejím dalším aspektům se ještě vrátíme v následujících kapitolách.

V podobném duchu se nesly i prezidentovy anonymní posudky dalších publikací. Zvláště počátkem dvacátých let pocíťoval potřebu vyjádřit se k několika knihám, podávajícím výklad nedávných dějin, především pak historie domácího a zahraničního odboje. Například v létě 1921 na Capri prezidenta zaujala kniha Josefa Düricha *V českých službách* a ve spolupráci se svým tajemníkem Vladimírem Kučerou na ni napsal posudek. Ten později spojil ještě s referátem o brožuře Dürichova zetě publicisty Karla Horkého *Vlast* a článek vyšel nepodepsaný v prosinci 1921 v listu *Čas*.¹⁵⁰ Obdobný posudek napsal Masaryk v roce 1922 také na publikaci Františka Zumana *Osvobozenská legenda* (podepsáno Dr. V. S.)¹⁵¹ a polemizoval též s pracemi Josefa Holečka, Lva Borského a Zdeňka Václava Tobolky (tentokrát podepsal posudek šifrou Dr. J. K.).¹⁵² O dva roky později pak anonymně upozornil na brožuru Antonína Hajna *Česká politika za války*,¹⁵³ stejně jako poukázal na publikaci Lva Borského *Z civilního generálního štábu*.¹⁵⁴ Tyto kritické a polemické posudky však již spadaly do období počínajících vzrušených sporů o úlohu domácího a zahraničního odboje na vzniku republiky, bojů o význam 28. října 1918 a vůbec o celý výklad dějin vzniku Československa.

Jeden z posledních Masarykových anonymně uveřejněných literárních posudků je zároveň asi jeho nejznámější, totiž recenze Hitlerova programového spisu *Mein Kampf*. Recenze byla uveřejněna německy v dubnu 1933 v listu *Prager Presse* a byla podepsána šifrou V. S. I když byl tento posudek publikován jako Masarykův až mnohem později, ve čtvrtém svazku *Cesta demokracie*,¹⁵⁵ o jeho autorství se vědělo již dávno předtím. Výmluvně to dokládá například připravované první poválečné číslo obnoveného (nikdy však nevydaného) *Masarykova sborníku* z let 1945–46. Když nahlédneme do jeho obsahu, zjistíme, že redaktor Oskar Odstrčil do rubriky „Z prací a projevů TGM“ zařadil hned na první místo právě Masarykův článek z *Prager Presse* pod názvem Hitlerovo Credo: Kritika Mein Kampfu.¹⁵⁶

Je příznačné, že poslední recenze byla věnována právě Hitlerovu spisku; dobře to dokumentuje prezidentův zájem o převratné dění v Německu a jeho pokus porozumět

¹⁵⁰ „*Vlast*“, *Čas*, č. 300, 23. 12. 1921, s. 2.

¹⁵¹ Dr. V. S., *Osvobozenská legenda (Černosotěnský pamflet)*, *Čas*, č. 230, 1. 10. 1922, s. 7.

¹⁵² Dr. J. K., *Kritika české politiky*, *Čas*, č. 268, 16. 11. 1922, a č. 269, 17. 11. 1922, s. 1–2.

¹⁵³ *Česká politika za války*, *Národní osvobození*, č. 168, 20. 7. 1924, s. 2–3.

¹⁵⁴ O. R., *Z civilního generálního štábu*, *Národní osvobození*, č. 42, 11. 2. 1925, s. 6.

¹⁵⁵ MASARYK, *Cesta demokracie IV*, s. 348–355.

¹⁵⁶ AÚTGM, f. 47, k. 79, sl. 25, materiály pro připravované poválečné číslo *Masarykova sborníku*.

východiskům, ideovým kořenům a také cílům hnutí, které se v Německu pod vedením Adolfa Hitlera právě dostalo k moci.

K literárním posudkům můžeme připojit též několik prezidentových anonymních reflexí z oblasti filozofie nebo filozofie dějin. Není jich překvapivě mnoho. Tuto problematiku Masaryk patrně nechtěl tímto způsobem komentovat, dávaje přednost promyšlenější analýze. Většina anonymních článků byla přeci jen bezprostředními reakcemi a rozbor filozoficky zaměřených textů vyžadoval odlišný přístup. Ostatně jeho nejvýznamnější článek tohoto charakteru – totiž studie o periodizaci českých dějin – vyšel v časopise *Česká mysl* až v červnu 1932,¹⁵⁷ ač byl kritickým ohlasem na rektorskou přednášku profesora Josefa Pekaře z prosince 1931. Tento text navazuje na starší polemiky Masaryka s Pekařem o pojetí českých dějin ještě z předválečné doby. Spory o smysl českých dějin se znovu oživily ve dvacátých letech a tato Masarykova reakce je jejich pozdním dozvukem.¹⁵⁸ Do těchto sporů se zapojili i další autoři, například historikové Jaroslav Werstadt či Jan Slavík, a vznikl tak pozoruhodný doklad o dobovém vnímání a promýšlení této problematiky.¹⁵⁹

Patřil by sem také již zmíněný článek Masaryk a Marx, kterým prezident reagoval na tiskové ohlasy kolem svého článku *Impromptu historique* z ledna 1924. Především komentáře *Rudého práva* přiměly Masaryka k odpovědi, ve které pod jménem O. Skala polemizoval s pojetím komunistické revoluce jako katastrofické události, usilující krvavou cestou vyvrátit stávající řád. Četnými citáty ze své *Otázky sociální* pak oproti vývodům *Rudého práva* obhajoval správnost „stanovisek prof. Masaryka“ k chápání marxismu.¹⁶⁰ Připojit bychom též mohli kritický posudek na knihy Františka Mareše, senátora za Československou národní demokracii. Mareš byl sice profesorem fyziologie, zabýval se však též filozofií a národním hospodářstvím. Právě jeho filozoficky zaměřené práce *Pravda v citu* a *Otázky filozofické, národní a sociální v politice* podrobil Masaryk anonymně v *Přítomnosti* tvrdé kritice.¹⁶¹

Jak jsme viděli, řada prezidentových literárních recenzí nebyla vážnými rozbory literárních děl se všemi k tomu patřícími náležitostmi. Spíše byly souhrnnými referáty, v nichž chtěl autor podat přehled o nejnovějším vývoji cizojazyčné literatury, hlavně anglo-americké provenience. Občas jej zaujalo hlavně téma či nezvyklé podání látky. Masaryk tak svými

¹⁵⁷ Č. P., *O periodizaci českých dějin*, *Česká mysl*, č. 3–4, červen 1932, s. 131–142.

¹⁵⁸ K tomu přehledně např. KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě*, zvláště s. 804–807.

¹⁵⁹ K tomu blíže *Spor o smysl českých dějin 1895–1938*, uspořádal Miloš Havelka, Praha 1995, nebo Martin KUČERA, *Pekař proti Masarykovi. Historik a politika*, Praha 1995.

¹⁶⁰ K tomu srovnej *Masaryk píše*, *Rudé právo*, č. 28, 1. 2. 1924, s. 1–2; A. THALHEIMER, *Masaryk a liberální dělnická vláda v Anglii*; *Rudé právo*, č. 38, 14. 2. 1924, s. 1–2, a zvláště *Masaryk a Marx*, *Rudé právo*, č. 39, 15. 2. 1924, s. 1–2. Masaryk odpověděl jako O. Skala, *Masaryk a Marx*, *Přítomnost*, č. 6, 21. 2. 1924, s. 83–84.

¹⁶¹ Č. P., *Filozofie v politice*, *Přítomnost*, č. 7, 28. 2. 1924, s. 106.

referáty seznamoval československou veřejnost s novou literární produkcí a podle své metody se zaměřil na jisté problémové okruhy, jež v beletrii vyhledával. Především ho zajímal popis vztahů – manželských i nemanželských – mezi mužem a ženou, otázka výchovy dětí, společenských konvencí a morálky oproti čistému citovému vztahu, problém lásky a náboženství, krize moderní společnosti projevující se v alkoholismu, uvolnění mravních vztahů apod.

Na podobné téma prezident též rozprávěl se svou dcerou Alicí Masarykovou. Hovořili o knize, kterou mu poslal dramaturg Národního divadla František Götze o hercích a prostředí, v němž se pohybují. K tomu se Masaryk mimo jiné vyjádřil: „Já pozoruji i ten svět a zkoumám, proč je takový. Dnešní beletrie je mi materiálem. Taková strašná mravní anarchie nejen u nás, ale i v Anglii i v Americe! Chci si to vyložit. Myslím, že tam je to jistá reakce proti puritanismu, u nás snad proti klerikalismu.“¹⁶²

K beletrii tak Masaryk přistupoval jako k jistému druhu sociologického materiálu, jako ke zdroji informací, který mu umožní proniknout do myšlení a struktury zkoumané společnosti. Právě ve společenských románech hledal odraz poměrů té které society a upřesňoval si svou reflexi společenského vývoje. Soudil též, že literární věda by se měla pokoušet z krásné literatury vysledovat povahu národa, jež je v ní podle jeho názoru obsažena. O svém vnímání literatury a o myšlence odrazu národní povahy v umělecké tvorbě se Masaryk vícekrát vyjádřil v důvěrném kruhu v Lánech. Například v květnu 1929 prezident přemítal o slovenské národní povaze a rozdílu oproti Čechům a jiným národům. K tomu mimo jiné podotkl: „Nezdá sa mi, že je pravda, akoby v slovenskej povahe cit prevládal nad rozumom. U Slováka citu, citovosti je málo, ale je akási zvláštna mäkkosť, ktorá niekedy má aj formu poddajnosti a nerozhodnosti. Zato vie Slováka byť často až krutý; je v tom niečo analogického Rusom, ale i Česi to majú do istej miery. Prosím vás, tie naše dejiny, koľko je v nich ukrutnosti, a do dneška koľko jej je, celkom špeciálnej v tých našich sporoch. Literárni historici by mali hľadiet vypozerovať povahu národa z jeho diel, ale nič takého dosiaľ nerobia. Povaha národa sa zračí v jeho umeleckej literatúre, keď ju tvorí veľký autor.“¹⁶³

O svém pojetí literatury se však několikrát rozhovořil i ve svých veřejných projevech. Například 30. března 1925 na sjezdu PEN klubu v závěru své řeči ke spisovatelům Masaryk mimo jiné uvedl: „Turgenjev pravil: ‚Dobré slovo je také čin.‘ Já ve tvorbě literární vidím vždy čin. Naši umělci nám podávají a zároveň shrnují ideje národa. Dámy a pánové, básníci a

¹⁶² GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, *U Masarykovcov*, záznam z 28. 11. 1931, s. 132.

¹⁶³ GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, *U Masarykovcov*, záznam z 25. 5. 1929, s. 30.

spisovatelé, já vás nebudu nabádat k pokračování. Vlastní duše národa je vámi zachycována a interpretována. Vy ani nemůžete, než tvořit v tomto duchu a smyslu.“¹⁶⁴

Zájem o zobrazení skutečného života, stavu společnosti a také morální rozměr díla tak u Masaryka převyšoval hodnocení literární formy nebo kvality uměleckého podání.

¹⁶⁴ MASARYK, *Cesta demokracie III*, s. 99; V širších souvislostech viz též KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě*, s. 363–365.

Tabulka

Neuveřejněné literární recenze T. G. Masaryka¹⁶⁵

Autor	Recenzovaná díla	Název recenze	Datum vypracování recenze	Zvolená šifra	Literatura
Warwick Deeping	<i>The Prophetic Marriage</i> <i>The Pride of Eve</i>	Čestná rozluka manželství (Warwick Deeping)	16. 8. 1927	Č. T.	anglická
May Sinclairová	<i>The Allinghams</i>	May Sinclair: The Allinghams	18. 8. 1927	B. L.	anglická
Virginia Woolfová	<i>To the Lighthouse</i>	Mrs Virginia Woolf: To the Lighthouse (1927)	30. 10. 1927	L.	anglická
Frank Swinnerton	<i>September</i>	Frank Swinnerton: September	23. 10. 1927	L.	anglická
Michael Arlen	<i>Young Men in Love</i>	Michael Arlen: Young Men in Love	23. 10. 1927	Č.	anglická/arménská
Edith Whartonová	<i>Twilight Sleep</i>	Edith Wharton: Twilight Sleep (1927)	23. 10. 1927	L.	americká
Sinclair	<i>Elmer Gantry</i>	Sinclair	22. 10. 1927	L.	americká

¹⁶⁵ Recenze jsou uloženy především v AÚTGM, f. TGM-R, k. 491, a f. TGM-L, k. 618 a 619. Většinou se jedná o strojopisné průklepy, často s Masarykovými rukopisnými opravami a doplňky. Cenné jsou i další poznámky na dokumentech, které pomáhají určit genezi jednotlivých textů.

Lewis		Lewis: Elmer Gantry (1927)			
Louis Bromfield	<i>Early Autumn</i>	Louis Bromfield: Early Autumn (1926)	23. 10. 1927	B. L.	americká
Clément Vautel	<i>Madame ne veut pas d'enfant</i>	Literární kuriosa	8. 8. 1927	Č.	francouzská
Antonin Seuhl	<i>La Femme sans voile</i>	Literární kuriosa	8. 8. 1927	Č.	francouzská
Gertrude Athertonová	<i>Black Oxen</i>	Literární kuriosa	8. 8. 1927	Č.	americká
André Maurois	<i>Ni Ange ni Bête</i>	André Maurois: Ni Ange ni Bête, román, 1927	10. 3. 1928	L. B. L.	francouzská
Margarete Storm Jamesonová	<i>The Pitiful Wife</i>	Margarete Storm Jameson: The Pitiful Wife	27. 4. 1928	L.	anglická
Marie le Franc	<i>Grand-Louis l'Innocent</i>	Marie le Franc: Grand-Louis l'Innocent		L.	francouzská
John dos Passos	<i>One Man's Initiation</i>	John dos Passos: One Man's	5. 4. 1928	Č.	americká

		Initiation			
Elizabeth Bowenová	<i>The Hotel</i>	Elizabeth Bowen: The Hotel	26. 4. 1929	nepodepsáno	irská
Viña Delmar	<i>Bad Girl</i>	Bad Girl, by Viña Delmar, Nový York 1928	31. 1. 1929	B. L.	americká
Sheila Kaye-Smithová	<i>Iron and Smoke</i>	Sheila Kaye-Smith: Iron and Smoke	24. 5. 1928	nepodepsáno	anglická
Mary Bordenová	<i>The Romantic Woman</i> <i>Jericho Sands</i> <i>Jane – Our Stranger</i>	Mary Borden: Romantická žena	3. 5. 1928 a 4. 6. 1928	nepodepsáno	anglická/americká
Eden Phillpotts	<i>Orphan Dinah</i> <i>The Secret Woman</i> <i>A Human Boy's Diary</i>	The Widecombe Edition of Eden Phillpotts Dartmoor Novels, 20 sv., 1927	3. 5. 1928	B. L.	anglická
Sigrid Undsetová	<i>Olav Aunudsson</i>	Nový román Sigrid Undsetové (Olav Aunudsson)	10. 4. 1928	nepodepsáno	norská

Beatrice Kean Seymourová	<i>The Last Day</i> <i>Intrusion</i> <i>The Three Kingdoms</i>	Beatrice Kean Seymour: The Last Day	13. 5. 1928 a 6. 6. 1928	nepodepsáno	anglická
John dos Passos	<i>Three Soldiers</i>	John dos Passos: Three Soldiers	26. 1. 1928	nepodepsáno	americká
Rosamond Lehmann	<i>Three Women</i>	Nová moderní žena	20. 3. 1928	nepodepsáno	anglická
Charles Edward Montague	<i>Rough Justice</i> <i>Right off the Map</i>	C. E. Montague: Rough Justice		Č.	anglická
Pierre Louÿs	<i>Aphrodite</i> <i>Moeurs</i> <i>Antiques</i>	Pierre Louÿs: Aphrodite Moeurs Antiques		L.	francouzská

Kapitola III

Lidé kolem Masaryka

(Zázemí a nejbližší spolupracovníci prezidenta-žurnalisty)

Znamé nakladatelství Barvič a Novotný sídlilo na České ulici v Brně, na jednom z nejfrekventovanějších míst moravské metropole. Na počátku dvacátých let minulého století patřilo k jednomu z neaktivnějších nakladatelských domů na československém knižním trhu. Toto vydavatelství zpočátku vydávalo také řadu právnických studií a odborných časopisů, mezi jinými též *Časopis pro právní a státní vědu* nebo ediční řadu Sběrka spisů právnických a národohospodářských. Když v tomto nakladatelství vyšla v roce 1921 obsáhlá publikace profesora právní fakulty Masarykovy univerzity Františka Weyra *Soustava československého práva státního*, dostalo se jí záhy značné pozornosti odborné i širší veřejnosti. Obsáhlý odborný posudek na ni do zmiňovaného *Časopisu pro právní a státní vědu* napsal mj. známý právník, národně sociální politik a pražský primátor Karel Baxa.¹⁶⁶ To bylo poněkud pikantní, neboť bylo spíše veřejným tajemstvím, že právě profesor Baxa se s kolegou z fakulty Weyrem lidsky nikdy nesešli. Weyr cítil od pražského kruhu profesorů příšlých na nově založenou brněnskou univerzitu poměrně výrazný odstup a tak osobní vazby nepřekročily meze korektní kolegiality. Jejich vztah ostatně Weyr ve svých pamětech charakterizoval přílehlavě: „Přitom jsme asi oba jasně cítili, že pocházíme každý z jiné planety.“¹⁶⁷ Nicméně Baxova recenze byla vcelku pozitivní a i to jistě přispělo ke kladnému přijetí Weyrové práce odbornou právníkou veřejností.

Také v denním tisku vyšla řada recenzí a zpráv. Mezi nimi se v červenci 1921 objevil v *Tribuně* článek s názvem Několik poznámek k Weyrově Soustavě československého práva státního. Jeho pisatel Weyrovu práci ocenil především z toho důvodu, že kromě právnických rozborů poskytuje též dalším zájemcům-neodborníkům řadu zajímavých postřehů. Líbil se mu autorův kritický přístup k československé ústavě, k jejím chybám a nedostatkům, ale i zohlednění nestandardních okolností, za nichž v hektickém prostředí ústavního výboru na počátku roku 1920 vznikala. Recenze pak byla uzavřena vstřícným konstatováním, „že kniha podává věcnou kritiku naší ústavy z objektivního hlediska, povýšeného nad běžné malé spory

¹⁶⁶ Karel BAXA, *Dr. Frant. Weyr: Soustava československého práva státního*, *Časopis pro právní a státní vědu* 5, 1922, č. 3–4, s. 177–188.

¹⁶⁷ K tomu srovnej František WEYR, *Paměti 2. Za republiky (1918–1938)*, Brno 2001, s. 61–62.

stran a jednotlivých politiků. [...] Knihu lze každému vřele doporučit, v neposlední řadě politikům a poslancům.¹⁶⁸

Autorem tohoto článku nebyl ve skutečnosti nikdo jiný než prezident Masaryk, který – jako již několikrát – tímto způsobem zasáhl do formování veřejného názoru a vyslovil, byť pod příkrovem anonymity, svůj soud o aktuálních událostech obecně kulturního a v tomto případě i odborně vědeckého rázu. Když prezident navštívil v rámci svého moravského zájezdu v roce 1924 Brno, byla to pro město a jeho obyvatele velká událost, na kterou se ještě dlouho vzpomínalo. Masaryk navštívil při svém brněnském pobytu též místní univerzitu nesoucí jeho jméno. Jeho pobyt si ještě po letech živě vybavil právě profesor František Weyr, ve školním roce 1923/24 shodou okolností rektor univerzity, jenž ve svých pamětech věnoval těmto slavnostním okamžikům zvláštní pozornost.¹⁶⁹ Když 22. června 1924 vítal prezidenta jménem univerzitního senátu na slavnostním shromáždění v aule prozatímního rektorátu, jistě netušil, že má před sebou zároveň recenzenta své nedávno vyšlé práce o československém státním právu.

Abychom však mohli s jistotou říci, kdo byl autorem této nepodepsané recenze, musíme zapátrat mnohem hlouběji. Zajímat nás bude zvláště pozadí, na kterém se odehrávala tato prezidentova skrytá žurnalistická činnost. Jak již úvodní odstavce naznačily, chtěl bych se v této kapitole především zaměřit na jeden z důležitých aspektů Masarykovy poválečné publicistiky, totiž na bližší zmapování prezidentova okolí, které mu umožňovalo jeho publicistické aktivity v praxi realizovat. Na následujících stránkách se tedy pokusím odpovědět na otázku, jakými cestami prezident své zásahy do denního tisku uskutečňoval a jak tento do značné míry zákulisní mechanismus vlastně fungoval.

Zvolené téma můžeme nastínit na několika příkladech prezidentovy publicistické činnosti z počátku dvacátých let, které myslím dostatečně přesvědčivě dokládají námi sledované okolnosti. Příkladů by se našlo mnohem více, samostatnou kapitolou je například literární spolupráce T. G. Masaryka se spisovatelkou Oldrou Sedlmayerovou na konci dvacátých let, jejímž výsledkem byla mimo jiné celá série článků pro brněnské *Lidové noviny* o volbách a politickém stranictví. Té bude ostatně věnována samostatná podkapitola, na tomto místě – jako uvedení do problematiky – bude vhodnější postupovat chronologicky, od počátků Masarykova žurnalistického působení. Zároveň však bude nutné přiblížit jednotlivé osobnosti, které byly do této prezidentovy činnosti zasvěceny a popsat způsob, jakým se na ní podílely.

¹⁶⁸ *Několik poznámek k Weyrově Soustavě čsl. práva státního*, Tribuna, 20. 7. 1921, s. 4, nepodepsáno.

¹⁶⁹ Srv. F. WEYR, *Paměti 2*, s. 119–120. Scénu vítání TGM na Masarykově univerzitě zvětšil na objednávku Akademického senátu malíř František Hlavica, který tehdy vyučoval na brněnské technice. Obraz je dnes uložen v univerzitním archivu.

V tomto případě pak chronologické hledisko i tématické zaměření prezidentových textů již nehraje takovou roli.

T. G. Masaryk, Vladimír Kučera a Edvard Beneš v letech 1921–1922

V této části se zaměřím na několik Masarykových anonymních článků z let 1921–1922, na nichž je možné vysledovat některé charakteristické okolnosti, jež později provázely vznik a publikaci dalších prezidentových textů. Úmyslně jsem zvolil příklady z počátku dvacátých let, neboť tehdy se tvořil a postupně ustálil systém Masarykovy kooperace s jeho nejbližšími spolupracovníky. Vytvořil se tedy určitý vzor nebo archetyp, jenž se bude – s různými obměnami a v odlišných podmínkách – opakovat i v následujících letech. Tyto příklady zároveň umožní vhodně nasvětlit sledované téma, neboť díky dochovaným záznamům a korespondenci prezidentových spolupracovníků můžeme mnohdy nahlédnout přímo do „tvůrčí dílny“ prezidenta-žurnalisty.

Pokud bychom chtěli podrobněji sledovat zrod v úvodu zmiňované recenze Weyrovy knížky a její cestu do tisku, museli bychom se vrátit až na jih Evropy, na ostrov Capri, kam Masaryk počátkem dvacátých let jezdil na ozdravné pobyty. Tyto cesty byly kromě jiného zajímavé i tím, že se vlastně jednalo o první zájezdy, na které se prezident vydal mimo území republiky po roce 1918. Byly vynuceny především prezidentovým špatným zdravotním stavem. Zvláště v roce 1921 Masaryk několik měsíců zápasil s nemocí, ohrožen téměř na životě. Ošetřující lékaři se již několikrát obávali nejhoršího a po téměř zázračném překonání krizového stavu mu doporučili dlouhodobou rekonvalescenci na jihu. Vybráno bylo nakonec Capri, které Masaryk znal již ze svých předválečných návštěv.

Kromě léčebného a rehabilitačního programu však Masaryk za svých pobytů na jihu i nadále vykonával prezidentský úřad, zabýval se předkládanými návrhy zákonů a vyřizoval úřední dokumentaci a spisy. Díky operativnímu spojení s Prahou pak prezident zůstával v pravidelném styku s Kanceláří prezidenta republiky (dále KPR), v případě potřeby i se členy vlády a parlamentu. Masaryk kromě svých úředních povinností také hodně četl, sledoval československý i zahraniční tisk, vyřizoval korespondenci apod. Během druhého pobytu v roce 1922 svou činnost také rozšířil o práci na *Světové revoluci*, pamětech z let světové války, které vyšly o tři roky později.¹⁷⁰

Po prvotním poněkud chaotickém způsobu komunikace mezi prezidentem a KPR (i díky tehdy probíhající stávce italských poštovních zaměstnanců neměla Praha v roce 1921

¹⁷⁰ K tomu viz blíže Richard VAŠEK, *T. G. Masaryk a jeho cesty na Capri v letech 1921–1922*, in: *Cestování Čechů a Poláků v 19. a 20. století*, Petr Kaleta, Lukáš Novosad (ed.), Praha 2008, s. 42–64.

dva týdny téměř žádné zprávy o prezidentově zdravotním stavu a osudu výpravy na Capri) nařídil kancléř Šámal prezidentovu tajemníku dr. Vladimíru Kučerovi, aby pravidelně podával hlášení ve formě telegramů a obsáhlejších zpráv. Díky těmto situačním zprávám a další Kučerově korespondenci zasílané do Prahy můžeme kromě jiného sledovat detailněji též Masarykovu žurnalistickou činnost. Pokud prezidenta nějaký text zaujal a usoudil, že by na něj bylo potřeba reagovat, často pověřil někoho ze svého okolí (zpravidla právě dr. Kučeru), aby text přečetl a připravil návrh odpovědi. Často však Kučerovi své podněty, myšlenky i ucelenější texty nadiktoval a ty byly posléze po dalších úpravách umístěny do tisku jako prezidentovy anonymní novinové články a glosy.

(Exkurs I – Capri 1921)

„Račte to podepsat libovolnou šifrou.“

V létě 1921 se Masaryk intenzivně zabýval problematikou Podkarpatské Rusi a pracoval též na její připravované ústavě. V této souvislosti studoval související otázky právního postavení této země a tamní sociální a národnostní problémy. Když 25. června 1921 prezidentův sekretář Vladimír Kučera referoval kancléři Přemyslu Šámalovi do Prahy o průběhu prezidentova pobytu, v třetím bodě své zprávy rozvedl některé okolnosti, jež osvětlují námi sledované téma. Kučera mj. hlásil: „Pan president pracuje teď na Podkarp. ústavě. ‚Vedlejším produktem‘ je jeho kritika Weyrovy ‚Soustavy čl. Práva státního‘, které knihy pan president při práci užívá. Dal mi hlavní rysy své kritiky, které mám sestylisovat v článek a požádat Vás, abyste jej někde dal uveřejnit; ovšem ne pod jménem pana presidenta. ‚To musíte vzít na sebe‘, usmíval se pan president, když končil. Tuším, že nějaká libovolná šifra postačí; já zatím pocítuju hrůzu při myšlence, že bych zase ‚měl být vláčen tiskem‘, třeba jen jako ‚K‘. Teď teprve pochopuji, proč lidé píšou pod pseudonymem; myslíval jsem, bláhový, že je to z romantismu. Ale je to jistě z hrůzy.“¹⁷¹

Jak z Kučerových poznámek vyplývá, Masaryk tedy načrtl hlavní body a myšlenky svého posudku Weyrovy práce a pověřil dr. Kučeru jejich rozpracováním a doplněním. Připravený text nakonec prezident přehlédl a upravil do konečné podoby. Jak ještě uvidíme, scénář nikoliv ojedinělý, spíše charakteristická ukáзка spolupráce autorského týmu Masaryk – Kučera.

Ve své další zprávě do Prahy Kučera ještě dodal další podrobnosti. Ohledně otištění článku totiž kancléře Šámala na závěr svého hlášení informoval: „V nejbližší době pošlu ten

¹⁷¹ AKPR, sign. T 1165/22, sl. Neprotokolované r. 1921, zpráva V. Kučery P. Šámalovi z Capri č. 9 z 25. 6. 1921.

článek o Weyrově Soustavě česl. Práva státního, napsaný podle poznámek páně prezidentových; má se to někde uveřejnit. Myslím, že by byla nejlepší Tribuna, po případě Právník, vezme-li ho. (Tuto pochybnost vyslovuji ovšem vzhledem k tomu, co moje stylistika dovedla pokazit na nadhozených myšlenkách pana presidenta.)¹⁷²

V následujícím dopise se Kučera také dotkl velmi důležité věci, totiž podpisu posílaného článku. Hned v prvním bodě své zprávy píše: „Odvolávaje se na posl. odstavec zprávy č. 10, posílám dnes článek o Weyrově ‚Soustavě čsl. práva státního‘, jak byl panem prezidentem definitivně upraven, s prosbou o uveřejnění. Až vyjde, prosím o zaslání jednoho exempláře dotyčných publikací (Tribuny, Právníka nebo kam jinam to umístíte; dovoluji si opakovat, že ovšem autorství páně prezidentovo musí zůstat utajeno a nesmí se tudíž také v podpisu článku projevit. Račte to podepsat libovolnou šifrou).“¹⁷³

Z Kučerových pokynů je zřejmé, že se snažil prostřednictvím Kanceláře prezidenta republiky umístit text do tisku tak, aby Masarykovo autorství zůstalo utajeno. Dokonce dal Šámalovi plnou volnost ve volbě podpisu, resp. zvolené šifry a vlastně i ve volbě časopisu. Jak již bylo zmíněno, Masarykova stať vyšla nakonec nepodepsaná 20. července 1921 v časopise *Tribuna*. Tento případ zároveň dobře ukazuje, že i když Masaryk své novinové šifry většinou volil s rozmyslem a jistým záměrem,¹⁷⁴ nebylo tomu tak ve všech případech a je nutno v této věci zachovávat obezřetnost. Zvolený podpis nebo šifra tak rozhodně nemůže být automatickým vodítkem nebo dokonce dokladem Masarykova autorství, neboť – jak jsme viděli – byla někdy volena zcela libovolně jinými lidmi. Z výše citovaného dopisu Vladimíra Kučery jsem si také dovolil vypůjčit název této podkapitolky.

Kromě Kučerových poznámek Masarykovo autorství ovšem přesvědčivě dokládají též dochované archivní dokumenty. V Masarykově archivu se totiž nachází jak původní rukopisný koncept napsaný Vladimírem Kučerou, tak i strojopisný přepis textu s Masarykovými vlastnoručními opravami a přepisy konečného znění článku.¹⁷⁵ Snadno si tak můžeme ověřit, nakolik Masaryk Kučerův text ještě pozměnil a přepracoval. Z porovnání vyplývá, že Kučerův podíl na prezidentových textech rozhodně nebyl marginální a směle tak

¹⁷² AKPR, sign. T 1165/22, sl. Neprotokolované r. 1921, zpráva V. Kučery P. Šámalovi z Capri č. 10 ze 4. 7. 1921.

¹⁷³ AKPR, sign. T 1165/22, sl. Neprotokolované r. 1921, zpráva V. Kučery P. Šámalovi z Capri č. 11 ze 7. 7. 1921.

¹⁷⁴ Určitý vnitřní smysl měly např. Masarykem používané šifry V. S., Č. P., S. nebo S. P. K tomu srovnej záznam prezidentovy archivářky dr. Anny Gašparíkové z 15. 5. 1933, když s prezidentem hovořila o jeho recenzi Hitlerova *Mein Kampfu*, uveřejněné pod šifrou V. S. v *Prager Presse*. GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, *U Masarykovcov*, s. 201.

¹⁷⁵ AÚTGM, f. TGM-L, k. 41. Na spisu je navíc datum 7. 7. 1921 a jednoznačná poznámka: „T.G.M.: Několik poznámek k Weyrově ‚Soustavě čsl. práva státního‘ [Text v definitivní redakci pana presidenta, zasláný do Prahy zprávou č. 11 z 7. července 1921]“.

můžeme Vladimíra Kučeru označit za jejich spoluautora. To ostatně dokládají i další příklady prezidentovy literární spolupráce s jeho osobním tajemníkem.

Zcela zjevné je to na jiných textech, které Masaryk s Kučerovou pomocí napsal v roce 1921 též na Capri. Na počátku dvacátých let se prezident soustavně zaobíral ruskou otázkou, mj. i v souvislosti s krizí v sovětském Rusku, která přerostla v humanitární katastrofu obrovských rozměrů. Také palčivý problém ruských uprchlíků vyžadoval řešení celoevropského rozměru. Československo se v této věci přihlásilo ke svému podílu a aktivně se zapojilo do pomoci strádajícímu Rusku a jeho občanům. Již od počátku roku 1921 byla v ČSR organizována pomocná akce a v srpnu vyzvala československá vláda k peněžní sbírce pro Rusko. Celkově bylo shromážděno 37 milionů korun, z toho vládní subvence činila deset milionů. Od podzimu 1921 byl také organizován přesun ruských studentů a dalších uprchlíků do Československa, kde pro ně postupně vzniklo několik středních a dokonce i vysokých škol.

V červenci 1921 se na osobnosti evropské i americké kultury a politiky obrátil slavný spisovatel Maxim Gorkij s výzvou o pomoc ruskému lidu ohroženému hladomorem. Tento dopis obdržel též Masaryk. Gorkého výzvu a kritickou situaci Ruska prezident reflektoval v otevřeném dopise ministru zahraničních věcí Edvardu Benešovi z 28. července, v němž mj. zdůrazňoval potřebu koordinace pomoci v celoevropském měřítku a také nezbytného zapojení ruského státu, což však představovalo velký komunikační a organizační problém. Bez jeho vyřešení však nebylo možné dopravit potraviny a základní životní potřeby hladovějícím.¹⁷⁶ Své názory na tuto problematiku Masaryk rozvedl v obsáhlém memorandu *Pomoc Rusku Evropou a Amerikou*, které napsal na počátku roku 1922. Memorandum bylo vytištěno v češtině, angličtině a francouzštině a jako soukromé a důvěrné bylo rozesláno spojeneckým vládám.¹⁷⁷

Jestliže Masaryk v dopise Edvardu Benešovi poukazoval na nezbytnost zajistit distribuci sociální pomoci v chaosu zmítaném Rusku, stejné problematice věnoval též několik svých dalších úvah. Čas promýšlet ruskou otázku a aktuální možnosti jejího řešení našel právě na Capri. Na základě několika připravených bodů pověřil v létě 1921 svého tajemníka Vladimíra Kučeru připravit článek pojednávající o poměrech v sovětském Rusku. Nutno říci, že Kučera tento úkol nepřijal s nadšením. Především ho děsila skutečnost, že o tomto problému nic neví a měl velké pochybnosti, zda dokáže prezidentovo přání vůbec splnit. Své rozpoložení nad obtížným zadáním mohl Kučera stěží vyjádřit plastičtěji než ve svém dopise

¹⁷⁶ Dopis otištěn např. v T. G. MASARYK, *Cesta demokracie II. Projevy – články – rozhovory 1921–1923*, Richard Vašek, Vojtěch Fejlek (ed.), Praha 2007, s. 71.

¹⁷⁷ K tomu srv. např. T. G. MASARYK – Edvard BENEŠ, *Otevřít Rusko Evropě : ruská otázka v roce 1922*, Praha 1997.

kancléři Přemyslu Šámalovi, kterému nejprve referoval o svém úkolu zpracovat posudek již v úvodu zmiňované Weyrovy práce *Soustava československého práva státního* a poté pokračoval: „... A zrovna à tempo do této mé grafofilské nálady mi rozkázal pan president napsat článek o bolševictví (proč mne Bůh trestá; vím o problému bolševictví jen tolik, že je to ruský, podle jiných ale made in Germany vynález), k němuž nemám naprosto žádného vědeckého poměru osobně. Jedinou útěchou mi je – kromě toho, že z napsání nějak sejde – že se o bolševictví píše už 4. rok v novinách i mimo ně a že tedy snad psaní o něm je vlastně jeho raison d'être. Kdyby to aspoň bylo v Praze, tam bych už v ‚holubníkách‘ pana presidenta si našel chybějící moudrost a politickou edrudici, ale tady, na téhle svojí Elbě! ‚Leiden eines jungen Sekretärs‘ nazvu svůj první román!“¹⁷⁸ A k tomu ještě v souvislosti s prezidentovou paralelní prací nad ústavou Podkarpatské Rusi dodal: „Pan president teď, co má na mysli tu Podkar. Rus, je vážnější, neprozpěvuje, nehvízdá, málo na nás mluví. Nešťastná země, ta Karp. Rus. Kdyby na její ústavě nelpělo také tolik stop práce pp. Dr. Schieszla a Dr. Křováka, postoupil bych ji hned Leninovi. Můj článek o bolševictví by se aspoň mohl pohybovat na reálnější půdě.“¹⁷⁹

Vlastní náčrt článku připravil Kučera v české i německé verzi, neboť prezident si přál – patrně kvůli většímu dopadu na veřejnost – text uveřejnit v listu *Prager Presse*, určeného primárně k informování ciziny. Článek nazvaný Kučerou v původní české verzi *Sověty, bolševictví a komunism* vycházel z již zmíněného prezidentova zájmu o praktickou stránku případné pomoci v Rusku, to znamená všiml si především katastrofálního stavu ruských komunikací a neutěšených poměrů v administrativě. Na základě „zpráv od jednoho obchodníka, který se právě vrátil z jihu sovětského Ruska“ článek líčil dezolátní stav ruského hospodářství a také narůstající rozpory mezi bolševickými vůdci. Vzhledem ke katastrofální situaci byl dokonce naznačován brzký ozbrojený konflikt mezi stoupenci Lenina a Trockého, zastánce tzv. permanentní revoluce. V textu doslova stálo: „Z politického hlediska se jeví stále zřetelněji rozdíl mezi radikálními bolševiky a extrémními komunisty, mezi směrem Leninovým a Trockého a protiklad mezi bolševismem a komunismem je stále zřetelnější už i v tomto slovním vyjádření. Lid je přesvědčen, že mezi oběma vůdci dojde k ozbrojenému konfliktu, přičemž Trocký se může opírat o své výborně vyzbrojené a dobře zabezpečené komunistické vojenské jednotky, ve srovnání s bolševickými vojáky, živořícími ve skromných podmínkách jako gardové oddíly.“

¹⁷⁸ AKPR, sign. T 1165/22, sl. Neprotokolované r. 1921, zpráva V. Kučery P. Šámalovi z Capri č. 9 z 25. 6. 1921.

¹⁷⁹ Tamtéž.

Odkud Vladimír Kučera čerpal své znalosti o ruském prostředí, ozřejmuje bližší pohled do materiálů Masarykova archivu týkajících se sovětského Ruska. Mezi nimi je zařazena též zpráva čs. generálního konzula v Terstu Jana Šeby ministerstvu zahraničních věcí z 15. června 1921, popisující detailně vnitřní stav Ruska, stav průmyslu a komunikací, stav sovětského vojska, náladu obyvatelstva atd. Šeba svůj referát opíral o rozhovory s ruskými uprchlíky a válečnými zajatci, kteří připluli do Terstu na německé lodi Wigberg společně s německou repatriační misí.

Tuto zprávu měl k dispozici i prezident na Capri, jak dosvědčuje nejen úřední rozdělovník, ale především vlastní Masarykovy výmluvné poznámky na dokumentu: „Bolševism 1921 léto. (Bolševism : kommunism!, Lenin : Trockij). Mnohé z uváděných informací se posléze téměř doslovně ocitlo i v Kučerově, resp. Masarykově článku. Podobně byly např. využity i zprávy čs. vyslanectví v Berlíně o cestě říšského poslance Oscara Cohna do sovětského Ruska, kde sondoval možnosti dodávek německého zboží, obchodní výměny apod.¹⁸⁰

Masaryk později Kučerův koncept přešel, opravil a doplnil. Podle prezidentova přání byl článek následně uveřejněn německy v *Prager Presse*,¹⁸¹ otištění zařizoval vedoucí politického odboru KPR dr. Josef Schieszl. Poznámky na dochovaných archivních dokumentech pak nezvratně dokazují nejen Masarykovo autorství, ale pomáhají též zmapovat detailnější genezi tohoto textu.¹⁸² Porovnání Kučerových konceptů s finální podobou článku pak ukazuje, že Masaryk provedl jen menší stylistické opravy, ale jádro textu použil v podstatě beze změny.

Další dva příklady pomohou dokreslit jinou rovinu spolupráce prezidenta Masaryka s Vladimírem Kučerou – tentokrát však již poněkud jednostrannější. Další články totiž vznikaly v podstatě jako diktáty prezidentových myšlenek, to znamená, že Kučera zaznamenal tok prezidentových úvah a rozepsal nejdůležitější body v souvislý text. Ten posléze stylisticky upravil a sjednotil. Takto připravené texty pak do konečné podoby upravil sám Masaryk. Tyto články jsou však pro nás zajímavé i dalšími okolnostmi, provázející jejich otištění v denním tisku.

¹⁸⁰ K tomu viz AÚTGM, f. TGM-R, k. 520, sl. Rusko, bolševism 1921.

¹⁸¹ *Aus Sowjetrußland*, Prager Presse, 14. 7. 1921, s. 1, nepodepsáno. Otištěno též v T. G. MASARYK, *Cesta demokracie II*, s. 64–66.

¹⁸² AÚTGM, f. TGM-L, k. 41. Rukopisný koncept V. Kučery perem v němčině s názvem „Aus Sowjetrußland“ a v češtině s názvem „Sověty, bolševictví a komunism“; AKPR, sign. T 22/21, list T 872/21. Strojopisný opis Kučerova textu v němčině s vlastnoručními Masarykovými opravami a doplňky. Na dokumentu je poznámka dr. Kučery ze 3. 7. 1921 tužkou: „Budiž uveřejněno v Prager Presse. (Rozkaz pana presidenta z 2. 7. 21)“ a cizí rukou perem připsáno: „opis převzal dr. Schieszl a zařídí uveřejnění v Prager Presse 12/7 21“.

Na Capri se prezident rozhodl, že je potřeba vyrovnat se s několika publikacemi, jenž se zabývaly historií osvobození, a nesly se v polemickém duchu vůči Masarykem vedené zahraniční akci. Mezi ně patřila kniha Josefa Düricha *V českých službách* a též publikace Dürichova zetě Karla Horkého *Vlast*, obě vydané v roce 1921.¹⁸³ V červenci 1921 tak pověřil tajemníka Vladimíra Kučeru, aby zaznamenal hlavní myšlenky kritického zamyšlení nad Dürichovou knihou. Ten však nebyl pokynem příliš nadšen. Kancléři Šámalovi totiž mimo jiné referoval: „... Nejsem s to se dostat ke klidnější práci. Jen tak vždycky to denní vyřídím (a to už teď od soboty jsem neměl čas jít se aspoň vykoupat), a když už se těším na oddech, zase dostanu novou knížku nějakou přečíst a referovat. Teď nejnovější kritika o brožuře Dürichově *V českých službách*. Z toho mám teprve radost.“¹⁸⁴ Kučera pak prezidentův diktát rozpracoval v celistvý text a zaslal jej do Prahy kancléři Šámalovi. Ten ho měl předat Edvardu Benešovi a Vasilu Škrachovi.¹⁸⁵

Článek však zůstal ležet nevyužitý až do prosince, kdy se Masaryk rozhodl ještě napsat posudek na knihu Karla Horkého. K tomu ovšem použil již zmíněného Kučerova textu, který jen drobně upravil, doplnil o další pasáže a spojil tak oba texty do jednoho článku.¹⁸⁶ Ten pak vyšel až krátce před vánočními svátky v *Času*.¹⁸⁷ Redakce k němu připojila ještě tento úvod: „O Horkého *Vlasti* jsme již psali a slíbili jsme, že se k ní ještě vrátíme. Nyní se nám dostalo od osoby do všech podrobností našeho zahraničního odboje výborně zasvěcené informací, jež níže otiskujeme. Dvojice Horký – Dürich je jimi postavena do pravého světla.“ Zmínka o osobě zasvěcené do všech tajů zahraniční odbojové akce byla jistě více než výmluvná.

(Exkurs II – Capri 1922)

Takové věci, třeba jsou nesmyslné, mají se opravovat

Při druhém pobytu na Capri Vladimír Kučera dostal další podobný úkol. Tentokrát prezidenta zaujal jubilejní úvodník *Národních listů* o bitvě u Zborova, jehož autorem byl Václav

¹⁸³ Karel HORKÝ, *Vlast*, Klášter nad Jizerou 1921; Josef DÜRICH, *V českých službách*. *Vypsání mého pobytu za hranicemi 1915–1918*, Klášter nad Jizerou 1921.

¹⁸⁴ AKPR, sign. T 1165/22, složka Neprotokolované r. 1921. Zpráva V. Kučery z Capri č. 11 ze 7. 7. 1921.

¹⁸⁵ AÚTGM, f. TGM-L, k. 41. Rukopisný koncept a strojopisný opis textu hodnotící Dürichovu knihu *V českých službách*, napsaný V. Kučerou. Na vloženém listu s hlavičkou KPR je Kučerova poznámka: „Kritika Dürichovy knížky poslána panu kancléři pro dr. Beneše a taj. Škracha kurýrem dr. Pacákem 30. 7. 21.“

¹⁸⁶ AÚTGM, f. TGM-R, k. 445. Strojopisný koncept článku s vlastnoručními Masarykovými opravami, nedatováno; AÚTGM, f. TGM-L, k. 45. Strojopisný průklep konečného znění textu; na okraji dokumentu je poznámka „Konečná úprava pana presidenta“ a na obale spisu je připsáno: „Diktát p. p. z 19. 12. 1921.“

¹⁸⁷ „*Vlast*“, *Čas*, 23. 12. 1921, s. 2, nepodepsáno. Otištěno též v T. G. MASARYK, *Cesta demokracie II*, s. 193–196.

Vondrák, jeden z představitelů krajanských spolků v Rusku za první světové války.¹⁸⁸ Masarykovi se nelíbila nosná idea článku, který ve Zborovu viděl předěl mezi období pod vedením ruských Čechů a pozdějším vůdcovstvím Masarykova směru. Prezident na úvodník napsal obratem odpověď, v níž odmítl tezi, že by do Zborova v armádě převládal vliv ruských Čechů, reprezentovaných mj. dr. Vondrákem. Význam úvodníku zhodnotil takto: „Co dr. Vondrák vlastně míní, je znalcům poměrů docela jasné; až po Zborov vidí dr. Vondrák pravou anabasi Čechů na Rusi, po Zborovu a zejména v Sibiři je již katabase, úpadek. To je smysl Vondrákova úvodníku.“

Vladimíra Kučeru pak pověřil, aby urychleně zařídil otištění tohoto polemického ohlasu v tisku. Kučera se snažil texty umisťovat do různých listů tak, aby byla co nejvíce znesnadněna jejich případná identifikace. Tak se stalo i v tomto případě. V dopise kancléři Šámalovi z Capri z 6. července k této věci psal: „Dále posílám oklep článku pro noviny (polemika s dr. Vondrákem), prosím o uveřejnění obvyklým způsobem (p. r. š. Dr. Schieszlem), snad v Právu Lidu (ne! v Čase), Čes. Slově nebo pod.“ Kučera si ještě v téže zprávě vyžádal zaslání dvou exemplářů dotyčného výtisku, aby je sám nepřehlédl.¹⁸⁹ Z Kučerova přípisu vyplývá, že list *Čas* byl považován – obecně vnímaný jako „list Masarykův a Benešův“ nebo „list Hradu“ – za nevhodný, neboť by napovídal, z jakých kruhů tato polemická odpověď asi pochází.¹⁹⁰ Nakonec bylo vybráno národněsocialistické *České slovo*, kde článek vyšel o několik dní později nepodepsaný.¹⁹¹ Masarykovo autorství dokládají opět nejen poznámky v korespondenci Vladimíra Kučery, nýbrž také dochované archivní dokumenty.¹⁹²

K tomu je možno jen dodat, že prezident sledoval veřejné dění velmi pečlivě a pokud usoudil, že je potřeba na nějakou zprávu zareagovat, neváhal tak učinit. Článek se kterým nesouhlasil nebo který ho pobouřil nechtěl nechat bez odpovědi. Výmluvně o tom svědčí další Kučerův zápis z června 1922, kdy kancléři Šámalovi napsal: „Připojím několik úředních drobností: 1) V Čechu a Lidových Listech byly noticky, že Hrad provokuje tím, že o Boží

¹⁸⁸ Václav VONDRÁK, *Zborov*, Národní listy, 2. 7. 1922, s. 1.

¹⁸⁹ AKPR, sign. T 1165/22, list T 1288/22. Dopis V. Kučery P. Šámalovi ze 6. 7. 1922, bod č. 7.

¹⁹⁰ Toto zakořeněné mínění dokládá celá řada dokumentů. Mezi nejzajímavější patří například záznam kancléře Přemysla Šámal z 6. 11. 1923 o telefonátu paní Naděždy Kramářové, manželky Karla Kramáře. Paní Kramářová rozčileně sdělovala, že podle listu *Čas* se připravuje na Kramáře atentát. Jelikož tento list „jest orgánem pana prezidenta a dra Beneše“, energicky požadovala, aby se prezident zasadil o zastavení štvanic, „sice jinak krev zabitého padne na něho“. Šámal se jí pokusil uklidnit odkazem na dostatečnou policejní ochranu dr. Kramáře a vysvětloval jí, že *Čas* rozhodně není orgánem ani prezidenta, ani ministra Beneše, jak se domnívá. Viz AKPR, sign. T 317/22, část II.

¹⁹¹ *Zborov*, *České slovo*, 12. 7. 1922, s. 4, nepodepsáno.

¹⁹² AÚTGM, f. TGM-R, k. 445. Rukopis článku psaný Masarykem tužkou; AÚTGM, f. TGM-L, k. 79. Strojopisný opis článku z *Českého slova*, na okraji dokumentu poznámka „napsáno 6. 7. 1922“.

Tělo se pracuje a že úmyslně se něco staví, jen aby průvod nemohl Hradem. P. p. řekl, že takové věci, třeba jsou nesmyslné, mají se opravovat, důsledně utlouci lži opravami. A kdyby jich neuveřejnili, schovat a publikovat souhrnně později při příležitosti.¹⁹³

Podobné záznamy i z doby mnohem pozdější svědčí o této Masarykově snaze neponechat určité texty nebo narážky bez odpovědi. Prezidentovi především vadily nepřesné a chybné zprávy o jeho osobě a nejbližším okolí. Tak si např. kancléř Šámala na jaře 1930 zaznamenal, že prezident si přeje, „aby pokud možno veškeré nesprávné zprávy o naší kanceláři, nebo jeho osobě, pokud se v novinách objevují, byly vždy hned opraveny. Jen tím způsobem bude docíleno, že konečně nám dají v novinách pokoj.“¹⁹⁴ Podobně prezidenta iritovalo psaní bulvárních tiskovin Jiřího Stříbrného. O něco později kancléři nařídil, aby všechny falešné zprávy o kanceláři nebo přímo o jeho osobě byly důsledně opravovány. Šámala v této souvislosti tedy navrhl předplatit *Polední list*, *Expres* a *Nedělní list*, aby mohly být tyto věci soustavně sledovány.¹⁹⁵

Prezidentovu důslednost ohledně tiskových a úředních oprav ostatně potvrzuje mnoho jiných příkladů. Že se opravdu jednalo o soustavnou a systematickou činnost dokládá dřívější případ z roku 1922. Tehdy list *Trautenuer Tagblatt* otiskl projev německého politika dr. Czermak-Seysenegga o rozdělení darů z Masarykova národního fondu a o krácení Němců. Prezident si po čase v *Prager Presse* povšiml kritického ohlasu na skutečnost, že právě *Trautenuer Tagblatt* jako jediný neotiskl úřední opravu a dotazoval se pracovníků KPR na bližší okolnosti. Domníval se totiž, že kancelář zaslala tomuto listu žádost o otištění úřední opravy. Bylo mu však vysvětleno, že v tomto případě se jednalo pouze o vysvětlení ČTK, jež otiskly všechny další časopisy. Prezident podle záznamu pak rozhodl, že „kancelář, kdykoliv pošle úřední opravu, má setrvat na jejím uveřejnění v plném rozsahu a podle ustanovení tiskového zákona, i kdyby se mělo sáhnout až k zastavení dotyčného časopisu“.¹⁹⁶

Ostatně KPR záležitost úředních oprav sledovala též velmi pečlivě, jak dokládají příslušné dokumenty z Archivu Kanceláře prezidenta republiky, např. záznamy kancléře Šámala o rozhovorech se senátorem a syndikem Syndikátu čs. novinářů Jiřím Pichlem a další návazné dokumenty.¹⁹⁷

Oproti řadě výše uvedených příkladů však máme také jedno svědectví, které vyznívá poněkud jinak. Za prvního Masarykova pobytu na Capri v létě 1921 rozmlouval prezident se

¹⁹³ AKPR, sign. T 1165/22, list T 1196/22. Dopis V. Kučery P. Šámalovi z 23. 6. 1922.

¹⁹⁴ NA, f. Pozůstalost Josefa Schieszla, k. 8, inv. č. 178, záznam P. Šámala z 26. 4. 1930.

¹⁹⁵ NA, f. Pozůstalost Josefa Schieszla, k. 8, inv. č. 178, záznam P. Šámala z 5. 5. 1930.

¹⁹⁶ Viz záznam o prezidentových pokynech ze 13. 10. 1922, AÚTGM, f. TGM-L, k. 638.

¹⁹⁷ Viz AKPR, sign. T 762/26, sl. Noviny – všeobecné záležitosti.

svým tajemníkem Vladimírem Kučerou o tisku a o úředních opravách nepřesností v novinách. Ve své situační zprávě pak Kučera kancléři Šámalovi mimo jiné referoval: „... ale poukázal jsem na to, jak máme všeobecně smutné zkušenosti s tou dobrou vůlí novin opravit aspoň věci, které jsou přímo vylhané a které musí veřejnost desorientovat, zůstanou-li neopraveny. A tu mne pan president – příznám – překvapil odpovědí připomínající hodně stanovisko Dra. Rádlka k massám: „No ať to neuveřejní. Tož se to má důsledně opravovat v *úředním* listě *a ti, na kterých záleží*, se to tak vždycky dovědí.“¹⁹⁸

(Exkurs III – T. G. Masaryk a Edvard Beneš 1922)

Věc jsem dobře rozmyslil, nelze déle mlčet

Dalším člověkem z prezidentova blízkého okolí, jenž mu byl občas nápomocný v jeho žurnalistickém působení, byl ministr zahraničních věcí Edvard Beneš. Beneš patřil od dob světové války mezi Masarykovy nejbližší spolupracovníky a mezi lidi, kterým prezident absolutně důvěřoval a čas od času je pověřoval úkoly delikátní povahy. Již vzhledem k Benešově pracovní vytíženosti a častým zahraničním cestám byl ovšem jeho podíl na prezidentových literárních aktivitách přirozeně daleko menší než u osob, se kterými byl Masaryk v každodenním kontaktu. Také doklady o této spolupráci se hledají obtížně a dochovalo se jich málo. Přesto však existují a mohou v detailech dokreslit některé okolnosti této prezidentovy činnosti.

Důležité indicie můžeme například najít v Masarykově korespondenci. V dopise Benešovi z 24. července 1922 psaném na Capri se Masaryk např. blíže zastavil u postupu národnědemokratických politiků, útočném psaní *Národních listů* a výslovně též o aktuálně vydaném souboru Kramářových statí „*Pět přednášek*“ o *zahraniční politice*, které by Beneš jako ministr zahraničí neměl přejít mlčením. A v dodatku k tomuto dopisu již dával konkrétní pokyny: „... Tento článek dejte hned přetypovat; pozor, aby rukopis nebyl ztracen, celý originál buď mně vrátíte, nebo jej spálíte. Uveřejněte ihned, myslím v Čase. Ale vzkazte jim, že ho mají uveřejnit, nebo mají prý od Vás příkaz nepolemisovat. Já si věc dobře rozmyslil, nelze déle mlčet.“¹⁹⁹ Věcné okolnosti a časová posloupnost ukazují, že se s největší pravděpodobností jednalo o Masarykův článek Dr. Kramáře „*Pět přednášek*“ o *zahraniční politice* 1922, který vyšel v *Čase* 6. srpna.

¹⁹⁸ AKPR, sign. T 1165/22, sl. Neprotokolované r. 1921, zpráva V. Kučery P. Šámalovi z Capri č. 3 z 6. 6. 1921.

¹⁹⁹ AÚTGM, f. EB IV/2, sl. 51, k. 16, T. G. Masaryk E. Benešovi 24. 7. 1922. Originál, rukopis.

Tento velmi kritický posudek Kramářovy politiky a jeho zahraničněpolitických představ spojený s obranou ministra zahraničí E. Beneše vyvolal okamžitou odezvu ze strany Karla Kramáře a vedl též k obsáhlé tiskové polemice mezi Masarykem a Kramářem. Ten na svou obhajobu napsal pětidílnou sérii článků, v nichž se snažil vysvětlit své představy české předválečné a válečné politiky a rozvedl kritiku Benešovy zahraniční politiky po roce 1918.²⁰⁰ Tyto Kramářovy texty jsou kromě jiného pozoruhodné tím, že z nich jasně vyplývá, že Kramář dobře věděl, komu odpovídá, byť Masarykovy texty byly signovány šifrou Dr. V. S.²⁰¹ Způsob vedené argumentace a možná i některá typická slovní spojení však pisatele prozradila. Tak se ve třetí části Kramářovy odpovědi můžeme s odkazem na předchozí spory například dočíst: „Pan V. S. sice píše, že si představuji nějaké ideální Rusko a dokonce mne poučuje, že politik opravdu slovanský bude seriosně a kriticky o pádu Ruska přemýšlet, ale to říká snad jen tak z profesorského zvyku, aby mentoroval po starém způsobu psaní ‚Času‘...“²⁰² Masaryk zareagoval na tento Kramářův cyklus ještě článkem Odpověď na odpověď, ve kterém se snažil vyvrátit Kramářovy argumenty a na závěr s politováním konstatoval, že se politik takového rozhledu a významu dostal do slepé uličky negativní opozice. Rozdíl v Kramářově a Masarykově pohledu na československou zahraniční politiku však byl nepřekonatelný a kritiky na toto téma se stále opakovaly.

Tolik alespoň k uvedení do tématu. V další části kapitoly bych se ve stručných portrétech jednotlivých „lidí kolem Masaryka“ pokusil na konkrétních příkladech doložit úroveň spolupráce těchto osobností na prezidentových literárních a žurnalistických aktivitách. Probíhala totiž odlišně, často s ohledem na aktuální okolnosti, za nichž prezidentovy texty vznikaly. Také osobní vztah k prezidentovi byl různý a hrál svou roli; jiný způsob komunikace probíhal mezi Masarykem, tajemníkem Kučerou, kancléřem Šámalem a řadovými pracovníky KPR, nebo s lidmi „zvenku“, například Ferdinandem Peroutkou nebo Oldřiškou Sedlmayerovou.

„Pane sekční šéfe, dejte to laskavě zařídit...“

Josef Schieszl

Dlouholetý přednosta politického odboru KPR JUDr. Josef Schieszl (1876–1970) patřil bezesporu mezi nejbližší prezidentovy spolupracovníky. Jeho pozice ho předurčovala k mnohdy důvěrnému jednání se zástupci politických stran i s reprezentanty hospodářské a

²⁰⁰ Karel KRAMÁŘ, *Má odpověď*, Národní listy, 24., 25., 26., 27. a 29. 8. 1922, s. 1–2.

²⁰¹ K tomu srv. např. Richard VAŠEK, *Karel Kramář v Masarykových anonymních textech a polemikách po roce 1918*, Moderní dějiny, Suplementum 2, 2009, s. 441–462.

²⁰² Karel KRAMÁŘ, *Má odpověď, část III*, Národní listy, 26. 8. 1922, s. 1.

kulturní sféry. Jeho bohaté společenské styky mu také otevíraly dveře mezi novináře a publicisty. Ostatně sám Schieszl od studentských let aktivně žurnalisticky působil a v tomto prostředí se velmi dobře orientoval. Vydával pro kamarády a známé několik vysokoškolských časopisů a za studií v Praze působil také jako dopisovatel *Moravských rozhledů*. Své příspěvky podepisoval většinou pseudonymem – zvolil si svou oblíbenou dřevinu, šerík. O mnoho let později o tom v pozdní vzpomínce napsal: „Když jsem se v Praze r. 1904 stal dopisovatelem brněnských Moravských rozhledů, podepisoval jsem své články latinským ‚Syringa‘, což je šerík po latinsky. Když jsem se dostal do Kanceláře presidenta republiky, podepsal jsem se asi pětkrát ‚Flieder‘, což je šerík po německu. Šlo o věci, kde jsem vzhledem k svému postavení jinak nemohl. V té době podepisoval jsem se zpravidla plným jménem, ale často jen ‚Sil‘, což však v kruzích politických a žurnalistických bylo známo.“²⁰³ Josef Schieszl přispíval svými články (ať již pod vlastním jménem nebo pod pseudonymy) do širokého spektra periodik, například do *Národního osvobození*, *Lidových novin*, *Venkova*, *Československé republiky*, *Tribuny*, *Přítomnosti*, časopisů *Služba*, nebo *Hospodářská politika*.

Známa je například jeho úvaha Průmysl a politika, publikovaná v červnu 1935 v *Hospodářské politice*.²⁰⁴ Jádrem článku byla úvaha o nedostatečném zastoupení průmyslu v politice a o nebezpečích, jež z tohoto stavu vyplývají pro společnost a demokratický systém. Článek vyvolal v odborné i širší veřejnosti značnou odezvu způsobenou i tím, že vyšel shodou okolností v době, kdy na podobné téma vystoupil dr. Jaroslav Preiss na manifestační schůzi Svazu čs. průmyslníků. Schieszl, vědom si těchto souvislostí, konzultoval věc s kolegou z KPR Emilem Sobotou. Ten měl k článku výhrady a doporučil s jeho uveřejněním raději posečkat, ale Josef Schieszl se rozhodl jinak. Poté se vyrojily spekulace (např. v *Právu lidu*), že jde o smluvený plán mezi Schieszlem a Preissem, potažmo mezi „Hradem“ a koncernem Živnobanky, který Preiss reprezentoval.²⁰⁵ Na tiskové polemiky Schieszl pak několikrát zareagoval na stránkách *Hospodářské politiky* i jinde v létě 1935 a ještě počátkem roku 1936.²⁰⁶

²⁰³ NA, f. Pozůstalost Josefa Schieszla, k. 9, a. j. 188, Schieszlůva vlastnoručně psaná vzpomínka s názvem Jak jsem podepisoval své žurnalistické články. Ve složce je uložen též stručný přehled Schieszlůvých článků a novinové výstřižky.

²⁰⁴ Josef SCHIESZL, Průmysl a politika, *Hospodářská politika*, č. 26, 29. 6. 1935, s. 521–524.

²⁰⁵ K tomu srovnej úvodník Jaroslava KOUDELKY, *Průmysl a demokracie*, *Právo lidu*, 11. 7. 1935, s. 1 a také -jb-, *Kdo se vrhl na koho?*, tamtéž, s. 3. Viz též dopis J. Schieszla redaktorovi *Práva lidu* Jaroslavu Koudelkovi z 11. 7. 1935, NA, f. Pozůstalost Josefa Schieszla, k. 9, a. j. 189.

²⁰⁶ K článku se kriticky několikrát vyjádřil např. Ferdinand Peroutka v *Přítomnosti* nebo doc. Josef Fischer v *Nové svobodě*. Blíže viz Schieszlůvy shrnující reakce: Josef SCHIESZL, *Průmysl a politika*, *Hospodářská politika*, č. 2, 11. 1. 1936, s. 31–34; TÝŽ, *Průmysl a politika. Jak se polemisuje*, *Hospodářská politika*, č. 5, 1. 2. 1936, s. 83–85.

Josef Schieszl patřil mezi nejužší okruh lidí, na které se buď přímo prezident nebo jeho další spolupracovníci obraceli ohledně vyřizování nejrůznějších důvěrných záležitostí, často právě ohledně publikování textů určených pro tisk. Některé dokumenty dochované ve Schieszlově pozůstalosti tak mohou doplnit dosud známý obraz o nejedem zajímavý detail. Dokládají mimo jiné, které Masarykovy texty pomáhal umisťovat do tisku a jakými cestami se tak dělo. Na druhé straně je zde také velké množství textů, které psal Josef Schieszl sám, ať již z vlastního popudu nebo na intervenci někoho z kolegů, případně i na přání samotného prezidenta.

Mnohdy to byla pouze zmínka o tom, co Masaryka zaujalo a jak by si přál odpovědět, někdy byly též připojeny „myšlenky pana presidenta“ v podobě heslovitě formulovaných bodů či více rozpracovaných úvah. Občas Josef Schieszl jen obdržel lakonické pokyny co má podle prezidentova přání zařídit; postačil jen telefonát nebo přípis od prezidentova tajemníka nebo kancléře Šámala. Jako příklad můžeme uvést pokyny, které Josefu Schieszlovi sděloval prezidentův tajemník Vladimír Kučera. Ten se 10. října 1925 rozepsal o slyšení kancléře u prezidenta, kterého mj. informoval o problému korupce na vysokých místech a konkrétně uvedl potíže paní Zdenkovičové, která nahlásila korupci ministerského úředníka Pártla.²⁰⁷ V této věci pak Kučera Schieszla instruoval: „Dnes mi pan president přikázal poprosit Vás, abyste dal na věc upozornit v ‚Národním osvobození‘, ‚České Slovo‘, tuším, Pártla hájilo); věc se má ‚rozšlat‘. Sám jsem viděl jenom část spisů. Sám posoudíte, jak věci přesně stojí a co se z toho dá udělat. Pan president dále se ještě zmínil, že by se měl upozornit také mladý Dr. Stránský a po případě jiní, které by to zajímalo a kteří by z toho dovedli něco udělat.“²⁰⁸

V řadě případů však bylo Josefu Schieszlovi tlumočeno jen pouhé prezidentovo rozhodnutí. Například v září 1925 zaslal tajemník Kučera Schieszlovi tento krátký záznam: „Pan president republiky rozhodl, aby pan s. š. Dr. Schieszl dal napsat nejlépe v Národním Osvobození noticku, která by reagovala na Bohemii ze soboty 5. září č. 207 1. stránka: článek ‚Tschechische Furcht vor Washington‘. Říci, že je to smutné svědectví pro české strany a že pasivita se nevyplácí.“²⁰⁹ Jednalo se o zasedání Meziparlamentní unie v americkém Washingtonu, kterého se však českoslovenští delegáti dr. Uhlíř a senátor dr. Brabec rozhodli nezúčastnit, zatímco němečtí delegáti dr. Medinger a dr. Ludwig Czech ano. Masarykovi

²⁰⁷ Jednalo se o při paní Erny Zdenkovičové-Veselé s odborovým radou ministerstva průmyslu dr. Pártlem. Ten měl údajně za úplatek nabízet snadné zřízení paroplavební společnosti. Zdenkovičová však věc nahlásila ministru Novákovi, který ohlášení využil k disciplinárnímu řízení s dr. Pártlem. Ten se pochopitelně bránil a zažaloval Zdenkovičovou pro zločin utrhání na cti. Podrobně k tomu viz AÚTGM, f. TGM-R, k. 458, sl. Korupce.

²⁰⁸ NA, f. Pozůstalost Josefa Schieszla, k. 2, inv. č. 24, V. Kučera J. Schieszlovi 10. 10. 1925.

²⁰⁹ NA, f. Pozůstalost Josefa Schieszla, k. 5, inv. č. 54, záznam V. Kučery z 6. 9. 1925.

vadilo, že by němečtí zástupci mohli na tomto fóru volně agitovat, zatímco česká strana se sama zbavovala možnosti reagovat. Německá *Bohemia* totiž také naznačovala, že Češi na zasedání nejedou, protože se prý bojí oprávněných německých žalob. Schieszl napsal článek obratem; vyšel v *Národním osvobození* v podobě naléhavé výzvy k českým delegátům již 10. září 1925.²¹⁰

Takových příkladů by bylo možné uvádět mnohem více. V červenci 1922, při druhém Masarykově pobytu na Capri, prezidenta zase zaujal úvodník *Národních listů* nazvaný *V Husův den*. Článek si všímal husitské tradice a s nelibostí komentoval skutečnost, že Husova památka dosud není upravena formou státního svátku. Především však propojil odkaz středověkého kazatele se současnou politickou situací, když řadou citátů dokazoval, že Mistr Jan již za svých časů varoval před Němci, kterým oprávněně nedůvěřoval, a že byl v tomto smyslu vlastně moderním nacionalistou.²¹¹ Masarykovu reakci pak výmluvně shrnuje zpráva tajemníka Kučery, který kancléři Šámalovi mj. hlásil: „V ranních Národních Listech ze 6. VII. je úvodník od Miss: ‚Husův den‘. Pan president si přeje, aby se na něj reagovalo (co možno ne v ‚Čase‘) a dává tyto úvahy: ‚Už zase dělají z Husa Mladočecha a falšují jeho výroky nebo neúplně podávají. Hus, pravda, hájil Čechy, ale hájil také Němce. Necitují také Husův výrok, že slušný Němec je mu milejší než neslušný Čech. Je vidět i z článku, že varoval Němce, aby neodcházeli z Čech. Hus nebyl nacionalista v moderním smyslu slova.‘ Také se pan president domnívá, že nesprávně klade článek do úst Husových, jako jeho vlastní, původní výrok, že se Němci změní k nám ‚až se had na ledě ohřeje‘; míní, že je to výrok Dalimilův. Pošlu několik těchto poznámek za mjr. Stroblem [jeden z diplomatických kurýrů vypravených na Capri – pozn. R. V.] do Neapole. Tím se sice doprava zdrží snad o den, ale tohle si netroufám svěřit poště.“²¹²

Již bylo zmíněno, že list *Čas* byl obecně považován za list prezidentův a tzv. „Hradu“, a nebyl proto příliš vhodný pro časté umístování prezidentových glos. Výše citovaná korespondence jen dokládá, že si toho byli dobře vědomi jak sám Masaryk, tak i jeho nejbližší okolí, a podle toho se snažili zařídit. Přemysl Šámal pokyny předal Josefu Schieszlovi, který v duchu prezidentových návrhů napsal obratem odpověď.²¹³

Jindy Schieszl zařizoval jen otištění hotových prezidentových článků v tisku; někdy vybíral vhodný časopis podle vlastní úvahy, jindy rozhodl sám Masaryk. Často postačily jen

²¹⁰ *Konejte svou povinnost!*, *Národní osvobození*, 10. 9. 1925, s. 4, nepodepsáno.

²¹¹ Miss, *V Husův den*, *Národní listy*, 6. 7. 1922, s. 1.

²¹² AKPR, sign. T 1165/22, list T 1351/22, dopis V. Kučery P. Šámalovi z 10. 7. 1922.

²¹³ V NA, f. Pozůstalost Josefa Schieszla, k. 2, inv. č. 24 je uložen jak výtah z Kučerovy zprávy z 10. 7. 1922 s prezidentovými pokyny, tak i strojopis Schieszlova článku s názvem *Dozvuky* k 6. červenci.

lakonické vzkazy od prezidenta nebo prezidentova tajemníka. O tom, jak takové pokyny vypadaly, opět hovoří dochovaná korespondence ve Schieszlově pozůstalosti. Tajemník Vladimír Kučera psal 24. září 1925 Schieszlovi z Topolčianek: „Pane sekční šéfe, připojený článek napsal pan president republiky sám proti poslednímu číslu ‚Na pravo‘. Dejte, prosím, uveřejnit článek, kde Vám nejdříve zaručí okamžité otištění.“ K dopisu byl přiložen strojepis článku s názvem Pan Prášek.²¹⁴ O den později však už Kučera oznamoval: „Pane sekční šéfe, pan president republiky si přeje, aby byl připojený článek uveřejněn v ‚Národním osvobození‘; prosím Vás, pane sekční šéfe, dejte to laskavě zaříditi.“²¹⁵ Otištění zařídil Schieszl opravdu rychle, neboť článek vyšel – nepodepsaný – v *Národním osvobození* již 26. září. Jednalo se o Masarykovu bezprostřední reakci na úvodník časopisu *Napravo*,²¹⁶ který se oťrel o československého vyslance v Londýně Jana Masaryka a o jeho údajně nekompetentní činnost. Tento časopis byl tiskovým orgánem nově založené Československé strany agrární a konzervativní, která vznikla pod vedením Karla Práška po jeho odchodu z agrární strany po známé lihové aféře. Strana však měla krátkého trvání a v roce 1927 splynula s Národní obcí fašistickou. Smysl Masarykovy reakce dobře vystihuje hned první věta článku: „Pan Prášek byl ministrem ve dvou státech, v Rakousku a u nás, a přece jeho orgán nerozumí ani abecedě zahraniční politiky a diplomacie.“²¹⁷

Schieszl však zastával též neméně důležitou funkci prezidentova poradce a experta v oblasti vnitřní politiky. Díky svému širokému rozhledu mohl poskytnout fundovaný názor na celou řadu otázek. Většinou se sice Schieszl a další Masarykovi spolupracovníci řídili podle prezidentových pokynů, v některých případech však odmítli provést osobní intervenci nebo nedoporučili příslušný článek uveřejnit. Někdy prezident dal na jejich mínění, jindy se rozhodl postupovat podle vlastního uvážení. Do druhé skupiny patří např. článek Prohlášení soudcovské z ledna 1932, reagující na brněnský soudní proces s Jiřím Stříbrným. Prezident napsal svůj text 16. ledna a dal jej k nahlédnutí Vasilu Škrachovi a právě šefovi politického odboru KPR dr. Schieszlovi. Ten měl však k tomuto článku výhrady (mj. nevhodné načasování a zbytečné dráždění soudcovského stavu) a 18. ledna doporučil raději text nepublikovat. Škrach však po svých vlastních úpravách dal článek ještě týž den do časopisu

²¹⁴ NA, f. Pozůstalost Josefa Schieszla, k. 2, inv. č. 24, dopis V. Kučery J. Schieszlovi z 24. 9. 1925.

²¹⁵ NA, f. Pozůstalost Josefa Schieszla, k. 5, inv. č. 54, dopis V. Kučery J. Schieszlovi z 25. 9. 1925.

²¹⁶ *Náš londýnský vyslanec*, *Napravo*, 22. 9. 1925, s. 1.

²¹⁷ *Pan Prášek*, *Národní osvobození*, 26. 9. 1925, s. 4, nepodepsáno. Tento článek nebyl publikován ani v příslušném třetím svazku *Cesty demokracie*. Masarykovo autorství dále potvrzují dokumenty uložené v AÚTGM, f. TGM-R, k. 445, též s Kučerovými poznámkami.

Čin. Když o pár dní později prezidentovi o věci referoval, Masaryk jen lakonicky prohodil: „Sil [rozuměj Schieszl – pozn. R. V.] defaitista“.²¹⁸

Jindy však Schieszlovy výhrady nebo doporučení našly ohlasu. V lednu 1930 například prezidenta velice popudil referát *Českého slova* o jednání československé delegace na konferenci o reparacích a válečných náhradách v Haagu. Autor kritizoval nepoměr mezi výší plateb, které musí Československo hradit a nepatrnými reparacemi, které můžeme nárokovat. V této souvislosti kriticky okomentoval datum 28. října 1918 jako den, od kterého jsme byli teprve uznáni za spojenecký stát.²¹⁹ Masaryk ještě týž den načrtl podněty k odpovědi a nařídil tajemníku Schenkovi, aby pověřil vypracováním článku dr. Josefa Schieszla. Ten však odmítl s poukazem na nevhodnost takové repliky, neboť „věc vlastně náležela dru Benešovi resp. ministerstvu zahraničních věcí, jež by mohla stihnout výtka“.²²⁰ Námitka byla uznána a podnět nebyl realizován.

V některých případech však prezidentovy pokyny nesměřovaly k uveřejnění jeho vlastních článků, ale intervenovaly ve prospěch autorů, které chtěl Masaryk podpořit a jejichž texty chtěl – z rozličných důvodů – dostat do tisku. To byl i případ profesora filozofie na pražské německé univerzitě Christiana Ehrenfelse. Ten navštívil na podzim 1922 prezidenta a informoval jej mimo jiné o tom, že má připravenou sérii článků, které hodlal publikovat, nejlépe v listu *Prager Presse*. Prezident následně tajemníkovi Kučerovi přikázal, aby kancelář (jmenovitě dr. Schieszl) intervenovala v *Prager Presse*, že si přeje, aby list Ehrenfelsovy články urychleně otiskl. K tomu Kučera ještě poznamenal, že je nutno, aby Schieszl uvážil, je-li třeba v redakci výslovně uvést, že se přimlouvá pan prezident, nebo postačí-li jen intervence jménem kanceláře.²²¹

Sám Josef Schieszl shrnul svůj vztah k T. G. Masarykovi a své zapojení do jeho žurnalistických aktivit ve vzpomínkovém ohlédnutí za JUDr. Emilem Sobotou, pracovníkem Kanceláře prezidenta republiky, který se zapojil do domácího odboje a byl těsně před koncem války popraven nacisty. Pro připravovaný poválečný Masarykův sborník napsal stať o své spolupráci s Emilem Sobotou, a v té souvislosti mimo jiné uvedl: „Masaryk nezapřel ani ve své presidentské funkci vášnivého žurnalistu. Původně mu kancelář denně ráno předkládala obsáhlý svazek výstřižků a časopisů, které si určil, a to článků a zpráv o nichž se předpokládalo, že ho budou zajímat. Ale on je odkládal nečtené. Musily se mu předkládat

²¹⁸ Bliž viz záznamy v AÚTGM, f. TGM-L, k. 627.

²¹⁹ *Každý padlý legionář, každá patrona by nám musela být zaplácena*, Večerní České slovo, č. 10, 13. 1. 1930, s. 1.

²²⁰ Viz AÚTGM, f. TGM-L, k. 623. Vlastnoruční poznámky V. Škracha na spisovém obale článků z 13. 1. 1930.

²²¹ AÚTGM, f. TGM-L, k. 638. Strojopisný záznam (patrně Vladimíra Kučery) o zveřejnění článků prof. Ehrenfelse ze 17. 10. 1922.

časopisy celé. [...] Masaryk nesnesl, aby mylná, lživá, pobuřující, nespravedlivá apod. tvrzení novin zůstala bez odpovědi. Sám odpovídat ovšem nemohl, nejen proto, že na to neměl čas, a tak si zavolal buď mne nebo Vasilu Škracha, abychom věc vyřídili. (V. Škrach nebyl úředníkem kanceláře presidenta rep[ubliky], nýbrž soukromým tajemníkem presidentovým, s úkolem pořádat jeho soukromý archiv). Postup presidentův byl přitom naprosto korektní. Zpravidla jen řekl, co se mu na článku nelíbilo, jen výjimečně naznačil, jak nejlépe reagovat. Co uděláme, ponechal úplně nám. Naše intervence bývala různá. Někdy jsem upozornil na věc přímo toho, kdo měl na ní osobní zájem, jindy jsem se obrátil na redakci listu nebo známého novináře pro ten případ nejlépejšího, ve vzácných případech bylo možno obrátit se přímo na samotného pisatele, často jsme napsali a dali k dispozici té či oné redakci odpověď sami. Byly i takové případy, kde bylo vhodné říci, že jde o zákrok z podnětu presidenta. Také k této práci byl Sobota, zejména pokud se zakročovalo vlastními články v novinách, přibrán stále více a v posledních letech Masarykova presidentství obstarával ji snad většinou. Skvěle a spolehlivě.²²²

Vasil Kaprálek Škrach

Vasil Škrach (1891–1943) se po nástupu k prezidentovi v roce 1919 stal jedním z nejbližších Masarykových spolupracovníků. Vystudovaný filozof a sociolog, překladatel a editor měl pro funkci literárního sekretáře jistě dobré předpoklady. Masaryk mu nejprve svěřil pořádání své knihovny a později i svého soukromého archivu s bohatou korespondencí, poznámkami a dokumenty. Škrach byl navíc velmi aktivní a společensky činný, známá je například jeho snaha pronikat prostřednictvím své informační sítě důvěrníků do všech politických a společenských kruhů. Takto opatřované informace byly však často nespolehlivé a zavádějící a sám prezident si vybíral jen to, co pokládal za věrohodné. O této Škrachově činnosti se ostatně později vyjádřil, že je potřeba brát ji mnohdy „cum kilogramo salis“.²²³

Škrachovo oficiální postavení bylo zpočátku poněkud nejasné, protože byl formálně zaměstnancem ministerstva zahraničních věcí. Také občas rád používal titulu soukromého tajemníka presidenta republiky, jímž ovšem nebyl. Určité zmatky a nedorozumění, které z toho plynuly, přiměly presidenta zjednat jasno. V roce 1923 tak kancléři Šámalovi písemně přesně vymezil působnost svých nejbližších spolupracovníků. O kompetencích Vasilu

²²² AÚTGM, f. 47, k. 79, sl. 25. Materiály pro připravovaný poválečný Masarykův sborník, strojopis. Nedatováno, nejspíše z roku 1945.

²²³ Jindřiška SMETANOVÁ, *TGM – proč se neřekne pravda? Ze vzpomínek dr. Antonína Schenka*, Praha 1996, s. 96–99. Ke Škrachově činnosti viz též např. Alain SOUBIGOU, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Praha 2004.

Škracha napsal: „Pan Škrach je mým soukromým archivářem. Spravuje mé vědecké a literární rukopisy a práce vůbec, vydává je po dohodě se mnou; napomáhá mně při literárních pracích vůbec. Jako úředník ministerstva zahraničí je prezidentu republiky přidělen.“²²⁴

Často jen kusé poznámky na dokumentech prozrazují něco více o tom, jakými cestami se ten který článek nebo recenze dostala do novin. Mnohé z těchto rukopisných poznámek patří právě Vasilu Škrachovi a poodhalují tak nejen jeho úlohu v tomto procesu. Ta byla významná, protože Škrach jako Masarykův archivář a editor jeho děl byl prezidentovi neustále nablízku a často mu s literární činností vypomáhal. Jako příklad můžeme uvést jeho podíl na Masarykově posudku knihy Františka Zumana *Osvobozenská legenda* v roce 1922. Prezident tehdy nadiktoval základní myšlenky textu Škrachovi 28. září, ten je stylisticky upravil, rozepsal v souvislý text, a předložil 30. září Masarykovi ke konečné revizi. Původně se Škrach pod text podepsal svou zkratkou V. Š., ale v *Čase* vyšel článek 1. října 1922 podepsaný Masarykovou šifrou Dr. V. S., kterou již prezident předtím několikrát použil.²²⁵

Většinou však prezident Škracha pověřil, aby diskrétně zařídil umístění textu v novinách. Občas byly Masarykovy glosy a komentáře zasílány do *Prager Presse*; s šéfredaktorem Arne Laurinem dojednával Škrach věc obvykle osobně.²²⁶ Občas se však zachovaly i pokyny nebo korespondence, blíže osvětlující celý proces. To je i případ dopisu šéfredaktoru Laurinovi z 26. dubna 1933, který z Lán vypravil prezidentův tajemník Antonín Schenk. Tento list je zajímavý především tím, že dokládá uveřejnění Masarykova článku Herr Abgeordneter Krebs, který byl v *Prager Presse* publikován o den později pod šifrou V. S. Dopis zní: „Vážený pane šéfredaktore, podle daného pokynu dovoluji si Vám poslat připojený článek pro Váš list. Tlumočím vyslovené přání, žádaje, abyste autorství šifry V. S. zachoval laskavě pro sebe jako důvěrnou věc redakční. [...]“²²⁷ Málokdy bylo takto explicitně v korespondenci zmíněno i použití konkrétní šifry.

Podobně také Škrach zprostředkoval otištění prezidentových článků a komentářů v *Národním osvobození*. Obvykle věc dojednával s redaktorem Fischerem při osobním setkání

²²⁴ Viz AÚTGM, f. TGM-L, k. 608. T. G. Masaryk P. Šámalovi 14. 11. 1923.

²²⁵ K tomu viz příslušné dokumenty v AÚTGM, f. TGM-L, k. 81. Vypovídající jsou především Škrachovy rukopisné poznámky na složce s Masarykovým článkem: „Dr. V. S. = T. G. M. Osvobozenská legenda. Stenogr. pozn. nadikt. 28/9 '22, čl. napsán 29/9, opraven a předložen 30/9. Dr. V. S. : žert. Uveřejněno.“

²²⁶ Například na obale článku Die Deutschen als Kolonisten z 24. 1. 1928 je Škrachova poznámka: „P.p. mi řekl, abych dal Pr. Presse. Dal jsem hned Laurinovi, byl u mě.“ Zmiňovaný článek vyšel v *Prager Presse* nepodepsaný hned následující den, 25. ledna. Masarykovo autorství kromě tohoto záznamu dokládá jednoznačně i Masarykův vlastnoruční koncept textu a následné strojopisné opisy, viz AÚTGM, f. TGM-L, k. 617.

²²⁷ AÚTGM, f. TGM-R, k. 445, a AKPR, sign. D 8500/1937, k. 101. Strojopisný průklep dopisu. K dopisu je v AÚTGM přiložen i opis článku Herr Abgeordneter Krebs, podepsaný V. S.

nebo v telefonickém rozhovoru, jak o tom svědčí četné poznámky na jednotlivých dokumentech.²²⁸

Škrach také díky svým znalostem a kontaktům působil jako prostředník mezi prezidentem, resp. „Hradem“ a literárními a žurnalistickými kruhy. Jako prezidentův knihovník a archivář obstarával nákupy knih, které si Masaryk jako soustavný a systematický sledovatel naší i zahraniční krásné a odborné literatury pravidelně objednával. Mnoho titulů, zvláště angloamerické, ale i francouzské či severské provenience poté také Masaryk recenzoval. Tyto jeho literární recenze se objevovaly na stránkách různých časopisů, především však v *Přítomnosti* (blíže viz v kapitole Zájmy literárněvědné a filozofické). Svou roli zde jistě sehrály i osobní vazby šéfredaktora Ferdinanda Peroutky se samotným prezidentem. Byl to vztah naplněný sympatiemi i obdivem, nikoliv však nekritický, na to byl Peroutka příliš nezávislým.

Právě při přípravě a finalizaci těchto literárních posudků a jejich publikování v tisku sehrál Škrach důležitou úlohu. Vytvářel prezidentovi odborné a materiální zázemí, mnohdy také Masarykovi vypomohl s korekturami, ale především byl prostředníkem, přes kterého byly tyto texty posílány do tisku. Četné doklady o tom se dochovaly na spisech v Masarykově archivu; například na složku s Masarykovým posudkem knih amerických spisovatelů Gene Stratton Porterové a Harolda Wrighta si Škrach 14. listopadu 1927 vlastnoručně poznamenal: „Def. znění mi dal pp. 14. XI. v Praze *osobně* pro Peroutku.“²²⁹

Podobně Škrach jako filozof a sociolog občas vypomáhal při přípravě Masarykových textů, které tématicky zabíhaly do těchto oborů, například když prezident připravoval v roce 1932 svou studii O periodizaci českých dějin. V tomto konkrétním případě však Masaryk rozhodl o volbě časopisu sám, nedbaje na doporučení svých spolupracovníků. Tehdy totiž prezidentův tajemník Antonín Schenk informoval 15. května 1932 Škracha, že mu posílá tento prezidentův článek a žádal jej, aby zařídil jeho uveřejnění v časopise *Naše doba*, „kam by se to nejlépe hodilo“. O tři dny později si však Škrach poznamenal, že se prezident rozhodl jinak: „18/V. P. p. rozhodl Českou Mysl. Chce ‚fángle‘!“²³⁰ Studie vyšla v *České mysl* v polovině června, signovaná šifrou Č. P. Škrach nechal později připravit sto separátů této studie a zaslal je prezidentovi do Lán.²³¹

²²⁸ Jako např. v únoru 1925, kdy si zaznamenal, že v redakci *Národního osvobození* osobně odevzdal redaktoru Fischerovi text Masarykova článku o pamětech ruského generála Danilova z let světové války, viz AÚTGM, f. TGM-R, k. 612, záznam z 11. 2. 1925.

²²⁹ Viz AÚTGM, f. TGM-R, k. 491.

²³⁰ Schenkův dopis V. K. Škrachovi z 15. 5. 1932 i se Škrachovými rukopisnými poznámkami, AÚTGM, f. TGM-L, k. 628.

²³¹ AKPR, sign. D 8500/37, inv. č. 893, k. 103, V. K. Škrach A. Schenkovi 23. 8. 1932.

Anna Gašparíková

Jak jsme viděli, do prezidentových literárních a žurnalistických aktivit byli postupně zapojováni – byť v různé míře – téměř všichni Masarykovi nejbližší spolupracovníci. To se týkalo i prezidentovy archivářky dr. Anny Gašparíkové, později provdané Horákové. Ta se po nástupu v roce 1929 stala prezidentovou blízkou spolupracovnicí i přítelkyní širší Masarykovy rodiny; sympatie jí pojily s prezidentovým tajemníkem Antonínem Schenkem nebo se sekretářkou Alice Masarykové Marií Udržalovou. Anna Gašparíková ovládala maďarštinu a mohla tak prezidentovi pravidelně referovat o psaní maďarského tisku. Protože byla též schopná napsat pohotově komentář nebo úvahu, Masaryk jí občas využíval, když chtěl žurnalisticky zasáhnout. Pravidelně jí nechával koncipovat noticky a glosy pro *Prager Presse*. Gašparíková si počínala natolik obratně, že se šéfredaktor Laurin dokonce vyjádřil, že by jí bez problémů mohl angažovat jako redaktorku.²³² Gašparíková si k Masarykovu zvyku promýšlet jak na některé věci v tisku reagovat, sama v září 1934 poznamenala: „Schenk sa vrátil z dovolenky a při referátoch vidí, že prezident reaguje na veci úplne starým spôsobom. Nezmenila sa mu nátura. Zavše spraví vtip a šibalsky sa usmeje. Nedávno, keď mu Schenk referoval o nejakom článku z *Pesti Napló*, kde písali nezmysly o nás, opýtal sa: ‚No, a co bude? Na to treba reagovat v *Prager Presse*‘ – a podrobne povedal, akým článkom. Schenk prišiel ku mne so slovami: Pan prezident nás už začíná honit.“²³³

Hubert Ripka

Novinář a politik Hubert Ripka (1895–1958) patřil též mezi širší okruh lidí blízkých prezidentovi, které Masaryk občas pověřil nějakým důvěrným úkolem. Ripka byl Masarykem poměrně často přijímán v audienci a probírali spolu aktuální politickou a společenskou situaci, k níž měl Ripka jako zahraničněpolitický komentátor *Lidových novin* jistě co říci. To se někdy odrazilo i v následujících člancích a komentářích, z nichž některé byly bezpochyby psány na prezidentovo přání. Svědectví nám o tom ve svých pamětech zanechal Masarykův tajemník Antonín Schenk, který například popsal Ripkovy četné návštěvy u prezidenta v roce 1931 a věrohodně dovedl, že následný Ripkův článek v červnovém čísle *Přítomnosti*,

²³² K tomu srovnej Jindřiška SMETANOVÁ, *TGM – proč se neřekne pravda? Ze vzpomínek dr. Antonína Schenka*, Praha 1996, s. 97–98.

²³³ GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, *U Masarykovcov*, s. 234, záznam z 23. 9. 1934.

vehementně obhajující ministerského předsedu Františka Udržala, byl napsán nejspíše podle prezidentových pokynů.²³⁴

Další důkazy svědčící o Ripkově žurnalistické spolupráci s T. G. Masarykem se dají nalézt například v archivech. Poznámky na dokumentech nebo v korespondenci pomáhají dokreslit obraz Ripkova občasného zapojení do těchto aktivit. Nicméně základní model spolupráce – tedy uveřejnění článku na prezidentovo přání a podle jeho pokynů – byl i nadále zachovávan. Počátkem března 1932 uveřejnil spisovatel Vojtěch Holeček v *Národních listech* repliku proti zprávě ČTK o úmrtí francouzského státníka Aristida Brianda. Ve zprávě totiž stálo, že získání Brianda pro československou věc ovlivnilo též postoje ruských diplomatů a že Briand byl „první státník, který našemu národu veřejně slíbil pomoc Francouzské republiky“. To se Holečkovi nelíbilo a ve svém článku dokazoval, že nikoliv Francie a Briand, nýbrž ruský car Mikuláš a ministr zahraničí Sazonov již na podzim 1914 podpořili myšlenku české samostatnosti.²³⁵ Proti Holečkovu výkladu se ve stejný den ozval šéfredaktor *Národního osvobození* Lev Sychrava v úvodníku Vojtěch Holeček opravuje Masaryka²³⁶ a také Hubert Ripka poznámkou v *Lidových novinách*.²³⁷ Zatímco Sychrava napsal svou plamennou repliku spontánně sám, Ripka svůj článek uveřejnil přímo na prezidentův pokyn, jak dokazují poznámky V. K. Škracha na archivních dokumentech.²³⁸ Na repliky odpověděl i Holeček, který v ironickém komentáři zdůraznil, že se ohradil proti tendenční zprávě ČTK a nikoliv proti Masarykovi netuše, že T. G. Masaryk a ČTK vystupují a vyjadřují své názory společně.²³⁹

Jindy dal prezident pouze podněty nebo návrhy na zamýšlenou novinovou reakci; vlastním vypracováním textu byl pověřen někdo jiný, který třeba poté příslušnou část začlenil ještě do jiného článku. Cesta takové odpovědi až na stránky tisku pak byla dosti krkolomná. Jako příklad nám může posloužit Masarykova reakce na článek agrárního *Večera* z 13. ledna 1930 k diskusím o volbě prezidenta republiky.²⁴⁰ Prezidentův tajemník dr. Schenk zatelefonoval odpoledne Masarykovy pokyny Vasilu Škrachovi, který podle nich napsal článek. Telefonicky ještě Škrach věc raději konzultoval s přednostou politické sekce KPR dr.

²³⁴ Viz Jindřiška SMETANOVÁ, *TGM – proč se neřekne pravda? Ze vzpomínek dr. Antonína Schenka*, Praha 1996, s. 132.

²³⁵ -vhk-, *Co není dovoleno?*, *Národní listy*, 9. 3. 1932, s. 2.

²³⁶ L. S., *Vojtěch Holeček opravuje Masaryka*, *Legionářský týden*, č. 21, 10. 3. 1932, s. 1.

²³⁷ R., *Nedovolené zkručování historie*, *Lidové noviny*, 10. 3. 1932, s. 2.

²³⁸ Viz AÚTGM, f. TGM-L, k. 627. Vlastnoruční poznámky V. Škracha na spisovém obale článků z 10. 3. 1932.

²³⁹ -vhk-, *T. G. Masaryk a ČTK připomněli historickou pravdu...*, *Národní listy*, 11. 3. 1932, s. 2.

²⁴⁰ *Diskuse o volbě presidentské rozvířena!*, *Večer*, 13. 1. 1930, s. 1.

Schieszlem, který s uveřejněním souhlasil. Následně Škrach odtelefonoval text Hubertu Ripkovi do *Národního osvobození* a ten jej začlenil do svého připravovaného článku.²⁴¹

Masarykova reakce tedy prošla autorsky rukama dvou lidí, aby byla nakonec uveřejněna jako součást článku třetí osoby, v tomto případě Huberta Ripky. I takto spleť mohla být někdy realizace prezidentova přání odpovědět na článek, který jej zaujal nebo pohněval.

Další pracovníci KPR – (dr. Čihař, Karel Ledvina, Oskar Odstrčil)

S prezidentovou žurnalistickou činností byli obeznámeni – a v případě potřeby vypomohli – také další členové prezidentské kanceláře, např. dr. Karel Ledvina, nebo Masarykův soukromý knihovník dr. Oskar Odstrčil. Právě jemu adresoval prezidentův tajemník Vladimír Kučera 4. října 1924 dopis, v němž mj. sděloval: „Milý reverende, prosím dejte připojené do *Národního osvobození* jako obvykle. Hughesujte mi laskavě, v kterém čísle to vyjde. Nemám tu vždy čas na všechny noviny, mohl bych to propást.²⁴² Na dopis si později Škrach poznamenal, že po dohovoru s redaktorem Fischerem předal text 8. října. Článek vyšel v *Národním osvobození* hned následující den. Slovní spojení „dejte připojené do *Národního osvobození* jako obvykle“ také napovídá, že touto cestou – tedy přes Odstrčila a Škracha – byly texty předávány do tisku pravidelně.

Podobně v létě 1927 naléhavě sděloval pracovník KPR dr. Čihař svému kolegovi Karlu Ledvinovi, aby přiložený prezidentův text okamžitě zaslal do *Přítomnosti* a zároveň se ihned osobně spojil s Ferdinandem Peroutkou, aby mohl být dodatek připojen k Masarykovu poslednímu článku o anglické literatuře. Jednalo se o referát o dílech spisovatele Gilberta Frankaua, který vyšel v *Přítomnosti* 4. srpna podepsaný šifrou B. L.²⁴³

I z těchto jednotlivých příkladů vyplývá, jak výraznou roli hrály momentální okolnosti a časový faktor při umístování prezidentových článků do tisku a jak byli – v případě potřeby – zapojováni jak Masarykovi nejbližší spolupracovníci, tak i řadoví členové prezidentské kanceláře.

²⁴¹ Viz AÚTGM, f. TGM-L, k. 623. Vlastnoruční poznámky V. Škracha na spisovém obale článků z 13. 1. 1930.

²⁴² AÚTGM, f. TGM-L, k. 611. V. Kučera O. Odstrčilovi 4. 10. 1924.

²⁴³ Viz AKPR, sign. T 12/24, složka Prezident – osobní a neprotokolované věci, k. 5. Dopis J. Čihaře K. Ledvinovi 31. 7. 1927 z Karlových Varů.

Oskar Odstrčil

Filozof a teolog Oskar Odstrčil (1891–1951) patřil též mezi blízké prezidentovy spolupracovníky. Staral se o prezidentovu rozsáhlou knihovnu a pomáhal prezidentovi v jeho literární činnosti. Jeho působnost byla vymezena mimo jiné již zmiňovaným Masarykovým rozhodnutím, ve kterém kancléři Šámalovi sděloval: „Pan Odstrčil je mým knihovníkem; vedle udržování a doplňování knihovny přísluší mu sledovat politický a literární vývoj a potřeby pracovat literárně (žurnalisticky). Jeho úkol vede k jisté součinnosti s panem Škrachem.“²⁴⁴ Jeho činnost byla opravdu úzce provázána se Škrachovým působením. Odstrčil byl Škrachovým vrstevníkem a také pocházel z Moravy. S Vasilem Škrachem jej navíc pojilo nejen osobní přátelství, ale též rodinné vazby – Odstrčil se oženil se Škrachovou sestrou Pavlou. Právě Škrachovým prostřednictvím se Oskar Odstrčil seznámil s T. G. Masarykem a v listopadu 1922 se stal jeho knihovníkem.

Také na Odstrčila se prezident nebo jeho tajemník Kučera občas obrátili se žádostí, aby napsal novinovou reakci a přetvořil prezidentovy náměty a myšlenky do podoby hotového článku. Podněty které k tomu vedly byly různé, někdy snad až bizarní. Tak třeba na podzim 1926 uveřejnil Gabriel Moudrý v *Národních listech* článek na obranu Karla Kramáře proti úvahám Ladislava Kunteho o vzniku republiky a ideji československé revoluce, které byly uveřejňovány v legionářském *Národním osvobození*. V tomto článku také Moudrý vzpomněl dávnější historie, totiž zamýšlenou kandidaturu T. G. Masaryka do českého zemského sněmu v Jičíně a Novém Bydžově v roce 1906. Referuje o tehdejší volební schůzi mladočeské strany v Jičíně, připomněl, že proti Masarykově kandidatuře se ozvaly námitky, jelikož Masaryk měl krátce předtím přednášku o národnosti, na které údajně prohlásil, že čeština je mrtvý jazyk, což vyvolalo vlnu pobouření. Masarykova kandidatura tedy neuspěla. Na závěr pak Moudrý srovnal tehdejší snahu mladočechů pomoci svému politickému odpůrci Masarykovi a nynější štvanici na Kramáře, vedenou mj. též „povrchním lancknechtem Hradu“ dr. Kuntem.²⁴⁵

Prezidenta kupodivu ani tak nezaujala paralela mezi ním a Kramářem, ale citovaný výrok o češtině jako o mrtvém jazyku. Tajemník Kučera tak obratem zaslal Odstrčilovi telegram, ve kterém ho na Moudrého článek upozornil a ohledně údajného výroku instruoval: „P. president si přeje, abyste našel text té přednášky a podle toho opravil v některých novinách. Nenajdete-li nic, konstatovat, že je to falšování, neboť p. president tehdá řekl asi tolik, že každý literární jazyk je do jisté míry mrtvý, totiž nikoli mluvený lidem.“ O něco

²⁴⁴ AÚTGM, f. TGM-L, k. 608. T. G. Masaryk P. Šámalovi 14. 11. 1923.

²⁴⁵ Gabriel MOUDRÝ, *Na obranu dra. Kramáře*, *Národní listy*, č. 271, 3. 10. 1926, s. 3.

později pak Kučera ještě telegraficky upřesnil: „Ještě ad článek Moudrého o mrtvé češtině. P. prezident myslí, že si vzpomíná, že tehdy 1906 byla o tom nějaká polemika, snad by se to našlo v Čase. To konstatování o neloyalnosti a nespolehlivém referování Moudrého dejte do Českého slova, protože to právě Národní listy citovalo.“²⁴⁶ Tak se také stalo: Odstrčil dohledal onu dávnou Masarykovu přednášku, která vyšla tiskem v roce 1905, a sepsal na základě prezidentových návrhů odpověď, která byla hned další den otištěna.²⁴⁷

Jindy však prezident pojal úmysl na určité věci zareagovat nejenom jedním článkem, ale rovnou celou publikací. Například v červenci 1925, ve vypjaté době první oslavy státního svátku Mistra Jana Husa a počínajícího konfliktu s Vatikánem, jej zaujal článek *Českého slova* o katolických kněžích doby národního obrození a jejich kladnému vztahu k Husovi. Následně o této věci hovořil s Vasilem Škrachem a vyslovil přání, aby byla vydána publikace shrnující pozitivní projevy katolických kněží o Husovi. K tomu ještě upřesnil: „Několik lidí: vy, Odstrčil a jiní může to sestavit – to je lepší, než dlouhé mluvení.“ Souhlasil také se spoluprací historika F. M. Bartoše na publikaci. Škrach prezidenta dále informoval, že o tématu bude psát též Jan Herben v *Národních listech*.²⁴⁸

„*Credo in unum homo!*“

Oldra Sedlmayerová

Pokud bylo řečeno, že Masaryk svou publicistickou činnost vykonával ve spolupráci s lidmi jemu blízkými, kterým důvěřoval, a kteří také měli většinou stejné nebo podobné názory na politiku, kulturu a společnost, zvláštní místo mezi nimi rozhodně zaujímá Oldřiška (Oldra) Sedlmayerová (1886–1954). Nepatřila sice k lidem, se kterými byl prezident v každodenním styku, zato jí pojilo s Masarykem důvěrné přátelství. S touto moravskou literátkou, spisovatelkou a osvětovou pracovnící se Masaryk blíže seznámil a posléze sblížil na přelomu dvacátých a třicátých let. Byl to vztah starého muže, osamělého ve svém výjimečném postavení, který najednou objevil sobě spřízněnou duši, ženu, se kterou si rozuměl, a které mohl sdělovat i své nejnítěrnější pocity a tužby.²⁴⁹ Z doby jejich nejintenzivnějšího vztahu v letech 1928 až 1932 se také dochovala početná korespondence čítající několik desítek dopisů, která dokládá nejenom hloubku jejich přátelství, ale můžeme v ní najít též řadu

²⁴⁶ AÚTGM, f. TGM-L, k. 615. Telegramy V. Kučery O. Odstrčilovi z 6. 10. 1926.

²⁴⁷ *Jak se falšuje*, České slovo, č. 236, 7. 10. 1926, s. 3.

²⁴⁸ Viz AÚTGM, f. TGM-L, k. 613. Vlastnoruční Škrachův záznam ze 14. 7. 1925. Herben byl členem Československé národní demokracie a tuto stranu tehdy zastupoval v Senátu.

²⁴⁹ Ke vztahu T. G. Masaryka a Oldry Sedlmayerové viz přehledně KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě*, s. 586–595.

podrobností k jejich společné literární a publicistické činnosti. Z tohoto pohledu tedy patří k prvořadým a jedinečným pramenům.

Zatímco značná část korespondence T. G. Masaryka adresovaná Oldře Sedlmayerové již byla uveřejněna a je tak přístupná odborné i širší veřejnosti,²⁵⁰ dopisy Sedlmayerové Masarykovi dosud publikovány nebyly. Ty však představují protipól postupně uveřejňované korespondence Masarykovy a pro účely našeho mapování jejich vzájemné žurnalistické spolupráce jsou nenahraditelným pramenem. Díky této rozsáhlé korespondenci tak můžeme zblízka nahlédnout do Masarykovy „žurnalistické dílny“.

Výměna dopisů byla intenzivní, zvláště Sedlmayerová psala velmi často, někdy i několikrát denně. Ve svých listech se kromě zmínek o literární tvorbě často uchýlovala k podrobným informacím z jejího blízkého i vzdálenějšího okolí – Masaryka například pravidelně spravovala o svých rodinných poměrech, o situaci v různých brněnských kulturních institucích, školách a spolcích, a nezdá se, že se snažila svého styku s prezidentem využít též k různým osobním intervencím. Právě vzájemné literární plány však tvořily podstatnou část sdělovaných informací.

První myšlenkou bylo napsat společně román, jehož hlavním hrdinou měl být muž se jménem Jan Svoboda. Dalším projektem byla kniha, kterou oba nazývali Paměti. V podstatě v ní měl být vhodnou formou přiblížen vývoj moderní české politiky od konce devatenáctého století do vzniku republiky v roce 1918. Děj se měl odehrávat na pozadí životních osudů svou lidí – muže a ženy – do nichž své životní zkušenosti a přístupy promítali oba autoři. Třetím plánem bylo spodobnění osobního vztahu Masaryka a Sedlmayerové v literární básnické podobě. Kniha byla na přání Sedlmayerové nazvána Marie. Prezident byl nápady na společnou literární práci nadšen a pomáhal Sedlmayerové promýšlet strukturu prací, opravoval texty, které mu Oldra posílala a naopak jí navrhoval různá zlepšení a doplnění, doporučoval jí vhodnou literaturu apod.²⁵¹

Avšak tyto velké plány zůstaly do značné míry nenaplněny. Stalo se tak z řady důvodů. Dílem kvůli neschopnosti Sedlmayerové zrealizovat tyto velké literární představy, dílem kvůli prezidentově zaneprázdnění jinými povinnostmi, například připravovanými hovory s Karlem Čapkem a Emilem Ludwigem, nehledě již na Masarykův nestálý zdravotní stav. Ostatně původní představy byly velice náročné. Například Jan Svoboda, hlavní hrdina zamýšleného románu, měl být podle prezidentova přání vykreslen jako „mixtum compositum

²⁵⁰ Dagmara HÁJKOVÁ (ed.), Z dopisů T. G. Masaryka O. Sedlmayerové, In: *Masarykův sborník X*, Praha 2000, s. 318–322; Dagmara HÁJKOVÁ (ed.), Z dopisů T. G. Masaryka Oldře Sedlmayerové, In: *Masarykův sborník XI–XII*, Praha 2004, s. 424–431; MASARYK T. G., *Dopisy Oldře*, Dagmara Hájková (ed.), Praha 2006.

²⁵¹ K tomu viz blíže KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě*, zvláště s. 588–589.

Havlíčka, Komenského, apoštola Pavla a Masaryka“. Není tedy příliš překvapivé, že se Sedlmayerové nezdařilo z této řady historických osobností a duchovních vzorů sestavit věrohodnou a smysluplnou postavu.

TGM a Lidové noviny 1928

V podstatě jediným výsledkem jejich vzájemné literární spolupráce tak zůstaly především dvě série článků, které se v brněnských *Lidových novinách* objevily na přelomu let 1928 a 1929 (podepsané šifrou R.) a poté na konci roku 1929 (signované šifrou S.). Významnou roli zde jistě sehrál také vztah prezidenta k majiteli *Lidových novin* Jaroslavu Stránskému, jehož prostřednictvím byly články důvěrně – i když nikoliv bez komplikací – do listu umístěvány. Vztah to byl naplněný vzájemnými sympatiemi, ze strany prezidenta však zároveň i jistou ostražitostí, které se Masaryk nikdy nezbavil.²⁵²

S články do *Lidových novin* měl přitom Masaryk hlubší záměry, plánoval do nich vtělit souhrn své politiky a svého vidění světa. V létě 1928 prezident Sedlmayerové o tom v této souvislosti napsal: „Dokončil jsem dnes ty své rozpravy s Čapkem; teď se dám do plánu, co všechno budu psát Vám a co napíšeme do novin společně. To, co Vám napíšu, bylo by trestí mé politiky a filosofie vůbec. Musíme si o tom ještě něco říct, než se do toho dám.“²⁵³ Plánoval, že společně s paní Oldrou kriticky okomentují problematiku stranic a vůbec stav československé politiky a kultury deset let po vzniku republiky. Do Sedlmayerové tehdy Masaryk vkládal značnou důvěru a tento společný záměr jen dokládá sílu jejich vztahu a míru vzájemné spolupráce.

Jedna z prvních konkrétních zmínek o vzájemné publicistické činnosti se objevila v dopise Oldry Sedlmayerové z počátku října 1928. Sedlmayerová popisovala svoji cestu, kterou strávila ve společnosti advokáta dr. Františka Veselého, důvěrného přítele Masarykovy rodiny. V této souvislosti pak uváděla: „Dnes mu chystám dopis [dr. Veselému, pozn. R. V.] a článek, zítra vše odešlu. Doufám, že věc dopadne lépe, než první vyjednávání. Ve středu navštívím přednášku Dra. Běhoučka, připravím stylisaci a pošlu prvně Vám, pane presidente. Po případných změnách a doplněních článek opět pošlu Dru. Veselému.“²⁵⁴

²⁵² K osobnosti Jaroslava Stránského a *Lidových novin* viz např. Jiří PERNES, *Svět Lidových novin 1893–1993. Stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*, Praha 1993; TÝŽ, *Profesor v politice. Příklad Jaroslava Stránského*, In: *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*, L. Fasora, J. Hanuš, J. Malíř, L. Vykoupil (eds.), Brno 2006, s. 194–210.

²⁵³ Dagmara HÁJKOVÁ (ed.), *Z dopisů T. G. Masaryka O. Sedlmayerové*, In: *Masarykův sborník X*, Praha 2000, s. 320, dopis z 28. 8. 1928.

²⁵⁴ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 7, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 7. 10. 1928.

Jednalo se o glosy, ve kterých Sedlmayerová referovala o různých kulturních a společenských událostech. Texty zasílala prezidentovi, který je ještě přehlédl a upravil. Zpočátku byly svěřovány právě dr. Veselému, který zařizoval jejich otištění v národněsocialistickém *Českém slově*. Jak ještě uvidíme, byly s tím spojeny různé zmatky a nedorozumění, které musela Sedlmayerová složitě uvádět na pravou míru.

Hlavní však byla příprava publicistické kampaně v *Lidových novinách*. Promyšlení její koncepce se v korespondenci intenzivně odráží od počátku listopadu 1928, tedy zhruba měsíc před uveřejněním prvního článku. V dopise z 12. listopadu Masaryk píše: „Dnes jsem četl v Lidovkách dobrou filipiku proti prohlášení 5 spisovatelů odsuzujících zastavení Rudého práva; mělo by se ještě dodat (snad to napíšete pod značkou?), že spisovatelé-komunisté, Šalda a Nejedlý, nikdy [?] Rudé právo a podobné tiskoviny, vyhýbali se kritice své strany vůbec, a tím pracovali pro zhoršení komunistického tisku a nedej i pro konfiskaci. Pošlu asi zítra 2 články, aby byly přeslohovány. Líto je mi, paní Olo, Vaší práce čistě fyzické – nemohla byste si občas z Brna povolat typistku a dát ji otypovat a diktovat jí i to, co napíšete sama a koncipujete?“²⁵⁵

Úpravy textů a jejich následné přepisování skutečně představovalo nejen časové zdržení, ale i jistou fyzickou námahu. Sedlmayerová k tomu ve své odpovědi z 15. listopadu připojila několik podrobností: „Články přepíšu zítra. – Prosím, sdělte mi laskavě, příp. telegraficky, mám-li novou stylisaci odeslat Vám, Pane presidente, či přímo Dru. V. Račte mi telegrafovat třeba: ‚Na první adresu (Vám)‘ nebo ‚Na druhou adresu (Dru. V.)‘. Budu už vědět. Vzpomínám, že při prvním článku Jste mě pochválil. Těším se tím stále a vřele Vám děkuju za důvěru!“²⁵⁶ K poznámce o prohlášení spisovatelů k zastavení *Rudého práva* Sedlmayerová informovala, že svůj krátký článek již měla připravený a dodala: „Zdržela jsem sloupek, čekala jsem, dojde-li mi odpověď na můj dotaz k Vám, Pane presidente: zatím Jste mi už dřív psal o téže věci. Naše dopisy a myšlenky se potkaly, jako tak často už. Tedy sloupek upravím a pošlu. Jen kam? Nevím, zda-li mi jej Lidové Noviny vezmou. Ale snad vezmou!“ A k námaze spojené s přepisem článků ještě s odkazem na své předchozí zaměstnání telegrafistky na přibyslavské stanici, kde musela pracovat na směny, jen lakonicky poznamenala: „O tu moji fysickou práci (přepisování apod.) necht’ Vám, Nejdražší Pane, není teskno! Jsem zvyklá pracovat, na mnoho práce.“²⁵⁷

²⁵⁵ MASARYK, *Dopisy Oldře*, dok. č. 12, s. 30–31.

²⁵⁶ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 7, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 15. 11. 1928.

²⁵⁷ Tamtéž.

V dopise ze 17. listopadu prezident sděloval další pokyny: „... bombarduju Vás těmi články. Ale tento je časový, a proto prosím, přeslohujte a pošlete *hned* do Lidových novin; měli zmínku o řeči a hodí se právě pro Moravu tento rozbor a ovšem před volbami. Neměl jsem ani kdy dát udělat revizi. Odpuště, že posílám článek se svými doplňky. Kdyby Lidovky odmítly (nečekám toho), pak by se poslal do Prahy. Dal jsem značku V. R.; snad budete souhlasit, aby byly značky dvě. (Až bude článků více, dají se sebrat v knížečku, s předmlouvou a obsahem.)“²⁵⁸

Z uvedeného tedy vyplývá, že Sedlmayerová měla prezidentem napsané texty upravit a stylisticky přepracovat, Masaryk to vyjádřil výrazem „přeslohovat“. Zároveň dokládají i původní širší záměr – sérii článků z *Lidových novin* a případné další poté souborně vydat ve formě samostatné publikace. Zajímavá je i Masarykova zmínka o volbě druhé šifry V. R., patrně aby bylo autorství jakoby rozděleno (Sedlmayerová užívala občas šifru R. A.). Přípravované články byly Masarykem skutečně podepisovány V. R., a takto byly také odeslány Sedlmayerové.²⁵⁹ K rozdělení šifry však nedošlo a všechny články vyšly v *Lidových novinách* jednotně pod šifrou R. Šifra V. R. poté již nebyla Masarykem použita.

Oldra Sedlmayerová byla nejen prezidentovou důvěrnou pomocnicí při úpravě připravovaných článků, ale byla též nezbytnou spojkou do redakce *Lidových novin*, kde zařizovala vše potřebné. Její úlohu odkrývá návazný dopis z 19. listopadu, ve kterém podrobně vylíčila svůj postup: „Pane presidente, článek včera došlý jsem *hned* včera přepracovala a dnes jsem s ním zajela do redakce Lidových novin (Dr. V.). Očekával mne tajemník Petráň místo prof. Váši, nynějšího zodpovědného redaktora listu. Prof. Váša vyučuje na průmyslové škole, na moje včerejší ohlášení pověřil Petráně, aby mě čekal. Řekla jsem P., že bych občas přinesla neb poslala články s dnešní značkou, V. R. – A že žádám o chránění tajemství značky i před ostatními členy redakce. Přislíbil to. Přislíbil také, že mne ještě dnes vyrozumí, kdy bude článek otištěn. Počítal, vyjde-li na úvodník, jiného většího místa v listě nemají. Žádala jsem otisknutí úplné a nezkrácené. Doufám, že vše udělají. Včera sic hlásil Dr. Jar. Stránský úvodníkem Lidových Novin, že se několikrát ještě vrátí k brněnské řeči Kr[amáře]. Nevím, nechce-li si téma rezervovat pro sebe – ale očekávám, že článek otisknou. Hodí se jim už i do brněnské nálady.“²⁶⁰

O něco dále se Sedlmayerová k tématu ještě vrátila. I v návaznosti na předchozí korespondenci sdělovala: „Dnes, Pane presidente, odesílám ty dva kratší články Dru.

²⁵⁸ MASARYK, *Dopisy Oldře*, dok. č. 13, s. 32.

²⁵⁹ K tomu srovnaj materiály uložené v AÚTGM, f. TGM-L, k. 620.

²⁶⁰ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 7, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 19. 11. 1928.

V[eselému], když jsem nyní obdržela telegram Dra. Schenka. Jsou už připraveny, jeden od pátku, jeden dnes. Sloupek o Šaldovi a Nejedlém přikládám, značka tentokrát R. A. (A = koncovka Věra). Značku V. R. bych tedy používala pro Lid. Noviny dále. Myslím, že některé věci, týkající se víc Moravy, by byly úspěšnější v L. N., než v listech pražských.²⁶¹

Nastaly však určité problémy s uveřejněním článku, možná i v naznačené souvislosti s publicistickými záměry Jaroslava Stránského. Sedlmayerová totiž o několik dní později prezidenta informovala: „... tajemník Petráň mi dnes vrátil poštou článek: prý mluvil o něm s redaktorem Šelepou, protože prof. Váša do redakce nepřišel. Šelepa řekl, že musí ponechat rozhodnutí Dru. Stránskému, který však je v Praze a teprve tyto dny se vrátí – kdy, nevěděli. Petráň míní, kdyby článek se zdržel, že by to škodilo. Vrátil mi ho. Odeslala jsem jej ihned ráno nejbližším vlakem Dru. V[eselému] do B[enešova] Budete-li s tím souhlasit, promluví pro příště s Drem. Stránským. Šelepa soudil, že Stránský bude chtít si diskusi o Kram[ářovi] ponechat pro sebe, že by od jiného článek neviděl rád. Je to možné. Myslím, že Dr. V[eselý] článek rychle umístí.“²⁶²

O týden později, 24. listopadu, Masaryk sděloval, že nosí v hlavě různé další časové články, které se pokusí co možná nejrychleji připravit. Prozatím však přetrvávaly potíže s uveřejněním prvních společných článků zadaných prostřednictvím Františka Veselého. Oldra Sedlmayerová ještě tentýž den – 24. listopadu – ve své odpovědi obšírně vysvětlovala, že se nebyla schopna spojit s dr. Veselým, a teprve po telefonickém rozhovoru s JUDr. Kloudou, zetěm dr. Veselého zjistila, že tento odjel do Bratislavy. Proto poněkud bezradně dodávala: „Nevím, co se článkem udělal: článek včera otisknutý byl poslán později, než onen o Dru. K[ramářovi], – nyní nemám potuchy, kde tento je. Prosím Vás, Pane presidente, nechejte mi laskavě zatelegrafovat, možno-li hned, do T[etčic], mohu-li s Drem. Stránským o příp. další tisknutí jednat, ovšem, pod podmínkou úplné ochrany značky – a bez jeho vědomí o spoluautorství článků. Nevyjde-li totiž článek v zítřejším Č[eském] S[lově], dala bych jej Dru. Str. pro L. N. Jinak už, pro nepřítomnost Dra. Ves[elého], nemohu víc zařadit. Zastavení článku v Č. S. by musel obstarat Dr. Klouda, to zařídím případně.“²⁶³

V následujícím dopise ještě Sedlmayerová přidala další podrobnosti: jednalo se totiž o článek Politika nepravd a polopravd, pojednávající o Kramářově brněnském projevu. Jaroslava Stránského se jí ale v Brně nepodařilo zastihnout, takže musela telegraficky znovu

²⁶¹ Tamtéž.

²⁶² LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 7, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 21. 11. 1928.

²⁶³ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 7, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 24. 11. 1928. Na dopis si tajemník Ledvina poznamenal Masarykovu připomínku: „Pozor, aby nebylo tištěno tu i tam. Ústní jednání v B[mě] ano, ale opatrně.“

urgovat dr. Veselého, kdy bude příspěvek otisknut. V redakci *Lidových novinách* s tajemníkem dr. Petráněm dohodla, že její články budou umíst'ovány přímo prostřednictvím dr. Stránského, a nebudou tedy procházet rukama dalších členů redakce. Dále následovala obšírná charakteristika poměrů v *Lidových novinách*, která vyzněla velmi nepříznivě. Sedlmayerové zvláště vadil redaktor Šelepa, který podle jejího názoru až příliš inklinoval k pravici v agrární straně (Vraný, Hodža), neměl opravdového zájmu o list a jeho úroveň, a zůstával jen kvůli platu. Podobně negativně hodnotila i ředitele administrace dr. Jaroslava Císaře. Její závěrečný úsudek zněl: „Celkový stav listu je svrchovaně neutěšený. Hospodářsky je to smutné, ideově se dělá list od případu k případu, je tam málo lidí s určitou linií.“²⁶⁴ Naopak ji potěšilo, že z článku, který vyšel krátce předtím v *Českém slově*, přinesly *Lidové noviny* stručný výtah. Dále urgovala Masaryka, aby poslal vše, co je dále hotovo, a sama plánovala, že by napsala článek o častých železničních neštěstích, jejichž příčinou je především nezkušenost mladých železničářů, kteří neprošli potřebným školením.²⁶⁵

Klíčový byl ovšem Masarykův dopis z 5. prosince 1928, ve kterém prezident poslal první náčrt celkem dvanácti témat, ve kterých chtěl komentovat a postupně zmapovat československou politickou scénu, krizi stran a stranicteví a také úroveň žurnalistiky. Masaryk v dopise poslal Sedlmayerové rovnou článek týkající se právě proběhlých zemských voleb a připojil soupis dalších zamýšlených témat: agrárníci, klerikálové, ťud'áci, národní demokraté, národní sociálové, sociální demokracie, komunisté, Němci, Maďaři, žurnalistika a Krize všech stran.²⁶⁶ Většina z nich byla skutečně v podobě článků posléze v *Lidových novinách* uveřejněna, a to ve velmi rychlém sledu.²⁶⁷ V další pasáži listu z 5. prosince pak Masaryk vysvětloval: „Byl by to přehled celé naší politické situace a tudíž i politický program pro budoucnost. Pokud běží o uveřejňování, bylo by možno přinášet článek za článkem každou neděli; nebo v neděli a ve čtvrtek. Nedělemi pouze – 12 neděl = 3 měsíce, to je poněkud dlouhé; tedy raději 2x v týdnu. Ovšemže běží o to, jak budu volný. Prosím, řekněte dr. Stránskému, že v člancích mám účast, aby se nám nestalo, co se stalo v *Českém slově*. Články by se mohly sebrat a vydat brožurkou. Anebo počkáme s brožurkou, až by se ještě napsaly články jiné, doplňující. Na každý pád promluvte s dr. Stránským, abychom nepsali nadarmo.

²⁶⁴ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 7, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 26. 11. 1928.

²⁶⁵ Tamtéž.

²⁶⁶ Dagmara HÁJKOVÁ (ed.), Z dopisů T. G. Masaryka O. Sedlmayerové, In: *Masarykův sborník X*, Praha 2000, dopis z 5. 12. 1928, s. 321–22; též v MASARYK, *Dopisy Oldře*, dok. č. 14, s. 33–34.

²⁶⁷ Většina článků vyšla v *Lidových novinách* od 11. 12. 1928 do 1. 1. 1929.

Vynasnažím se – není mně to lehké – psát včas, tedy 2x v týdne a tak, abyste měla dost času k úpravě. Bud'te s Bohem! Masaryk.²⁶⁸

Sedlmayerová na toto zásadní sdělení odpověděla o několik dní později a plna nadšení referovala o svém rozhovoru s Jaroslavem Stránským: „... Teprve včera, v sobotu, jsem s ním podrobně pohovořila. Ani jsem nemusela mnoho povídat: uvítal články radostně, nelíčeně radostně. Je z gruntu dobrý člověk, a Vám, Pane presidente, upřímně oddaný. Řekl mi, jak jej mrzelo, že dr. Šel[epa] první článek vrátil. Sdělila jsem mu plán o rozvrhu článků, pak o jejich vydání v brožuře. Souhlasí se vším. Jen navrhuje: aby články šly co možná rychle za sebou, více raději, než dvakrát týdně. Dokud je zájem o volby a povolební situaci dost živý. Články vyjdou, pokud se dají směstnat na 1. stránku, jako úvodníky, nebo na 2. straně, kde bývají články politické, zprávy sněmovní, exposé apod. ale nejraději by byl, aby se vešly na 1. stranu jako úvodníky. Vše ostatní, i vlastní věci, odsune, aby články vycházely neprodleně.“

Z uvedeného je zřejmé, že Jaroslav Stránský přistoupil na všechny návrhy; zásadní kritérium však byl čas. A toho bylo nedostatek. Články byly aktuálně politické, reagovaly na povolební situaci, a tak je bylo potřeba umístit do listu co nejdříve, dokud zájem veřejnosti neopadl. To však bylo limitující zvláště pro časově zaneprázdněného prezidenta.

V další části dopisu se pak Sedlmayerová dostala k velmi důležité otázce, totiž k volbě šifry, kterou by měly být jejich společné články podepisovány. Padaly nejrůznější návrhy, které vycházely jak z jejich představ, tak i ze zvyklostí *Lidových novin*. Sedlmayerová k tomu podrobně sdělovala: „Jde jen o značku. V. R. je značka neznámá a tu je nebezpečí, že příspěvky s neznámou značkou se minou pozorností čtenářů. Tedy míní dr. S[tránský], že nejlépe by bylo volit značku jinou, třeba jméno fantastické – v L. N. mají už: Spectator, Cartouche a j. v. podobných – nebo nějaké jiné. Anebo nechat články bez značek, to proto, že v L. N. nevyšel přes 20 roků příspěvek bez označení. Takový článek že by si rázem dobyl pozornosti, hlavně u lidí politicky myslících.“

Uvažovala jsem o značce. Myslím, že nějaké vymyšlené jméno by vzbudilo víc pozornosti, než značka písmenová. Napadlo mi: Primavera. Ale to ukazuje na ženu. Proto raději ne. Tedy snad: Corector; nebo: Deklarant; nebo: Tacitus.

Toto poslední bych nejraději volila. Je přiléhavé. Prosím Vás, Pane presidente, sdělte mi laskavě, jako značku byste si Sám přál. Dá se jich, fantastických, mnoho najít. Protože první článek má vyjít v úterý, nechám jej už bez značky. Příštím bych dala tu, kterou zvolíte.

²⁶⁸ Dagmara HÁJKOVÁ (ed.), Z dopisů T. G. Masaryka O. Sedlmayerové, In: *Masarykův sborník X*, Praha 2000, dopis z 5. 12. 1928, s. 322.

Jsem srdečně potěšena, že články vyjdou souborně a zde na Moravě. Ovšem, co se hodí, bude dobře poslat i do N[árodního] O[svobození]. Z jednání s dr. S[tránským] mám pěkný, přímo radostný dojem. Ani jsem něco tak pěkného nečekala.²⁶⁹

Na závěr ještě zopakovala své obavy o osud *Lidových novin* – jak se dozvěděla od tajemníka Petráně, prý je celková situace katastrofální, list má údajně finančně v rukou dr. Jaroslav Preiss, který by se mohl listu kdykoliv zmocnit nebo jej i odstranit. Proto Masarykovi navrhovala, zda by finanční půjčku novinám ve výši asi 300–400 000 Kč neposkytl např. Jaroslav Šalda prostřednictvím benešovského advokáta dr. Veselého. Tím by se prý mohly zaplatit aktuální výdaje i s úroky pro dr. Preisse a mohlo by se začít nové a lepší hospodaření.²⁷⁰

Je nepochybné, že tento společný program, zhuštěný do několika týdnů, musel být pro prezidenta při počtu jeho jiných povinností velmi náročný. Potřeba rychlého dokončování textů a jejich termínované odevzdávání do *Lidových novin* vedla tudíž k pochopitelnému přenesení kompetencí a praktickému rozdělení práce. Masaryk tedy texty zkoncipoval a poté je – mnohdy bez možnosti další kontroly – odesílal Sedlmayerové. Ta poté texty stylisticky upravila a dopracovala – „přeslohovala“, jak psal Masaryk – a zařizovala jejich otištění v redakci *Lidových novin*. Prezident tak tedy působil jaksi „na dálku“ a praktickou realizaci ponechával na Sedlmayerové, která bydlela nedaleko Brna v Tetčicích s nemocným manželem a synem Oldřichem. Ze stylu práce vyplývala i značná volnost, kterou Masaryk dával Oldře Sedlmayerové v úpravě svých textů. Jednak jí naprosto důvěřoval, a při rychlé frekvenci publikování článků v tisku na to stejně neměl čas.

Nezastupitelnost Oldry Sedlmayerové v tomto směru jen dokládá další Masarykův dopis z 9. prosince 1928, ve kterém posílal korektury článku o agrární straně, jež bylo potřeba urychleně doručit do redakce *Lidových novin*: „... posílám dodatkem korekturu stran 4 a 6 článku o agrárnících,²⁷¹ prosím, je to důležité. Kdybyste článek již byla odeslala, prosím, zajedte do Brna nebo pošlete posla s korekturou. Prosím za odpuštění, že takto vyrušuju. S Bohem! MT.“²⁷²

Aby bylo zajištěno bezpečné doručení neotevřené korespondence – ta se jinak běžně otevírala, byť byla adresována přímo prezidentovi – doporučoval například prezidentův tajemník Antonín Schenk Sedlmayerové před svým odjezdem na dovolenou: „Za jeho pobytu

²⁶⁹ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 7, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 9. 12. 1928.

²⁷⁰ Tamtéž.

²⁷¹ Agrární strana. (Volby a po volbách), *Lidové noviny*, 16. 12. 1928, s. 2.

²⁷² Dagmara HÁJKOVÁ (ed.), Z dopisů T. G. Masaryka Oldře Sedlmayerové, In: *Masarykův sborník XI–XII*, Praha 2004, s. 424, dopis z 9. 12. 1928.

[myšleno Masarykova – pozn. R. V.] v Lánech totiž pošta doručuje veškerou korespondenci do kanceláře na Hrad. Aby Vaše dopisy byly co nejrychleji a uzavřené dodány panu prezidentovi, bylo by snad nejvhodnější, kdybyste na vnitřní obálce v rohu laskavě označila dopis jako soukromý a své jméno jako odesílatele. V Topolčiankách můj zástupce tento způsob bude znáti.²⁷³

Na prezidentův přípis odpověděla Sedlmayerová 11. prosince. Vysvětlovala, že těsně před odjezdem z Tetčic – jela na návštěvu k nemocné matce do Bojkovic – obdržela text druhého článku a vzala si jej s sebou, kde ho dopracuje a přestylizuje. Slibovala, že po návratu domů zapracuje avizovaný prezidentův dodatek a neprodleně článek předá dr. Stránskému. Když se jí matka zeptala, co si s sebou přivezla, Sedlmayerová jí prozradila, že na textu pracuje s vědomím pana prezidenta, ale podrobnosti nesdělovala.²⁷⁴

Detaily dodávala hned v následujícím listu – již rozpracovaný článek ještě upravila podle nového dodatku a slibovala, že třetí článek přepracuje ještě týž den a odevzdá co nejdříve Jaroslavu Stránskému. Toho hodnotila především jako člověka naprosto spolehlivého a prezidentovi oddaného: „Především je radostné, jak se chová dr. S. Ten je opravdu Vám tak oddaný, že je to dojemné. Není snad člověka věrnějšího. Byla by v něm skvělá politická naděje, jen kdyby bylo v něm víc důslednosti. Slyšela jsem o něm takovýto úsudek: dobrá figurka na politické šachovnici, bude sloužit ideálům do roztrhání; ale nesmí se mu ponechat *volnost* jednání. Musí být stále trochu dirigován.“²⁷⁵

Podstatnější však je, že se v následující pasáži šířeji rozepsala o okolnostech uveřejňování prvních článků v *Lidových novinách*: „Včera tedy otiskly L. N. první článek. Ale udělaly chybu: odstavec šestý měl mít po slovech ‚Na místě prvním‘ mělo znít v 1. řádku: ‚*opětně* je tu třeba zdůraznit‘. Slovo ‚opětně‘ vynechali, nevím, zda redakce či sazeč, ale tím 5. i 6. odstavec mají začátek dost sobě podobný. To mě mrzí.

Prosím Vás, Pane presidente, rozhodl Jste se pro některou značku, či má být ‚R‘ ponecháno? Články budu ihned po obdržení přepracovávat a postupně zasílat. Jsem neobyčejně tím potěšena, že i Vy, Pane presidente, Jste psal totéž, co řekl S[tránský], že je třeba tisknout rychle.²⁷⁶

A 14. prosince následoval další dopis, upřesňující předchozí informace, především pak zmatky kolem publikace prvotního článku určeného pro *České slovo*. Sedlmayerová omluvně vysvětlovala: „Pane presidente, dnes mi došlo včerejší Č. S. [...], a v tom čísle ze 13. XII.

²⁷³ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 8, A. Schenk O. Sedlmayerové 11. 8. 1928.

²⁷⁴ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 7, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 11. 12. 1928.

²⁷⁵ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 7, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 12. 12. 1928.

²⁷⁶ Tamtéž.

Jsem ku svému ustrnutí uviděla článek, o jehož navrácení jsem telefonicky prosila Dra. Kloudu a spěšným dopisem Dra. Veselého.

Místo odpovědi Dra V[eselého] přineslo nyní Č. S. článek, ovšem okleštěný, jak Dr. Kl[ouda] mi říkal – a nepřizpůsobený. Mrzí mě to nesmírně, tím více, že tuším, že toto nevhodné otisknutí Vám, Pane presidente, nebude vhod. Domnívám se, že Dr. V[eselý] chtěl opoždění napravit a v tomto dobrém úmyslu nechal článek vyjít v úpravě redaktora Č[eského] S[lova].

Prosím Vás, Pane presidente, abyste byl ubezpečen, že jsem se o článek starala včas a pohotově; zvláště k posledu jsem naléhala, aby článek byl vrácen. Nevím však, zdali Jste Sám s Drem V[eselým] se nedohodl jinak – kdyby však byl článek nyní vyšel bez této dohody, prosím Vás, nezazlívejte mi ničeho z tohoto nevhodného otisknutí, nemám na něm viny.²⁷⁷

V rychlém sledu pak následovalo několik dopisů, v nichž prezident upozorňoval na potíže s dalšími zasílanými texty. Ke zmatkům, jež provázely otištění článku v *Českém slově*, však přistoupil benevolentně. Hned 14. prosince 1928 totiž obratem odpovídal: „... posílám zase článek; snad trochu delší – možno jej rozdělit na 2x, části by mohly vyjít po dva dny po sobě. Délka je odůvodněna věcí. Jestliže se vydá [dvojitý], dají se provést všechny korektury, nutné při sazbě žurnální. Že v ČSL otiskli dodatečně článek, neškodí; vidět, jací jsou žurnalisté byrokrati – bez zájmu pro věc, kterou sami nepíší, [rozhoduje] vlastně sazeč. Musil jsem napsat jiné a kratší znění, neboť pojal jsem původní článek do nynějšího.“²⁷⁸

Na tento Masarykův list zareagovala Oldra Sedlmayerová o dva dny později podrobným přípísem: „Pane presidente, teď ráno jsem odeslala Dru Str[ánskému] poslem – totiž po Oldřichovi [syn O. Sedlmayerové, pozn. R. V.] – článek třetí, o straně klerikální. Ještě dnes se dám do práce s článkem čtvrtým, o straně Dra. K[ramáře], abych jej měla hotový do středy, aby mohly obě části, v něž jej rozdělím, vyjít v tomto týdnu.

Mám radost z pohotovosti Dra. Str[ánského]. Co se týče vydání brožur, mluvila jsem s ním při prvním jednání, tj. už 8. prosince o tom, aby nechávali stát sazbu článků pro brožuru.

Dr. Str[ánský] mi však řekl následující: sazba Lid[ových] Novin, které tiskne domácí tiskárna, tj. v domě redakce a administrace listu v České ulici, je špatná, tiskárna má staré a špatné stroje. Kdyby brožura měla být vydána, že by bylo dobře tisknout nákladem lidových novin v Polygrafii, tiskárně na Veveří ulici, která je dobře, moderně zařízena. Pak by měla brožura krásný tisk a vůbec by byla pěkně vypravena.

²⁷⁷ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 7, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 14. 12. 1928.

²⁷⁸ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, T. G. Masaryk O. Sedlmayerové 14. 12. 1928.

Budete-li, Pane presidente, s tímto plánkem souhlasit, sdělte mi to laskavě příště, domluvím věc s Drem. S[tránským].²⁷⁹

Z toho je mj. vidět, že myšlenka vydat následně články v souborné podobě ve formě brožurky byla zpočátku velmi silná a promýšlely se různé varianty, jdoucí až do detailů. V praxi ovšem nebyla realizována, Masaryk se nakonec rozhodl jinak.

Po pasážích věnovaných osobnosti Jaroslava Stránského a poměrech v *Lidových novinách* pak Sedlmayerová pokračovala důležitou zmínkou o osudu podkladových textů, které jí prezident posílal k úpravě: „Texty článků uschovávám, kdybyste si, Pane presidente, přál jejich navrácení. Mám pocit, že články vzbudí odezvu ve stranách, o nichž jednájí. Což, dojde-li k polemice? Mají pak Lidové Noviny zůstatí stranou? Bylo by to dobře možné.

Ovšem články jsou tak objektivní, spravedlivé a ucelené, že je jistě nesnadno je vyvracet. Ale je též možno, že něčeho z nich se postižené partaje přece jen zachytnou.²⁸⁰

Ve čtvrtek 19. prosince napsala Sedlmayerová dokonce tři dopisy; v jednom z nich Masaryka informovala, že ráno obdržela další článek, zasláný prezidentovým tajemníkem dr. Antonínem Schenkem o národních socialistech a slibovala, že se do jeho úprav pustí hned zítra, dnes ještě musí dokončit článek týkající se národní demokracie.²⁸¹

Dne 22. prosince zase Masaryk upozornil Sedlmayerovou na určitou indiskreci v *Lidových novinách*, týkající se prezidentova zájmu o chod novin a také diskrétní podpory tohoto listu ze strany Hradu. Prezident mj. napsal: „... Kdo je ten ‚brepta‘? Na LNNov dávám pozor, nemějte starostí; je to, pravda, oříšek nejen finanční, nýbrž také osobní (několik osob zúčastněno, netoliko Stránský, nýbrž to kolem něho a v jeho závodě). Povím ústně více až se více dovím. Co mně řekl dr. Č., je zkresleno; ale Dr. Strnad musí dát pozor, to je pravda.“

A dále, navazujíc na společnou publicistickou práci, doplnil: „... Že jsem nepsal o značce – přijal jsem návrh udělaný v Brně, a proto jsem o věci nepsal; nebylo to správné, jak vidím z toho, že jsem Vám tím způsobil starost. Jsem už potrestán, maje o tom vědomí a prosím za prominutí. Brožurky nevydáme; stačí články. O brožuře by se více mluvilo a lidé slídící by šli za Vámi a za mnou. Tedy lépe, nedávat příležitostí. Ne? Stačí značný počet abonentů a ještě větší počet čtenářů – ostatně mně stačívá v takových případech, když věc čtou ti, kdo mají opravdový zájem.“ A na závěr ještě dodal: „Zatím o člancích: stačí posavadní, takže bychom jen v posledním dali resumé a stručný návod, co dál dělat.“²⁸²

²⁷⁹ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 7, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 17. 12. 1928.

²⁸⁰ Tamtéž.

²⁸¹ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 7, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 19. 12. 1928.

²⁸² LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, T. G. Masaryk O. Sedlmayerové 22. 12. 1928.

Článek týkající se sociálně demokratické strany byl nakonec příliš rozsáhlý a vyšel ve dvou částech v posledních dnech roku 1928 a na Nový rok 1929.²⁸³ Masaryk totiž v závěru roku 1928 onemocněl chřipkou a nemohl články dopsat; v dopise z 26. prosince 1928 tak prezident Sedlmayerové navrhol: „... Snad článek poslední včas dodám; zatím bych nemohl. Ale sociální demokrati mohou být nadvakrát, tím získáme času.“²⁸⁴

O dva dny později si Masaryk liboval, že bude přece jen mít dost času články dokončit: „... S články se to pěkně protáhlo, že poslední resumé a výhled do budoucnosti budu moci včas napsat.“ Zároveň naznačil, že *Lidové noviny* podporuje a soustavně sleduje: „O Lidovky se starám, rozumí se samo sebou; dr. Stránský o tom neví a vědět nemusí. Zanikne prý Tribuna, a tím bude Heinrich²⁸⁵ uvolněn, vlastně na vzduchu; co soudíte o něm? Neměl by se do Lidovek vrátit? Prý pije.“²⁸⁶

Při značné frekvenci psaní a neustálém předělávání textů se Masaryk také snažil, aby paní Oldra měla práci co nejvíce usnadněnou. Na počátku roku 1929 proto mimo jiné navrhl místo pracného a zdlouhavého přepisování textů používat psacího stroje: „... Články psát 2x není třeba; posílejte hned přímo. Navrhl jsem právě psací stroj – naučit se psát, není příliš snadné, je-li účel. Ale vyznávám se Vám, také jsem počal, ale nechal jsem toho. Ostatně snad i Vy naleznete nějakou typistku, která by Vám kopie obstávala – všecko udělat, abyste měla fyzické práce co nejméně.“ A o něco dále dodává: „...Vracím články. K článku, prosím, připište přiložený dodatek a pošlete.“²⁸⁷

Na počátku roku 1929, těsně před završením série společných článků v *Lidových novinách*, si Masaryk v dopise Oldře Sedlmayerové také pochvaloval značný ohlas na články, ale zároveň upozornil, že jejich tajemství začíná pronikat na veřejnost a prosil ji o důvěrnou intervenci v redakci: „MMPO, zde posílám ukončení. Mluví se o člancích dost a z několika stran lidé říkají, že mě poznávají; patrně ideami – de facto jsem zásady řekl v posledním poselství a jinde dost často. Nedivím se tedy. Přece prosím upozorněte v Brně, aby mlčeli.“²⁸⁸

Není divu, že byl Masaryk znepokojen různými ohlasy v tisku. Články v *Lidových novinách* zaujaly mnoho lidí a objevila se celá řada komentářů. Některé z nich nezakrytě

²⁸³ Sociální demokracie – Marxismus – Kapitalismus. (Volby a po volbách) I a II, *Lidové noviny*, 29. 12. 1928, s. 2; 1. 1. 1929, s. 2.

²⁸⁴ Dagmara HÁJKOVÁ (ed.), Z dopisů T. G. Masaryka Oldře Sedlmayerové, In *Masarykův sborník XI–XII*, Praha 2004, dopis z 26. 12. 1928, s. 426.

²⁸⁵ Arnošt Heinrich (1880–1933), český novinář, 1919–26 šéfredaktor *Lidových novin*, 1926–29 šéfredaktor *Tribuny*, od 1930 opět šéfredaktor *Lidových novin*.

²⁸⁶ Dagmara HÁJKOVÁ (ed.), Z dopisů T. G. Masaryka Oldře Sedlmayerové, In: *Masarykův sborník XI–XII*, Praha 2004, dopis z 28. 12. 1928, s. 427; též v MASARYK, *Dopisy Oldře*, dok. č. 16, s. 38–39.

²⁸⁷ MASARYK, *Dopisy Oldře*, dok. č. 21, s. 49.

²⁸⁸ Dagmara HÁJKOVÁ (ed.), Z dopisů T. G. Masaryka Oldře Sedlmayerové, In: *Masarykův sborník XI–XII*, Praha 2004, dopis ze 14. 1. 1929, s. 430.

naznačovaly, kdo ve skutečnosti stojí za tímto pokusem o analýzu aktuální politické situace po zemských volbách. Například list Národní strany práce *Národní práce* si všiml zajímavých statí, „které psal v Lidových novinách jakýsi R.“. Komentář se zaměřil zvláště na článek, který pojednával o národně socialistické straně a polemizoval s tezí, že část voličů Národní strany práce se posléze vrátila do národní demokracie, dílem že volili sociální demokraty nebo národní socialisty.²⁸⁹ Zcela otevřeně pak o sérii komentářů v *Lidových novinách* psalo komunistické *Rudé právo*. Odezvu vyvolaly pochopitelně především Masarykovy statí o sociální demokracii, marxismu a komunismu. Výmluvné byly již titulky těchto článků, které nesly název Hrad mluví. Komentátor *Rudého práva* skrytý pod značkou –tm– ve svých úvodnicích důkladně zkritizoval „traktáty pana R.“ a snažil se vyvrátit jeho „teoretické“ důkazy proti marxismu“. Pozoruhodné však je, že patrně díky opakovaně užívané argumentaci správně rozpoznal pod šifrou R. hlavu státu. Cituje například obsáhlejší pasáž z Masarykova článku v *Lidových novinách* týkající se koncentrace průmyslu začínající větou „Marxisté popsali mnoho papíru o tzv. koncentraci průmyslu a financí a ustanovili dokonce ‚zákon‘ koncentrační, jako by vývoj podle tohoto zákona byl nezadržitelný a přímo automatický. I kdyby takový zákon byl, není tím ještě řečeno, že socialisté se mu mají fatalisticky podřizovat.“, k čemuž vzápětí a jaksí „na oplátku“ podotkl: „Profesor Masaryk kdysi popsal mnoho papíru o tom, že Marxův koncentrační zákon neplatí. Dnes si to pan ‚R.‘ již říci netroufá. Fakta jsou přece silnější. Pan ‚R.‘ si totiž musí sám stěžovat, že stát je úplně odkázán na jedinou silnou banku.“²⁹⁰ V druhém úvodníku pak tentýž autor pokračoval v analýze a obvinil „hradní politiku“ z touhy potřít komunistické hnutí za každou cenu, i podporou tzv. sociálfašismu. Svou stať tak uzavřel tímto hodnocením: „Řekli jsme hned na začátku, že pan ‚R.‘ není osoba bezvýznamná, že to je vůdce ‚hradního‘ křídla české buržoasie. Jeho koncepce je jasná: spojení všech sil proti komunistům, fašistická sociální politika, americké metody rozložení dělnické třídy a korupce dělnické aristokracie, sociálpatriotismus jako hlavní beran proti proletářské revoluci, zesílení státní moci a pro to vše vstup sociálpatriotů do vlády. To je celý program zostřená buržoasní diktatury. Chápete, proč buržoasie nepotřebuje zatím Gajdova fašismu?“²⁹¹

Z těchto ukázek je zřejmé, že pozornějším čtenářům a pozorovatelům politického dění pozadí článků v *Lidových novinách* neuniklo, ač se Masaryk kryl různými šiframi, které ještě ve spolupráci s Oldrou Sedlmayerovou ještě měnil a upravoval.

²⁸⁹ Naši ve volbách, *Národní práce*, 4. 1. 1929, s. 4.

²⁹⁰ –tm–, Hrad mluví, *Rudé právo*, 8. 1. 1929, s. 1.

²⁹¹ –tm–, Hrad mluví, *Rudé právo*, 9. 1. 1929, s. 2.

Ostatně jak zanedlouho prezidenta informovala sama Sedlmayerová, nebylo snadné udržet tajemství článků i v samotné redakci *Lidových novin*. Prvního března např. sdělovala: „Teprve včera jsem navštívila Dra. Stránského, pověděla jsem mu o pověstech o autorství článků. Dotklo se ho to citelně, hájil se vroucně, vždyť ani on, ani nikdo jiný nevěděl ničeho určitého, dotvrzeného o ‚spoluautorství‘. Ale řekl: přečetl deset slov a poznal, kdo jediný může psát a myslet z tohoto vysokého, širokého hlediska, to je celý ráz, duch, směr, jenž se neskryje a nezapře.“²⁹² A o den později svá zjištění ještě upřesnila: „... Dr. Str[ánský] byl zřejmě hluboce dotčen domněnkou, že značka ‚R‘ byla prozrazena snad z Lid[ových] Novin. Uvítal mě otázkou, bude-li pokračování článků. Domnívám se, že Vám, Pane presidente, psal, nebo bude psát. Myslím však, že je nutno, bych Vám pověděla, že i on míní, že by se mělo užít nyní značky jiné, snad plného jména nějakého, bude-li pokračování.“²⁹³

Další podrobnosti následovaly v dalším dopise ze 4. března. S odvoláním na dopis Jaroslava Stránského Masarykovi, který jí prezident poskytl, Sedlmayerová k článkům sdělovala: „Pane presidente, s uctivým díkem vracím list Dra. Str[ánského]. Dr. správně, výstižně, charakterisuje dojem a účinnost článků. – Shodujeme se v tom, že značka R. byla rozeznána buďto způsobem, jak Dr. Str[ánský] jej líčí, nebo že byla prozrazena jinde, než z okruhu působnosti L. N., vůbec jinde, než z Moravy.“

O epigramu ‚Rudému Právu‘ mi říkal totéž, co píše. Líbil se mu, nevěděl však, kdo je autorem; vybídl mne, abych tímto způsobem v L. N. glosovala i jiné veřejné, tiskové zjevy.

Prozatím jsem to nepříslíbila, zdržuju se zúmyslně od dalšího psaní. Též můj způsob je dost známý a pozná se lehce. Zdržuju se, aby nebylo srovnávacích dokumentů, kdyby bylo v člancích pokračováno, třebaš pod značkou změněnou.

Pěkně a správně prosí Str[ánský] o další články ‚svým dobrým svědomím‘: pro jejich věcnost, pro nepopiratelný, veliký účinek jejich připojuju se k prosbě Dra. Str[ánského] – a to také se svědomím nejlepším! Prosim Vás, pane presidente, uctivě, abyste o této dvojnásobné prosbě uvažoval a na ni nezapomněl!“²⁹⁴

Zmiňovaný dopis Jaroslava Stránského T. G. Masarykovi se dochoval, takže si můžeme ověřit, jakým způsobem Stránský prezidentovi vysvětloval odhalení autorství článků. Především nutno říct, že přes značně obsírný úvod, který nepostrádá zajímavosti – Stránský například potvrdil, že inkriminované články ve formě rukopisů Oldry Sedlmayerové předával do tisku sám, aniž přesně věděl, kdo se za šifrou R. skrývá, stejně jako to nevěděl nikdo jiný z

²⁹² LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 1. 3. 1929.

²⁹³ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 7, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 2. 3. 1929.

²⁹⁴ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 7, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 4. 3. 1929.

redakce – totiž Stránský došel v podstatě k lapidárnímu závěru, totiž, že tajemství šifry R. nikdo neprozradil, neboť volená argumentace a snad místy i sloh napověděly nejen jemu, ale i dalším čtenářům, kdo je skutečným autorem článků.²⁹⁵ Výslovně pak k hodnocení celého seriálu v *Lidových novinách* dodal: „Měl jsem hodně příležitostí se přesvědčit, že účinek článků autora R. byl na všech stranách velmi dobrý přes nedostatečnou anonymitu. Ta anonymita, třebaže jen formální, stačila, aby nepodráždila ani tam, kde myšlenky šly proti srsti, a stačila, aby nebudilo nevoli, že Lidové Noviny poctil pozoruhodný autor. Já bych se tedy s dobrým svědomím a bez zjištěných zřetelů i pro příště za šifru R. nebo za kterékoli jiné písmeno v abecedě přimlouval.“²⁹⁶

TGM a Lidové noviny 1929

Spolupráce s Oldrou Sedlmayerovou pokračovala i na jaře a v létě roku 1929, byť s menší intenzitou. V korespondenci Masaryk pravidelně informoval o různých problémech, se kterými se musel vyrovnávat. V přívalu povinností jen těžko hledal volný čas a soustředění na žurnalistickou práci, která přece jen vyžadovala jistou soustavnost. Důležitým faktorem stále zůstával jeho zdravotní stav, který nebyl dobrý a často se měnil. Ostatně nedílnou součástí korespondence Oldry Sedlmayerové byly časté a mnohdy expresivně rozváděné obavy o prezidentovo zdraví a děkování Bohu za to, že se stav zlepšil. V období zimy 1928 a časného jara roku 1929 prezident prodělal několik chřipkových onemocnění a byl několik dnů nebo i týdnů vzdálen běžné činnosti.

Například v dopise ze 7. března 1929 Masaryk nejprve sděloval, že již dva týdny vůbec nebyl venku, nechodil a jen se „chininem udržoval v slabé horečce, aby mohl provádět ta různá oficiální kouzla“, ale vzápětí k tématu společné práce pokračoval: „... Ústně projednáme nové články a podrobnosti; šifru = V.R-ký? Věra, Rosického, místo Rosickou, aby neplašili. Ostatně, jak myslíte; lze dát jakékoli jiné, ale zůstal bych radši při R, třebaže v

²⁹⁵ Stránský např. píše: „Pane presidente, paní Sedlmayerová mně dnes vyřídila vzkaz o šifře R. Několik slov k tomu: Články tou šifrou značené jsem dával do tisku já. Byly to rukopisy dodavatelčiny. Nikdo mi neřekl, kdo je R. Ani já jsem to proto nikomu nemohl říci, ale, pokud se pamatují, nikdo se mne na to neptal, stejně jako jsem se neptal já. Řada mých přátel i já jsme ovšem bez řečí dobře věděli, z čího rozumu jsou ty články psány, a tedy i bez indiskrece to poznali i jiní zkušenější čtenáři. Některá místa snad ukazovala na autora i slohem formálním, netroufám si to posoudit.“ AÚTGM, f. TGM-R, k. 407, sl. Strana práce – Dr. Stránský, J. Stránský T. G. Masarykovi 29. 2. 1929.

²⁹⁶ Tamtéž.

jiné formě a při Věře.²⁹⁷ Sedlmayerová obratem ujistila, že vše zařídí přesně tak, jak si prezident přeje.²⁹⁸

Tento záznam mimo jiné ukazuje, že po určitém rozruchu, který první série jejich společných článků v *Lidových novinách* vzbudila, chtěl Masaryk raději změnit šifru, ale zachovat přitom určitou vazbu na dosud používanou zkratku. To se ovšem nestalo, a další články byly na podzim podepisovány šifrou S. Zvolena byla patrně ze zcela prostého důvodu – navazovala na písmeno R v abecedě, jak ostatně zmiňoval ve výše citovaném dopise i Jaroslav Stránský, když navrhoval Masarykovi pokračovat v práci na člancích.

Brzy bylo rozhodnuto ve společném psaní pokračovat. V dopise z 20. března totiž Sedlmayerová s povděkem kvitovala: „Potěšilo mne, že budou nové články. Čekám na ně už od této chvíle. Zítra teprve jedu do Brna, abych promluvila s Drem. Str[ánským]. Články mu ohlásím, spis si vyžádám nazpět co nejrychleji, kdyby měl být odevzdán zpět. Budu v tomto směru očekávat Vaši zprávu, spis bude připraven. Po rozmluvě s Drem. Str[ánským] si dovolím Vám opět psát.“ Dále ještě Masaryka ujistila, že písemnosti týkající se společných článků má uloženy stranou a jsou v naprostém bezpečí. Rukopisy a další podklady totiž uchovávala v uzamčené skříni, ke které neměl nikdo jiný přístup. Klíč měl jen její syn Oldřich a směl ho použít pouze v případě, že by se s ní něco stalo.²⁹⁹

Na jaře 1929 také vygradovalo pnutí mezi Karlem Kramářem a Edvardem Benešem, respektive mezi Kramářem a „Hradem“. Třináctého dubna vystoupil na sjezdu národnědemokratické strany Karel Kramář a ostře zaútočil na Beneše, kterého odsoudil za nečisté politické metody a intrikánství. O Masarykovi mimo jiné prohlásil, že i jako prezident „v sobě nemůže potlačit reformátora a polemistu, jakým byl po celý život“. Masaryka Kramářův projev pobouřil. Nejprve napsal svou kritiku ve formě rozhovoru, ale článek nakonec v tisku neuveřejnil. Místo toho jej zaslal premiéru Udržalovi a také inicioval nezávislé rozhodčí řízení, které mělo posoudit argumenty Kramáře i Beneše a celý spor rozhodnout.

Své vyjádření ovšem zaslal též Oldře Sedlmayerové. K tomu jí 27. dubna 1929 napsal: „... posílám, co jsem po útoku Kramáře na Beneše napsal; určeno hlavně pro poučení některých lidí. Interview nedám. Naleznete v tom také několik slov o mně; speciálně upozorňuji na to, že nereklamuji pro sebe název reformátora a polemisty. Je divné, jak mě

²⁹⁷ MASARYK, *Dopisy Oldře*, dok. č. 25, s. 56.

²⁹⁸ Sedlmayerová ujišťovala: „Pane presidente, děkuju Vám uctivě a srdečně za rozhodnutí o člancích. Se šifrou nadobro souhlasím i se všemi dispozicemi a přesně se dle nich zachovám; vše se stane, jak si přejete.“ Viz LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 7, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 9. 3. 1929.

²⁹⁹ Viz LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 7, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 20. 3. 1929.

mnozí posuzují nesprávně; sám tomu již nerozumím – musí být nějaká chyba na straně mé.“³⁰⁰ V následném dopise ze 7. května pak prezident k tomuto tématu dodal: „MPO, článek nebyl publikován; napsal jsem jej narychlo jako možný interview, ale vývojem věcí jsem rozhodl neuveřejňovat. Nemám nic proti tomu, dáte-li jej přečíst dr. Stránskému. Pouze pro informaci: Spor s Kramářem bude vyřízen, jak dnes oznámeno v Českém slově a Politice.“³⁰¹

O měsíc později, 27. května 1929, pak Masaryk Sedlmayerové popisoval své časové vytížení a vysvětloval, že nemá čas dodat slíbené články: „MPO, politické poměry vnitřní dolehly na mě tíživěji, než po delší dobu [sic]; výlet na Královéhradecko a Pardubicko je jen epizodou, nikoli nejhorší. Běží o uspořádání vnitřních rozháraností; aféra Kramář–Beneš, Švehlovo poselství osvětlují situaci. Už jsem Vám chystal jeden dva články, ale pořád jsem vyrušován. A teď mi hrozí Morava; hrozí – nemám svého domova, jak jiní občané. Říkám si někdy, že mým domovem je republika celá, ale to je výklad k uchlácholení. Podle posavadních dispozic odjedu do Židlochovic 3. VI.; asi 22. VI. musím být v Praze, přichystat návštěvu egyptského krále. Tu máte docela zřejmý příklad, co to je být prezidentem a zastupovat stát!“³⁰²

Na jaře 1929 se také znovu rozhořel spor mezi básníkem Viktorem Dykem a T. G. Masarykem, oživený Dykovou brožurou *Ad usum pana presidenta republiky*. Masaryk připravil obsáhlou odpověď, kterou dal před odesláním posoudit několika lidem, například Edvardu Benešovi, Josefu Borovičkovi, Karlu Čapkovi, a také Oldře Sedlmayerové. V této souvislosti jí hned koncem května psal: „... Prosím Vás – prohlédněte si Dyka, Ad usum pana presidenta republiky – jaký máte dojem? Co vlastně chce? Možná, že užiji příležitosti, napíšu mu odpověď; budu moci říci, co jeho strana a on sám deset let dělali.“

Prezident nakonec Viktoru Dykovi odpověděl 15. června 1929 obsáhlým dopisem, v němž nešetřil kritikou politiky národní demokracie a osobně též Dyka, a hájil napadaného Edvarda Beneše. Vyhrocená polemika, která již dávno přešla do osobní roviny, dále pokračovala, Masaryk si s Dykem vyměnil ještě několik dopisů. Prezident cítil potřebu pokračovat v diskusi a opakovaně zval Dyka na návštěvu do Topolčianek, kde by mohli

³⁰⁰ MASARYK, *Dopisy Oldře*, dok. č. 27, s. 60. Masaryk zde naráží na předchozí dopis Sedlmayerové, ve kterém mu, rozváděje své názory na Karla Kramáře a národní demokracii, mimo jiné sdělovala: „Nedivte se, Pane presidente, že Kr[amář] pro Vás razil jméno reformátora a polemisty. Vždyť i hloupý poslanec Juran z Rosic, komunista, si už obě jména spojil a mluvil ve sněmovně o Masarykovi reformistovi.“ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 7, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 6. 5. 1929.

³⁰¹ MASARYK, *Dopisy Oldře*, dok. č. 28, s. 62.

³⁰² LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, T. G. Masaryk O. Sedlmayerové 27. 5. 1929.

v klidu probrat klíčové body sporu. K setkání však na podzim 1929 nedošlo a básník zanedlouho tragicky zahynul v moři u ostrova Lopudu.³⁰³

Sedlmayerová počátkem srpna prezidenta informovala – jako již poněkolkáté – o situaci v redakci *Lidových novin* (mj. příchod Arnošta Heinricha jako nového šéfa brněnské redakce a jeho zevrubnou charakteristiku), a přidala také podrobnosti o nedávno vydaném článku: „Ihned po návratu z Prahy jsem byla v redakci Lidových Novin a dlouho jsme hovořili s Drem. Šelepou. Rád přijal odpověď na úvodník Venkova, která byla včera v sobotu v L. N. (2. stránka) otisknuta. Přesná čísla v té odpovědi uvedená jsem měla uschována z roku 1925, přehled Prager Tagblattu, nejlepší ze všech volebních přehledů, které tenkrát vyšly. Dovoluju si Vám jej přiložit k nahlédnutí. Ale prosím pěkně o příležitostné vrácení, Pane presidente, nebudete-li jej dále potřebovat: koná mi dobré služby.“³⁰⁴ Dále jej také informovala, že se chystá do Bratislavy na proces s Vojtechem Tukou, obžalovaným s vlastizrady.

Patrně v návaznosti na to prezident Sedlmayerové v dopise z 2. září 1929 upřesnil svůj záměr: „MPO, v jednom nebo dvou člancích bych charakterizoval Hlinku a Tuku a tím luďáky; naše cenzura tím nebude mít příčiny ku práci – neuvědomí si, že maďarský zákon je jiný. Slyším, že Heinrich se vrátí do Lidových novin; pozor – zdá se mi, že v Praze zahořkl tím, že byl vytržen z Lidových novin. Sblížil se s národními demokraty.“³⁰⁵

Hned o dva dny později přišla z Tetčic odpověď: „Vřelé díky i za vlídné pokyny ohledně L. N.! Dala jsem se hned dnes do psaní, zítra budu mít rukopis hotov: bude to buď jeden dlouhý článek či dva kratší. Mezi psaním odesílám Vám, pane presidente, tento list, abych Vás poprosila ještě o odpověď:

1) Prosím, souhlasíte, aby se články jmenovaly ‚Bratislavský proces‘? – Či mám je nazvat jinak? (První by jednal o Tukovi – luďácích, druhý o stranách českých, mimoslovenských – jejich stanovisku k procesu, tj. nevšimavosti některých koaličních stran, hlavně však o vztahu luďáků k nár[odním] dem[okratům], jak se během procesu, hlavně při výpovědi Budayově a Hlinkově projevil.)

2) Prosím, mohu, až budu odevzdávat rukopis Dru. Strán[skému], jej upozornit na změnu v Heinrichově smýšlení? Ovšem, bez udání pramene, jen jako výstrahu, aby Heinrichovi nenechával volnou ruku a nenechal si jej přerůst přes hlavu. Mohla bych naznačit, že o změně Heinrichově víte?

³⁰³ Ke sporu Masaryka s Dykem nejlépe Josef TOMEŠ, *Viktor Dyk a T. G. Masaryk. Dvoji reflexe češství*, Praha 2009; v přehledu též KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě*, s. 623–633.

³⁰⁴ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 7, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 4. 8. 1929.

³⁰⁵ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, T. G. Masaryk O. Sedlmayerové 2. 9. 1929.

[...]

A konečně:

4) Prosím snažně o sdělení, mám-li články podepsat obvyklou značkou – posledně otiskli ‚J. R.‘ – či mám-li užít značky nové, mohla by být ‚V. B.‘ – Věra Borovská (místo Rosická!).

5) A nejdůležitější: mám Vám články poslat k prohlédnutí?

Prosím Vás, račte mi poslat odpověď buď spěšným dopisem – počítám, že tento list Vám dojde ve čtvrtek dopoledne a tu bych mohla mít Vaši odpověď dopisem v pátek ráno; nebo prosím o odpověď telegrafickou, od Dra. Ledviny – ta by tu byla ještě rychleji. Do té chvíle s odevzdáním rukopisů počkám.³⁰⁶

Prezident odpověděl obratem z Topolčianek, kde byl právě na letním pobytu. K jejím dotazům jen lakonicky dodal: „... 4. V. B. – pěkná šifra. Ale můžete občas dávat šifry jiné. 5. Nepotřebuji článku ku prohlédnutí.“ Dále komentoval několik zpráv týkajících se Slovenska a pokračoval: „Tyto zprávy jsou ze slovenských listů o procesu. Naši tam si jich nevšímají. Posílám proto výťah z maďarského listu – buď užít ho v článku, nebo tento výťah dát do Lidových novin samostatně. V Lidových novinách si měli lépe všimnout slovenských listů a zejména Robotnických novin.“³⁰⁷

V návalu práce však prezident jen obtížně hledal čas na přípravu dalších článků. V dopise ze 14. září 1929 tak prezident z Topolčianek Sedlmayerové o úpravách společných textů omluvně psal: „MPO, ani si nedovedete představit, kolik mám práce – přemýšlení s běžnými politickými událostmi; nedivte se proto, že jsem Vám články přenechal, abyste je upravila a napsala, jak usoudíte. Prvý je dobrý, a tudíž bude dobrý i druhý. O dalších bude třeba promluvit, ačkoli jsem také s časem v úzkých.“ Masaryk dále informoval o pobytu Karla Čapka v Topolčiankách a sestavování dalšího dílu *Hovorů*. K tomu také dodal: „... Promlouváme také o dr. Stránském a Lidových novinách – jen aby Lidové noviny se důkladně zlepšily a aby dr. Stránský našel svou cestu: chce být profesorem, žurnalistou, politikem? Nemá rozhodnutí snadného. V každém případě dejte na něho a list pozor; důvěřuji Vám, že mu nic nedobrého neporadíte.“³⁰⁸

Z uvedeného mimo jiné vyplývá, jak důvěrná spolupráce panovala mezi prezidentem a Oldrou Sedlmayerovou. Řadu článků, které Sedlmayerová napsala a připravila k tisku, prezident vlastně ani neviděl, především z důvodů časového zaneprázdnění. Sedlmayerová jej

³⁰⁶ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 7, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 4. 9. 1929.

³⁰⁷ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, T. G. Masaryk O. Sedlmayerové 5. 9. 1929.

³⁰⁸ MASARYK, *Dopisy Oldře*, dok. č. 33, s. 72–73.

v tomto období podrobně informovala o dění v *Lidových novinách* a předkládala mu své názory na jednotlivé členy redakce. Občas se u ní objevila tendence prezidentovi radit jak správně nahlížet na brněnské poměry a zvláště na činnost Jaroslava Stránského.

V neúplném dopise z 8. září 1929 se prezident v této souvislosti opětovně vyslovil o blížících se volbách a o situaci *Lidových novin*, resp. Jaroslava Stránského: „... Někaký den – týden po volbách se domluvíme o nové situaci Lidových novin, bude-li dr. Stránský zvolen pro stranu národních socialistů. Byl tu Peroutka; má z toho strach, že by list šel směrem, který by mu znemožnil setrvání v Lidových novinách. Uvolnil by i Přítomnost.“

V dopisech Sedlmayerová častokrát vyjádřila pochybnosti o Stránského schopnostech řídit list úrovně *Lidových novin* a zdůrazňovala jeho nepraktičnost v podnikání i v politice. Jak jsme viděli, také Masaryk občas vyslovil obavy o osud listu a své výhrady ke Stránskému. Ostatně explicitně se na toto téma promluvil o něco málo později a jeho názor nebyl lichotivý. Na jaře 1933 si totiž prezidentova archivářka Anna Gašparíková mezi jiným zaznamenala: „Opýtala som sa prezidenta, či sa díval na Stránského články, ktoré teraz uverejňoval v *Lidových novinách*. ‚Co vás nemá‘, odpovedal, ‚ani mne nenapadne, na to škoda očí. Stránský co dělá, dělá jistě z dobrého úmyslu, ale je vrtané dřevo – jak jsme říkali místo trouba. Jak je splašený a slabý, ukazuje způsob, jak to dělá. Napíše otevřený list Malypetrovi a ty jeho noviny – zpravodajství mají lepší než ostatní, ale také ne dobré. Ve vnitřních otázkách nedovedou soudit správně. U naší inteligence je mravní chaos a proto to tak v jejich listech vypadá. V *Přítomnosti* je chaos ještě větší.“³⁰⁹

Na podzim 1929 však zatím Masaryk pro *Lidové noviny* připravoval další články. Těsně před uveřejněním prvního z nich prezident Sedlmayerové v dopise z 2. listopadu 1929 s omluvou vysvětloval: „MPO, zde je článek. Neměl jsem kdy, abych odeslání nezdržel, své korektury přetytovat; ale jsou čitelné. S přestylizováním si nelamte moc hlavy; stačí, když bude uvedena šifra, kterou mně tu poradili podle zvyklosti Lidových novin. O těchto novinách a dr. Stránském jsem zatím mluvil s dr. Císařem; dověděl jsem se všelicos; povím o tom ústně. Pamatuji si na věci stále.“³¹⁰

V dopise z 22. listopadu 1929 psal Masaryk o člancích, které zamýšlí napsat na základě právě proběhnuvších parlamentních voleb, ale obával se, že už je nestihne dokončit: „... Starostí teď mám s tím děláním vlády dost. A budou z toho asi články, ale až po ustavení. Snad už [v] pátek budu mít materiál pohotově.“³¹¹ O měsíc později však Masaryk musel

³⁰⁹ GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, *U Masarykovcov*, s. 196, záznam z 29. 3. 1933.

³¹⁰ MASARYK, *Dopisy Oldře*, dok. č. 34, s. 74.

³¹¹ MASARYK, *Dopisy Oldře*, dok. č. 35, s. 75–76.

informovat, že se mu nepodařilo články dopsat a odkládá práci až po Novém roce: „... Článek, PO, nechce mi z péra; snad k Novému roku nebo po něm. Zdá se mi, že nedovedu nic říci, než co se právě zase rozumí samo sebou.“³¹²

Podobně jako na sérii článků podepsanou v *Lidových novinách* šifrou R., tak také na texty z konce roku 1929 můžeme najít v tisku řadu zajímavých ohlasů. Zvláště články Lekce z demokratismu (28. 11. 1929) a Úřednická vláda podle ústavy (4. 12. 1929) vyvolaly značnou odezvu a také polemiky o tom, kdo se ve skutečnosti za šifrou S. skrývá. O autorství se živě spekulovalo, na rozdíl od předchozích případů však nyní zůstalo Masarykovo angažmá utajeno.

Ovšem již předtím se objevily náznaky, že za některými texty vycházejícími v *Lidových novinách* zasvěcená veřejnost přinejmenším tušila vliv „Hradu“. Prezident tak na různé narážky v tisku několikrát Sedlmayerovou upozorňoval již v červenci a září 1929.³¹³

Největší rozruch však vyvolal článek Lekce z demokratismu z 28. listopadu 1929. Článek by psán v nervózním období vleklého sestavování vlády, kdy zdaleka nebylo jisté, zda pokus agrárního předáka Františka Udržala dopadne úspěšně. Zásadní ohlas se objevil již 1. prosince v *Národních listech*. Autor skrytý za šifrou J. M. kriticky ale věcně rozebíral tvrzení, že efekt vyslovení nedůvěry byl zákonodárcem míněn jen pro vládu parlamentární a úřednická vláda by tak nemusela podat demisi podle paragrafu 78 ústavní listiny, pokud by jí byla v parlamentu vyslovena nedůvěra. Podle jeho názoru je tento výklad pochybený, protože by zvrátil základní východisko – odpovědnost vlády parlamentu.³¹⁴ Kritických komentářů se vynořilo pochopitelně více, všechny se však shodovaly na odmítnutí výkladu, že je možná vláda bez podpory parlamentu a že úřednický kabinet se nemusí ohlížet na jeho mínění. To by pak hraničilo s diktaturou.

Podobně soudil i úvodník *Lidových listů* z 3. prosince, který celkem věcně shrnul argumenty obou stran a povšiml si též prvních spekulací o autorovi článku Lekce z demokratismu (jmenovitě o Josefu Schieszlovi). Svůj rozbor pak autor úvodníku uzavřel: „Nezáleží tak na tom, že podle našeho mínění jest názor ‚Národních Listů‘ blíže duchu, názor pak ‚Lidových Novin‘ blíže liteře ústavy. [...] Neměli jsme dosud vlády úřednické, která by si šla do parlamentu svou většinu teprve hledat, nebo hledala ji případ od případu. Kdyby jednou přišla *taková* úřednická vláda, není vyloučeno, že, spojena s mocnými činiteli, mohla by

³¹² MASARYK, *Dopisy Oldře*, dok. č. 37, s. 80. T. G. Masaryk O. Sedlmayerové 23. 12. 1929.

³¹³ Učinil tak například v dopisech z 22. a 27. července a 21. září 1929.

³¹⁴ J. M., *Je vláda úřednická odpovědná ve smyslu § 75. a násl. ústavní listiny poslanecké sněmovně?*, Národní listy, č. 329, 1. 12. 1929, s. 1.

použitím té moci přiklonit se k názoru, že pravdu má pan S., držící se litery zákona a nikoliv p. J. M., budující svou argumentaci na jejím duchu a parlamentní praxi. A pak by to mohlo být zlé.³¹⁵

Ostatně „hrozící diktaturou socialistů“ a podivnými nápady „demokratů“ z Lidových novin se zabývaly vyrojnější se komentáře převážně pravicového tisku. Jak již bylo řečeno, o původu tohoto článku se okamžitě objevila řada dohadů. Byl připisován různým osobnostem blízkým prezidentu Masarykovi a Hradu. Nejčastěji se objevovaly narážky na Jaroslava Stránského, šéfa politického odboru KPR Josefa Schieszla nebo dalšího pracovníka prezidentské kanceláře Emila Sobotu. Všichni měli shodou okolností příjmení začínající na písmeno S. Bylo sice zřejmé, že inspirace textu pocházela nejspíše z okruhu blízkých „Hradu“, za autora se však prezidenta nikdo neodvážil otevřeně označit.

Jako první byl za autora článku označen majitel *Lidových novin* Jaroslav Stránský. Úvodník *Venkova* s výmluvným názvem „Diktát a diktatura“ jej již 29. listopadu, tedy den po vyjití článku, označil zcela nepokrytě. V článku se mj. pravilo: „Předák socialistického bloku, nár. soc. poslanec dr. Stránský, prozradil snad v nestřežené chvílce ve článku ‚Lidových novin‘, který nadepsal ‚Lekce z demokratismu‘ (!!), kam míří sedmero – nebo bůhví kolik – diktátů. Zde doslovný konec jeho článku: [...]“³¹⁶ Po obsáhlém citátu z článku, obsahujícím závěrečnou klíčovou úvahu, podle které by úřednická vláda ani po vyslovení nedůvěry v parlamentu nemusila odstoupit, autor komentáře uzavírá: „Poslanec národně socialistický *hrozí diktaturou* – třeba dočasnou, ale přece diktaturou – nějaké úřednické, *neporazitelné* vlády. A říká tomu – ‚Lekce z demokratismu‘.“³¹⁷ Podobné vyznění měl článek *Národní politiky* z 1. prosince: „[...] K tomu všemu pak se ozval i časopisecký hlas, – který rozhodně aspiruje, aby byl brán vážně, vždyť za ním stojí nově zvolený čs. socialistický poslanec a universitní docent – jenž šíří názory, které jsou s to, panující nejistotu jen rozmnožit a nedůvěru v další vývoj vnitřní ještě zvýšit. A jsou to názory nad to klamně a nesprávné. Slovem i zbytečné kalení vod.“³¹⁸

Ohlasů a komentářů bylo pochopitelně mnohem více. Celkem věcný rozbor podal například z právního hlediska Karel Pergler,³¹⁹ svou si však přisadily také bulvární tiskoviny. Například Stříbrného list *Expres* pod titulkem „Panovické názory sekčního šéfa

³¹⁵ Sý, *Pak by to mohlo být zlé*, Lidové listy, č. 278, 3. 12. 1929, s. 1. K tomu srovnej dále např. Stanislav NIKOLAU, *Zbytečná krize*, Národní politika, č. 329, 1. 12. 1929, s. 1, nebo *Jak dlouho ještě? Lekce z demokratismu : úřednický kabinet*, Lidové listy, č. 275, 29. 11. 1929, s. 3.

³¹⁶ *Diktát a diktatura*, Venkov, č. 280, 29. 11. 1929, s. 1.

³¹⁷ Tamtéž.

³¹⁸ J. Bílý, *Zbytečné kalení vod*, Národní politika, č. 329, 1. 12. 1929, s. 1–2.

³¹⁹ Karel PEGLER, *Hra s ohněm*, Nedělní list, č. 306, 1. 12. 1929, s. 1.

kabinetní kanceláře“ suverénně tvrdil, že autorem článku je Josef Schieszl: „Řada nedělních listů zabývá se protiústavním článkem sekčního šéfa kabinetní kanceláře dra Schiessela v ‚Lidových novinách‘. Čelné listy vesměs odmítají názory v něm projevené.“³²⁰ Tyto i další komentáře s křiklavými titulky o nastolování diktatury v Československu,³²¹ donutily prezidentskou kancelář k tomu vydat prostřednictvím ČTK úřední dementi. Dementi však bylo uveřejněno až 3. prosince a bylo velmi stručné, vlastně jen označilo tyto zprávy za úplně vymyšlené.³²² Toho se chytil *Polední list*, jenž pod sugestivním titulkem „Ať se autor přihlásí!“ ironicky komentoval skutečnost, že se nevyjádřil sám Schieszl, ale bylo vydáno jen formální prohlášení ČTK. K tomu autor článku dodal: „Má-li veřejnost býti uklidněna a má-li být jistota, že úředníci presidentovy kanceláře nepiší projevy protiústavní povahy, je naprosto nutno, aby se autor článku přestal skrývat za šifrou S. Jmenovitě jest také nutno, aby bylo objasněno, zdali formálním autorem článku není p. dr. Sobota, rovněž úředník presidentovy kanceláře a pán velmi blízký dr. Schieszlovi.“³²³

Kritický názor na články *Lidových novin* však přineslo např. i sociálně demokratické *Právo lidu*, které soudilo: „Je třeba si jen přečísti příslušný paragraf ústavní listiny, který praví bez jakéhokoli rozlišování, že vláda, které vyslovila sněmovna nedůvěru, musí podati demisi. Takovými za vlasy přitaženými argumenty, jakých užívá autor článku, bylo by konec konců možno dokázati, že slunce svítí v noci, ale měsíc ve dne.“

Na to samozřejmě přišla v zápětí obranná reakce i ze strany *Lidových novin*. Šéfredaktor K. Z. Klíma napsal obratem úvodník, v němž probral důležité události týdne. Zastavil se též u útoků na Schieszla a Stránského. K nim napsal: „K oblíbeným zábavám některých občanských politiků patří slídit po tom, kdo mezi jejich odpůrci je pro diktaturu. Ještě jsme nikdy nečtli, že by byly Venkov nebo Národní Listy řekly nevlídné slovo o fašistech nebo o panu Stříbrném, protože diktaturu mají v programu, můžeme li tak nazvat jejich nejasné chtění v politice. Ale v opačném táboře byl už kdekdo obviněn z diktátorských choutek: president, Beneš, socialisté, tento týden byli jsme i my v *Lidových novinách* prohlášeni za škůdce demokracie. Stačilo k tomu cíli, jako obvykle, zkroutiti nějakou napsanou větu a podložit jí falešný význam.“³²⁴ K tomu byla na první straně ještě připojena ironická glosa nazvaná „(Pečeného vola) už zase chytili u Stříbrných, tentokrát v *Expresu*“.

³²⁰ *Panovické názory sekčního šéfa kabinetní kanceláře*, *Expres*, 1. 12. 1929, s. 1.

³²¹ K tomu srovnej např. *Ještě k nápadu „demokratů“ z nár. soc. Lidových novin*, *Venkov*, 3. 12. 1929, s. 3, nebo *Novinářské pokusy o provedení diktatury v Československu*, *Expres*, 7. 12. 1929, s. 2.

³²² Text dementi viz např. *Národní politika*, č. 331, 3. 12. 1929, s. 3.

³²³ *Ať se autor přihlásí!*, *Polední list*, č. 310, 5. 12. 1929, s. 2.

³²⁴ K. Z. Klíma, *Poznámky z týdne*, *Lidové noviny*, č. 605, 2. 12. 1929, s. 1.

Mlčet pochopitelně nezůstal ani prezident Masaryk, skutečný autor probíraného článku. Čtvrtého prosince přinesly *Lidové noviny* článek s názvem „Úřednická vláda podle ústavy“, signovaný opět šifrou S. Prezident věcně připomenul jádro sporu i nejdůležitější ohlasy, háje své stanovisko, poukazuje přitom na nejasnost a nepřesnost některých klíčových paragrafů ústavní listiny (hlavně § 78). Nejpodstatnější je však samotný úvod článku, který charakterizuje Masarykův přístup k celé věci i jeho motivaci pro psaní podobných textů: „Stalo se u nás něco nezvyklého. Přinesli jsme situační článek, jednající o ustavování vlády a řekli jsme, že to je lekcí v demokracii. Článek si všimly pražské listy. A tu musíme s jistým dosti učiněním přiznat, že polemika proti článku byla celkem slušná a že dokonce byla zahájena diskuse. To právě je potěšitelné.“³²⁵ Právě vyvolání diskuse o určitém problému bylo patrně hlavním cílem nejen tohoto, ale i mnoha dalších Masarykových anonymních článků.

Další článek podepsaný S. opět neunikl pozornosti médií. Hned následujícího dne na něj například zareagovaly lidovecké *Lidové listy* stejnojmenným článkem. Je to spíše jen komentovaný výtah článku z *Lidových novin*, pozoruhodné je však na něm to, že za autora byl vytrvale (i přes úřední dementi) označován Josef Schieszl. Článek je totiž uveden takto: „Diskuse, která se rozvinula o článek sekčního šéfa dr. Schieszla o úřednické vládě dle ústavy nepozbyla zajímavosti tím, že budeme už míti vládu parlamentu. Ve včerejších *Lidových Novinách* odpovídá autor S. všem, kdo o úřednické vládě v ústavním smyslu psali a kdo se pozastavili nad názorem, že by úřednická vláda, i když by jí sněmovna odhlasovala nedůvěru, mohla zůstat dále. Dr. Schieszl praví: [...]“³²⁶

Polemiky o tom, kdo se v *Lidových novinách* skrývá za šifrou S., ani problémy s udržení anonymity předchozích článků, Masaryka rozhodně neodradily od další žurnalistické činnosti. Ostatně zdá se, že právě veřejné polemiky, do kterých se prezident jako anonymní autor dostával, mu přinášely potěšení a radost nad tím, jak rozvířil jindy stojaté vody veřejného mínění. Menší radost však v tomto případě jistě přinesly Josefu Schieszlovi nebo Jaroslavu Stránskému, i to však někdy patřilo k důsledkům důvěrné spolupráce s prezidentem.

I když se vzájemná korespondence T. G. Masaryka s Oldrou Sedlmayerovou z let 1930–32 nedochovala zdaleka v úplnosti, je zřejmé, že tematika vzájemné publicistické spolupráce ustoupila výrazně do pozadí. Například informace o poměrech v redakci *Lidových novin*, které Sedlmayerová dříve tak pilně sdělovala, téměř vymizely. Výmluvně o tom vypovídá

³²⁵ S., *Úřednická vláda podle ústavy*, *Lidové noviny*, č. 609, 4. 12. 1929, s. 1.

³²⁶ *Úřednická vláda podle ústavy*, *Lidové listy*, č. 280, 5. 12. 1929, s. 2.

jedna z mála zmínek, která se o v korespondenci na toto téma objevila. V únoru 1931 tak Sedlmayerová prezidenta informovala: „Já nyní Dra. Str[ánského] skoro nevidám, jen vím o L. N., že Heinrich prý nyní dobře pracuje, bývá už o 3–4 hod. ráno v redakci.“³²⁷

Místo toho jej pravidelně informovala o společných známých v Brně (například o spisovatelce Boženě Věrné), o své práci v brněnské pobožce Ženské národní rady a YWCY. Pravidelně psala o postupu práce na společných literárních projektech, o tom na jaká chodí divadelní představení, jak se vzdělává, co čte atd. V korespondenci se též začaly množit různé stížnosti na pomluvy, které se šířily v brněnském kulturním prostředí o jejím poměru k prezidentovi. Často si stěžovala, jak jí lidé nepřejí a křivdí apod. Dopisy Oldry Sedlmayerové byly prosyceny skutečně prožívaným obdivem k Masarykovi, někdy však hraničily až s devótním uctíváním jeho osobnosti. Neustálé obavy o jeho zdraví a extatická vyznání věrnosti snad musela časem začít vadit i samotnému prezidentovi. Z jednoho jejího dopisu k Vánocům 1928, ve kterém opětně ujišťovala, že věří jen v jediného člověka, jsem si také vypůjčil název této podkapitoly.

Postupem času tak žár jejich vzájemného vztahu ochladl, dílem kvůli Masarykovu zhoršujícímu se zdravotnímu stavu a vystřízlivění z citového okouzlení, kterému starý muž podlehl; svou roli však asi také sehrálo rozpoznání limitů Sedlmayerové jako spisovatelky, která prostě na prezidentem široce koncipované úkoly nestačila.

Sám Masaryk to dal ostatně zřetelně najevo v různých soukromých rozhovorech. Například jeho archivářka Anna Gašparíková si v listopadu 1931 zaznamenala: „Hovorili sme o Štefánikovi a čo sa o ňom dosiaľ popisalo doma i vonku. Prezident vyjadril pochybnosť o tom, čo pripravuje pani Sedlmayerová, a chce ju upozorniť, aby Štefánikovi dala pokoj. Dnes mi dal prečítať kópiu svojho listu a odpoveď, ktorú naň dostal s neodôvodneným podozrením, že ja Slovenka jej to nechcem dopriať.“

„Proto vás žádám, abyste si dopisy přečetla, abych neměl pocitu neupřímnosti – paní Sedlmayerová je naivní sentimentální žena, která jistě dělá hlouposti, že by lhala, jsem se dosud nepřesvědčil. Dovedl ji sem Škrach – Moravanku – s jakýmsi nárokem na vděčnost za pomoc v bývalém volebním boji. Moc se nepamatují. Míval jsem primitivní lidi i dřív často kolem sebe a pak to na člověku visí. Znáte přece Všetečku – ten také není obr.“ [...] Pripomínam si aristokarticko-rusky posmešnú poznámku, ktorú mi nedávno Viera Bezděková napísala, že nejaká ‚Oldra Sedlmayerová v Brne vystupuje jako poetessa so škrípcom na šnôrke tajnostkársky tvrdiac, že je povolaná pripraviť literárne dielo životopisné ďalekého

³²⁷ LA PNP, f. Oldra Sedlmayerová, k. 8, O. Sedlmayerová T. G. Masarykovi 17. 2. 1931.

dosahu.‘ Verila by som tomu. Raz sa predou mnou prirovnávala k Božene Němcovej. Na Milana Rastislava ťažko by jej bolo dosiahnuť.‘³²⁸

Není také potřeba připomínat obezřetnost a přímo nechut', s jakou se ke vztahu otce vůči mnohem mladší ženě stavěla rodina, především dcera Alice. Oldra Sedlmayerová nesla své odloučení od milovaného a obdivovaného prezidenta velmi těžce a stále doufala, že se s ním bude moci opět setkat.

Ve svých dopisech tak mnohokrát obvinila prezidentovo okolí z úkladů proti sobě a opakovaně se pokusila domluvit si u Masaryka schůzku, například i prostřednictvím nového prezidenta Edvarda Beneše, leč neúspěšně. Svě rozpoležení vyjádřila přiléhavě například v dopise Jaroslavu Stránskému, psanému krátce po Masarykově abdikaci a volbě Edvarda Beneše prezidentem republiky: „Nebudu už nikoho prositi – budu jen čekati, rozpomeneli se P. P. sám na mě a bude-li chtít se mnou mluvit. Ničeho jiného už dnes dělati nemohu. Byl mně přístup k P. P. dávno a soustavně znemožňován, nemohla jsem volně k Němu ani dokud byl zdráv; ani tehdy jsem se nikdy o přístup nesnažila, abych nebyla příčinou Jeho zneklidňování ze strany Jeho okolí. Dnes je všechno už asi marno, marno! Musím se s tím nějak vypořádat a zvykat si na tu myšlenku. Ale, opakuju, nikdy se nechci už v životě setkat se zlými lidmi – a mezi ty čítám také malicherného, žárlivého pana Škracha, oblíbence a inspirátora Al[ice] i Ol[gy], kteří P. P. tolik zneklidňovali proti mně, jednali hůře než neslušně a nelidsky. Teprve časový odstup jim i ostatním zjeví velikost jejich krátkozrakosti i – viny.“³²⁹

Přesto však vyjadřovala odhodlání dokončit literární plány, které s prezidentem kdysi v takovém souznění promýšleli. Stránskému o tom napsala:

„Úkoly svěřené P. P.tem *splním*. V první řadě práci, jejíž 4. díl dokončuji. Ta byla velikou radostí P. P. v posledních létech, velmi Ho zaměstnávala, říkal jí ‚Epos‘, nebo ‚vademecum pro mladé‘ – obraz poměru muže–ženy podmíněného duševně.

Druhou věcí jsou Paměti, třetí román. K Pamětem sáhnu ihned, jak dokončím práci první; mám je už dost propracované, pak je tu korespondence, mé zápisky rozhovorů a námětů. Napíšu vše, dokud mám všechno v živé a jasné paměti. Ale tyto Paměti jsou právě tou prací, která by mohla vyjít až po jistém časovém odstupu – až mě nebude hlava už bolet. V nich by byla část korespondence, těch *překrásných básní* v próze, kde vystupuje pravý obraz člověka-básníka, jak ho asi málokdo znal a zná.

³²⁸ GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, *U Masarykovcov*, záznam z 28. 11. 1931, s. 131–132.

³²⁹ HIA, f. Jaroslav Stránský Papers, box 2, O. Sedlmayerová J. Stránskému 9. 2. 1936; tato pasáž též citována v KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě*, s. 594–595.

Pak román. To mělo být dle přání P. P. ‚Dichtung und Wahrheit‘. Hrdina románu měl býti mixtum compositum Havlíčka, Komenského, apoštola Pavla a Mas[aryka]. Fabule: pravda a báseň, záměna jmen, dat apod. Mám přesnou osnovu, mnoho detailů, – pak korespondence, její část, je učiněnou učebnicí. A mám pevnou vůli provést i tuto velikou práci, která si vyžádá cestování, studium, dobu. Ale cítím ji v sobě, udělám ji – a doba a okolnosti ukáží, zda-li a kdy má vyjít na světlo.³³⁰

Podíváme-li se na šíři úkolů, které si před sebe kladla, není příliš překvapivé, že se jí je nepodařilo naplnit. To by se však nepochybně nezdařilo ani mnohem schopnější literátce, než jakou byla Oldra Sedlmayerová.

Antonín Schenk

O prezidentově tajemníkovi Antonínu Schenkovi (1896–1970) již byla v předchozím textu nejedna zmínka. Schenk nastoupil do v roce 1927 do Kanceláře prezidenta republiky a o rok později se stal osobním prezidentovým tajemníkem. O svém vztahu k Masarykovi a zapojení do jeho literární a žurnalistické činnosti zanechal Schenk jedinečné svědectví ve svých obsáhlých pamětech, které z velké části zůstaly v rukopise. Podle vzpomínek jej prezident oslovil za pobytu v Karlových Varech v červenci 1929 a nadhodil, zda by kromě své běžné činnosti nemohl občas zpracovat jeho myšlenky a náměty pro uveřejnění v tisku. Výslovně se v té souvislosti zmínil o sérii článků v *Lidových novinách* a o tom, že tyto články umisťoval do listu prostřednictvím Oldry Sedlmayerové. Zdálo se mu však, že její styl až příliš ukazoval na skutečného autora, a proto oslovil svého tajemníka. Schenk neutrálně odvětil, že by se o to případně pokusil, ale přímo to prezidentovi neslíbil. Tato jistá neochota možná zapříčinila, že Masaryk tuto myšlenku již dále nerozváděl. V této věci se později obrátil na Vasila Škracha, jenž sám hodně věcí už do tisku umístil, ale ten byl zase obecně považován za přímý prezidentův hlas.

K věci se Masaryk opět vrátil až na podzim 1930, ale v poněkud jiné podobě. Schenkovi totiž vyložil svou představu o potřebě soustavného sledování tisku, aby vše významné bylo podchyceno a ve formě výstřížků zpracováno. Chtěl také, aby tajemník vedl důkladný výstřížkový archiv, který by mu posloužil, když bude potřebovat na něco rychle zareagovat. K tomu prezident výslovně dodal: „Myslel jsem si, že bych vždycky hned po přečtení novin řekl, co je třeba. Druhá věc: je třeba často hned reagovat. Nechci, aby to šlo vždycky ode mne. Někdy něco řeknu. Také jsem to dřív dělal prostřednictvím paní

³³⁰ HIA, f. Jaroslav Stránský Papers, box 2, O. Sedlmayerová J. Stránskému 9. 2. 1936.

Sedlmayerové. A někdy, když to udělám, neuveřejní to. Dost často se to už stalo. Ani v Lidových novinách. Oni mají své redaktory. Mně se pravda také zdá někdy něco velmi důležité, a pak se ukáže, že není.³³¹ Rozhovor však tehdy skončil bez jasného závěru.

Masaryk se o formě literární spolupráce se svým tajemníkem definitivně rozhodl až v listopadu 1932. Kromě jeho běžných povinností mu totiž zadal další „fajnovou práci“, jak se vyjádřil, totiž pravidelné sledování denního tisku a vedení výstřížkového archivu k závažným věcem. Těmi prezident mínil například případy korupce (tehdy aktuální případ senátora Trčky) nebo třeba novelizaci trestního zákona o potratech. Přál si, aby Schenk sledoval, jak se každý případ vyvine, včetně odborných posudků, tiskových ohlasů a polemik. Masaryk svému tajemníkovi doporučoval „nalepit každou zprávu zvlášť na čtvrtku bílého papíru; všechny zprávy o jedné věci pak ukládat do jedné přihrádky ‚holubníku‘. Šel až do podrobností o vybírání výstřížku z dvou kompletních novinových souborů, když je článek na dvou stranách v témže listě, svěřit stříhání a nalepování výstřížků dveřníkovi a podobně.“³³² Jakmile truhlář dokončil „holubník“, tedy rozměrný stůl rozdělený na přihrádky, pustil se Schenk do práce a začal podle prezidentových pokynů budovat obsáhlý výstřížkový archiv.

Spolupráce prezidenta s osobním tajemníkem Antonínem Schenkem se tedy odehrávala převážně na úrovni zabezpečení dokonalého přehledu denního tisku, přípravy referátů a vedení obsáhlého tiskového archivu, tříděného do jednotlivých tematických složek. Masaryk tento výstřížkový archiv bohatě využíval, když potřeboval získat rychle informace, nebo na nějaký podnět pohotově zareagovat. Zajišťování tohoto tiskového servisu bylo, zdá se, hlavní formou zapojení Antonína Schenka do literárních a publicistických aktivit prezidenta Masaryka. Občas sice také vyřizoval a zprostředkoval i konkrétní věci – již byl zmíněn například dopis šéfredaktorovi *Prager Presse* Arne Laurinovi ohledně publikování článků V. S. na jaře 1933 – avšak zdaleka to nebyla tak úzká míra spolupráce, jakou prezident navázal s tajemníkem Vladimírem Kučerou počátkem dvacátých let. Svou roli patrně sehrály osobní vlastnosti obou mužů a odlišný způsob, s jakým přistupovali k náplni své funkce soukromého tajemníka prezidenta republiky.

V této kapitole jsem se pokusil zmapovat zázemí, které T. G. Masarykovi umožňovalo – kromě jeho jiných činností – též rozvíjet a uskutečňovat literární a publicistické aktivity. A to jak ty oficiální, na veřejnosti viditelné, tak i ty paralelní a skryté, které nás zajímají

³³¹ NA, f. Antonín Schenk, k. 1, kapitola X (Tisk a rozhlas), s. 5–6.

³³² Tamtéž, s. 7.

především. Toto zázemí, tvořené širším okruhem prezidentových spolupracovníků, přátel a sympatizantů, fungovalo spolehlivě a diskrétně, a umožňovalo pravidelný a víceméně bezproblémový styk s redakcemi novin a časopisů a s význačnými osobnostmi československé kultury. Viděli jsme, že do prezidentových žurnalistických aktivit byli zapojeni téměř všichni jeho blízcí spolupracovníci, byť samozřejmě v různé míře. Na základě výše uvedených příkladů můžeme nastíněnou problematiku závěrem shrnout v několika podstatných bodech.

Za prvé můžeme sledovat odlišné strategie, uplatňované při tvorbě prezidentových anonymních reakcí. Pokud Masaryk své texty nepsal zcela sám – a na to při množství svých dalších povinností neměl mnohdy čas – psal tyto články ve spolupráci se svými nejbližšími spolupracovníky. Záleželo ovšem na osobních vztazích s konkrétními osobnostmi a na jejich schopnostech naplnit na požadované úrovni prezidentovy představy a podněty. Mnohdy k tomu ovšem byla zapotřebí i značná míra improvizace, neboť texty často vznikaly narychlo jako aktuální reakce na společenské a kulturní dění.

Někteří lidé tak byli v pravém slova smyslu spoluautory takových článků, když celý text napsali na prezidentem zvolené téma. V takových případech pak Masaryk většinou vypracovaný text jen prohlédl, případně upravil a celý jej použil. Taková míra spolupráce panovala například mezi prezidentem a jeho tajemníkem Vladimírem Kučerou, který psal různé texty podle prezidentových pokynů na Capri, Josefem Schieszlem nebo třeba Vasilem Škrachem, konkrétní příklady jsem již rozvedl výše. Mnohdy byly takové články zadány k vypracování jen pouhým rozhodnutím nebo příkazem na co si prezident přeje reagovat, jak jsme několikrát viděli například u Josefa Schieszla.

Často byli také Masarykovi spolupracovníci pyšní na to, že prezident jejich texty bez větších úprav převzal a použil. Krásně to vyjádřil například prezidentův tajemník Vladimír Kučera, který ve své zprávě kancléři Šámalovi z Capri v létě 1921 mimo jiné hlásil: „Osobní úspěch: Koncepty všech pozdravných telegramů (Olympiada, 300. výročí popravených, družstevní výstava, růžový palouček) jsou moje práce. Pan president jen málo seškrtal, strukturu myšlenkovou ponechal. To bylo především; teď jenom čekám, kdy bůh pyšnému rohy srazí. Ale ať srazí, 3 dny jsem byl králem.“³³³

Druhý přístup, také často uplatňovaný, byl už poněkud jednostrannější. V těchto případech byl totiž zaznamenán diktát prezidentových myšlenek – někdy heslovitý, jindy téměř souvislý text – který byl následně rozpracován do podoby konkrétních článků. Tvůrčí

³³³ AKPR, sign. T 1165/22, sl. Neprotokolované r. 1921, zpráva V. Kučery z Capri č. 6 z 13. 6. 1921. Uloženo také v AÚTGM, f. TGM-L, k. 45.

podíl ostatních lidí na takových textech byl ovšem nepoměrně menší. Podobný styl práce byl uplatněn i při psaní článků do *Lidových novin* koncem dvacátých let. Mnohé články načrtnuté Masarykem upravila do konečné podoby Oldra Sedlmayerová, která byla v operativním styku s Jaroslavem Stránským a zařizovala otištění textů v *Lidových novinách*. Jak jsme však viděli, prezident přistupoval k jejím úpravám dosti benevolentně, neměl ostatně čas připravovanými texty se do podrobností zabývat, pokud měly být odevzdány v termínu. Snad nejlépe to vyjádřil v jednom ze svých dopisů, když Sedlmayerovou přímo vyzval: „S přestylizováním si nelamte moc hlavy; stačí, když bude uvedena šifra, kterou mně tu poradili podle zvyklosti Lidových novin.“ Podobně volně si počínal i při volbě šifer, které spolu s Oldrou Sedlmayerovou pro publikování v *Lidových novinách* vymýšleli. Na druhé straně řadu referátů, které psala sama Sedlmayerová, prezident nakonec ani neviděl a neupravoval.

Třetí možnost představovaly případy, kdy prezident vlastně jen projevil přání na nějaký text zareagovat a dal jen stručné pokyny, ať je takový článek napsán. Potom byly takové texty uveřejňovány v tisku bez prezidentovy zpětné kontroly. Na několika příkladech jsme tento model viděli u Josefa Schieszla, Oskara Odstrčila nebo Huberta Ripky. Masaryk byl tedy vlastně inspirátorem odpovědi, často dal v úvahu i několik základních myšlenek, které by měly zaznít, ale vlastní články nepsal.

Podobně rozdílné přístupy můžeme sledovat i při volbě novin a časopisů a též šifer, kterými byly prezidentovy anonymní texty podepisovány. Často totiž záleželo na konkrétní situaci, za nichž články vznikaly. Někdy si zvolil příslušnou zkratku promyšleně sám Masaryk a opakovaně ji používal, jindy volbu šifry nechal libovolně na svých spolupracovnících. Stejně tak bylo postupováno i při výběru periodika, kam byl text zaslán. Třeba v případě reakce na Kramářovu knihu *Pět přednášek o zahraniční politice* napsal Masaryk odpověď obratem a sám rovnou určil pro uveřejnění list *Čas*; jindy zařizoval otištění článku tajemník Vladimír Kučera a nechal výběr časopisu i šifry zcela na rozhodnutí kancléře Šámala. Mnohdy bylo rozhodující článek rychle publikovat, a pak volba konkrétního časopisu nehrála takovou roli. K tomu také více v následující kapitole.

O cestách, jakými se prezidentovy anonymní cesty dostávaly do tisku, se nedochovalo mnoho dokladů. Často byly tyto věci vyřizovány osobním jednáním nebo telefonickým rozhovorem. Zachovaná korespondence či záznamy na archivních dokumentech však v mnoha případech přesvědčivě dokládají podíl jednotlivých osob „kolem Masaryka“ na jeho literárních aktivitách, stejně jako občas ukazují na způsoby, kterých bylo použito při diskrétním umístění článků v novinách a časopisech.

Kapitola IV

Anonymní články prezidenta Masaryka z let 1918–1935

(Přehledy a shrnutí)

„Anonymní článek, třebaže se známou šifrou, není správnou metodou pro ministra“

Měsíc červenec je především obdobím tolik očekávaných školních prázdnin, horkých dnů a lenivé letní pohody. Tak jako každý rok nastává v létě i na stránkách tisku určité zklidnění, čas plyne najednou pomaleji a na nic není tolik spěchu. Zkrátka klasická „okurková sezóna“. Nicméně červenec roku 1928 měl do této idyly hodně daleko. Vzrušeně byl především komentován takzvaný Rudý den, tedy komunistický pokus o vyvolání masového protestu proti zákazu dělnické spartakiády. Vedení KSČ chtělo 6. července oproti vládnímu zákazu zorganizovat v Praze velkou demonstraci a vybrané komunistické skupiny měly vyvolat nepokoje. Akce sice skončila naprostým fiaskem, byla však doprovázena velkými policejními manévry.

V této vzrušené atmosféře vyšel právě v pátek 6. července 1928 v *Lidových novinách* úvodník s názvem *Obilní či zemědělská cla?* podepsaný šifrou n. Článek pojednával o problematice obilních cel v souvislosti se stížnostmi chovatelů dobytka na nedostatečnou celní ochranu živočišné produkce.³³⁴ Oproti palcovým titulkům komentujícím pokus o komunistický převrat jistě nezajímavý článek. Tento úvodník však sehrál důležitou roli, neboť byl tou poslední kapkou, která vedla k demisi ministra financí profesora Karla Engliše.

Pod šifrou n. se totiž skrýval právě Engliš, což ovšem v žurnalistických kruzích nebylo žádným tajemstvím. Článek navíc vyšel v *Lidových novinách*, tedy z hlediska vlády v opozičním listu, spojovanému díky osobě majitele Jaroslava Stránského s Národní stranou práce, respektive s národně socialistickou stranou, do níž zanedlouho vstoupil. To podnítilo ostrou reakci zvláště ze strany agrárního tisku. Především bylo poukazováno na skutečnost, že Engliš jako ministr koaliční vlády začal veřejný spor mimo koalici, navíc ještě v opozičním tisku. Ústřední orgán strany *Venkov* uveřejnil 12. července odpověď, ve které hned označil za autora článku Engliša a důrazně polemizoval s jeho vývody ohledně agrárních cel.³³⁵ Úvodník vyšel nepodepsaný, soudilo se však, že jej napsal šéfredaktor Josef Vraný. Ve *Venkovu* ovšem následovalo množství dalších článků, buď věcně polemizujících s Englišovými názory na

³³⁴ n., *Obilní či zemědělská cla?*, *Lidové noviny*, č. 339, 6. 7. 1928, s. 1. Tomuto článku ještě přecházel další Englišův úvodník na podobné téma, opět signovaný šifrou – viz n., *O výrobě rostlinné a živočišné*, *Lidové noviny*, č. 329, 30. 6. 1928, s. 1.

³³⁵ „*Výnašel prach.*“, *Venkov*, č. 164, 12. 7. 1928, s. 1.

agrární cla, nebo se zapojujících do polemik, které se záhy rozvinuly mezi jednotlivými listy.³³⁶

Ústy svého šéfredaktora Karla Zdeňka Klímy nemlčely ovšem ani *Lidové noviny* a své si řekl též Karel Engliš, který v listu publikoval na svou obranu několik článků.³³⁷ Tahanice v tisku a spory v koalici jej přiměly k rozhodnutí podat demisi. Dne 17. července zaslal prezidentu republiky a náměstkovi ministerského předsedy dopis, v němž oznámil svou rezignaci. Tu zdůvodnil mimo jiné hrubým výpadem *Venkova* proti jeho článkům uveřejněným v *Lidových novinách* a následné tiskové kampani v agrárním tisku. Doslova uvedl, že „je nucen nadále považovat tento útok za oficiální stanovisko agrární strany k němu a vyvoditi z toho nezbytné důsledky podáním demise“.³³⁸

Demisi však prezident Masaryk nepřijal, na to byla politická situace příliš vážná. Navíc si Engliše cenil jako odborníka a chtěl, aby zůstal v úřadě. Důvody které mu neumožňovaly demisi přijmout, vyložil prezident v dopise, který zaslal 20. července 1928 Englišovi. V této souvislosti však prezident udělil Englišovi napomenutí, které vyznívá poněkud zvláště. Masaryk totiž napsal: „Milý doktore Engliši, nepěkná situace je způsobena tím, že jste napsal ten článek a k tomu ještě do listu opozičního; jako ministr mohl jste své mínění povědět oficielně a veřejně nějaké deputaci nebo na interpelaci a tomu podobným způsobem. Ale anonymní článek, třebaže se známou šifrou, není správnou metodou pro ministra. [...] Co udělal ‚Venkov‘, je otázka jiná a za dané situace vedlejší. Víím, že Vám běží o stát, ale právě proto musíte vydržet na svém místě a volit správnou taktiku svého postupu. Státnicky, milý doktore Engliši, ne tak studentsky!“³³⁹

I pokud odhlédneme od věcného jádra kritiky – pustit se do veřejné polemiky s nejsilnější koaliční stranou a navíc v opozičním listě asi nebylo příliš taktické – je to přinejmenším zvláštní doporučení od člověka, jenž sám tak často a rád aktivně zasahoval do veřejného dění právě prostřednictvím anonymní publicistiky.

³³⁶ Viz např. –or–, *K demisi ministra financí*, *Venkov*, č. 171, 20. 7. 1928, s. 1; *Ministr Engliš odsuzuje zneužívání jeho věci Lidovými novinami a ostatními opozičními listy k stranické agitaci*, *Venkov*, č. 173, 22. 7. 1928, s. 2; –or–, *Moudrost z rozpaků*, *Venkov*, č. 174, 22. 7. 1928, s. 1; –Ta–, *Praktik odpovídá dr. Englišovi*, *Venkov*, č. 175, 25. 7. 1928, s. 1–2;

³³⁷ Např. KZK, *Engliš na odchodu*, *Lidové noviny*, č. 362, 19. 7. 1928, s. 1; Karel ENGLIŠ, *Je u nás vůbec možná věcná a slušná rozprava o národohospodářských otázkách?*, *Lidové noviny*, č. 364, 20. 7. 1928, s. 2 a další.

³³⁸ K tomu viz např. J., *Demise ministra financí dra Engliše. Důvody demise*, *Lidové noviny*, č. 362, 19. 7. 1928, s. 1.

³³⁹ AÚTGM, f. TGM-L, k. 619, nebo AKPR, sign. D 8500/1937, k. 103. T. G. Masaryk K. Englišovi 20. 7. 1928. K ministerské kariéře Karla Engliše a příčinám jeho opakovaných demisí viz též Drahomír JANČÍK – Eduard KUBŮ, *Bankéř a finančník. Příklad Karla Engliše*, In: *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*, L. Fasora, J. Hanuš, J. Malíř, L. Vykoupil (eds.), Brno 2006, zvláště s. 136–139.

Tato kapitola by měla podat přehled všech Masarykových článků, které byly uveřejněny v tisku nepodepsané nebo pod různými pseudonymy. Tento přehled byl sestaven jak na základě již publikovaných textů, shrnutých převážně v příslušných svazcích Masarykových prezidentských projevů *Cesta demokracie*, tak i na základě vlastního archivního výzkumu. Řada textů totiž nebyla – z různých důvodů – v těchto edicích publikována, nebo se Masarykovo autorství tehdy nepodařilo ověřit. Mnohdy to bylo možné až po důkladnějším studiu v různých archivech, na základě vzpomínek a záznamů, nebo například po analýze korespondence Masarykových nejbližších spolupracovníků a průzkumu jejich osobních pozůstalostí.

Jsem si vědom toho, že tento přehled si prozatím patrně nemůže dělat nárok na absolutní úplnost; ověřování autorství textů je složité a zdlouhavé, takže není vyloučeno, že soupis bude ještě upřesňován. Definitivní počet prezidentských anonymních textů tak může být ještě větší. I tak je množství těchto článků úctyhodné a jen dokládá soustavnou žurnalistickou činnost prvního československého prezidenta. Ukazuje zároveň, jak byla tato činnost rozsáhlá, do jakých politických i zájmových okruhů československé žurnalistiky zasahovala, s jakými časopisy i konkrétními osobnostmi veřejného a politického života byla udržována pravidelná spolupráce apod.

Na základě dosavadního stavu výzkumu byla provedena následující sumarizace, která by měla poskytnout základní přehled anonymní publicistiky T. G. Masaryka.

Tabulka č. 1

Anonymní články T. G. Masaryka, publikované v československém tisku v letech 1918 až 1935

1920

1. Sovětské Rusko a naše otázky, *Čas*, 5., 8., 12., 15., 18., 21., a 23. 9. 1920, nepodepsáno

1921

2. Aus Sowjetrußland, *Prager Presse*, 14. 7. 1921, nepodepsáno
3. Několik poznámek k Weyrově Soustavě čsl. práva státního, *Tribuna*, 20. 7. 1921, nepodepsáno
4. Antimilitaristické obavy Rudého práva, *Venkov*, 4. 9. 1921, nepodepsáno
5. Fetišismus miličního systému, *Venkov*, 25. 10. 1921, nepodepsáno
6. Politický antropomorfismus, *Čas*, 29. 10. 1921, nepodepsáno
7. Kritika nekritické kritiky, *Čas*, 30. 10. 1921, nepodepsáno
8. Slovensko a papežská kurie, *Právo lidu*, 11. 12. 1921, nepodepsáno
9. Slovenština, *Pondělník*, 12. 12. 1921, nepodepsáno
10. Menšiny, *Čas*, 16. 12. 1921, X. S.
11. Z politického filozofování Rudého práva, *Čas*, 17. 12. 1921, nepodepsáno
12. „Vlast“, *Čas*, 23. 12. 1921, nepodepsáno

1922

13. Palacký nervózním zbabělcem?, *Čas*, 6. 1. 1922, nepodepsáno
14. Němci a naše zahraniční politika, *Čas*, 17. 1. 1922, Dr. J. K.
15. Kolem prezidentova novoročního projevu, *Čas*, 22. 1. 1922, Dr. J. K.
16. Český profesor a senátor, *Čas*, 19. 2. 1922, nepodepsáno
17. Nelson a koalice, *Čas*, 22. 2. 1922, nepodepsáno
18. Práce pro krále pruského, *Čas*, 22. 3. 1922, nepodepsáno

19. Následky smířlivosti, *Čas*, 22. 3. 1922, Dr. I. K.
20. Ještě ke sjezdu národní demokracie, *Čas*, 31. 3. 1922, Dr. J. K.
21. Ještě poslanec Dyk, *Čas*, 6. 4. 1922, nepodepsáno
22. Poslanec Kramář, *Právo lidu*, 14. 4. 1922, nepodepsáno
23. Dem Chef des Polnishes Staates, *Prager Presse*, 14. 4. 1922, nepodepsáno
24. Politický úpadek dr. Kramáře, *Právo lidu*, 2. 6. 1922, nepodepsáno
25. Zborov, *České slovo*, 12. 7. 1922, nepodepsáno
26. Dr. Kramáře „Pět přednášek“ o zahraniční politice 1922, *Čas*, 6. 8. 1922, Dr. V. S.
27. Ještě Kramářových „Pět přednášek o zahraniční politice“, *Čas*, 13. 8. 1922, Dr. V. S.
28. Odpověď na odpověď, *Čas*, 30. 8. 1922, nepodepsáno
29. Osvobozenská legenda. (Černosotěnský pamflet), *Čas*, 1. 10. 1922, Dr. V. S.
30. Trocký se zavděčil národní demokracii, *Čas*, 19. 10. 1922, nepodepsáno
31. Politická beztaktnost, *Čas*, 28. 10. 1922, nepodepsáno
32. Kritika české politiky, *Čas*, 16. a 17. 11. 1922, Dr. J. K.
33. Javořina a naše zahraniční politika, *Čas*, 30. 11. 1922, nepodepsáno

1923

34. Ministerský předseda Švehla a tzv. osvobozenská legenda, *Tribuna*, 18. 4. 1923, –il

1924

35. Masaryk a Marx, *Přítomnost*, 21. 2. 1924, O. Skala
36. Filozofie v politice, *Přítomnost*, 28. 2. 1924, Č. P.
37. Proti dogmatu, *Přítomnost*, 28. 2. 1924, O. Skala
38. Knoflíček, *Přítomnost*, 20. 3. 1924, L.
39. Po stopách rakušáctví a černosotněnství, *Přítomnost*, 17. 4. 1924, O. Skala
40. Pozitivní diplomacie, *Přítomnost*, 26. 6. 1924, O. Skala
41. Zeď mezi domácím a zahraničním odbojem, *Národní osvobození*, 9. 7. 1924, nepodepsáno
42. Protilegionářská zeď národní demokracie zříceninou, *Národní osvobození*, 13. 7. 1924, nepodepsáno
43. Česká politika za války, *Národní osvobození*, 20. 7. 1924, nepodepsáno
44. Demokracie je diskuse, *Národní osvobození*, 25. 7. 1924, „Anonym“

45. Ke sporu o humanitní program, *Národní osvobození*, 16. 10. 1924, Xp.
46. Podivný prorok, *Přítomnost*, 16. 10. 1924, nepodepsáno
47. Doslov k diskusi o 28. říjen, *Národní osvobození*, 1. 11. 1924, dr. K. T.

1925

48. Z civilního generálního štábu, *Národní osvobození*, 11. 2. 1925, O. R.
49. Dankbarkeit in der Politik, *Prager Presse*, 29. 8. 1925, nepodepsáno
50. Pan Prášek, *Národní osvobození*, 26. 9. 1925, nepodepsáno
51. Němečtí ministři, *Národní osvobození*, 18. 11. 1925, nepodepsáno
52. Orgány dr. Kramáře, *Národní osvobození*, 24. 11. 1925, nepodepsáno

1926

53. Politický úpadek národní demokracie, *Národní osvobození*, 8. 1. 1926, nepodepsáno
54. Katolicismus a inteligence, *Národní osvobození*, 18. 7. 1926, nepodepsáno
55. Obnovení sporu o 28. říjen, *Národní osvobození*, 14. 10. 1926, nepodepsáno

1927

56. Po návštěvě jihoslovenské delegace, *Přítomnost*, 3. 3. 1927, Č. P.
57. Kampaň proti ministru Benešovi, *Přítomnost*, 3. 3. 1927, Č.
58. Z nové cizí beletrie, *Přítomnost*, 14. 7. 1927, B. L.
59. Problém lásky a manželství v anglickém románu, *Přítomnost*, 4. 8. 1927, B. L.
60. Z fašistické drogerie, *Národní osvobození*, 21. 8. 1927, nepodepsáno
61. O tom oktroji, *Národní osvobození*, 25. 9. 1927, Č. P.
62. Šifrované depeše, *Národní osvobození*, 13. 11. 1927, nepodepsáno
63. Nejčtenější spisovatelé američtí, *Přítomnost*, 15. 12. 1927, B. L.
64. Vzpomínky na válku, *Přítomnost*, 29. 12. 1927, Č. P.

1928

65. Z fašistické kuchyně, *Národní osvobození*, 12. 1. 1928, af.
66. Die Deutschen als Kolonisten, *Prager Presse*, 25. 1. 1928, nepodepsáno

67. Spor o carské Rusko a naše osvobození, *Národní osvobození*, 5. 2. 1928, nepodepsáno
68. Čechy v anglickém románě, *Přítomnost*, 9. 2. 1928, B. L.
69. Zahraniční a sociální politika orgánu lidové strany, *České slovo*, 29. 3. 1928, nepodepsáno
70. Z cizích literatur, *Přítomnost*, 12. 4. 1928, B. L.
71. K historii vzniku čs. armády v Itálii, *Národní osvobození*, 22. 4. 1928, nepodepsáno
72. Švejk a senátor Dyk, *Národní osvobození*, 24. 4. 1928, nepodepsáno
73. Z cizích literatur, *Přítomnost*, 26. 4. 1928, B. L.
74. Gajda vyhrál, *Přítomnost*, 3. 5. 1928, T.
75. O funkci, kterou by měla mít lidová strana, *Přítomnost*, 3. 5. 1928, T.
76. Z cizích literatur, *Přítomnost*, 3. 5. 1928, B. L.
77. Z cizích literatur, *Přítomnost*, 10. 5. 1928, B. L.
78. Z fašistické kuchyně, *Národní osvobození*, 13. 5. 1928, af.
79. Nadslovanství, *Právo lidu*, 13. 6. 1928, nepodepsáno
80. Z cizích literatur, *Přítomnost*, 14. 6. 1928, B. L.
81. Gentlemanství v politice, *České slovo*, 23. 11. 1928, J. Hran
82. Volby a po volbách, *Lidové noviny*, 11. 12. 1928, R.
83. Agrární strana (Volby a po volbách), *Lidové noviny*, 16. 12. 1928, R.
84. Strana klerikální (Volby a po volbách), *Lidové noviny*, 19. 12. 1928, R.
85. Strana dr. Kramáře I (Volby a po volbách), *Lidové noviny*, 21. 12. 1928, R.
86. Strana dr. Kramáře II (Volby a po volbách), *Lidové noviny*, 22. 12. 1928, R.
87. Národní socialisté (Volby a po volbách), *Lidové noviny*, 23. 12. 1928, R.
88. Sociální demokracie – Marxismus – Kapitalismus I (Volby a po volbách), *Lidové noviny*, 29. 12. 1928, R.

1929

89. Sociální demokracie – Marxismus – Kapitalismus II (Volby a po volbách), *Lidové noviny*, 1. 1. 1929, R.
90. Po volbách a před volbami, *Lidové noviny*, 23. 2. 1929, R.
91. Hodža – Steinacker – Kristóffy, *Právo lidu*, 26. 3. 1929, nepodepsáno
92. Osvobození Čechoslováků a carské Rusko, *Právo lidu*, 3. 4. 1929, nepodepsáno
93. Volební kaleidoskop, *Lidové noviny*, 6. 11. 1929, S.
94. Lekce z demokratismu, *Lidové noviny*, 28. 11. 1929, S.

95. Úřednická vláda podle ústavy, *Lidové noviny*, 4. 12. 1929, S.

1930

96. Gajda úderníkem, *Národní osvobození*, 29. 4. 1930, L. S.

97. Naděje katolictví v zemích českých, *Týdeník Čin*, 13. 11. 1930, Jan Svoboda

1931

98. Vykopávky pana Stříbrného, *Národní osvobození*, 2. 8. 1931, A. P.

99. Výchova katolická, *Národní osvobození*, 26. 11. 1931, nepodepsáno

1932

100. Kdo nám cpe Stříbrného, *Národní osvobození*, 15. 1. 1932, L. S.

101. Prohlášení soudcovské, *Týdeník Čin*, 21. 1. 1932, J. N.

102. Radola Gajda, *Lidové noviny*, 7. 2. 1932, S.

103. Prezidentův dar Stříbrnému, *Lidové noviny*, 11. 2. 1932, J.

104. V zájmu historické pravdy, *Národní osvobození*, 13. 3. 1932, L. S.

105. Z politické periferie, *Národní osvobození*, 24. 4. 1932, V. H.

106. J. S. Machar, *Přítomnost*, 15. 6. 1932, V. S.

107. O periodizaci českých dějin, *Česká mysl*, 15. 6. 1932, Č. P.

1933

108. Herr Abgeordneter Krebs, *Prager Presse*, 27. 4. 1933, V. S.

109. Hitlers Credo, *Prager Presse*, 30. 4. 1933, V. S.

110. Fašismus pro republiku?, *Národní osvobození*, 12. 5. 1933, nepodepsáno

1934

111. Úder proti úderníkům, *Národní osvobození*, 8. 7. 1934, nepodepsáno

Tabulka č. 2

Přehled novinářských zkratk a šifer, jež byly použity při publikování prezidentových anonymních textů

Šifra	Periodikum	Datum
„Anonym“	<i>Národní osvobození</i>	25. 7. 1924
A. P.	<i>Národní osvobození</i>	2. 8. 1931
af.	<i>Národní osvobození</i>	12. 1. 1928
af.	<i>Národní osvobození</i>	13. 5. 1928
B. L.	<i>Přítomnost</i>	14. 7. 1927
B. L.	<i>Přítomnost</i>	4. 8. 1927
B. L.	<i>Přítomnost</i>	15. 12. 1927
B. L.	<i>Přítomnost</i>	9. 2. 1928
B. L.	<i>Přítomnost</i>	12. 4. 1928
B. L.	<i>Přítomnost</i>	26. 4. 1928
B. L.	<i>Přítomnost</i>	3. 5. 1928
B. L.	<i>Přítomnost</i>	3. 5. 1928
B. L.	<i>Přítomnost</i>	10. 5. 1928
B. L.	<i>Přítomnost</i>	14. 6. 1928
Č.	<i>Přítomnost</i>	3. 3. 1927
Č. P.	<i>Přítomnost</i>	28. 2. 1924
Č. P.	<i>Přítomnost</i>	3. 3. 1927
Č. P.	<i>Národní osvobození</i>	25. 9. 1927
Č. P.	<i>Přítomnost</i>	29. 12. 1927
Č. P.	<i>Česká mysl</i>	15. 6. 1932
Dr. I. K.	<i>Čas</i>	22. 3. 1922
Dr. J. K.	<i>Čas</i>	17. 1. 1922
Dr. J. K.	<i>Čas</i>	22. 1. 1922
Dr. J. K.	<i>Čas</i>	31. 3. 1922
Dr. J. K.	<i>Čas</i>	16. 11. 1922
Dr. J. K.	<i>Čas</i>	17. 11. 1922

dr. K. T.	<i>Národní osvobození</i>	1. 11. 1924
Dr. V. S.	<i>Čas</i>	6. 8. 1922
Dr. V. S.	<i>Čas</i>	13. 8. 1922
Dr. V. S.	<i>Čas</i>	1. 10. 1922
-il	<i>Tribuna</i>	8. 4. 1923
J.	<i>Lidové noviny</i>	11. 2. 1932
J. Hran	<i>České slovo</i>	23. 11. 1928
J. N.	<i>Týdeník Čin</i>	21. 1. 1932
Jan Svoboda	<i>Týdeník Čin</i>	13. 11. 1930
L.	<i>Přítomnost</i>	20. 3. 1924
L. S.	<i>Národní osvobození</i>	29. 4. 1930
L. S.	<i>Národní osvobození</i>	15. 1. 1932
L. S.	<i>Národní osvobození</i>	13. 3. 1932
O. R.	<i>Národní osvobození</i>	11. 2. 1925
O. Skala	<i>Přítomnost</i>	21. 2. 1924
O. Skala	<i>Přítomnost</i>	28. 2. 1924
O. Skala	<i>Přítomnost</i>	17. 4. 1924
O. Skala	<i>Přítomnost</i>	26. 6. 1924
R.	<i>Lidové noviny</i>	11. 12. 1928
R.	<i>Lidové noviny</i>	16. 12. 1928
R.	<i>Lidové noviny</i>	19. 12. 1928
R.	<i>Lidové noviny</i>	21. 12. 1928
R.	<i>Lidové noviny</i>	22. 12. 1928
R.	<i>Lidové noviny</i>	23. 12. 1928
R.	<i>Lidové noviny</i>	29. 12. 1928
R.	<i>Lidové noviny</i>	1. 1. 1929
R.	<i>Lidové noviny</i>	23. 2. 1929
S.	<i>Lidové noviny</i>	6. 11. 1929
S.	<i>Lidové noviny</i>	28. 11. 1929
S.	<i>Lidové noviny</i>	4. 12. 1929
S.	<i>Lidové noviny</i>	7. 2. 1932
T.	<i>Přítomnost</i>	3. 5. 1928
T.	<i>Přítomnost</i>	3. 5. 1928
V. H.	<i>Národní osvobození</i>	24. 4. 1932

V. S.	<i>Přítomnost</i>	15. 6. 1932
V. S.	<i>Prager Presse</i>	27. 4. 1933
V. S.	<i>Prager Presse</i>	30. 4. 1933
X. S.	<i>Čas</i>	16. 12. 1921
Xp.	<i>Národní osvobození</i>	16. 10. 1924

Tabulka č. 3

Rozmístění anonymních příspěvků prezidenta Masaryka v československém tisku 1920 až 1934

Titul/Rok	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	Celkem
<i>Čas</i>	7	5	17													29
<i>Prager Presse</i>		1	1			1			1					2		6
<i>Tribuna</i>		1		1												2
<i>Venkov</i>		2														2
<i>Právo lidu</i>		1	2						1	2						6
<i>České slovo</i>		1	1						2							4
<i>Přítomnost</i>					7			6	8				1			22
<i>Národní osvobození</i>					6	4	3	3	5		1	2	3	1	1	28
<i>Lidové noviny</i>									7	5			2			14
<i>Týdeník Čin</i>											1		1			2
<i>Česká mysl</i>													1			1
Celkem	7	11	21	1	13	5	3	9	24	7	2	2	8	3	1	116

Z uvedených dat vyplývá několik skutečností. Především můžeme sledovat rozvrstvení titulů, do kterých prezident anonymně přispíval. Jistě nepřekvapí, že jsou především zastoupeny noviny a časopisy převážně středolevého zaměření, které měly – v různé míře – pozitivní vztah k tzv. politice „Hradu“, tedy především k T. G. Masarykovi a Edvardu Benešovi. Významnou roli přitom sehrálo ideové směřování toho kterého listu, jakož i osobní vazby novinářů, literátů i podnikatelů stojících v pozadí k prezidentovi – stačí jen připomenout osobnosti typu Ferdinanda Peroutky, Jaroslava Stránského, Arne Laurina, Karla Čapka, Lva Sychravy, K. Z. Klímy, Huberta Ripky, Jaroslava Preisse a mnohé další.

Tento osobní rozměr byl ještě umocněn pravidelným společenským stykem pracovníků prezidentské kanceláře a dalších prezidentových důvěrníků s novinářským a literárním prostředím. Kontakty a intervence například kancléře Přemysla Šámala, Josefa Schieszla, Vasila Škracha a dalších byly zmapovány a do větších detailů rozebrány na konkrétních příkladech v kapitole o zázemí Masarykovy žurnalistické činnosti. Abychom se vyhnuli opakování již řečeného, můžeme – na základě výše uvedených přehledů – danou problematiku znovu shrnout a rozšířit ji o některé nové postřehy.

Přehled novin a časopisů ukazuje, že mezi nejfrekventovanější listy patřil *Čas* (zvláště v letech 1921–22), dále legionářské *Národní osvobození* a brněnské *Lidové noviny*. Zatímco *Národní osvobození* bylo pravidelným příjemcem prezidentových anonymních glos a komentářů, *Lidové noviny* vystoupily výrazněji do popředí až na přelomu dvacátých a třicátých let. Měly dokonce tu výsadu, že se pro ně tehdy prezident rozhodl napsat dva časopisecké seriály o problematice voleb a československého politického stranictví. Tyto články psal ve spolupráci s Oldrou Sedlmayerovou, jak již bylo blíže popsáno v předchozích kapitolách. Nezastupitelnou roli zde však také sehrála osobnost Jaroslava Stránského, jeho zapojení v dalších literárních a podnikatelských aktivitách (připomínám např. personální i finanční propojení *Lidových novin* s Peroutkovou *Přítomností*), tak i jeho angažmá v projektu založení nové politické síly – Národní strany práce, který však nakonec skončil neúspěšně.

Se značným odstupem pak následují národněsocialistické *České slovo*, sociálnědemokratické *Právo lidu*, list *Tribuna*, a v neposlední řadě také německy psaná *Prager Presse*, ve kterých bylo publikováno vždy jen několik článků. Byly to však texty důležité, i s ohledem na potenciální větší dopad na veřejnost. Zde mám na mysli například známou recenzi Hitlerova *Mein Kampf* uveřejněnou pod šifrou V. S. v *Prager Presse* na jaře 1933. Zajímavé například je, že na rozdíl od jiných listů publikoval Masaryk v *Právu lidu* všechny své texty nepodepsané, zatímco v jiných občas zvolil nějakou šifru.

V této souvislosti je však zapotřebí také připomenout, že mnoho článků Masaryk vůbec nepodepsal, a nejsou proto zaneseny v uvedené tabulce autorských zkratk a šifer. Tyto články jsou však důležité nejen z obsahového hlediska, ale též pro zpřesnění pohledu na množství publikovaných prezidentových anonymních textů i na jejich rozmístění v jednotlivých periodikách.

Zvláštní postavení pak mají časopisy *Přítomnost*, *Česká mysl* a *Týdeník Čin*. Zvláštní tím, že v podstatě sloužily jen určitému vybranému účelu. Zatímco v běžných listech typu *Národního osvobození* nebo *Času* byly publikovány většinou komentáře k aktuálnímu politickému a společenskému dění, ve zmiňovaných revuích – zvláště v *Přítomnosti* – byly uveřejňovány především Masarykovy literární recenze nebo články týkající se tematiky filozofie a historie.

Je pochopitelné, že Masaryk uveřejňoval své texty především v listech těch politických stran, se kterými ideově sympatizoval, tedy většinou v listech socialistických stran nebo v relativně nezávislých periodikách typu *Přítomnosti*. Některé noviny a časopisy začaly být také časem vnímány víceméně jako tiskové orgány „hradního tábora“. Mezi ně patřily *Čas*, *Národní osvobození*, *Lidové noviny* i *Přítomnost*. Uveřejňovat prezidentovy příspěvky v *Čase* považoval za neúnosné již počátkem dvacátých let například tajemník Vladimír Kučera, a proto žádal kancléře Šámala, aby zařídil otištění článků jinde. Podobně byly veřejností hodnoceny mnohé články publikované v *Lidových novinách* a *Přítomnosti*, což prezident s rozčilením popíral své archivářce Anně Gašparíkové ještě na jaře 1933 a označil to za „zakořeněnou hloupost“.³⁴⁰

Zcela výjimečně byly prezidentovy texty umístěny jinde, například několik noticek do agrárního *Venkova* v roce 1921. To však nebyla Masarykova volba, ale rozhodnutí kancléře Šámala, který si snad od toho sliboval získat určité napojení na agrární tisk, nebo to byl pouze výsledek momentálního rozhodnutí na základě osobních kontaktů. Tehdy v létě 1921 tajemník Vladimír Kučera informoval telefonicky prezidentskou kancelář, aby zařídila uveřejnění dvou Masarykových glos Antimilitaristické obavy Rudého práva a Ruští bolševici a umění. Oba texty se dotýkaly – byť každý z jiného úhlu – problematiky bolševické revoluce a sovětské poválečné reality, resp. komunistického hnutí v Československu.³⁴¹ Zajímavější

³⁴⁰ Gašparíková si 29. března 1933 mimo jiné zapsala: „Poznamenala som, že verejnosc' Stránského a Peroutku pokladá za ľudí hradných, akoby všetko, čo píšu a robia, bolo inšpirované alebo aspoň aprobované z Hradu. ‚Prosím Vás,‘ odpovedal prezident. ‚Odkud to lidi berou? To tak nedovedou myslit a rozlišovat? Co chcete dělat proti takové zakořeněné hlouposti.“ Viz GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, *U Masarykovcov*, s. 196.

³⁴¹ Prvně jmenovaný článek byl též uveřejněn v T. G. MASARYK, *Cesta demokracie II*, Richard Vašek, Vojtěch Fejlek (ed.), Praha 2007, s. 84. Druhý do edice zařazen nebyl, protože se nepodařilo dohledat jeho otištění v denním tisku.

než vlastní obsah těchto krátkých zpráv je však cesta, kterou se nakonec tyto lokálky dostaly do tisku. Vladimír Kučera totiž navrhl, aby byl první článek uveřejněn v *Tribuně* a druhý v *Času*, ale vyžádal si ještě souhlas kancléře Šámala. Ten nejprve souhlasil,³⁴² později však rozhodl, aby byla lokálka Antimilitaristické obavy Rudého práva poslána *Venkovu*.³⁴³ Tak se také stalo. Pokud vím, byl to první Masarykův anonymní text, který byl uveřejněn v tisku agrární strany.

Uvedený příklad dokládá, jak byla volba konkrétního časopisu závislá na různých okolnostech, např. časovém faktoru, nebo také na momentálním rozhodnutí nejen prezidenta, ale i lidí z jeho nejbližšího okolí. Takové záležitosti se pak často vyřizovaly telefonickým rozhovorem nebo osobním setkáním a nezůstalo po nich mnoho stop. Některé z nich se však dochovaly a pomáhají nám dohlédnout až k počátku cesty konkrétního textu do tisku. Pokud bylo zapotřebí, zařizoval si někdy otištění článku prezident sám – jako na podzim 1922 v případě jeho anonymního posudku na knihy Josefa Holečka, Lva Borského a Zdeňka Václava Tobolky publikovaného v *Času*.³⁴⁴

Pokud volba ústředního orgánu agrární strany snad překvapí, jistě není překvapujícím zjištěním, že při přípravě prezidentových článků do tisku nenajdeme v portfolio potenciálních adresátů listy středopravého zaměření, většinou reprezentovaných tiskovými orgány národně demokratické, lidové a – s uvedenou výjimkou – agrární strany, natož časopisy krajně pravicového zaměření. Články uveřejňované v těchto listech byly naopak často zdrojem prezidentova rozladění či pobouření, ze kterého vyplynula další reakce, mnohdy právě v podobě anonymních glos a komentářů.

Jednalo se též výhradně o české noviny a časopisy, žádný Masarykův anonymní příspěvek nebyl publikován ve slovenských, případně německých listech. Osobní vazby prezidenta a jeho nejbližšího okolí nebyly v těchto případech patrně na takové úrovni, aby bylo zabezpečeno rychlé a důvěrné otištění článků. Svou roli možná sehrála i vzdálenost od centra, když byly upřednostňovány velké celostátní deníky. Také bylo obtížnější pokoušet se podat pohled „zvenku“, jak by se patrně musel v zaměření komentářů místního tisku projevit. Z přehledu příspěvků je zřejmé rozvrstvení jednotlivých příspěvků v průběhu doby – některé listy patřily k základním a opakovaně využívaným tiskovým základnám (především *Čas*,

³⁴² Tomu by odpovídala i poznámka V. Kučery na opisu článku v AKPR, sign. T 22/21, k. 17: „Tribuna, telefonováno dr. Schroubkovi 30. 8. 21“.

³⁴³ Viz NA, f. Pozůstalost Josefa Schieszla, k. 5, inv. č. 54. Záznam ze dne 30. 8. 1921 o telefonátu dr. Kučery a o umístění článků Antimilitaristické obavy Rudého práva a Ruští bolševici a umění.

³⁴⁴ AÚTGM, f. TGM-L, k. 79. Strojopisný průklep článku, podepsáno Dr. J. K. Na okraji dokumentu je poznámka V. Kučery: „Pro p. taj. Škracha (otištění v novinách zařídí p. p. sám)“; na spisovém obalu poznámka „V indexu datum 14. listopadu, Kritika české politiky, článek p. prezident“.

Národní osvobození, Přítomnost, Lidové noviny), jiné byly využívány jen občas či s delší časovou prodlevou.

Z uvedeného přehledu anonymních článků je také vidět určitý tematický posun, který za tak dlouhou dobu musel pochopitelně nastat. Proměňující se aktualizace politických a společenských témat se také odrazila v zaměření uveřejňovaných textů, které přece jen převážně byly bezprostředními reakcemi na aktuální dění. Vidíme, že zpočátku se často objevovala tematika sovětského Ruska, ruského bolševismu a s tím spojeného šíření komunistického hnutí. Již v roce 1922 byla frekventována problematika politiky české pravice a zvláště národní demokracie v čele s Karlem Kramářem, propojená spory o koncepci československé zahraniční politiky a vztahu k minoritám, především k Němcům. To byly ovšem otázky, které prostupovaly s různou intenzitou i do dalších let. Rok 1924 se pak nesl ve znamení počínajících sporů o význam a smysl 28. října 1918, resp. sporů o zásluhy domácího a zahraničního odboje na vzniku republiky. Druhá polovina dvacátých je v Masarykových článcích tematizována především nebezpečím fašismu pro republiku zosobněným v postavě generála Gajdy; přelom dvacátých a třicátých let zase přináší zhodnocení aktuálního rozložení politických sil po volbách na pozadí analýzy systému politického stranictví. Počátek třicátých let je pak jakýmsi návratem ke Gajdovi a fašizujícím politickým proudům v Československu a také reflexí nastupujícího nacismu v sousedním Německu pod vedením Adolfa Hitlera.

S volbou jednotlivých periodik ovšem také úzce souvisí problematika volených zkratk a šifer, kterými Masaryk své texty podepisoval. Obecně je třeba říci, že použitá šifra je sice důležitým vodítkem, nemůže však být jediným a rozhodujícím faktorem při určení autorství anonymních textů. Jak jsme již viděli v předešlých kapitolách, problematika je komplikována několika skutečnostmi. Především tím, že mnoho zkratk a šifer nevolil ve skutečnosti sám autor – tedy prezident – nýbrž řada dalších lidí, kteří mu byli v jeho žurnalistické činnosti nápomocni. Mimořádnou roli zde často sehrála konkrétní situace, za kterých texty vznikaly. Protože byly psány většinou narychlo jako aktuální ohlasy na nějaké jiné články nebo na vystoupení dalších politiků, zvláště časový faktor byl velmi důležitý. Mnohdy bylo prvořadé umístit text rychle do tisku, a pak se moc nehledělo ani na konkrétní titul, tím méně na zvolenou šifru.

Jak jsme viděli, o této věci často rozhodovali případ od případu lidé Masarykovi nejbližší, například kancléř Přemysl Šámal, Josef Schieszl, Vasil Škrach nebo Vladimír Kučera. Na druhé straně ovšem mnoho zvolených šifer a zkratk vybral sám Masaryk, a řadu z nich také pravidelně používal. Některé z nich byly vybrány s určitým záměrem a symbolizovaly například obor, ke kterému se prezident vyjadřoval. Jako příklad můžeme

uvést šifry V. S., Č., Č. P., S. P. a některé další. Prezidentova archivářka dr. Anna Gašparíková si k tomu například v zápise z 15. května 1933 zaznamenala: „Prezident napísal posudok o Hitlerovej knihe *Mein Kampf*, literárne hodnotenie – tak to sám nazval – prenikavé a pokojné. Uverejnil to anonymne v *Prager Presse* pod značkou V. S. Ľudia, ktorí poznajú jeho sloh a spôsob myslenia, poznávali autora a značku nesprávne vykladali – jako nedávno Machar – Vasil Škrach. Prezident mi povedal, keď som s ním vo štvrtok v Prahe večerala: „Já si pod tím myslím Verum simplex – Pravda prostá. Obyčejně jsem si pod každou svojí značkou něco myslel. Č. P. = Česká politika, S = Sociologie, S. P. = Sociologie Politika, V. S. = Verum simplex.“³⁴⁵

Zřídka se dochovaly doklady dokumentující explicitně výběr Masarykových šifer, respektive komunikaci mezi prezidentem a redakcemi novin a časopisů. Mezi výjimky patří již zmiňovaný dopis psaný prezidentovým tajemníkem Antonínem Schenkem šéfredaktorovi listu *Prager Presse* Arne Laurinovi 26. dubna 1933, ve kterém oznamoval zaslání dalšího prezidentova článku a výslovně dodal: „... Tlumočím vyslovené přání, žádaje, abyste autorství šifry V. S. zachoval laskavě pro sebe jako důvěrnou věc redakční“. Jednalo se o Masarykův článek o poslanci Sudetoněmecké strany Hansi Krebsovi, který vyšel již následujícího dne.³⁴⁶ O pár dní později pak v *Prager Presse* vyšla pod touto šifrou i prezidentova recenze Hitlerova *Mein Kampfu*.

K tomu nutno také dodat, že Masaryk používal šifru V. S. již mnohem dříve, například v roce 1922, když psal do *Času* své polemiky s Karlem Kramářem. Nicméně zmíněný Machar nebyl zase až tak daleko od pravdy, protože v několika případech prezidentovi s texty skutečně pomáhal Vasil Škrach a drobnou úpravou zkratky jeho jména tak byla patrně ze žertu použita i zmíněná šifra. Rozhodně se tak stalo v případě Masarykova posudku na knihu Františka Zumana *Osvobozenská legenda* v roce 1922. Prezident nadiktoval základní myšlenky textu Škrachovi 28. září, ten je upravil, rozpracoval v souvislý text, a předložil 30. září Masarykovi ke konečné revizi. Původně Škrach text podepsal svou šifrou V. Š., ale v *Čase* vyšel článek 1. října 1922 podepsaný Masarykovou Dr. V. S.³⁴⁷

Ostatně spory o tuto šifru se rozhořely i mnohem později. Známý je právě případ bývalého generálního inspektora československé armády a básníka J. S. Machara, kterého

³⁴⁵ GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, *U Masarykovcov*, s. 201.

³⁴⁶ AÚTGM, f. TGM-R, k. 445, a AKPR, sign. D 8500/1937, k. 101, strojopisný průklep dopisu. K dopisu v AÚTGM je přiložen i opis článku Herr Abgeordneter Krebs, podepsaný V. S.

³⁴⁷ K tomu viz příslušné dokumenty v AÚTGM, f. TGM-L, k. 81. Vypovídající jsou především Škrachovy rukopisné poznámky na složce s příslušným Masarykovým článkem: „Dr. V. S. = T. G. M. Osvobozenská legenda. Stenogr. pozn. nadikt. 28/9 '22, čl. napsán 29/9, opraven a předložen 30/9. Dr. V. S. : žert. Uveřejněno.“

s Masarykem pojilo dlouholeté přátelství ještě z předválečných dob. Postupně se však jejich vztah začal kalit, až skončil otevřenou roztržkou a nepřátelstvím. Macharův sesun až do vod ostře protihradní a protimasarykovské opozice měl více příčin, jednou z věcí, které jistě nepřispěly k uklidnění situace, byl též článek, který vyšel v roce 1932 v *Přítomnosti* podepsaný šifrou V. S. V něm se poukazovalo na Macharovu proměnu a zahořklost, k níž není příčin. Předpokládalo se sice, že noticka byla psána s vědomím T. G. Masaryka, ale Machar ve svých epigramech v *Poledním listu* a dalších bulvárních tiskovinách otevřeně a nevybíravě za autora označoval rovnou prezidenta. K autorství článku se sice později přihlásil stálý přispěvatel *Přítomnosti* a pracovník tiskového odboru ministerské rady Václav Gutwirth, který tvrdil, že šifra V. S. navíc vznikla tiskovým nedopatřením, neboť svůj článek podepsal svou obvyklou zkratkou V. G. To ale Machar nevzal na vědomí a ani další kontakty s Masarykem nemohly zacelit hluboké rány, které jejich dřívější přátelství utrpělo.³⁴⁸

Některé šifry byly prezidentem používány opakovaně a v různých periodikách, jiné zase jen ke specifickému účelu. To je i příklad šifry B. L., která byla použita výhradně pro prezidentovy literární recenze v *Přítomnosti*, nebo podpisu O. Skala, jež se několikrát objevil v roce 1924 v tomtéž časopise.

Některé další šifry zase měly odlišné pozadí, ze kterého vznikaly, například společné literární projekty, které prezident na přelomu dvacátých a třicátých let plánoval s Oldrou Sedlmayerovou. Jak již bylo zmíněno, jedním z těchto záměrů byl román, jehož hlavní hrdina se jmenoval Jan Svoboda, muž s výrazně masarykovskými rysy. Nebyla proto náhoda, že se v roce 1930, kdy byl Masarykův vztah se Sedlmayerovou na vrcholu, objevil v *Týdeníku Čin* jeho komentář k výboru statí spisovatele Jaroslava Durycha *Naděje katolictví v zemích českých* podepsaný právě Jan Svoboda.³⁴⁹ Byl to zřejmý odraz jejich tehdejšího vztahu a blízké literární spolupráce, když se Masaryk rozhodl podepsat se jménem svého románového hrdiny. Tuto šifru pak již prezident nikdy nepoužil.

Podobně se spolupráce s Oldrou Sedlmayerovou projevila i při volbě nezvyklé šifry J. Hran, kterou byl podepsán článek *Gentlemanství* v *politice* z 23. listopadu 1928. Byl sice uveřejněn v *Českém slově*, ale spadal do období intenzivní prezidentovy práce na sérii článků pro *Lidové noviny* a byl – jako ostatní texty – poslán Sedlmayerové k úpravě. Soudím, že tato šifra byla nakonec vybrána právě Sedlmayerovou, protože v dochovaných archivních

³⁴⁸ Macharův případ ve svých pamětech podrobně zachytil prezidentův tajemník Antonín Schenk. Jeho paměti jsou uloženy v Národním archivu v Praze; příslušná pasáž byla uveřejněna v publikaci Jindřiška SMETANOVÁ, *TGM – proč se neřekne pravda? Ze vzpomínek dr. Antonína Schenka*, Praha 1996, s. 84–86.

³⁴⁹ Jan Svoboda, *Naděje katolictví v zemích českých*, *Týdeník Čin*, č. 3, 13. 11. 1930, s. 49–51.

materiálech nenacházíme žádný doklad o tom, že by si toto jméno zvolil Masaryk.³⁵⁰ Byl to také jediný případ, kdy byla tato šifra použita.

Při psaní článků do *Lidových novin* prezident volbu podpisu také pravidelně konzultoval s Oldrou Sedlmayerovou, která mu pomáhala články doplnit a stylisticky upravit. Oproti jejím různým poněkud divokým představám a návrhům nakonec na doporučení redakce zvolil jednoduché šifry R. a S.

Mezi Masarykovy oblíbené zkratky patřily ve dvacátých letech například dr. V. S. nebo dr. J. K., kterými opakovaně signoval své články v *Čase*. Při bližším pátrání však můžeme někdy vysledovat i změny v podpisu, které rozhodně nebyly zamýšlené. V sérii článků byla totiž pravidelně používána zkratka dr. J. K., pouze jednou se objevila podobná šifra dr. I. K. Tato zdánlivě nepochopitelná změna však vznikla pouhým nedopatřením, kdy byl Masarykův špatně čitelný rukopisný koncept podepsaný obvyklým dr. J. K. chybně přepsán na I. K., a s tímto podpisem byl článek později v *Čase* otištěn.

Už jenom z těchto příkladů je zřejmé, že orientace v anonymních textech jen podle použité šifry je – alespoň u Masaryka – věc krajně nesnadná. Mnohdy je zvolená zkratka dobrým vodítkem, jindy však badatele může zavést zcela špatným směrem. Vždy je tak nezbytná kontrola a ověření v archivu nebo s jinými zdroji.

Při pohledu na tabulku použitých šifer tak můžeme závěrem konstatovat, že výběr novinových zkratk a šifer byl velice pestrý, dalo by se říci, že Masaryk vystřídal snad všechna písmena abecedy, téměř doslova od A do Z. To ostatně koresponduje i s jeho žurnalistickým působením předválečným. Například z analýzy Masarykových příspěvků v časopise *Naše doba*, kterou provedli František a Marie Laichtrovi v roce 1936 vyplývá, že autor použil téměř všechna písmena abecedy i jejich nejrůznější kombinace, nebo že své referáty o umění podepisoval třeba jako Fra Lorenzo nebo Fra Tito.³⁵¹ Již tehdy se snažili objasnit, proč Masaryk volil v určitých případech tu kterou šifru, a ne jinou. Souvislost jména Lorenzo s výtvarným uměním je nasnadě, zatímco jiné šifry byly vysvětlovány nejspíše spojitostí s předmětem, o němž Masaryk referoval. Tak například B. snad mělo znamenat Básnictví, politické komentáře byly značeny P., filozofické F., P. také mohla být zkratka pro pedagogiku, V. R. pro Venkov-Rolnictví atd.³⁵²

³⁵⁰ Viz dokumenty uložené v AÚTGM, f. TGM-L, k. 620. Je zde uloženo několik verzí článku včetně konceptů s Masarykovými rukopisnými doplňky. Všechny texty jsou nepodepsané.

³⁵¹ K tomu blíže viz František a Marie LAICHTROVI, *Bibliografie Masarykových prací v předválečné Naší Době*, Praha 1936, nebo též heslo Masaryk v Jaroslav VOPRAVIL, *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře*, Praha 1973.

³⁵² Srovnej např. referát o Laichtrově bibliografii – M. N., *Masaryk v Naší Době*, Lidové noviny, 29. 4. 1936.

O tom jak sám Masaryk své archivářce dr. Gašparíkové vysvětloval význam a smysl některých šifer, jichž rád používal, již byla učiněna zmínka výše.

Ostatně nejen prezident, ale i jeho nejbližší spolupracovníci se občas zapojili do politických, vědeckých či literárních sporů svými novinovými příspěvky. Téměř všichni také čas od času uveřejňovali své texty nepodepsané nebo pod pseudonymem. Již bylo řečeno, že například vedoucí politického odboru prezidentské kanceláře Josef Schieszl byl literárně a žurnalisticky činný, podepisoval své texty jako Flieder nebo jako –sil. O Vasilu Škrachovi a jeho šifře V. Š., respektive V. S. již také byla zmínka. Vladimír Kučera zase psal ve dvacátých letech své reportáže z prezidentových cest na Capri nebo do Montreux pod šifrou K.; článek do *Lidových novin* popírající existenci tzv. Hradu jako mocenského centra zase připravil jako V. K. Oldra Sedlmayerová pod prezidentovým vedením psala články týkající se jak politických otázek, tak například i literární a divadelní recenze, spolu vymýšleli a konzultovali možné šifry, které většinou měly i hlubší význam atd. Pokračovat by bylo jistě možné dále.

Masaryk rozhodně nebyl proti, víme, že své spolupracovníky naopak nabádal k podobné činnosti, sám vyhledával jejich pomoc a často jim též zadával pokyny k psaní podepsaných i anonymních článků. Řada konkrétních příkladů již byla uvedena v předchozích kapitolách.

Kapitola V

Epilog

(Spory o Masarykovu anonymní publicistiku z let 1937–1938)

„Vždyť hlína na hrobě v Lánech dosud neoschla.“

Předvánoční čas byl v roce 1937 chladný a mrazivý, jak se na nástup zimy sluší. Předpověď počasí slibovala teploty těsně pod bodem mrazu a občasné slabé sněžení, hory oplývaly dostatkem sněhu a zimní střediska hlásila dobré podmínky pro milovníky zimních sportů.³⁵³ Čtenáře, kteří si při snídani v pondělí 20. prosince otevřeli ranní noviny, uhodila do očí hned na první straně zpráva o strašném bombardování čínského města Nankingu japonským letectvem. Hrůzný útok ve své reportáži přiblížil zvláštní zpravodaj *Timesů* a na filmový pás jej dokonce zachytil fotograf amerického filmového týdeníku.³⁵⁴ Exploze bomb v Nankingu však byly jen tragickou předehrou k tomu, co mělo toto město a celou jihovýchodní Asii v příštích letech ještě potkat.

Daleko nenápadnější bomba však o dva dny později pomyslně vybuchla i v Československu. Stalo se tak v seriózním vědeckém prostředí a proběhla zpočátku bez povšimnutí veřejnosti. Ve třetím čísle odborného historického sborníku *Naše revoluce*, který vydával Historický sbor při Československé obci legionářské a Památník osvobození, totiž 22. prosince 1937 vyšla stať historika Jaroslava Werstadta, doplněná výběrovou edicí politické publicistiky nedávno zesnulého T. G. Masaryka.³⁵⁵ To by samo o sobě nebylo jistě nic zvláštního, neboť Masaryk napsal a publikoval během svého života nespočet textů. Šlo však o články anonymní, tedy nepodepsané či signované šifrou, které se výslovně dotýkaly stále živého tématu – sporů o zásluhy domácího a zahraničního odboje na vzniku republiky. Byly Masarykem psány v první polovině dvacátých let, tedy v době jeho prezidentství. Prezident touto formou vstupoval do tehdejších prudkých bojů, které se však netýkaly jen merita sporu, nýbrž současně přerůstaly do obecně politické i osobní roviny. Dotýkaly se totiž osob stále politicky a společensky činných, v první řadě Karla Kramáře, ale např. i Antonína Švehly, Jiřího Stríbrného, Bohumíra Šmerala, Edvarda Beneše a dalších osobností československé

³⁵³ *Povětrnostní zprávy státního meteorologického ústavu*, Lidové noviny, 21. 12. 1937, s. 11.

³⁵⁴ Srv. *Očítý svědek o hrůzách v Nankinu*, Lidové noviny, 20. 12. 1937, s. 1.

³⁵⁵ Jaroslav WERSTADT, *Úvahy presidenta Osvoboditele o historii osvobození*, *Naše revoluce* 13, 1937, č. 3–4, s. 266–356. Číslo bylo věnováno T. G. Masarykovi, který zemřel 14. 9. 1937.

politické scény. Není proto divu, že poodhalení prezidentova angažmá v těchto sporech vyvolalo na mnoha stranách značný zájem a poměrně bouřlivou reakci.

T. G. Masaryk se dostal po své volbě prezidentem republiky do zcela jiné pozice, než na jakou byl zvyklý ve svém předchozím životě. Jako univerzitní profesor a později poslanec rakouského parlamentu vystupoval na veřejnosti za sebe, případně reprezentoval malou politickou stranu. Po roce 1918 však bylo jeho působení jako hlavy státu omezeno daleko větším počtem povinností a pravidel. Patřily k nim nepochybně i nezbytné oficiality, dodržování diplomatického protokolu atd. Určitá pravidla regulovala také prezidentova veřejná vystoupení, takže např. za jeho projevy učiněné v souvislosti s výkonem funkce byla zodpovědná vláda a oficiální projevy, prohlášení a další úřední úkony vyžadovaly též kontrasignaci ministerského předsedy nebo příslušného člena kabinetu. Jistě nebylo jednoduché se s tím vyrovnat a prezident se mnohdy vyrovnával svérázně a po svém.

Jednou z možností jak na veřejnosti uplatnit své názory se Masarykovi staly novinové rozhovory, články a komentáře, kterými reagoval především na politické události, ale často též glosoval hospodářské a zvláště kulturní dění. Tisk byl tehdy vlastně jediným masovým sdělovacím prostředkem; éra rozhlasu, případně zvukového filmu nastoupila naplno až později ve třicátých letech. Vedle oficiálního veřejného působení však Masaryk postupně rozvinul také jakési paralelní působení skryté, realizované potajmu za pomoci svých nejbližších spolupracovníků, příznivců a přátel. Aby mohl projevit své pravé smýšlení o určitých věcech, vědomě potlačil své jméno vyznávaje zásadu, že fakta a myšlenky mohou hovořit a působit samy o sobě, nehledě na to, kdo je předkládá. Občasné žurnalistické zásahy do veřejného dění pak Masaryk praktikoval po celou dobu svého prezidentství až do poloviny třicátých let, dokud jej vážná nemoc nedonutila vzdát se i této činnosti.

Masaryk byl svou povahou polemik, takže mnoho z jeho prací často poukazovalo na problémy, uvádělo je do povědomí a přispívalo k rozprouštění debaty o nich, spíše než by předkládalo jednoznačná řešení nebo hotové názory. Navíc mnohé události, především v politice, ho nenechávaly chladným a čas od času cítil potřebu zareagovat a jisté jevy nenechal proběhnout bez povšimnutí. Z již uvedeného rozporu mezi vysokým úřadem a svazujícími pravidly, kterými se musel řídit, a potřebou zasahovat do veřejného dění nacházel Masaryk východisko mj. právě ve svém angažmá žurnalistickém, tedy v publikování četných glos, článků a komentářů buď vůbec nepodepsaných, nebo signovaných různými zkratkami a šiframi. Účel byl zřejmý. Jelikož se nechtěl vyjadřovat jako prezident republiky, bylo zapotřebí postupovat opatrně a co nejvíce ztížit identifikaci pisatele. Ne ve všech případech se mu to ovšem podařilo.

Tento rys jeho osobnosti ostatně dobře vystihl právě Jaroslav Werstadt, jenž na úvod své edice vybraných Masarykových textů napsal: „President Masaryk nezapřel v sobě kritické otevřenosti a bojovnosti Masaryka-profesora a publicisty. Protože však jeho vysoký úřad mu bránil ve volném veřejném projevu osobním, bral útočiště – když cítil občas potřebu promluvit své slovo k některým otázkám veřejného zájmu – k pseudonymitě a anonymitě, k různým krycím jménům a šifráům nebo ke statím nepodepsaným. Jistě že se takto mnoho jeho projevů ztratilo široké a obecné pozornosti, jaké by se byly nepochybně těšily úvahy a úsudky, podepsané jménem T. G. Masaryk. A jistě jen málo z těch, kteří čtli tyto stati, znalo nebo jen tušilo jejich skutečného autora. Naproti tomu ovšem pozorní čtenáři Masarykovi a dobří znalci jeho myšlení i projevu poznávali i bez zasvěcených informátorů, kdo tu vskutku promlouvá osobně a přímo do sporů a aktualit dne, a přijímali tyto hlasy se zvláštní pozorností i vedli je v trvalé evidenci. Celkem však bude tato publicistická žeň T. G. Masaryka-presidenta republiky, až bude sebrána a souhrnně vydána, velkou a zajímavou novinkou pro naši veřejnost.“³⁵⁶ Není potřeba dodávat, že velkou novinkou bylo i tehdejší vydání Werstadtova výboru, neboť vzbudilo takovou vlnu kritických ohlasů zpochybujících Masarykovo autorství, jakou sám editor jistě neočekával.

Český legionář a protilegionářská zed'

Edice Jaroslava Werstadta přitom nebyla prvním publikovaným souborem Masarykových nepodepsaných článků. Pokud bychom zapátrali, za jakých okolností byly prezidentovy anonymní texty poprvé vydány, museli bychom se vrátit na přelom 20. a 30. let. Tehdy začali prezidentovi spolupracovníci v čele s literárním tajemníkem a editorem Masarykových děl Vasilem Škrachem připravovat vydání prezidentských projevů, které nakonec vyšly pod názvem *Cesta demokracie*. I když podle původního plánu vydávání Masarykových spisů měly logicky předcházet projevy z doby světové války a některé další práce, bylo nakonec kvůli přetrvávajícím potížím s edičním plánem (částečně i vinou autora, jenž předpokládal, že řadu svých prací ještě doplní a přepracuje) rozhodnuto vydat právě Masarykovy projevy prezidentské. Tento soubor oficiálních textů byl považován za jasně časově ohraničený, relativně velmi dobře dokumentovaný a bez řady úskalí, která s sebou nesla příprava jiných Masarykových děl.

³⁵⁶ J. WERSTADT, *Úvahy presidenta Osvoboditele o historii osvobození*, s. 266.

Tak spatřil světlo světa v roce 1933 první díl *Cesty demokracie*, následován v dalším roce dílem druhým, obsahujícím texty z let 1921–1923.³⁵⁷ Dál se však editoři nedostali, i když přípravná práce na dalších svazcích, kterou udělali, je významná a lze z ní dobře čerpat i dnes. Zároveň je charakteristické, že i když Škrach a jeho spolupracovníci měli k dispozici řadu podkladů včetně vlastních Masarykových anonymních článků, až na výjimky takové texty v prvních vydáních *Cesty demokracie* nenajdeme. Přesto však skutečnost, že se v oficiálním souboru prezidentových projevů objevily i některé nepodepsané úvahy, nevzbudilo tehdy, na počátku třicátých let, zvláštní pozornost. Naproti tomu Werstadtova edice publikovaná jen o několik let později způsobila bouřlivou odezvu. Problém tedy nebyl v samotném odhalení existence Masarykových skrytých žurnalistických zásahů do veřejně probíhajících sporů, nýbrž v jejich tématickém zaměření. Zásadní a určující byl tedy provedený výběr nepodepsaných prezidentových textů.

Do prvního svazku *Cesty demokracie* byla totiž s Masarykovým souhlasem zařazena jen sedmidílná série nepodepsaných článků *Sovětské Rusko a naše otázky*, která vycházela v *Čase* v září 1920 a později byla v souborné podobě vydána v samostatné brožuře s příznačným názvem *Sovětské Rusko a my. Uvažuje český legionář*. Tyto texty však Masaryk pro vydání v *Cestě demokracie* ještě upravoval a doplňoval; odstup třinácti let byl znát a v roce 1933 nebyl prezident se zněním některých pasáží spokojen. Ale i zařazení těchto článků se neobešlo bez problémů. Těsně před vydáním prvního dílu prezidentových projevů došlo v této věci dokonce ke konfliktu mezi Vasilem Škrachem se šéfredaktorem *Českého slova* Karlem Zdeňkem Klímou, který chtěl článků využít pro svůj připravovaný úvodník.³⁵⁸ Zato ve druhém dílu prezidentových projevů shrnujícím texty z let 1921–23 již nenajdeme jediný jeho anonymní článek, byť právě do tohoto období spadá počátek velmi aktivního Masarykova skrytého žurnalistického působení,³⁵⁹ které mělo svůj vrchol právě ve dvacátých letech.

³⁵⁷ T. G. MASARYK, *Cesta demokracie I*, Vasil K. Škrach (ed.), Praha 1933; TÝŽ, *Cesta demokracie II*, Praha 1934.

³⁵⁸ K. Z. Klíma zatelefonoval 10. ledna 1933 Škrachovi s dotazem, zda by bylo možné odhalit Masarykovo autorství článků *Sovětské Rusko a naše otázky*, o nichž se již předtím objevilo několik narážek v novinách. Škrach ovšem reklamoval články pro sebe, jelikož je zamýšlel zařadit do dokončovaného vydání prvního dílu *Cesty demokracie*. Z rozhovoru nabylo dojmu, že Klíma se záměrem souhlasí. O to větší bylo jeho překvapení, když se následujícího dne objevil v *Českém slově* úvodník *Proč nám nemohou být sověty vzorem*, jenž přinášel výňatky z článků i s jednoznačně naznačeným autorstvím. Článek byl totiž uveden slovy: „Není dnes tajemstvím, kdo byl jejím [rozumím se brožury *Sovětské Rusko a my*, pozn. R. V.] autorem. Prozrazuje ho ostatně skoro každá věta i jedinečná znalost ruských věcí.“ Viz též Škrachův záznam o telefonické rozmluvě se šéfredaktorem K. Z. Klímou z 11. 1. 1933, AÚTGM, f. TGM-L, k. 598.

³⁵⁹ Jen v letech 1921–23 uveřejnil Masaryk anonymně přes třicet textů, viz T. G. MASARYK, *Cesta demokracie II*, Vojtěch Fejlek – Richard Vašek (ed.), Praha 2007.

Důvody takového rozhodnutí jsou nasnadě. Téma Masarykova nesouhlasu s bolševickou revolucí, odporu k jejím ideovým východiskům i metodám, jež sovětský režim užíval při udržení a rozšíření své moci, bylo totiž společensky přijatelné a koneckonců všeobecně známé. Prezident se svými názory na tuto otázku nikterak netajil a také je ve svých veřejných projevech a dalších textech na počátku dvacátých let jednoznačně formuloval. Například v *Lidových novinách* na Štědrý den 1920 vyšla kritická stať *Revoluce a bolševici*, v *Čase Masaryk* na Nový rok 1921 uveřejnil rozsáhlý text věnovaný diktatuře proletariátu a v časopise *Prager Presse* 16. října 1921 publikoval úvahu o problému politického antropomorfismu atd. Ostatně všechny zmíněné texty byly také uveřejněny v souboru *Cesta demokracie*.

Naproti tomu mnoho dalších nepodepsaných textů představovalo výbušný politický materiál. Publikování prezidentových anonymním článků – převážně obran, ale často také útočně zahrocených výpadů – cílených proti některým významným osobnostem a aktivním účastníkům veřejného a politického života (např. Karlu Kramářovi), proti nešvarům v politických stranách a jejich prorůstání do všech sfér veřejného života, stejně jako zveřejnění Masarykových vstupů do sporů o zásluhy domácího a zahraničního odboje bylo tehdy, na počátku třicátých let, neúnosné. Co tedy vedlo Jaroslava Werstadta k tomu, aby uveřejnil sérii prezidentových textů dotýkajících se právě této citlivé problematiky jen o několik let později, navíc tak krátce po jeho odchodu?

Rozhodujícím faktorem byla, zdá se, především samotná Masarykova smrt, která jakoby smazala aktuálnost polemik a odsunula je s odchodem jejich autora definitivně do historie. Po smrti byl navíc také hlavní Masarykův politický rival Karel Kramář, jenž zemřel v květnu 1937. Spory mezi nimi byly tedy minulostí, a to umožnilo historikovi vyjít s těmito prezidentovými zásahy do veřejného dění na denní světlo. Werstadt sám to ostatně v krátké předmluvě ke své edici formuloval zcela jednoznačně.³⁶⁰

V *Naší revoluci* tedy vyšlo celkem dvanáct nepodepsaných Masarykových článků, které byly publikovány v letech 1922–1924.³⁶¹ První tři články z roku 1922 se týkaly

³⁶⁰ Werstadt na závěr předmluvy doslova napsal: „Přítomnou soubornou publikaci významných úvah jakožto úvah *Masarykových* umožnil nejenom letošní 14. září, den velikého odchodu, nýbrž i okolnost, že také hlavní bojový a polemický partner presidenta Osvoboditele, dr. Karel *Kramář*, předešel ho o několik měsíců na cestě poslední. *Smrt*, tato velká likvidátorka lidských napětí, svárů a hněvů, zjednala zde rovnost podmínek a zbavila spor a zápas všeho *osobního*. Z jeho *věcné, myšlenkové a mravní* podstaty pak můžeme a máme čerpat poučení i my budoucí.“ J. WERSTADT, *Úvahy presidenta Osvoboditele o historii osvobození*, s. 267.

³⁶¹ Werstadt k nim připojil ještě jeden Masarykem podepsaný článek z roku 1933 o spolupráci s Antonínem Švehlou a také dvě obsáhlejší přílohy. V prvním z nich soustředil nejvýznamnější dobové ohlasy na Masarykovy články, převážně z pera Karla Kramáře, a pak své vlastní texty vyrovnávající se s tzv. osvoboditelskou legendou v rámci publicistické kampaně o 28. říjen.

publikace *Pět přednášek o zahraniční politice*, v níž v souhrnné podobě vyšly Kramářovy přednášky, pronesené v květnu 1922 v Národním domě na Vinohradech. Tento velmi kritický posudek Kramářovy politiky a jeho zahraničněpolitických představ (zvláště nejednoznačné vize slovanské politiky a idealizovaného „pravého Ruska“) spojený s obranou ministra zahraničí Edvarda Beneše vyvolal okamžitou odezvu ze strany Karla Kramáře.

Ten napsal na svou obranu pětidílnou sérii článků, v nichž se snažil obhájit své představy české předválečné a válečné politiky a rozvedl kritiku Benešovy zahraniční politiky po roce 1918.³⁶² Tyto Kramářovy texty jsou kromě svého obsahu a způsobu argumentace pozoruhodné především tím, že z nich jasně vyplývá, že Kramář dobře věděl, komu odpovídá. Hned v prvním odstavci jeho odpovědi totiž můžeme číst: „Kdybych nebyl přesvědčen, že ten, kdo napsal tento zdrcující ortel, anebo aspoň dal jej napsati, má docela jiné iniciálky, neodpovídal bych [...] Ale s p. ‚drem V. S.‘ [což byla Masarykova šifra – pozn. R. V.] je to jinak. ‚A tout seigneur tout honneur‘ – na tak vzácný útok nutno odpověděti, zejména když je to frontální útok na celou mou činnost ve vnitřní i zahraniční politice za Rakouska i po Rakousku. Bohužel, nehledě na tu *mou* negativnost, osobivost a pánovitost [jak bylo Masarykem Kramářovi vytýkáno – pozn. R. V.] nemám té volnosti v odpovědi, které si plně dopřává p. ‚dr. V. S.‘, poněvadž přece jen za osobami vidím stát; ale ‚demokracie je diskuse‘, a tak se přece jen pokusím, abych ukázal, že ‚nedostatek sebekritiky‘ není jen na mé straně.“ Nebo jinde, ve třetí části Kramářovy odpovědi: „Pan V. S. sice píše, že si představuji nějaké ideální Rusko a dokonce mne poučuje, že politik opravdu slovanský bude seriosně a kriticky o pádu Ruska přemýšlet, ale to říká snad jen tak z profesorského zvyku, aby mentoroval po starém způsobu psaní ‚Času‘...“

Masaryk zareagoval na tento Kramářův cyklus ještě článkem *Odpověď na odpověď*, ve kterém se snažil vyvrátit Kramářovy argumenty a na závěr s politováním konstatoval, že se politik takového rozhledu a významu dostal do slepé uličky negativní opozice. Rozdíl v Kramářově a Masarykově pohledu na československou zahraniční politiku a její další směřování byl ovšem tak zásadní, že vzájemné kritiky na toto téma se opakovaly v podstatě neustále.³⁶³

Další Werstadtem uveřejněné texty se týkaly Masarykových posudků několika publikací, vyjadřujících se z různých hledisek k událostem let 1914–18 a většinou kriticky hodnotících úlohu masarykovského zahraničního odboje (především práce Františka Zumana

³⁶² Karel KRAMÁŘ, *Má odpověď*, Národní listy, 24., 25., 26., 27. a 29. 8. 1922, s. 1–2.

³⁶³ K tomu srv. např. Richard VAŠEK, *Karel Kramář v Masarykových anonymních textech a polemikách po roce 1918*, Moderní dějiny, Supplementum 2, 2009, s. 441–462.

a Lva Borského, ale třeba i Josefa Holečka nebo Antonína Hajna). Konečně další články se již přímo zapojovaly do vznikajících sporů o význam 28. října 1918, respektive o úlohu domácího a zahraničního odboje na vzniku Československa. Tyto spory o tzv. osvoboditelskou legendu se staly v polovině dvacátých let předmětem vzrušených novinářských kampaní a veřejných polemik.

Samotný průběh pražského převratu 28. října a role jeho jednotlivých protagonistů přitom posloužily v aktuálním politickém zápase. Předmětem komentářů se stalo chování některých politiků za války, např. Bohumíra Šmerala, jenž byl nařčen z konfidentství, Antonína Švehly a samozřejmě také Karla Kramáře. Toto citlivé téma se stalo zdrojem politických bojů a Masaryk s Kramářem, jako představitelé obou směrů odboje a zároveň významných politických sil v republice, se do nich pochopitelně zapojili. Do těchto sporů se u Kramáře bezpochyby promítlo i zklamání ze ztráty politického postavení. Cítil se novými poměry rozčarován a zklamán. Stejně tak se domníval, že celý domácí odboj je v nové republice nedoceněn. Vystupoval proto s názorem, že hlavní úlohu při vzniku Československa sehrála domácí odbojová akce a vyhlášení republiky v Praze. Tyto i další názory Masaryka, jako představitele zahraniční akce, pochopitelně iritovaly a několikrát polemicky zareagoval. Je však také třeba připomenout, že Masaryk psal tyto texty v době, kdy ještě nevyšla jeho *Světová revoluce*, v níž podal podrobnou zprávu o svém působení za války.³⁶⁴ Jeho články tak byly spíše okolnostmi podnětým výkladem osvobozovací akce a reakcí na různé publikace a projevy jeho ideových a politických odpůrců.

Spory začal v létě 1924 příspěvek básníka Viktora Dyka, komentující manifestační legionářský sjezd. Dyk celkem věcně volal po odstranění neznalosti a neinformovanosti, z nichž vyrůstají rozpory mezi oběma odboji. Článek zakončil slovy: „Namítne se, že o mnohém by nebylo oportunní dnes mluvit. Uznávám. Ale ještě méně oportunní je ponechat mezi domácím a zahraničním odbojem zed’.“³⁶⁵

Spor o to, kdo vystavěl onu „zed’ mezi domácím a zahraničním odbojem“, záhy přerostl ve velkou polemickou kampaň, které se anonymně zúčastnili jak Edvard Beneš³⁶⁶ a prezident Masaryk,³⁶⁷ tak i legionáři. Ozvali se také někteří z „mužů 28. října“ – Jiří Stříbrný

³⁶⁴ T. G. MASARYK, *Světová revoluce : za války a ve válce 1914–1918. Vzpomíná a uvažuje T. G. Masaryk*, Praha 1925.

³⁶⁵ Viktor DYK, *Neveselá kapitola*, Národní listy, 8. 7. 1924, s. 1.

³⁶⁶ Viktoru Dykovi. *Píše legionář*, České slovo, 9. 7. 1924, s. 1–2. Autorství dokládají mj. koncepty článku s poznámkami výslovně označujícími za autora Beneše – viz AÚTGM, f. TGM-R, k. 442.

³⁶⁷ *Zed’ mezi domácím a zahraničním odbojem*, Národní osvobození, 9. 7. 1924, s. 1–2, nepodepsáno; *Protilegionářská zed’ národní demokracie zříceninou*, Národní osvobození, 13. 7. 1924, s. 1–3, nepodepsáno; *Demokracie je diskuse*, Národní osvobození, 25. 7. 1924, s. 1–2, podepsáno „Anonym“.

a František Soukup a na druhé straně samozřejmě Karel Kramář i další autoři. Po určité době se spor začal na podzim z novin zvolna vytrácet.³⁶⁸

Pokud se pokusíme shrnout Masarykův pohled, můžeme zestručnit: Otázku, kdo vybuřoval onu zeď mezi domácím a zahraničním odbojem zodpověděl prezident v nepodepsaném článku Zeď mezi domácím a zahraničním odbojem poněkud zjednodušeně, avšak jednoznačně: „Jak vznikla zeď mezi domácím a zahraničním odbojem? Tím, že spisovatel Dyk spolu s dr. Kramářem, Marešem a jinými reklamovali nejen prvenství, nýbrž hlavní a jedinou zásluhu odboji domácímu.“ Takovou interpretaci ovšem Masaryk odmítal a vyjádřil naopak přesvědčení, že bez diplomatického výkonu zahraničního odboje a bojového vystoupení legií by republiky nebylo. Domácí politiky také vyzval, navazuje v tomto na Dyka, aby sami podali podrobnou, dokumentačně podloženou zprávu o domácím odboji za světové války, která dosud nebyla veřejnosti předložena.

Tyto spory byly plně rozhořčení a přehnaných reakcí. Ne vždy se také hrálo zcela fair play. Ferdinand Peroutka např. uveřejnil v revue *Přítomnost* stať Kdo nás osvobodil? navazující na předchozí polemiky. Součástí textu byl i Kramářův dopis z roku 1915 adresovaný rakouskému ministerskému předsedovi Stürkghovi, v němž se zaručoval svou loajalitou vůči Rakousku. Uveřejnění takového dokumentu znamenalo samozřejmě útok na Kramářovu pověst mučedníka režimu. Odkud Peroutka dokumenty získal, není zcela jasné, ale můžeme předpokládat, že jednal v souladu se zájmy Kramářových politických odpůrců, tedy i tzv. skupiny „Hradu“ kolem Masaryka a Beneše.³⁶⁹ Problematika odbojových zásluh se potom čas od času dostávala znovu do popředí zájmu.

Je tudíž pochopitelné, že Werstadtovo odhalení prezidentových vstupů do tehdejších vášnivých polemik vzbudilo velkou pozornost a počátkem roku 1938 se také stalo předmětem prudké výměny názorů na stránkách denního tisku. Ohlasů bylo opravdu hodně, takže v následujícím textu se zastavím jen u těch významnějších. Přetřásáno a z různých stran probíráno bylo především samotné autorství Werstadtem publikovaných textů; Masarykova účast byla totiž zpochybňována nebo přímo popírána. Jak si ještě ukážeme, určení Masarykova autorství právě u klíčových textů z roku 1924 zůstává dosud někdy sporné a nejednoznačné.

³⁶⁸ Srv. např. Ivan ŠEDIVÝ, „Zeď mezi odbojem domácím a zahraničním“ (*Z legionářských sporů o odbojové zásluhy*), *Historie a vojenství* 47, 1998, č. 6, s. 84–93.

³⁶⁹ K působení Ferdinanda Peroutky a jeho vztahu k Masarykovi a Benešovi viz např. Pavel KOSATÍK, *Ferdinand Peroutka. Život v novinách (1895–1938)*, Praha – Litomyšl 2003.

Prodaná nevěsta a historikovo harakiri

Jedním z nejzasvěcenějších a také nejaktivnějších odpůrců prezidenta Masaryka byl jeden z „mužů 28. října“ a bývalý několikanásobný ministr Jiří Stříbrný, který se však koncem dvacátých let dostal do tábora zásadních kritiků ministra zahraničí Edvarda Beneše a tím nepřímo i T. G. Masaryka. Na Werstadtovu publikaci zareagoval Stříbrný celou sérií článků ve svých tiskovinách – v *Poledním listu*, *Nedělním listu* a *Expresu*. Své statě a další materiály poté souborně vydal pod názvem *TGM a 28. říjen*.³⁷⁰ Z předmluvy, v níž Jiří Stříbrný blíže vysvětluje své pohnutky k vydání knihy, jsem si také dovolil vypůjčit název této podkapitoly.

Stříbrný jako někdejší člen Národního výboru a jeden z vůdců říjnového převratu byl na této věci, dalo by se říci, přímo osobně zaangażován. Masarykovy názory na význam domácího odbojového hnutí a zvláště na místo 28. října 1918 v dějinách osvobození jej dlouhodobě zajímaly a tak není divu, že jeho novinové reakce byly obsáhlé a zevrubné. Ve svých statích podrobně rozebral články připisované Werstadtem Masarykovi a všímal si zvláště textů týkajících se hodnocení domácího převratu. Ostatně jako jeden z dosud žijících „mužů 28. října“ měl k tématu jistě co říci (Alois Rašín a Antonín Švehla již byli po smrti).

Většina sporů o Masarykovo autorství se soustředila, jak ještě bude řeč, na článek „Prodaná nevěsta“ – bez Jeníka z roku 1923, zvláště kvůli nevybíravé kritice Karla Kramáře. O dalších člancích se již ve veřejnosti diskutovalo daleko méně. Jiří Stříbrný, sleduje primárně tematiku domácí revoluce přitom zdůrazňoval, že jiné Masarykovy články jsou v této věci mnohem ostřejší, ale o těch nezazněla jediná pochybnost. Doslova napsal: „Spor o autorství těchto článků lokalizuje se vlastně jen na jeden. Námitky o druhých jsou tak nicotné, že se jimi nemusíme vážně ani zabývatí“.³⁷¹ Ve svých rozborech se soustředil na několik textů z roku 1924. Svou pozornost zaměřil především na článek Protilegionářská zed' národní demokracie zříceninou, jenž považoval za pokus o zásadní zpochybnění revolučního charakteru domácí převratové akce. Autor článku totiž naznačoval, že podle některých svědectví, zvláště bývalého místodržitele hraběte Coudenhova, pražský Národní výbor provedl převrat vlastně za souhlasu vídeňských úřadů. Opět slovy Jiřího Stříbrného: „Předsednictvo Národního výboru bylo zde postaveno do světla prapodivné společnosti, která za zády národa provedla převrat 1. za souhlasu vídeňské vlády, 2. že vůdcové převratu dovolávali se Karlova manifestu, za 3. že všichni čtyři vyjednávači stáli [Soukup, Švehla, Stříbrný, Rašín – pozn. RV] na základě monarchistickém a posléze za 4. že členové

³⁷⁰ Jiří STŘÍBRNÝ, *TGM a 28. říjen*, Praha 1938.

³⁷¹ STŘÍBRNÝ, *TGM a 28. říjen*, s. 76.

Národního výboru žádali na místopředsedě, aby vymohl ve Vídni jejich uznání.³⁷² Tato tvrzení popřel Stříbrný již ve své bezprostřední reakci v *Českém slově* 18. července 1924³⁷³ a nyní věnoval tomuto a dalším vydaným Masarykovým článkům značnou pozornost.

Rozborem argumentace inkriminovaných článků došel Stříbrný k závěru, že na Masarykovo mnohdy věcně mylné a obecně nevysoké hodnocení převratu v Praze měla značný vliv kniha německého spisovatele Karla Friedricha Nowaka *Chaos*, která vyšla v Mnichově v roce 1923. Právě na mnohé pasáže z této knihy se totiž autor článku Protilegionářská zeď národní demokracie zříceninou odvolával. Ve svých statích se Jiří Stříbrný také opakovaně vracel ke svým rozhovorům s Masarykem ze dvacátých let a dosvědčoval prezidentův značný zájem o různé okolnosti průběhu 28. října. Zdůraznil, že podle jeho názoru si Masaryk utvořil o celé věci mylné mínění, zvláště jakousi fixní ideu o nevyčteném „temném“ pozadí 28. října. Dovožoval, že v těchto představách ho utvrzovaly některé dobové publikace, například již zmiňovaná kniha *Chaos*, byť její četné nepřesnosti byly záhy vyvráceny. Učinil tak mj. i sám hrabě Coudenhove, jenž ve svém rozhovoru pro *Prager Tagblatt* 24. srpna 1924 nepotvrdil, že by něco takového Nowakovi v rozmluvě řekl.³⁷⁴

Je pozoruhodné do jaké šířky a zároveň do jakých detailů se tehdy dostávaly rozborů komentující údajné prezidentovy nepodepsané články a další texty. Řada postřehů byla přesná a neztrácí svou platnost ani dnes. Neocenitelná pak pochopitelně zůstávají především dobová svědectví a vzpomínky, osvětlující blíže skutečnosti, nezachycené jinde v písemných pramenech. Mezi takové patří i mnohé podrobnosti, uvedené Jiřím Stříbrným v jeho publikaci, k níž se ještě v následujícím textu vrátíme. Kniha *TGM a 28. říjen* vzbudila velký ohlas a dočkala se v krátké době několika vydání. Také se však stala předmětem sporů, dokonce soudních, jak bude ještě zmíněno.

Dalším důležitým ohlasem na edici Masarykových textů byl článek publicisty Miloše Vaňka v *Právu lidu*. Ten práci Jaroslava Werstadta hodnotil kriticky jako předčasnou a nevhodnou a po odborné stránce nepřipravenou. Ve svém článku upozornil na nejasnosti ve Werstadtově výběru a (také na základě publikovaného svědectví Ivana Herbena, zpochybňujícího autorství jednoho z článků) došel k závěru, že z dvanácti publikovaných anonymních textů lze mít důvodné pochybnosti o autorství hned osmi z nich. Pomineme-li

³⁷² Tamtéž, s. 126.

³⁷³ Jiří STŘÍBRNÝ, *Pokus o falšování historie*, České slovo, 18. 7. 1924, s. 1–2.

³⁷⁴ K tomu viz též Libor VYKOUPILO, *Jiří Stříbrný. Portrét politika*, Brno 2003, zvláště kap. 6, kde jsou přehledně shrnuty Stříbrného spory s T. G. Masarykem ve 20. letech a též stručně připomenut jejich doslov z roku 1938.

details, které však tehdy byly v tisku obsáhle komentovány, jeden z jeho postřehů je podle mě závažný a žádá si vysvětlení. Vaněk totiž upozornil na to, že když vyšla v Čase 13. srpna 1922 odpověď autora Dr. V. S. na Kramářův článek z 11. srpna, pobýval Masaryk na Capri a za tehdejších dopravních a technických poměrů (např. doručování domácího tisku do ciziny) bylo téměř nemožné, aby Masaryk stihl tak rychle zareagovat. Tedy napsat za jeden den odpověď a zajistit doručení textu do tiskárny v Praze ještě 12. srpna, aby mohl třináctého ráno vyjít. Tudíž – dovozoval Vaněk – je zpochybněno autorství šifry Dr. V. S. a tím hned několika dalších článků.³⁷⁵ Jaroslav Werstadt sice uznal nezvyklé okolnosti provázející vznik tohoto konkrétního textu, ale pokusil se o vysvětlení tím, že by bylo možné rychlou prezidentovu odpověď vyložit např. nadiktováním celého článku redakci Času po telefonu. To však bylo spíše východisko z nouze a podle mého názoru neobstojí.³⁷⁶ Další Vaňkovy argumenty byly spíše spekulativní (např. domněnka, že je nepravděpodobné, že by Masaryk v průběhu jedné novinové kampaně nezměnil svou šifru apod.) a nebudu se jimi blíže zabývat.

Zajímavější je však pozadí tohoto Vaňkova vystoupení, které mělo inspiraci v okruhu prezidentových spolupracovníků, konkrétně bývalého Masarykova literárního tajemníka Vasila K. Škracha. Alespoň toto spojení za ním jednoznačně viděl sám Jaroslav Werstadt, jenž Škrachovo angažmá vysvětloval uraženou ješitností a také obavou z „narušení monopolu“, který si Škrach na vydávání (v praxi ovšem spíše nevydávání) Masarykových děl vytvořil. Werstadt v sérii statí, které počátkem roku 1938 uveřejnil v časopise *Sobota*, několikrát naznačil, kdo podle jeho názoru za výpadem Miloše Vaňka stojí. Nejprve na svou obranu jen naznačil, že ve sporu o autorství textů „pan M. Vaněk – vlastně jeho tichý společník a informátor nepřinesli naprosto nic určitého a opravdu průkazného“, v dalších článcích však již bez obalu psal, že „vydavatelé Masarykových spisů dělal M. Vaněk v Právu lidu hlasatele, či lépe plentu“ nebo že „bývalý literární sekretář Masarykův V. K. Škrach se projevil perem Miloše Vaňka v Právu lidu“ apod.³⁷⁷ Bylo zřejmé, že mezi oběma muži panovala značná nevole a Vasil Škrach jako vydavatel a editor Masarykových děl s počinem Jaroslava Werstadta zásadně nesouhlasil. V Masarykově archivu se ovšem nachází dokumenty, které Werstadtovo podezření na zapojení K. Škracha do kampaně Miloše Vaňka

³⁷⁵ Miloš VANĚK, „Masarykovy“ články? Na okraj historického zkoumání dr. Jaroslava Werstadta, *Právo lidu*, 25. 1. 1938, s. 3.

³⁷⁶ Z cesty prezidenta na Capri se mj. zachovala korespondence jeho tajemníka dr. Vladimíra Kučery, ve které pravidelně informoval kancléře Šámala o průběhu pobytu. Vzhledem k tomu jak podrobně referoval do Prahy (mj. i o článcích, které tam prezident psal), považuji za vyloučené, že by se ani slovem nezmínil o takto závažné věci, kterou by s největší pravděpodobností stejně zařizoval sám.

³⁷⁷ Srovnej WERSTADT, *Skrytý Masaryk*, Praha 1938, např. s. 29, 32, 45, 48.

v *Právu lidu* plně potvrzují. Je zde mj. uložen i strojopisný koncept Vaňkova článku i se Škrachovými korekturami a další záznamy a korespondence.³⁷⁸

Jak již bylo řečeno, edice prezidentových anonymních článků způsobila řadu kritických ohlasů, jež vyvolaly pochybnosti nejen o vhodnosti publikace těchto textů krátce po Masarykově smrti, nýbrž především rozvířily dohady o jejich autorství. Je nutno objektivně konstatovat, že některé z nich nepostrádají logiku a kladou otázku po oprávněnosti Werstadtova výběru,³⁷⁹ zvláště když Werstadt sám Masarykovo autorství jím zařazených textů v *Naší revoluci* dokumentárně nedoložil, neuvedl žádný zdroj, ze kterého čerpal, ani svůj výběr nijak blíže nevysvětlil. Tím přímo přivolával kritické dotazy, jimž byl také posléze vystaven. Teprve dodatečně se pokusil v sérii článků, vydaných později v samostatné brožuře,³⁸⁰ vyvrátit útoky proti své osobě a obhájit svůj postup a odbornou reputaci.

Pravdou je, že Jaroslav Werstadt připravoval svou edici narychlo a s vědomím toho, že patrně ne všechny texty jsou stoprocentně Masarykovy. Své pochyby však potlačil a upřednostnil urychlenou přípravu celého souboru. Především upustil od archivního výzkumu v soukromém Masarykově archivu i v archivu Kanceláře prezidenta republiky, kde mohl nalézt materiály, potřebné pro takto koncipovanou edici dokumentů. Problém tkvěl jak v časovém faktoru a administrativních překážkách, tak i v osobních sympatiích či antipatiích. Vlastními slovy to Werstadt později okomentoval: „Jako historik ovšem vím, že byly ještě jiné cesty, jak zjišťovati nebo ověřovati literární projevy presidenta Masaryka, avšak na ty jsem vědomě resignoval, nechtěje vůbec ohroziti, ba znemožniti zamýšlenou publikaci úvah presidenta Osvoboditele o historii osvobození. Raději jsem riskoval chyby, nedokonalosti a neúplnosti, než abych obětoval tuto edici vůbec. Ta se prověří a upraví, ale nakonec zůstane.“³⁸¹ Edici připravoval sám a téměř v utajení, aby mu nebylo znemožněno ji dokončit.³⁸² Svou roli zde sehrál – jak již bylo řečeno – špatný vztah k vydavateli Masarykových spisů Vasilu Škrachovi, jehož Jaroslav Werstadt otevřeně kritizoval za pomalé tempo vydávání Masarykových prací a označoval ho za „samozvaného držitele monopolu“. Chtěl-li tedy soubor prezidentových textů vztahujících se k historii osvobození urychleně vydat, je logické, že se nemohl zdržovat detailním bádáním v archivech a složitým

³⁷⁸ AÚTGM, f. TGM-R, k. 423.

³⁷⁹ Např. upozornění Miloše Vaňka v *Právu lidu*, že Masaryk pobýval v srpnu 1922 v Itálii na Capri a stěží mohl tak rychle zareagovat na Kramářův text v *Národních listech*.

³⁸⁰ WERSTADT, *Skrytý Masaryk*, Praha 1938. Publikace shrnuje Werstadtovy statě z týdeníku *Sobota*, které tam vycházely od 26. 2. do 26. 3. 1938. V příloze je mj. zachycen i přehled časopiseckých ohlasů na jeho edici.

³⁸¹ Jaroslav WERSTADT, *Doslov vydavatelův*, Lidové noviny, 16. 1. 1938, s. 5.

³⁸² „Mimo několik kolegů z redakčního kruhu a vydavatelstva *Naší revoluce* a mimo několik osobních přátel z řad historických nikdo nevěděl o chystané edici.“ WERSTADT, *Skrytý Masaryk*, s. 3.

ověřováním. Místo toho dal v některých případech na úsudek informovaných lidí, kteří se pohybovali v prezidentově blízkosti, např. historika prof. Josefa Borovičky.³⁸³

Ostatně motivaci Jaroslava Werstadta k vydání Masarykových článků a jeho záměry snad nejlépe dokumentuje vlastnoruční záznam Vasila Škracha z počátku roku 1938 o rozhovoru s vedoucím politického odboru Kanceláře prezidenta republiky dr. Josefem Schieszlem na téma Werstadtovy edice. Pro jeho závažnost si jej zde dovolím ocitovat in extenso:

„Werstadtova publikace pseudonymních článků T.G.M. v Naší Revoluci.

3. ledna 1938

Dr. Schieszl mi telefonicky stručně naznačil obsah své rozmluvy s drem Werstadtem.

1) Dr. Werstadt prohlásil, že vědomě nikomu o svolení neříkal, protože očekával, že by ho nedostal, že by se byla vyvinula snaha o ututlání celé věci.

2) Radil se prý o publikaci se 4 historiky, blízkými pres. T. G. Masarykovi i dru Benešovi, a ti mu ji schválili.

3) Je veden službou historické pravdě, která je nad všemi ohledy.

4) Dr. Werstadt nebude dále v této věci nic uveřejňovat.

Dr. Schieszl se pozastavil nad zaslepeností a osobní bezohledností dra Werstadta a nad jeho neoprávněným historickým sebevědomím.

Obsah své rozmluvy sdělí p. vyslanci [rozumí se Janu Masarykovi – pozn. RV] po jeho návratu z Gräfenbergu.

Škrach.³⁸⁴

Pokud bych měl posoudit tolik kritizovaný výběr Masarykových textů a vyrovnat se s problémem jejich autorského určení, mohu shrnout:

1) U článků z roku 1922 Odpověď na odpověď (nepodepsáno) a Kritika české politiky (podepsáno Dr. J. K.) se podařilo Masarykovo autorství archivním výzkumem potvrdit.³⁸⁵ U

³⁸³ Sám o tom napsal: „Vydavatel úvah presidenta Osvoboditele (jímž je pisatel těchto řádek) zařadil tuto stat', ostře vyhocenou proti Kramářovi, mezi články Masarykovy, když jeho některé pochybnosti nebyly sdíleny, nýbrž naopak rozptylovány kompetentními osobami (historikem, jenž byl po léta v osobních službách prvního presidenta, a vedoucím redaktorem „Času“, v němž článek vyšel.“ Viz Jaroslav WERSTADT, *Skrytý hlas Masarykův*, České slovo, 20. 1. 1938, s. 2.

³⁸⁴ Záznam je uložen v AÚTGM, f. TGM-R, k. 425.

³⁸⁵ Masarykovo autorství těchto článků dostatečně dokazují strojopisné kopie textu uložené v Masarykově archivu datované před uveřejněním textu v denním tisku, stejně jako doplňující poznámky na dokumentech. Vypovídající je podle mého názoru např. též zařazení textu v Archivu Kanceláře prezidenta republiky (dále jen AKPR), sign. T 1834/21, ve složce Články TGM pro noviny. Dalším potvrzením mohou být i stenografické záznamy prezidentových diktátů – např. v AKPR, sign. T 802/24, sl. Topolčianky – diktáty TGM, je uložen

článků týkajících se posudků knihy Karla Kramáře „*Pět přednášek*“ o zahraniční politice 1922 a práce Františka Zumana *Osvobozenská legenda (Černosotěnský pamflet)* se autorství podařilo jednoznačně prokázat pouze u druhého jmenovaného. V případě recenze na Kramářovu knihu se nedochovaly žádné archivní podklady a tak nám musí být vodítkem pouze nepřímé důkazy. Ostatní texty jsou signované šifrou Dr. V. S. Jelikož článek Odpověď na odpověď je jistě Masarykův, je pravděpodobné, že i texty, polemizující s Kramářovou publikací tomuto článku předcházející, jsou Masarykovy. Autorství by napovídala také zvolená šifra „Dr. V. S.“, jež je podobná Masarykem jindy používané zkratce „V. S.“.³⁸⁶

Navíc s jistotou víme, že Masaryk na Capri Kramářovu knížku měl k dispozici. Tajemník Kučera totiž 6. července ve svém dopise KPR naléhavě žádal: „Prosím pošlete obratem knížku Dr. Kramáře o českosl. zahraniční politice, souhrn těch červnových (?) jeho přednášek.“³⁸⁷ Kniha došla na Capri nejspíše 23. či 24. července, takže si ji prezident mohl pročíst a připravit svůj posudek. O tom mj. svědčí též exemplář této publikace z Masarykovy knihovny i s četnými podtrženími v textu. Nad jiné přesvědčivý je však vlastní Masarykův dopis Kramářovi psaný na Capri 24. července 1922. Hned v úvodu Masaryk sděluje: „Milý příteli, právě jsem Vám dopsal list, když přišla Vaše knížka; píšu list nový, abych předně poděkoval za upomínku.“³⁸⁸

Ještě téhož dne pak – tedy v podstatě obratem – napsal na Kramářovu knihu svůj kritický posudek. Důležité vodítko nám totiž poskytuje Masarykova korespondence z té doby. V dopise Edvardu Benešovi z téhož dne, tj. 24. července 1922, se Masaryk mj. zmínil o útočném psaní *Národních listů* a výslovně též o Kramářových *Pěti přednáškách*, které by Beneš neměl přejít mlčením. A v dodatku k tomuto listu již dával konkrétní pokyny: „[...] Tento článek dejte hned přetypovat; pozor, aby rukopis nebyl ztracen, celý originál buď mně vrátíte nebo jej spálíte. Uveřejněte ihned, myslím v Čase. Ale vzkazte jim, že ho mají uveřejnit, nebo mají prý od Vás příkaz nepolemisoivat. Já si věc dobře rozmyslil, nelze déle

stenografický záznam diktovaného článku. Po srovnání čitelných míst a jmen v textu a podle data diktátu (28. 8. 1922) je jisté, že se jedná o článek Odpověď na odpověď, který téhož dne vyšel v Čase.

³⁸⁶ Viz Masarykovy texty zařazené do *Cesty demokracie III a IV*, mezi nimi např. i jeho recenze Hitlerovy knihy *Mein Kampf*. K užívání šifry V. S. viz i svědectví prezidentovy archivářky dr. Gašparíkové, která si v zápise z 15. 5. 1933 zaznamenala: „Prezident napísal posudok o Hitlerovej knihe *Mein Kampf*, literárne hodnotenie – tak to sám nazval – prenikavé a pokojné. Uverejnil to anonymne v *Prager Presse* pod značkou V. S. [...] Prezident mi povedal, keď som s ním vo štvrtok v Prahe večerala: „Já si pod tím myslím Verum simplex – Pravda prostá. Obyčejně jsem si pod každou svojí značkou něco myslél. Č. P. = Česká politika, S = Sociologie, S. P. = Sociologie Politika, V. S. = Verum simplex.““ GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, *U Masarykovcov*, s. 201.

³⁸⁷ Dopis V. Kučery kancléři Šámalovi z 6. 7. 1922. AKPR, sign. T 1165/22, list T 1288/22, bod č. 5.

³⁸⁸ *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, Jan Bílek, Helena Kokešová, Vlasta Quagliatová, Lucie Swierczeková (eds.), Praha 2005, T. G. Masaryk K. Kramářovi 24. 7. 1922 z Capri, dok. č. 271, s. 438–439.

mlčet.³⁸⁹ Časová posloupnost ukazuje, že se s největší pravděpodobností jednalo právě o Masarykův článek Dr. Kramáře „Pět přednášek“ o zahraniční politice 1922, který vyšel v *Čase* 6. srpna.

Další náповědou by mohla být i skutečnost, že když Karel Kramář ve svých článcích v roce 1922 jasně naznačoval, že odpovídá prezidentovi, nezazněl proti jediný odmítavý hlas. Jiří Stříbrný to ve svém článku opět vystihl přesně: „Nedovedu si představit, co by se bylo strhlo za pokřik v levicových listech proti dru Kramářovi, kdyby jeho domněnka, že ony články psal nebo dal napsati Masaryk – president republiky – nebyla správná. Proč neozval se jediný hlas, který by autorství Masarykovo popřel, který by se už tehdy nedovolával faktu, že president byl až do 20. srpna mimo hranice republiky? [Masaryk byl od června na ostrově Capri, odkud se vrátil 20. srpna 1922 večer, přičemž články kritizující Kramářovu publikaci vyšly v *Čase* 6. a 13. srpna – pozn. RV] Nejen že se nikdo na tuto ‚invektivu proti hlavě státu‘ neozval, ale naopak dr. V. S. v *Čase* odpověděl dru Kramářovi delším článkem (30. srpna 1922) [...] V celém článku není ani sebemenší popření Masarykova autorství. Bylo by vůbec možné, aby pan dr. V. S., kdyby jím byla jiná osoba nežli president Masaryk, přešel klidně a bez jediné poznámky označení presidenta za autora?“³⁹⁰ To je logický postřeh, který bychom neměli opominout.

Naopak je zvláštní, že se v dochované korespondenci z Capri o existenci těchto Masarykových textů nedozvíme vůbec nic. Ačkoliv prezidentův tajemník Kučera ve svých dopisech a zprávách dosti podrobně zachycoval svou práci a vůbec život celé výpravy na Capri, nenajdeme v nich jedinou zmínku o prezidentově recenzi na Kramářovu publikaci, psaní *Národních listů* nebo o koncipování Masarykových dalších odpovědí.³⁹¹ Jak jsme již viděli, v kontrastu s tím zachycoval Masarykovo psaní dalších polemických glos a textů do podrobností, konzultoval způsob jejich uveřejnění apod. Je tedy nepravděpodobné, že by vůbec nezaznamenal tak důležité texty (polemika s Kramářem), které musely navíc vznikat dosti narychlo a předány do Prahy nejspíše prostřednictvím telegrafu či telefonu. To vede k domněnce, že prezident v tomto případě postupoval zcela samostatně a věc vyřídil osobně s Edvardem Benešem, jak napovídá jejich výše citovaná korespondence. Tuto úvahu podporuje i neexistence jakéhokoliv zápisu podobného charakteru v Masarykově diáři z této doby. Byť si prezident nevedl zdaleka podrobné zvrubné záznamy jako Kučera, je předpoklad, že by se o této své aktivitě přece jen zmínil.

³⁸⁹ AÚTGM, fond EB IV/2, sl. 51, k. 16, T. G. Masaryk E. Benešovi 24. 7. 1922. Originál, rukopis.

³⁹⁰ STŘÍBRNÝ, *TGM a 28. říjen*, s. 98–99.

³⁹¹ Výjimkou je snad jen poznámka, že kurýr dovezl na Capri právě Kramářovu publikaci *Pět přednášek o zahraniční politice*.

2) Největší rozruch vyvolalo nepochybně uveřejnění článku „Prodaná nevěsta“ – bez Jeníka z listopadu 1923. Vcelku právem, neboť článek hodnotil činnost Karla Kramáře vskutku nevybíravými slovy. Jednalo se o reakci na Kramářův jubilejní článek k pětiletému výročí osvobození 28. října 1923, ve kterém ani jednou nepadlo jméno T. G. Masaryka. Právě v tomto textu zaznělo, že Kramář nepracoval pro osvobození za hranicemi, ale „jenom“ tím, že se dal zavřít do kriminálu a že byl odsouzen na šibenici. Článek byl zakončen drsným hodnocením: „Ať si provokuje! Jde o zájem vyšší, a to zájem koalice a celé republiky. Kdo po 5 let nepřetržitě uvádí hlavu republiky v podezření, kdo je nemravný v otevřených a ještě více v zahalených invektivách, kdo vydává posměchu základní ideje Masarykova života a připouští, aby mládež jím vedená dělala totéž, *ten bude muset být jednoho dne umlčen v zájmu vnitřního pokoje. Dr. Kramář překáží!*“ Článek, za jehož autora byl samotným Kramářem a jeho okolím považován již roku 1923 prezident, byl též Jaroslavem Werstadtem označen za Masarykův. Nelze se tedy ani divit následným četným komentářům věnovaným právě tomuto konkrétnímu článku, respektive obraně památky Karla Kramáře. Takové ohlasy přinášel pochopitelně především národnědemokratický tisk, ale i tiskoviny agrární strany, např. ústřední list *Venkov*.

Vyznění celé řady těchto ohlasů dobře vystihuje komentář plzeňského *Českého deníku*, regionálního listu Národního sjednocení, který končí: „A tak s celou sérií článků v ‚Naší revoluci‘ jsme na vahách. Z piety k prezidentu Masarykovi nechceme diskutovat; ale na druhé straně chceme, aby závažná (nyní, když za autora jest označován T. G. Masaryk) tvrzení a obvinění vůdců našeho vnitřního odboje byla vysvětlena a aby vůči jejich jménům byla rovněž splněna povinnost piety.“³⁹² Prvenství v množství článků a glos k tomuto tématu ovšem suverénně držel Jiří Stříbrný a jeho tiskoviny. Nutno však přiznat, že ani Stříbrného pero nebylo vedeno nenávistí nebo hrubostí, ale spíše snahou dopátrat se skutečného autora inkriminovaných textů. Zároveň ovšem využil příležitosti a halasně zdůrazňoval Masarykovo podceňování významu domácí revoluční akce.

Autorství článku „Prodaná nevěsta“ – bez Jeníka se však také nepodařilo jednoznačně prokázat, v archivech se k němu nedochovaly žádné podklady. Z vášnivé diskuse však vyplynulo mj. svědectví Ivana Herbena, který tvrdil, že text napsal jeho otec Jan Herben, nikoliv T. G. Masaryk.³⁹³ Ačkoliv i toto svědectví bylo zpochybňováno (např. redaktor *Času* Otto Fischer na ohlášený článek tehdy již čekal a považoval sám za jeho autora Masaryka) a je jisté, že Jan Herben mohl text napsat podle prezidentových pokynů, soudím, že je

³⁹² Nx., *Masarykovy polemiky a věc piety*, Český deník (Plzeň), 19. 1. 1938, s. 1.

³⁹³ Ivan HERBEN, *Svědectví: co Masaryk nepsal*, Lidové noviny, 16. 1. 1938, s. 5.

dostatečně přesvědčivé. Ostatně nikdo ho tehdy nedokázal vyvrátit a při absenci dalších dokladů nebo svědectví je to dnes v podstatě nemožné.³⁹⁴ Sám Jaroslav Werstadt uznával možnost omylu a později uváděl, že ohledně tohoto textu měl od počátku velké pochybnosti. Masarykovo autorství snad nejkontroverznějšího článku z celé Werstadtovy edice tak bylo zásadně zpochybněno jen několik týdnů po jeho publikaci.

3) Autorství textů z roku 1924 se archivním průzkumem podařilo jednoznačně potvrdit u článků *Zed' mezi domácím a zahraničním odbojem, Česká politika za války*,³⁹⁵ *Protilegionářská zed' národní demokracie zříceninou a Demokracie je diskuse*. K posledním dvěma jmenovaným článkům se relevantní dokumenty našly v pozůstalosti přednosta politického odboru KPR Josefa Schieszla. Mezi dalšími Masarykovými texty, jejichž otištění Schieszl zařizoval, se též nachází strojopisný opis článku *Protilegionářská zed' národní demokracie zříceninou*, na něž si Schieszl poznamenal datum otištění v denním tisku. Mnohem později, v polovině padesátých let, kdy své písemnosti pořádal, k němu ještě připojil tento o mnohém vypovídající zápis: „O vzniku a autoru tohoto článku nic nevím. Podle obsahu a stylu je jím T. G. M. Označení listu, v němž vyšel, a datum jsem psal já. Asi jsem zprostředkoval uveřejnění, ale ani na to se nepamatuji. 14/9 55. Připojený dopis dra Kučery zjednáva jasno.“³⁹⁶ Lidská paměť je nedokonalá a je pochopitelné, že po více než třiceti letech se Josef Schieszl nemohl pamatovat na každý text, jehož uveřejnění kdysi zařizoval. Právě připojená doprovodná korespondence však bývá mimořádně cenným pramenem, který mnohdy obsahuje jedinečné detaily, osvětlující podstatné.

Zmiňovaný dopis se však netýká tohoto textu, nýbrž druhého výše uvedeného článku s názvem *Demokracie je diskuse*. Kučerův dopis je natolik zajímavý a do detailů odhalující zákruty celého procesu uveřejňování prezidentových textů v tisku, že si jej dovoluji zde ocitovat: „Pane sekční šéfe, otisknete-li připojený článek v ‚Přítomnosti‘, tedy může být nechán beze změn. Neuvidíte-li Peroutku včas a nemohl-li by tedy článek v ‚Přítomnosti‘ z tohoto týdne vyjít, prosím, dejte jej do ‚Národního Osvobození‘. Pak ale jej prosím podepište ‚Anonym‘ (slovo Anonym v uvozovkách) a na stránce 4. v 2. odstavci by pak zůstala osobní forma, t.j. ‚Ještě bych z min. Stříbrného uvedl‘ (nikoliv: Ještě *bychom* z min. Stříbrného *uvedli*). Také by asi pak bylo na osobní formu změnit na 5. stránce v posledním

³⁹⁴ V literatuře je však tento článek běžně prezentován jako Masarykův, byť se autoři odkazují pouze na Werstadtovu edici a neberou v úvahu další okolnosti. Viz např. OPAT, *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka*, s. 397–398.

³⁹⁵ Viz AKPR, sign. T 125/22, Maffie, část I, kde jsou uloženy strojopisné koncepty obou článků s Masarykovými vlastnoručními opravami. Autorství druhého jmenovaného článku potvrzuje též strojopisný opis uložený v pozůstalosti Josefa Schieszla mezi dalšími Masarykovými texty.

³⁹⁶ NA, f. Pozůstalost Josefa Schieszla, k. 9, a. j. 190. Strojopisný opis článku se Schieszlovými vlastnoručními poznámkami.

odstavci slovo ‚Anonym uvedl‘ apod. Zdá se mi, že by byl článek lepší pro ‚Přítomnost‘, ale obsahem zase pro ‚Národní osvobození‘, neboť se bojím, že pak už vůbec nikdo nebude mít pochybnosti, kdo je anonym, když začátek vyšel v ‚Národním osvobození‘ a dokončení bude v ‚Přítomnosti‘. Dr. Kuč. ³⁹⁷ Z uvedeného vyplývá, že volba časopisu byla někdy i věcí náhody, resp. přesněji řečeno vyplývala mnohdy z momentální situace, např. právě zmiňovaného časového faktoru nebo z toho, kde již byly uveřejněny předchozí články. K tomu zbývá jen dodat, že článek Demokracie je diskuse byl nakonec publikován 25. července 1924 v *Národním osvobození*, stejně jako předešlé texty vstupující do polemiky o zásluhy domácího a zahraničního odboje a význam 28. října 1918.

Dalším vodítkem k pátrání po autorovi výše uvedených textů může být též svědectví Jiřího Stříbrného o rozmluvách, které vedl v létě 1924 v Karlových Varech s prezidentem a ministerským předsedou Antonínem Švehlou na téma významu 28. října 1918 a konkrétně i o autorství článku *Protilegionářská zeď národní demokracie zříceninou z Národního osvobození*. Stříbrný, tehdejší ministr železnic, se dostal s Masarykem do vášnivé několikahodinové diskuse a polemizoval s ním též o tomto článku i o své odpovědi v *Českém slově*. Ohledně autorství článku Stříbrný vzpomínal na Masarykovo vyjádření: „Vytýkal mě, že jsem řekl Švehlovi, že on je pisatelem. To že nemohu jen tak tvrdit. Že o článku věděl, ale že to, nad čím se pohoršujeme, vzniklo nešikovnou kompilací dvou článků, že to není jeho vinou.“ ³⁹⁸ Antonín Švehla ovšem také soukromně naznačoval, že autorem inkriminovaného článku byl ve skutečnosti prezident. Z Masarykova vyjádření tedy vyplynulo, že ač text přímo nenapsal, o chystaném článku věděl – buď byl tedy inspirátorem, nebo byl skutečným pisatelem o věci informován. Na základě výše zmíněného archivního materiálu však víme, že Masaryk tento článek skutečně psal, nejspíše ve spolupráci se svým tajemníkem Vladimírem Kučerou.

K dalším Werstadtem zařazeným textům (Knoflíček, Po stopách rakušáctví a černosotěnství,) se však v příslušných archivních fondech dosud nenašly věrohodné podklady a tak zůstává otevřenou otázkou, zda tyto články skutečně koncipoval či psal T. G. Masaryk. Je to o to závažnější, že tyto texty představovaly přímé a adresné vstupy do sporů o zásluhy domácího a zahraničního odboje. Z nepřímých zdrojů a dalších svědectví však víme, že prezident o přípravě těchto textů a jejich publikování přinejmenším věděl; některých byl

³⁹⁷ NA, f. Pozůstalost Josefa Schieszla, k. 9, a. j. 190. Dopis V. Kučery J. Schieszlovi z Karlových Varů z 21. 7. 1924. Nepochybné Masarykovo autorství tohoto článku potvrzuje též strojopisný opis textu i s Kučerovými poznámkami, datovaný 21. 7. 1924, uložený mezi jinými prezidentovými texty pro noviny, viz AKPR, sign. T 12/24, Prezident TGM, Nепrotokolované, část I.

³⁹⁸ Viz STRÍBRNÝ, *TGM a 28. říjen*, s. 39n., 53nn., s. 62.

patrně inspirátorem, jindy snad přímo pisatelem. I tento malý exkurs ukazuje, jak nesnadné bylo a je pracovat s nepodepsanými texty a jakými oklikami se někdy ubírají cesty, na jejichž konci by mělo být prosté konstatování: autorem této statě byl (nebo nebyl) T. G. Masaryk.

Muž v těžkém brnění a nazí v trní

Do ostré novinářské přestřelky ohledně Masarykových anonymních textů považoval za nutné vstoupit také Jan Masaryk, který formou veřejné výzvy požádal o ukončení sporů. Vyzval zúčastněné strany, aby upustily od neplodných polemik a žádal dále, aby bylo v zájmu otcovy památky upuštěno od publikace dalších textů, jakož i jejich rozborů. Zajímavé přitom je, že prohlášení neobsahuje ani náznak pochybnosti nebo ohrazení se proti tvrzení, že autorem publikovaných článků byl T. G. Masaryk. V žádosti naopak výslovně stálo, že Jan Masaryk „nechce nikterak překážet diskusi a studiu, považuje však za svou povinnost upozornit, že probírání žurnalistické činnosti jeho otce by mělo býti snad vyhrazeno době mnohem pozdější“.³⁹⁹

Jan Masaryk měl původně v úmyslu napsat osobní dopisy šéfredaktorům významných denních listů (*Venkova, Práva lidu, Českého slova, Národních listů, Národní politiky, Lidových novin, Lidových listů a Národního osvobození*), nakonec však po poradě s dr. Antonínem Schenkem a dr. Josefem Schieszlem z Kanceláře prezidenta republiky souhlasil se stručným prohlášením pro ČTK.⁴⁰⁰ Důvěrně však Jan Masaryk požádal dr. Schieszla, „aby vynadal dru Werstadtovi za nedovolené a nepolitické otištění článků, příkládaných T. G. Masarykovi, v Naší revoluci“⁴⁰¹ a také se soukromým dopisem obrátil na šéfredaktora legionářského *Národního osvobození* Lva Sychravu. V něm, podobně jako v prohlášení pro tisk, zopakoval, že nechce překážet vědecké diskusi, ale v případě otcových anonymních článků vyjádřil přesvědčení, „že na probírání této fáze otcovy činnosti je času dost. Dostávám řadu žádostí o svolení k uveřejnění dopisů, korespondenčních lístků a nejrůznějších dokumentů. I zde, nemaje ovšem práva zakazovat, často varuji nebo prosím o odklad. Tak mi nějak připadá, že by se měla dát otci možnost chvíli si odpočinout, než se se vším vyrukuje.“⁴⁰² Jestliže však prezident Beneš po referátu dr. Drtiny o celé záležitosti prohlásil, „že s ním nikdo o povolení odhalení a otištění článků nejednal; že to pokládá za politickou

³⁹⁹ Vysl. Masaryk apeluje, aby se upustilo od dalšího uveřejňování nepodepsaných článků jeho otce, Polední list, 12. 1. 1938, s. 1.

⁴⁰⁰ K tomu srv. vlastnoruční záznamy dr. Schenka z 11. 1. 1938 a V. Škracha z 12. 1. 1938, AÚTGM, f. TGM-R, k. 425.

⁴⁰¹ AÚTGM, f. TGM-R, k. 425. Vlastnoruční záznam V. K. Škracha o rozhovoru s J. Schieszlem, nedatováno, patrně z ledna 1938.

⁴⁰² AÚTGM, f. TGM-R, k. 425. Vlastnoruční dopis Jana Masaryka Lvovi Sychravovi z 10. 1. 1938.

chybu, ale že doufá, že to projde bez mela“,⁴⁰³ tak se mýlil, protože „mela“ z toho byla pořádná.

V souvislosti s žádostí Jana Masaryka stojí také za připomenutí reakce novináře a vydavatele časopisu *Fronta* Karla Horkého. Ten jako zeť agrárního poslance Josefa Düricha, který se kvůli své carofilské orientaci dostal za války do konfliktu s Masarykem vedenou Československou národní radou a byl z ní vyloučen, zaujímal k Masarykovi dlouhodobě kritické postoje. Horký napsal na pokračování do *Fronty* o aféře s publikací prezidentových článků několik fejetonů, v nichž se zamyslel jak nad Masarykovým občasným „pytlačením v tisku“ – jak to nazval, tak ironicky komentoval prosbu Jana Masaryka nepublikovat další otcovy články.

Především nutno říci, že se Horký na skutečnost, že Masaryk i jako prezident uveřejňoval tajně své články, díval s pochopením starého žurnalisty: „Docela lidsky a spravedlivě vzato bych řekl, že na muži Masarykova založení bylo takřka nemožné žádat, aby časem nedostal chuť popadnout novinářské pero, jež bylo jeho náčiním i zbraní padesát let. Kdo půl století novinařil, na všech novinářských frontách se bil a popsal stohy papíru, ten by musil být andělem, aby odolal vábení starého kalamáře a časem si ‚neomočil‘. Právě my novináři víme nejlíp, že v našem povolání je vášeň; asi taková, jaká je v krvi herce, pro něhož prkna znamenají všecko. [...] Stejně lidsky bych pohlížel i na to, že Masaryk, jak se teď ukázalo (ale dávno se to již vědělo), na stará kolena pytláčil v tisku. Každý člověk má svou nějakou vášeň. O Masarykovi se říkalo, že nemá žádnou. Tisíckrát jsme četli, že nekouří, nepije a holduje jen buchtám s kávou, proč by tedy neměl právo aspoň na tu jedinou vášeň, kterou v jeho presidentském životě bylo tajné novinaření.“⁴⁰⁴ V jeho očích to Masaryka zlidšťovalo a sundávalo z piedestalu dokonalosti, na který ho stavěli jeho uctívači.

Podstatně kritičtější byl však k vlastnímu obsahu jeho žurnalistických výletů. Naznačoval, že z prezidentovy strany to nemusel být zase až tak ideální záměr propašovat do tisku jen veřejně prospěšné myšlenky nebo i potřebná pokárání, ale také prostý a účinný způsob, jak si snadno vyřizovat staré účty a jak zasáhnout své protivníky odkryté, jako „nahé v trní“, zatímco on sám díky anonymitě bojoval „v těžkém brnění a se spuštěným hledím“. Dále vzpomněl dávný výrok Karla Čapka, který prohlásil, že odpůrci Masarykovi statečně bijí do bezbranného starce s vědomím, že ten, díky svému vysokému úřadu, je vázán mlčenlivostí a nemůže jim odpovídat.

⁴⁰³ AÚTGM, f. TGM-R, k. 425. Vlastnoruční záznam V. K. Škracha o rozhovoru s J. Schieszlem, nedatováno, patrně z ledna 1938.

⁴⁰⁴ Karel HORKÝ, *Přílišná skromnost Jana Masaryka, část II*, *Fronta*, 1938, č. 4, s. 46.

Tak vida „bezbranného starce“ – ironizoval Horký – ten zatím krmil rotačky tak zajímavými sousty, že i jeho syn nyní považuje za nutné dát do novin veřejnou žádost, aby se v zájmu zachování otcovy památky raději neotiskovalo nic z toho, co velký Masaryk anonymně uveřejňoval. Tuto výzvu Jana Masaryka považoval Karel Horký – a to i na rozdíl od komentářů vlastního týdeníku – za nepochopitelnou. Tento apel je totiž, tvrdil, přece v naprostém rozporu s obrazem, který byl o Masarykovi od převratu soustavně vytvářen a předkládán veřejnosti. Podle něj byl Masaryk téměř nadlidskou bytostí a každé jeho slovo mělo absolutní platnost: „Co Masaryk řekl, bylo svaté. Lépe řečeno, *musilo* být svaté. Všecko, co vypadalo jako nesouhlas s některou jeho myšlenkou, bylo rouháním [...] Opakuji, každé slovíčko Masarykovo mělo svou božskou váhu, už předem se dostávalo do dějin a každý sebemeně odlišný názor byl souzen inkvisicí, proti níž nebylo odvolání.“ Podle této logiky, dodával, by se mělo pečovat, aby ani jediné z těchto slovíček nepřišlo nazmar. Místo toho, aby pan Jan Masaryk dr. Werstadtovi jménem rodiny a celého národa děkoval ze srdce za to, že i dosud skrytá Masarykova slova budou zachována dějinám – ironizoval opět Horký – přichází naléhavá výzva v zájmu otcovy památky *nic neuveřejňovat*. Přece tato památka přímo vyžaduje pít se po všem a otisknout všechno, co bylo psáno rukou svatořečenou [...] ⁴⁰⁵

Odhlédneme-li od ironicky zahrocených výpadů, můžeme však v Horkého fejetonech objevit i závažnější postřehy a otázky: Má prezident republiky právo uveřejňovat nikým nekontrolován texty do novin a časopisů a tím aktivně zasahovat do politického dění? Slučuje se to s jeho postavením? A pokud ano, použil Masaryk této možnosti vždy s rozvahou a s uplatněním politického a osobního taktu, jak to okolnosti vyžadovaly? Nevedly jeho zásahy spíše k vyhrocení než k uklidnění veřejné debaty? Otázky, na které není jednoznačná odpověď.

Oproti názoru Karla Horkého *Národní listy* v referátu o Werstadtově publikaci sice kritizovaly historikovu nezodpovědnost a soudily, že Werstadt „porušil vedle základních pravidel obezřetnosti, slušnosti a taktu také autorská a vydavatelská práva“, jelikož články otiskl bez autorizace, zcela však podpořily zmiňovanou výzvu Jana Masaryka vyhnout se zbytečným sporům a ponechat zkoumání žurnalistické činnosti jeho otce době mnohem pozdější: „Plně uznáváme přesvědčení vyslance Masaryka, že předčasné publikování dílčího materiálu není na prospěch věci. Historická pravda je trpělivější než publicistická ctižádost, která už často svými počiny škodila politicky víc, než dovede pochopit.“ ⁴⁰⁶

⁴⁰⁵ Karel HORKÝ, *Přílišná skromnost Jana Masaryka, část II*, Fronta, 1938, č. 4, s. 46–47.

⁴⁰⁶ Rd., *Masarykovy články proti Kramářovi*, *Národní listy*, 13. 1. 1938.

Výzva Jana Masaryka k ukončení novinových kampaní a jeho žádost, aby další nepodepsané články již nebyly uveřejňovány měla ostatně širší ohlas a všimly si ho různé noviny a časopisy napříč politickým spektrem. Pozornost mu věnoval například list Hlinkovy slovenské ľudové strany *Slovák*. V jednom z komentářů soudil, že žádost o ukončení tahanic a sporů je pochopitelná, ve svém důsledku však také může mít i negativní dopad: „Takto na žiadosť Masarykovho syna prestane kampaň pre články prezidenta Masaryka, čo je však s druhej strany na škodu věci, lebo mnohí zo žijúcich ešte vodcov odboja mohli by historii prispieť cennými poznámkami a dokladmi, keby sa o veci začalo zovrubnejšie písať.“⁴⁰⁷ Jeden z dokladů nikoliv ojedinělého přístupu k věci – podobně soudil např. plzeňský *Český deník* v redakčním úvodníku dr. Stanislava Nikolaua⁴⁰⁸ a některé další komentáře.

Difficile est historiam scribere

Jaroslav Werstadt byl nakonec „z míst, která je nutno respektovati“ požádán, aby upustil od uveřejňování dalších Masarykových textů, což se také stalo. Vzrušená debata kolem uveřejněných článků a různá svědectví zpochybňující Masarykovo autorství však vyvolávala zmatek a rozhořčení.

Psalo se, že Jaroslav Werstadt měl projevit více rozvahy a odpovědnosti. Měl si být vědom, že svou edicí rozjítří staré rány a dá podnět k novým zápasům, kterých jsme mohli být v jubilejním roce republiky ušetřeni, zvláště když doba je tak vážná, rezonovaly četné komentáře. Takto např. celou záležitost viděl legionářský časopis *Legie*: „O věci se vede novinářská polemika. Je nám z ní smutno především proto, že poodhaluje clonu nad zarážejícími způsoby stranických bojů u nás, ale ještě více je nám smutno z toho, že v krátké době po smrti prvního presidenta republiky, kdy jsme se ještě neoprostili smutku nad jeho odchodem, připisují se mu bojovné a osobně až chorobně zaujaté články, o nichž se potom prokáže, že je nepsal.“⁴⁰⁹

Několik ohlasů také naznačovalo, jakoby se Jaroslav Werstadt stal nástrojem nějaké temné moci, které záleželo především na tom, aby byla Masarykova velikost publikováním těchto článků umněšena a „aby na lesk jeho slávy padl první stín“. Proti takovému výkladu Werstadtovy motivace k vydání prezidentových nepodepsaných textů však ostře vystoupil např. již zmiňovaný Karel Horký, jenž se proti „této psychóze“ ohradil a soudil, že za kritikou

⁴⁰⁷ *Predbežne sa neuverejnia anonymné články T. G. Masaryka*, *Slovák*, 14. 1. 1938.

⁴⁰⁸ Stanislav NIKOLAU, *Běží o světlou památku našich předáků*, *Český deník* (Plzeň), 20. 1. 1938, s. 1.

⁴⁰⁹ *Historikova lehkomyšlnost*, *Legie*, č. 4, 27. 1. 1938, s. 7.

práce dr. Werstadta musí být jen věcnost a poctivá snaha o doplnění Masarykova skutečného historického obrazu.⁴¹⁰

Právě zpochybnění článku „Prodaná nevěsta“ – bez Jeníka, připisovaného Jaroslavem Werstadtem Masarykovi, vyvolalo pochybnosti i o autenticitě dalších textů. Například plzeňská *Nová doba* a další sociálně demokratické časopisy odmítly tvrdou kritiku domácí politiky za nutné uplatňování tzv. politiky dvou železek v ohni; především však bránily svého předáka Gustava Habrmana, nařčeného v jednom z článků z poplatného chování za války. Odvolávaly se přitom nejen na prokazatelnou Habrmanovu protirakouskou činnost, nýbrž také na opakovaně deklarovaný dobrý prezidentův poměr k němu. Na základě věcného rozboru Masarykovi připisovaných článků tedy závěrečný soud *Nové doby* zněl: „Za těchto okolností nelze jinak než zdůrazniti oprávněnost domněnky, že historik se opět mýlí. Není to možné jinak!“⁴¹¹

Brzy se začalo volat po revizi všech Werstadtových článků. Opět slovy jednoho z komentářů: „Je potřeba, aby byly podrobeny důkladné revisi i ostatní články Werstadtem vydané a aby bylo napříště postupováno se všemi patřičnými ohledy k Masarykovi i jeho dílu, jež chce veřejnost znáti ryzí. Spoléhat teprve na veřejnou diskusi, aby se dobrala pravdy, by byla nepřipustná lehkomyšlnost.“⁴¹²

Aféra s publikací Masarykových nepodepsaných článků ovšem plnila stránky nejen ústředních listů, ale byla též reflektována v regionálním tisku. Tam, pravda, na poněkud jiné úrovni, neboť zpravodajství bylo většinou přebíráno z velkých deníků a časopisů, nicméně je pozoruhodné, v jak pestrém spektru titulů se tato kauza objevila. Najdeme mezi nimi například listy z Plzně (*Nová doba*, *Český deník*, *Westböhmisches Tageszeitung*), Českých Budějovic (*Pošumavský kraj*), Náchoda (*Náchodské listy*), Liberce (*Severočeský deník*), Brna (*Den*, *Brněnská svoboda*, *Selské hlasy*), Olomouce (*Pozor*, *Našinec*), Moravské Ostravy (*Duch času*, *Ostravský kraj*), Kroměříže (*Národní svědomí*) atd. Spor o Masarykovy články však zaznamenali obsáhleji též na Slovensku (např. *Slovák*, *Robotnícke noviny*, *Národné noviny*, *Ludová politika*, *Slovenský deník*, *Slovenský hlas*) a dokonce i na Podkarpatské Rusi (*Naš put'*, Užhorod). Psal o něm jak katolické týdeníky *Tak* nebo *Obnova*, tak např. i revue *Volná myšlenka*. Referáty těchto listů ovšem vyznívaly velmi odlišně; odpovídající v podstatě politické orientaci toho kterého časopisu. Můžeme tak v nich najít jak naprosté odsouzení Stříbrného akce, mající údajně za cíl pošpinit památku T. G. Masaryka, tak na druhé straně i

⁴¹⁰ Karel HORKÝ, *Přílišná skromnost Jana Masaryka, část I*, Fronta, 1938, č. 3, s. 35.

⁴¹¹ Srv. *Omyl historikův*, *Nová doba*, 18. 1. 1938, s. 4; [Jt.], *Naše pochybnosti o Werstadtových člancích*, *Nová doba*, 29. 1. 1938, s. 1–2.

⁴¹² *Volá se po revizi všech Werstadtových článků*, *Polední list*, 21. 1. 1938, s. 1.

souhlasné přitakání odsudku „levičáckých historiků“, kteří ve vážné době nemají nic jiného na práci „než zase kalit vody“.

Kampaň proti Jaroslavu Werstadtovi vyvrcholila tím, že senátoři Národního sjednocení v čele s Josefem Matouškem st. a Josefem Kvasničkou podali v únoru 1938 veřejný dotaz na předsedu vlády Milana Hodžu, v němž označili Werstadtovu edici za krajně neuváženou a vědecky nepřipravenou. Upozornili, že nové spory o 28. říjen 1918 a o význam domácího odboje oslabují postavení státu již v tak závažné mezinárodní situaci. Proto požadovali, aby zkoumání dějin našeho domácího i zahraničního odboje nebylo ovlivňováno stranickými a osobními zájmy, zvláště když „dosavadní publicistická činnost předního úředníka Památníku osvobození zbavuje valnou část naší veřejnosti důvěry v objektivnost badatelské práce tohoto státního ústavu“. Tázali se též ministerského předsedy, zda je mu tato situace známa a zda je ochoten podpořit požadavek, aby „neodkladně byla vytvořena studijní komise skutečných historiků, odborníků, především z našich universit, kteří by za spolupráce účastníků této památné doby, jejichž počet valem řídne, podrobili dosavadní činnost Památníku osvobození a jeho vůdčího úředníka dr. Werstadta vědecké revisi a přispěli k včasnému shromáždění opravdu veškeré látky, jež pro objektivní poznání našeho osvobození je nejdříve nutné.“⁴¹³

Na druhé straně se do sporu již na konci roku 1937 vložila Československá obec legionářská, která též zdůrazňovala nutnost zachování jednoty čs. národního odboje. Z prosincového jednání jejího zastupitelstva vzešlo rozhodnutí obrátit se na představitele státu s výzvou, aby byl poměr domácího a zahraničního odboje upraven i po formálně právní stránce. Memorandum příznačně nazvané „Proti zbytečným sporům ve vážné době“ bylo poté zástupci legionářů předáno vládě, prezidentovi a dalším veřejným činitelům.⁴¹⁴

Pokud se v interpelaci senátorského klubu Národního sjednocení volalo po sestavení komise *skutečných* historiků, kteří měli přezkoumat práci Jaroslava Werstadta a podrobit ji *vědecké* revizi, to už nebyla jen pouhá publicistická přestřelka, ale přímý útok na odbornou kompetenci dr. Werstadta na té nejvyšší úrovni. Teď už musel Werstadt veřejně obhajovat svou profesionální čest. Učinil tak o několik dní později v článku přílehlavě nazvaném *Historie osvobození pod úřední kuratelou?* Pokusil se v něm poukázat na nesmyslnost podané interpelace a na nepřipustnost volání po revizi činnosti celého Památníku osvobození a zároveň směřování se soukromou badatelskou a publicistickou aktivitou jeho členů. Obhajoba

⁴¹³ Senátoři *Nár. sjednocení pro zřízení komise historiků k objektivnímu poznání dějin odboje*, Národní listy, 13. 2. 1938, s. 2.

⁴¹⁴ K tomu blíže viz ŠEDIVÝ, „*Zed' mezi odbojem domácím a zahraničním*“, s. 92–93.

měla pochopitelně i osobní rozměr, neboť Werstadt se odvolával na dosavadní výsledky své práce a jejich kladné přijetí vědeckou obcí.⁴¹⁵

Jak již bylo zmíněno, zpochybnování vědecké erudice Jaroslava Werstadta bylo tehdy na denním pořádku. Byl viněn přinejmenším z neodpovědnosti, lehkomyšlnosti, porušování autorských práv (Ústavu T. G. Masaryka), odborné nepřipravenosti a věcných omylů, pokud mu nebyly rovnou podsouvány temnější úmysly. Například jeden z komentářů plzeňského *Českého deníku* si povšiml, že dokazování Werstadtových omylů se překvapivě chopily levicové listy (především *Právo lidu*) a dovozoval z toho mj.: „... můžeme se právem tázat, nebyl-li tu učiněn pokus o jakési dogmatické pokoření domácí revoluce, nebyl-li tu hozen kámen na hrob těch, kteří pracovali pro samostatnost zde doma. Dra Werstadta očekává těžká práce, nic víc a nic míň než hájit svou vědeckou poctivost proti těm, kterým chtěl snad nejvíce prospět, – proti levici.“⁴¹⁶ Přisadil si též fašistický časopis *Národní republika*. Ten v článku glosujícím pochybnosti kolem Werstadtovy edice dokonce napsal: „Věc končí tedy blamáží pana Werstadta. Bylo by však zajímavé vědět, proč Werstadt tuto blamáž, ač je historikem, riskoval. Podle náznaků, které udělali někteří podezíraví lidé, praví, že věděl o nebezpečí, do něhož se dostane památka Masarykova. Ale to snad bylo účelem, aby sláva velikého mrtvého nezastiňovala slávu žijících.“⁴¹⁷

Ostatně dostatečně vypovídající jsou již samotné titulky dobového tisku, např.: Neodpustitelná lehkomyšlnost; Omyl historikův; „Historikovo“ harakiri; Historik, který si ověřuje prameny telefonem; Hradní historik; Historik už se zase mýlí?; Jak zahajují levicovní historikové jubilejní rok republiky, Volá se po revizi všech Werstadtových článků atd. Jaroslav Werstadt se také dočkal několika epigramů a ironických básniček, jako příklad mohu uvést výtvar autora z *Nedělního listu*: „**Wacslaw Hanka** / Veliký spor byl to kdysi / o ty KZRukopisy / Fecit Hanka ?? / Jediný / fakt zná odpůrce i ctitel: / básníku že objevitel / zvětšil jméno v Dějiny. // **Dr. Jaroslav Werstadt** / Nový spor / Dnes opět v lisu / článků houf je bez podpisu / Psal je ?? / Fecit T. G. M. ?? / Není poct a není díku: / Objevitel historiku / zkomponoval Requiem.“⁴¹⁸

Zvláště po článku Ivana Herbena v *Lidových novinách*, ve kterém usvědčoval Werstadta z omylu a za autora článku „Prodaná nevěsta“ – bez Jeníka označil svého otce Jana

⁴¹⁵ Jaroslav WERSTADT, *Historie osvobození pod úřední kuratelou? Soukromá odpověď na senátorský dotaz*, České slovo, 17. 2. 1938, s. 2. Viz též WERSTADT, *Skrytý Masaryk*, s. 53–59, příloha č. 1.

⁴¹⁶ Nx., *Ještě práce dra Werstadta*, Český deník (Plzeň), 25. 1. 1938, nebo též *Podivné metody historika dr. Werstadta. Masaryk nepsal články, které mu Werstadt připisuje*, Národní noviny (Brno), 25. 1. 1938.

⁴¹⁷ *Oč vlastně šlo dr. Werstadtovi?*, Národní republika, č. 3, 27. 1. 1938, s. 2. Poslední věta byla v časopise cenzurována.

⁴¹⁸ J. V. Š., *Slavné spory o autory*, Nedělní list, 23. 1. 1938, s. 2.

Herbena, se vzedmula nová vlna kritiky. Především komentáře pravicových listů Werstadta nešetřily. Pokud pomineme tiskoviny Jiřího Stříbrného, nejrůzněji vyznívaly články národnědemokratického a agrárního tisku. Poukazovaly na to, že namísto aby byl jubilejní rok republiky důstojně oslaven, „levicovní historikové“ (jmenovitě Werstadt) se rozhodli rozpoutat svým neuváženým činem kampaně, které rozhodně nepřispívají ke klidu. Časopis *Národ* například odsoudil nepřipravenou edici prezidentových článků „historika“ dr. Werstadta oživující dávno vyvrácené pomluvy o chování Karla Kramáře za války a uzavřel: „Skuteční a objektivní historikové budou mluvit o dr. Kramářovi jinak, než ‚historikové‘ levicovní. Jejich úsudek, zkřivený stranickou vášní, bude jistě souzen a odsouzen spravedlivým soudem dějin.“⁴¹⁹ Agrární list *Večer* se též věnoval Herbenovu svědectví a v jednom ze svých komentářů soudil: „Případ je svědectvím, jak podivně se sdělává určitými kruhy – *objektivní historie naší revoluce!*“⁴²⁰

Podobně soudil i Jiří Stříbrný, který např. v doslovu své publikace *TGM a 28. říjen* napsal: „Musím na obranu naší historické vědy ještě konstatovati, že skuteční historikové pana dra Werstadta nikdy za vědecky pracujícího historika nepovažovali. Tento zdobný přívlastek mlčky přijímal v novinách pan doktor sám bez uzardění i protestu. V odborných kruzích říkalo se o něm případněji, že je pouze historisujícím publicistou.“ A neopomněl ovšem také „objasnit“ temné pozadí celé kauzy: „K dokreslení celého toho pozadí tažení proti 28. říjnu ještě konstatuji: Pan dr. Werstadt je svobodným zednářem. Je členem zednářské lóže ‚Pravda vítězí‘. Odmlčel se z vyšších zájmů a na veřejnosti neuvedl všechny důvody, které ho opravňovaly, aby prozradil u dvanácti anonymních článků pisatele T. G. Masaryka; ale to co neřekl zvědavé veřejnosti, je ochoten vyložiti svým bratřím v lóži a uspořádá o tom mezi svobodnými zednáři ke konci února také přednášku. Nevím, zdali tímto konstatováním nebude zase donucen ke změně svého původního úmyslu, ale pro širokou československou veřejnost je jistě velmi zajímavé, konstatuji-li spoluúčast zednářských lóží v celém tom organisovaném tažení za znehodnocování úlohy domácí revoluce na našem osvobození. Jen to hrdé označení ‚Pravda vítězí‘ zdá se mi trochu protismyslné.“⁴²¹ K tomu možno jen dodat, že ohlášená Werstadtova přednáška se nakonec nekonala.

Velmi kriticky se v diskusi o Masarykových zásazích do vnitřní politiky a o jeho snahách ovlivňovat veřejné mínění vyjádřil i fašistický časopis *Národní republika*. Aktuálně

⁴¹⁹ [–r–] *Jak zahajují levicovní historikové jubilejní rok republiky. Otiskováním vyvrácených nepravd a pomluv proti vůdci protirakouského odboje dr. Kramářovi*, *Národ*, 18. 1. 1938, s. 2.

⁴²⁰ *Podivná historie Masarykových článků*, *Večer*, 17. 1. 1938, s. 2.

⁴²¹ STŘÍBRNÝ, *TGM a 28. říjen*, s. 149–150. K tomu viz též *Pražští zednáři, TGM a dr. Werstadt*, *Polední list*, 4. 3. 1938, s. 2.

probíhající spor mezi Jiřím Stříbrným a Jaroslavem Werstadtem o prezidentovy články podle listu jen dokládá Masarykovu dvojí tvář, jednu oficiální a druhou politicky bojovnou. Redakční úvodník soudil: „Ukázalo se totiž, že tatíčkovská úloha profesora T. G. Masaryka v době, kdy byl presidentem, jak jí národu popisovali dvořenínové a pokrokoví učitelé, byla vlastně jen legendou, jako mnohé v našem veřejném životě. Masaryk byl bojovným a tvrdým mužem, který nesnášel odpor. Byl mužem tvrdého srdce a vynikal vlastnostmi, které skutečně veliké osobnosti světových dějin postrádají. Masaryk byl mužem nejen sebevědomým, ale také velmi samolibým.“ Pozoruhodné je pak také srovnávání osobností T. G. Masaryka a Edvarda Beneše prostřednictvím jejich vzpomínkových knih *Světová revoluce*, respektive *Světová válka a naše revoluce*. Z porovnání vyšel výrazně lépe Beneš, neboť ve své práci „mluví o tom co dělali druzí, Masaryk o tom co dělal sám“ a především je Beneš „daleko spravedlivější k domácímu odboji nežli Masaryk a bylo by možno citáty z této Benešovy knihy porážeti názory, které uváděl Masaryk ve svých anonymních člancích při diskusi s drem Kramářem“.⁴²²

Poněkud z jiného úhlu pohledu se však na věc díval například dr. Stanislav Nikolau v *Českém deníku*. Ten se sice v souvislosti s článkem „Prodaná nevěsta“ – bez Jeníka postavil na obranu Karla Kramáře, zkritizoval „hradního“ historika Werstadta, ale zároveň s ulehčením konstatoval: „Byl to článek ‚Prodaná nevěsta – bez Jeníka‘, psaný s takovou vášnivostí proti Kramářovi, že se mohl rovnati nejnebezpečnější výzvě k násilnosti. A zděšení veřejnosti dosáhlo vrcholu proto, že onen vášnivý článek byl dr. Werstadtem připsán profesoru, tehdy presidentu Masarykovi. *Nechtělo se věřiti a neuvěřilo se, že by byl Masaryk schopen podobný článek napsati a jistě bylo ulehčením pro mnohé občany prohlášení syna dr. Herbena, Ivana, že ten článek nepsal Masaryk, že je to velké nedopatření Werstadtovo, připisuje-li presidentu autorství.*“⁴²³

Zajímavý pohled také poskytly články, které se objevily v olomouckém *Pozoru*, regionálním listu Národního sjednocení. Autor komentářů skrytý pod šifrou „r.“ soudil, že „naš bývalý president dr. Masaryk byl velký bojovník o svá stanoviska a názory, což dokazoval celým svým životem. Bojovník tvrdý, bezohledný. Byl uznávaným vědcem, ale také vášnivým žurnalistou. Kdo jednou opravdovému žurnalismu se věnoval, nezbaví se své novinářské vášně a ustavičně je nutkán, aby do věci, zejména sporné, zasáhl a snažil se věc objasnit ze svého hlediska.“ Zároveň však Masarykovy anonymní články, které psal v době

⁴²² Red.: *Konec legend*, Národní republika, č. 3, 27. 1. 1938, s. 1. Úvodní pasáž byla cenzurována; cenzurní výtisk se nalézá v AÚTGM, f. TGM-R, k. 425.

⁴²³ Stanislav NIKOLAU, *Běží o světlou památku našich předáků*, Český deník (Plzeň), 20. 1. 1938, s. 1.

svého prezidentství, považoval spíše za aktuální dobové ohlasy, důležité jen pro tu chvíli, kdy se čtou, než za nějaké programové vyjádření. To dokládá mj. touto úvahou: „Již to, že je dr. Masaryk nepodepsal, svědčí o tom, že jim nepřikládal většího významu, než ten, který sledoval a že chtěl něco říci, k čemu ho žurnalistický sklon i osobní stanovisko nutilo. A proto nelze jim přikládati významu většího než kterémukoli jiným článkům nebo polemikám. Tím, že je psal prezident, nenabývají většího významu a bylo velmi neprozřetelným, že osobnost zesnulého prvního presidenta činem Werstadtovým se zkresluje, aniž by dostatečná pečlivost byla věnována jeho vysoce hodnotným spisům.“⁴²⁴ A v druhé části svého komentáře autor „r.“ uzavřel: „Kdo se vážně zabývá portrétem dr. Masaryka pro budoucnost, neměl by k nim [rozuměj k Masarykovým anonymním článkům – pozn. RV] sáhnout, nanejvýše by je *uschoval* – ovšem *skutečně ověřené* – pro budoucí historiky, kteří po odstupu doby mohli by se jimi zabývat, až by osobnost dr. Masaryka byla povšechně prosvětlena a články by sloužily pak na doplnění a vysvětlení.“⁴²⁵

Celá aféra s uveřejněním Masarykových nepodepsaných textů a následné tiskové polemiky měly dokonce i soudní dohru. Ta se tentokrát netýkala Jaroslava Werstadta, nýbrž Jiřího Stříbrného. Jeho kniha *TGM a 28. říjen* se totiž stala předmětem žaloby dědiců autorských tiskových práv T. G. Masaryka. Kniha přitom zaznamenala nebývalý ohlas a objevilo se na ni ohromné množství komentářů.⁴²⁶ Šla též velmi dobře na odbyt: vyšla koncem února 1938 a během dvou měsíců se dočkala osmi (!) vydání, k nimž v červnu přibylo ještě vydání deváté. Atraktivnost tématu a šikovně vedená reklamní kampaň přinášela své ovoce.⁴²⁷ Souběžně vedený soudní spor, ve stříbrňáckém tisku halasně komentovaný, také nepochybně přispěl ke zvýšenému zájmu čtenářů. Občas se však v souvislosti s touto soudní při v tisku objevily různé útoky, překračující hranice slušnosti. Tak například *Polední list* v článku přibližujícím úspěch knihy Jiřího Stříbrného se také věnoval ohlasu zákroku dědiců TGM ve veřejnosti. Velký zájem o knihu *TGM a 28. říjen* přirovnal k „uvolněnému ventilu přehřáté páry“ ve společnosti a dodal: „Je to poučná revoluce čtenářské obce *proti teroristickým metodám levice, která u nás nepřipouštěla po 19 let jakoukoliv veřejnou kritiku*

⁴²⁴ r., *Masarykovy články, část I*, Pozor (Olomouc), 28. 1. 1938.

⁴²⁵ r., *Masarykovy články, část II*, Pozor (Olomouc), 29. 1. 1938.

⁴²⁶ Komentáře se samozřejmě značně lišily, od velmi kladných až k odsuzujícím. K pozitivním posudkům srv. např. ARBITER, *T. G. M. a 28. říjen*, Národní listy, 3. 3. 1938, s. 1; Dr. Kahánek, *T. G. M. a 28. říjen*, Venkov, 6. 3. 1938, s. 3.

⁴²⁷ Reklamní kampaň na knihu *TGM a 28. říjen* byla opravdu masivní. Inzeráty dopředu avizovaly podrobný obsah knihy, vyzývaly k urychlenému objednání chystané novinky a sugestivně ohlašovaly, že kniha „líčí to, co po 15 let odehrávalo se v zákulisí“ a aby publikaci koupil každý, „kdo se chce informovat o zákulisí bojů o 28. říjen, kdo chce znáti pozadí všech událostí posledních let, kdo chce znáti poměr T. G. M. k dr. Kramářovi, kdo chce znáti pravdu, jak vznikala osvobozenecská legenda.“ Kniha byla prodávána za 20 Kč (brožovaná) a za 28 Kč vázaná.

o názorech prvního presidenta republiky [zvýrazněno RV]. Kdyby bylo možno – jako že není – otisknouti tu nepřehlednou řadu dopisů došlých autoru ze všech společenských řad, byla by to nesmírně zajímavá podívaná do duše českého člověka. Lidé politicky neangažovaní, lidé, u nichž nikdo nemůže předpokládati zlou vůli, nakonec si oddechnou zvoláním: Tak to tedy bylo?!⁴²⁸

Stříbrného kniha shrnovala primárně jeho polemické statě proti Werstadtově edici z *Poledního listu*, proti kterým nemohlo být námitek, neboť se jednalo o vlastní autorovy úvahy a aktuální novinové reakce. Kamenem úrazu se však staly úvodní kapitoly, v nichž Stříbrný přiblížil okolnosti vydání Masarykovy *Světové revoluce* v roce 1925. Prezident tehdy poskytl kapitolu o vzniku republiky k nahlédnutí několika lidem, mezi nimi Antonínu Švehlovi, Františku Soukupovi a právě Jiřímu Stříbrnému. Ten s Masarykovým hodnocením domácího převratu 28. října nesouhlasil a své námítky prezidentovi vyložil v obsáhlém dopise; Masaryk mu obratem stručně odpověděl.⁴²⁹ A právě tuto korespondenci s Masarykem a také osm částí, které prezident v konečné verzi díla vynechal nebo pozměnil, uveřejnil Stříbrný ve své knize.

To zástupci Ústavu T. G. Masaryka vyhodnotili jako porušení autorských práv a rozhodli se podat proti Jiřímu Stříbrnému a jeho tiskové a vydavatelské společnosti Tempo žalobu. Jednání se ujala známá advokátní kancelář JUDr. Ivana Kloudy v Benešově. Na základě četných inzerátů, propagujících vydání Stříbrného knihy a informujících, že „kniha obsahuje ona místa původního textu Masarykovy *Světové revoluce*, která president v tisku vynechal“, zaslala JUDr. Ludmila Kloudová-Veselá vedení koncernu Tempo a Jiřímu Stříbrnému 18. února 1938 nejprve dopis. Oznamovala v něm, že vydání inzerovaných částí původního textu *Světové revoluce* by znamenalo porušení autorských práv k tomuto dílu. Vyzvala tedy, aby bylo upuštěno od publikace těchto partií a požadovala rovněž, aby odpověď byla doručena do 22. února.⁴³⁰ To se ovšem nestalo a tak se kuratorium Ústavu T. G. Masaryka rozhodlo podat žalobu, která byla podána dr. Kloudovou-Veselou po poradě se znalcem v oboru autorského práva dr. Janem Löwenbachem dne 26. února 1938.

⁴²⁸ *Prodává se páté vydání. Ohlas zákroku dědiců T. G. M. ve veřejnosti*, Nedělní list, 6. 3. 1938, s. 2. K tomu dále srovnej dále např. (*T. G. M. a 28. říjen*). *Mamon – ne autorské právo?*, Polední list, 19. 3. 1938, s. 5 nebo *Zázrak za tři měsíce*, Polední list, 22. 4. 1938.

⁴²⁹ Masarykův dopis Jiřímu Stříbrnému z 22. 5. 1925 je uložen např. v AÚTGM, f. TGM-R, k. 422. Podrobněji k roli Jiřího Stříbrného a k dobovému posuzování *Světové revoluce* viz též KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě*, zvláště s. 368–374.

⁴³⁰ Návrh dopisu byl vypracován V. K. Škrachem a předložen prezidentu Benešovi, který jej 17. února 1938 opravil. Doklady k tomu se nacházejí v AÚTGM, f. TGM-R, k. 423. Dopis byl též publikován v denním tisku, např. v *Poledním listu*, 20. 2. 1938, s. 1.

Žalující strana požadovala předběžné opatření v podobě zákazu dalšího prodeje knihy a také peněžitou náhradu za způsobené příkoří ve výši 25 000 korun. Soudního jednání 8. března 1938 u krajského civilního soudu v Praze se zúčastnili za Ústav T. G. Masaryka Vasil Škrach a advokát dr. Ivan Klouda, majitel advokátní kanceláře a zeť dlouholetého právního zástupce rodiny Masarykovy dr. Veselého. Žalovanou stranu zastupoval Jiří Stříbrný a advokát společnosti Tempo JUDr. Antonín Hübschmann. Ten proti žalobě vznesl několik námitek, mj. že autorský zákon chrání díla tištěná, kdežto žalované stati otištěny nebyly a Masaryk se jich vlastně zřekl, jelikož je později výrazně pozměnil nebo z textu *Světové revoluce* zcela vyřadil. Protože se o těchto textech Jiří Stříbrný dozvěděl z Masarykova dopisu, může se jednat nanejvýš o publikaci korespondence nebo záznamů. K nim však mají nepřenosné dědické právo pouze přímí příbuzní, nikoliv instituce Ústav T. G. Masaryka. Pisatel *Světové revoluce* dal navíc své dílo k dispozici několika politikům a projevil tím přání, aby se jeho text stal předmětem širší diskuse, zněly argumenty obhajoby. Nakonec dr. Hübschmann navrhl, aby byl na základě těchto a dalších námitek návrh na předběžné opatření zamítnut a celé řízení prohlášeno za zmatečné. Vasil Škrach se pokusil o dohodu návrhem, aby Jiří Stříbrný požádal Ústav T. G. Masaryka o svolení k otištění oněch osmi statí, ale neúspěšně. Poté musel advokát dr. Klouda vzít žalobu zpět a zavázat se utratit náhrady soudního řízení ve výši 1581 korun. Ústav T. G. Masaryka tedy spor prohrál.

Podstatnou roli při rozhodnutí o stažení žaloby však také sehrál fakt, že v době soudního jednání neměli zástupci Ústavu T. G. Masaryka ještě k dispozici všechny potřebné dokumenty, především pak potvrzený převod autorských práv Masarykových dědiců k nevydaným částem *Světové revoluce*. Žaloba ze strany Ústavu T. G. Masaryka tak mohla být snadno napadena kvůli formálním nedostatkům a byla prozatím stažena.⁴³¹ I když se první rok soudního jednání konal již 8. března 1938, teprve 11. března totiž poslala dr. Ludmila Kloudová-Veselá Alici Masarykové dopis, ve kterém jí žádala o urychlené podepsání prohlášení o převodu autorských práv k nevydaným částem *Světové revoluce*. Prohlášení bylo sice datováno 24. února 1938, ale vyslanec Jan Masaryk i Olga Revilliodová-Masaryková dokument podepsali též až v prvních dnech března. Ještě později připojily své podpisy i vnučky Anna a Herberta Masarykovy. Ostatně právě těmito důvody vysvětlovala Kloudová-Veselá rozhodnutí o stažení žaloby ve zmíněném dopise Alici Masarykové. Před přípravou nové žaloby si pak advokátka vyžádala osobní setkání s Alicí Masarykovou a svolání

⁴³¹ K tomu srv. např. *Dědicové T. G. M. spor prohráli*, *Expres*, 8. 3. 1938, s. 1 a 5. Materiály týkající se sporu Ústavu T. G. Masaryka s Jiřím Stříbrným a akciovou společností Tempo jsou uloženy v AÚTGM, f. TGM-R, k. 423. Za upozornění děkuji kolegyni dr. Dagmar Hájkové.

kuratoria Ústavu T. G. Masaryka,⁴³² které se v obměněném složení (nebylo vhodné, aby členem kuratoria v této situaci dále zůstal prezident Edvard Beneš) sešlo 18. března 1938 na Pražském hradě. Na tomto jednání Škrach informoval o dosavadním postupu a všemi hlasy bylo rozhodnuto o podání nové žaloby; podána byla 22. dubna.⁴³³

Žalující stranu tentokrát zastupovali Vasil Škrach, dr. Oskar Odstrčil a advokát Ivan Klouda; obhajoby Jiřího Stříbrného a společnosti Tempo se znovu ujal dr. Antonín Hübschmann. Žaloba opět požadovala přiměřené odškodnění ve výši 25 000 Kč a především pak předběžné opatření ve formě zákazu dalšího vydávání a rozšiřování Stříbrného knihy včetně zabavení sazby a již vytištěných exemplářů. První rok nového soudního sporu se konal 7. května 1938. Po obšírném dvouhodinovém výkladu, ve kterém obě strany v podstatě zopakovaly původní argumenty, byl nakonec sjednán smír, kterým byl spor uzavřen. Dohoda spočívala v tom, že žalovaný Jiří Stříbrný „vzal na vědomí, že žalující strana jako nabyvatelka autorských práv zesnulého T. G. Masaryka podala žalobu, o kterou se dnes jedná, plníc své poslání“, kdežto Ústav T. G. Masaryka jako strana žalující naproti tomu „bře na vědomí, že žalovaný částí díla ‚Světová revoluce za války a ve válce 1914–1918‘ zesnulým T. G. Masarykem neuveřejněné, uveřejnil ve svém spise ‚TGM a 28. říjen‘, aniž by chtěl porušit tato autorská práva. Vzhledem k tomu žalující strana k žádosti žalované strany dává jí souhlas pro minulost a budoucnost k uveřejňování částí díla ‚Světová revoluce za války a ve válce 1914–1918‘ v knize ‚TGM a 28. říjen‘ citované, nežádá za to žádné úplaty kromě zaslání příslušných tří autorských výtisků z každého vydání.“ Ústav T. G. Masaryka tedy opět neuspěl a spor jednoznačně vyzněl ve prospěch Jiřího Stříbrného a společnosti Tempo.⁴³⁴

Na základě prudkých polemik kolem Werstadtovy edice v *Naší revoluci* a návazného soudního sporu Ústavu T. G. Masaryka s Jiřím Stříbrným se také objevily různé návrhy na regulaci vydávání Masarykovy soukromé korespondence a jeho dalších prací. S odkazem na tehdy uveřejňovanou korespondenci TGM s Viktorem Dykem, kterou publikoval Antonín Hajn v časopise *Samostatnost*, tak například šéfredaktor *Práva lidu* Jiří Stivín navrhl, aby mohly být Masarykovy dopisy vydávány až třicet let po jeho smrti, tedy od roku 1967. Svůj návrh odůvodnil snahou zabránit zneužívání korespondence T. G. Masaryka v politickém boji, jakého byl tehdy pozorovatelem.⁴³⁵

⁴³² K tomu viz AÚTGM, f. TGM-R, k. 423, Olga Revilliodová Alici Masarykové 6. 3. 1938; Ludmila Kloudová-Veselá Alici Masarykové 11. 3. 1938 a další zde uložené dokumenty.

⁴³³ Viz Protokol o schůzi kuratoria ÚTGM z 18. 3. 1938, AÚTGM, f. TGM-R, k. 423.

⁴³⁴ K tomu srovnej –drfp–, *Stříbrný zaplatí autorské právo třemi knížkami*, *Nedělní list*, 8. 5. 1938, s. 2.

⁴³⁵ [js.], *T. G. Masaryk a 28. říjen*, *Právo lidu*, 5. 3. 1938, s. 4.

Až do těchto konců tedy dospěly polemiky a rozepře, které rozvířila publikace Masarykových anonymních textů v odborném historickém časopise. Ze stránek tisku se přesunuly na pole politiky a staly se předmětem politického zápasu. To jistě Jaroslava Werstadta při přípravě edice starých Masarykových úvah do vědecké revue ani nenapadlo. Pásus o aféře s publikací Masarykových nepodepsaných článků se tak dostal například i do projevu předsedy Republikánské (agrární) strany Rudolfa Berana, který na manifestačním shromáždění strany v pražském paláci Lucerna 24. ledna 1938 vysvětloval a obhajoval myšlenku účasti Henleinovy Sudetoněmecké strany ve vládě, jak ji nastínil ve svém známém článku v novoročním čísle *Venkov*. Beran nejprve připomněl novinové články z nedávné doby, které se vracely k jednáním vlády o rozpuštění Sudetoněmecké strany a ke stanovisku prezidenta Masaryka, který se stavěl proti rozpuštění a pak pokračoval: „Není třeba uváděti, že podle ústavy naší republiky odpovídá za projevy presidenta republiky předseda vlády a vláda, a že ani nenapadlo nikdy bývalého předsedu vlády Malypetra a stejně republikánskou stranu, aby se chtěla dovolávat nebo schovávat za presidenta. Varujeme však, *aby president republiky byl zatahován do vnitropolitických diskusí*. Tak, jako nepokládáme za správné, aby se nyní noviny hádaly o to, které nepodepsané články v různých listech psal nebo nepsal zesnulý pan president republiky T. G. Masaryk, tak nemá býti president republiky zatahován také do těchto diskusí. [...] *Presidenti naší republiky nepatří žádným politickým stranám*. Nezatahujme proto jejich jména jako nejvyšší autority, kterou máme, do denních politických zápasů.“⁴³⁶

Ostatně celou aféru s vydáním Masarykových nepodepsaných statí shrnul ve výstižné zkratce historik Jan Slavík, jenž ve stati k Werstadtovým padesátým narozeninám s nadhledem poukázal jak na věcné jádro problému, tak právě i na některé zpolitizované okolnosti, pohybující se mnohdy až na pomezí absurdity.⁴³⁷

Doslov

Vzrušení, jež polemiky o autorství Masarykových anonymních textů vyvolaly v části české veřejnosti a publicistiky na počátku roku 1938, bylo záhy překryto daleko vážnějšími starostmi a událostmi. Směřovaly již k bezprostřednímu ohrožení existence Československa jako samostatného a demokratického státu. Od jara 1938 totiž začala konečná fáze náporu nacistického Německa do střední Evropy. Poslední dozvuky aféry s Masarykovými nepodepsanými články tak počátkem března z prvních stránek novin vytlačily znepokojivé

⁴³⁶ Viz *Předseda poslanec R. Beran na manifestaci v Lucerně: Mluvte lidu pravdu!*, *Venkov*, 25. 1. 1938, s. 2.

⁴³⁷ Jan SLAVÍK, *Hradní historik*, *Národní osvobození*, 20. 3. 1938, příloha nestránkována.

zprávy o vývoji v Rakousku, vrcholící anšlusem a triumfálním vjezdem Adolfa Hitlera do Vídně. Smyčka kolem republiky se začala zatahovat. Záhy bylo zřejmé, že po likvidaci Rakouska je na řadě Československo. Zářijová dohoda čtyř velmocí v Mnichově pak definitivně ukončila jednu éru, kterou již rok předtím v symbolické rovině naznačila smrt zakladatele státu.

Ohromná autorita, které se Masaryk ve společnosti těšil a téměř legendární postavení, kterého se mu dostalo, se projevilo mj. ve spontánní účasti občanstva na jeho pohřbu. Jeho smrt se stala jakýmsi svorníkem, který překlenul spory všedních dnů a nakrátko spojil všechny vrstvy národa v pocitu jednoty a svornosti. Zároveň však u většiny lidí převažoval pocit, že Masarykovým odchodem končí jedna éra a nic už nebude takové jako dřív. T. G. Masaryk byl ztotožňován s Československem a mnohým také symbolizoval téměř vše pozitivní a pokrokové, s čím se Češi mohli identifikovat v éře moderní politiky. Tato symbolická rovina měla svůj význam právě v době zvýšeného ohrožení republiky německým nacismem. To se bolestně projevilo o rok později, kdy vrcholila jedna z nejtragičtějších kapitol moderních českých (a československých) dějin.

Např. filozof J. L. Fischer, který k Masarykovi a jeho dílu přistupoval otevřeně a kriticky, se o tom v pochmurném čase tzv. Druhé republiky, kdy na povrch vyvěřela zběsilá kritika negující téměř vše z předchozí éry, vyjádřil těmito slovy: „Národu, rozuměj národu skutečnému a živému, [...] tedy zůstává Masaryk dnes tím, čím se mu stal v jednom smutečném týdnu minulého roku: nejčistším a nejdrahocennějším, ať nedím posvátným symbolem všeho toho, k čemu tento národ vzhlíží jako k vyjádření či k ztělesnění génia svých dějin. Ba, dnes se stal Masaryk ještě něčím mnohem víc: symbolem Velkého Československa, jež se nepodaří, přes všechny stíny, které na ně vrhají naše chyby i omyly uplynulých dvaceti let, nikomu vyrvat z našich srdcí...“⁴³⁸

Z připomenutého sporu o Masarykovu anonymní publicistiku, který se rozhořel krátce po jeho smrti, se tak stala pouhá epizoda, jež upadla brzy do zapomnění. Ani poválečný vývoj totiž na dlouhou dobu nepřál vážnému zájmu o cokoliv, co se týkalo T. G. Masaryka a jeho působení v době první Československé republiky. Tehdejší polemiky však stále zůstávají zajímavým dokladem nejen dobové reakce na publikování vlastně prvního většího souboru prezidentových anonymních textů, ale jsou též osobitým pohledem na různé interpretační přístupy hodnotící a do kontextu zařazující Masarykovy aktivity a jeho dílo veřejné, i to skryté. Tedy na počátky něčeho, co bychom mohli nazvat Masarykovým druhým životem.

⁴³⁸ J. L. FISCHER, *T. G. M.*, Index 10, č. 8, prosinec 1938.

Závěr

Tato disertační práce se zabývá literární a žurnalistickou činností prvního československého prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka, kterou se pokoušel ovlivňovat veřejné mínění a vstupoval do aktuálních sporů na nejrůznější témata. Předmětem mého zájmu byla především jeho anonymní publicistika, tedy články a komentáře, které psal pod různými šiframi nebo je publikoval nepodepsané. V tom Masaryk navazoval na svou dřívější činnost válečnou a předválečnou. Po válce však nabylo toto Masarykovo působení zcela jiných rozměrů, neboť již nemohl vystupovat jen jako soukromá osoba. Byl především vnímán jako hlava státu. Jeho politická funkce se tak počala křížit s Masarykovým zvykem vyjadřovat veřejně svoje názory k různým věcem a vstupovat do aktuálního politického a kulturního dění. Tento rozpor, který byl limitován i formálním vymezením pravomocí prezidenta republiky, se Masaryk pokoušel vyřešit (či obcházet) mimo jiné uveřejňováním anonymních článků. V těchto textech se mohl vyjadřovat s daleko větší mírou svobody a otevřenosti, než si mohl dovolit v podepsaných člancích nebo oficiálních projevech.

Předkládaná práce si klade za cíl zodpovědět dvě základní otázky, které jsem si při koncipování této disertace položil. Za prvé se pokouší prezidentovu anonymní publicistiku nejen přehledně zmapovat, ale též analyzovat a interpretovat. V popředí mého zájmu bylo zvláště blíže prozkoumat zázemí, které Masarykovi umožňovalo tuto dlouholetou žurnalistickou činnost vykonávat, a popis mechanismů či cest, kterými se prezidentovy články dostávaly do tisku. Práce by se také měla vyrovnat s problematikou autorství různých textů, které byly někdy prezidentovi připisovány.

Další nosnou tezí této práce byla odpověď na otázku, zda a nakolik se prezident ve svých nepodepsaných textech vyjadřoval odlišně od svých veřejně sdělovaných názorů formou četných projevů a rozhovorů. Jinými slovy, zda se ke stejným problémům vyslovoval rozdílně, či zda si podržel myšlenkovou a argumentační integritu. Právě kontrast mezi prezidentovou veřejnou činností a jeho anonymní publicistikou, respektive potenciální rozpor mezi tím, co Masaryk říkal při oficiálních příležitostech a tím, co psal skryt pod různými šiframi, vytváří prostor pro koncepční uchopení této tematiky.

Základním úkolem, od kterého se mohla odvíjet další činnost, bylo ovšem bezpečné určení autorství anonymních textů. V řadě případů se to podařilo díky pečlivé archivní a badatelské činnosti; u mnoha textů však musíme počítat s jistou mírou nejistoty či

pravděpodobnosti, neboť se žádné přímé důkazy nedochovaly. V těchto případech je tak třeba vzít v úvahu další okolnosti, věcné i chronologické souvislosti, svědectví či záznamy dalších osob blízkých Masarykovi apod.

Disertační práce je rozvržena do pěti okruhů. V úvodu jsem vymezil téma a jeho koncepční rámec, shrnul dosavadní stav bádání a analyzoval nejdůležitější prameny a literaturu, které jsem použil při vypracování této práce.

V první kapitole *Politická publicistika* nastiňuji klíčovou část Masarykovy anonymní publicistiky, totiž prezidentovy vstupy do politických zápasů o další směřování vnitřní i zahraniční politiky a do různých politických afér. Některé z nich měly celospolečenský dopad, například v případě aféry generála Gajdy, jiné byly jen aktuálními ohlasy na události dne a neměly většího ohlasu. Značná šíře prezidentových zájmů se pochopitelně promítla i do jeho publicistického působení. Velké časové rozpětí a značná pestrost témat, kterých se Masaryk ve svých komentářích dotýkal, však znesnadnilo rozvržení této klíčové kapitoly. Bylo nutno kombinovat chronologické hledisko s tématickým vymezením, neboť řada témat se opakovaně vracela do popředí zájmu, byť v jiných souvislostech. V zájmu zachování vzájemně propojeného a dostatečně srozumitelného celku byla tato kapitola pojata jako průřezový výklad, který by však měl podat přehled o zásadních tématech Masarykovy politické publicistiky.

Zvláště v těchto případech bylo nezbytné konfrontovat prezidentova oficiální vyjádření s názory, které formuloval skrytě ve svých nepodepsaných článcích a komentářích. Bez tohoto srovnání totiž nemůžeme Masarykovu anonymní žurnalistiku zasadit do celkového kontextu a posoudit, nakolik se vyjadřoval k různým otázkám odlišně od svých veřejných vystoupení, případně v čem tato rozdílnost spočívala. Pomůže nám to též určit, v jakých souvislostech se k metodě anonymních vstupů do veřejného dění především uchýloval.

Ukazuje se totiž, že tématické vymezení hrálo velmi důležitou roli. K některým problémům a událostem se mohl i ve svých veřejných projevech vyjadřovat víceméně volně, k jiným mohl svůj názor otevřeně projevit jen kryt autorskou anonymitou. Masaryk tak například své kritické stanovisko ke komunismu a svůj zásadní nesouhlas s ruskou bolševickou revolucí vyjádřil v četných projevech a rozhovorech. K problematice sovětského režimu a komunistického hnutí v Československu se ve svých článcích samozřejmě vracel také, ale většinou se již jednalo o konkrétní polemiky s komunistickými časopisy. Svůj jasně formulovaný postoj tak neměl prezident potřebu opakovat či doplňovat jej dalšími úvahami ve formě nepodepsaných článků a komentářů. Kromě prvních článků Sovětské Rusko a naše otázky z roku 1920 se tak Masaryk ve svých textech systematicky nevěnoval analýze

sovětského systému a zaměřil se víceméně na komentování aktuálních událostí a různých tiskových ohlasů. V jistém smyslu to bylo logické, neboť nebezpečí ohrožení mladého státu komunistickým hnutím, které bylo akutní především na počátku dvacátých let, postupně pominulo. Vývoj domácí i zahraniční politiky posunul do popředí jiné události a Sovětský svaz se v polovině třicátých let stal dokonce jedním z důležitých diplomatických spojenců ČSR.

Podobný model byl uplatněn též v souvislosti s otázkou československé menšinové politiky, soustředěné především na postavení Němců v ČSR. Prezident o věci promluvil opět zcela jednoznačně při různých oficiálních příležitostech a svůj názor formuloval v řadě rozhovorů pro domácí i zahraniční tisk. Jeho vyjádření také občas způsobila další rozepře, do kterých prezident někdy ještě anonymně vstupoval. Se svými postoji se také pravidelně dostával do konfliktů s pravicovým tiskem; stačí připomenout jen jeho polemiky s Karlem Kramářem, Viktorem Dykem nebo Lvem Borským. Opět tak platí, že to podstatné prezident v zásadě řekl při veřejných příležitostech. Ve svých nepodepsaných statích se vyjadřoval obdobně; své postoje jen v detailech doplnil a někdy také v osobní polemice vyostřil. Neměl však potřebu hledat jiná řešení. To, že se k otázce soužití Čechů a Němců vyslovoval ve stejném duchu jak v oficiálních projevech, tak i v anonymních polemikách, jen dokládá jeho konstatní postoj k této problematice.

Poněkud jiné strategie však Masaryk volil u dalších politicky citlivých témat. Kritika české nacionální pravice, reprezentované především Československou národní demokracií, a také vstupy do sporů o osvobozené zásluhy a význam 28. října vyžadovaly jiný přístup. Své postoje k politice národní demokracie (a personifikováno Karla Kramáře) prezident naznačil v některých svých veřejných projevech. Například svou tezí o národní demokracii jako o straně inteligence, která do svých řad přitahuje mnoho vynikajících jednotlivců, jenže tuto svou ambici nedokáže v praxi naplnit. Právě v rozporu mezi snahami Československé národní demokracie být velkou všennárodní stranou a její malou reálnou politickou silou spatřoval Masaryk příčinu krize, v níž se podle něj strana dlouhodobě nachází. Ve svém rozhovoru pro *Prager Tagblatt* se v září 1926 též jednoznačně vyslovil o nebezpečí vzrůstajícího se fašismu. Ten vnímal jako hnutí, které má jisté sympatie národní demokracie a vyvíjí se pod blahosklonným pohledem jejích vůdčích politiků (mj. výrok o fašismu jako patologické sedlině krize uvnitř národní demokracie).

Ve svých nepodepsaných statích však tyto základní myšlenky ještě podstatně rozvedl a kritiku nebývale (i osobně) přiostril. Karla Kramáře tak v jednom článku označil přímo za otce fašismu a několikrát se pak ještě vrátil k jeho kontroverznímu výroku vyznívajícímu

jakoby poděkování „zaplat’ pán Bůh za fašismus“, kterého se Kramář dopustil v jedné ze svých tiskových obhajob. Nepodepsané texty tedy umožňovaly prezidentovi vyslovit se takovým způsobem, jaký by si na veřejnosti mohl jen těžko dovolit. Byla to většinou dosti ostrá prohlášení, často osobně zahrocená. S tím také úzce souvisí další Masarykovy články proti fašismu a české krajní pravici, v nichž již ovšem figurovali především Radola Gajda a Jiří Stříbrný.

Poněkud zvláštní místo mezi ostatními tématickými okruhy pak zauímají prezidentovy zásahy do sporů o zásluhy domácího a zahraničního odboje na vzniku republiky a o význam 28. října. Specifické jsou především tím, že v těchto případech Masaryk vyslovoval své mínění zásadně skryt za různými šiframi a zkratkami. Zatímco o jiných tématech (zahraniční politika, menšinová otázka, problém komunismu) vcelku běžně hovořil ve svých veřejných projevech a ve svých nepodepsaných statích své názory jen upřesňoval a doplňoval, rozeprě o úlohu domácího a zahraničního odboje byly natolik citlivou záležitostí, že se k nim veřejně v podstatě nevyjadřoval. Pokud tak někdy učinil, dobře vážil slova a předem si věc připravil a promyslel, například ve zmiňovaném rozhovoru s Karlem Čapkem pro *Lidové noviny*. I tak však toto interview okamžitě vyvolalo negativní odezvu. Pokud se tedy nechtěl veřejným debatám na tato témata zcela vyhnout, nezbývalo mu nic jiného než zvolit cestu nepodepsaných komentářů. I tyto anonymní ohlasy však často způsobily bouřlivé reakce a prezident tak mohl být potěšen, „že naší publicistikou tak důkladně zamíchal“, jak se spokojeně vyjádřil v jednom ze svých článků.⁴³⁹

Masaryk nepochybně cítil především potřebu nenechat určité názory či tvrzení projít bez povšimnutí a neváhal tak zareagovat. Stejně tak ale soudím, že právě snaha o rozprůdění veřejné debaty o závažných věcech a možnost zapojit se (byť anonymně) do vzniklé výměny názorů, patřily k hlavním motivům Masarykových zásahů do sporů o 28. říjen.

V tiskových sporech o autorství těchto článků připisovaných Jaroslavem Werstadtem Masarykovi zazněl také názor, že prezidentovy anonymní vstupy do veřejného dění byly jen aktuálními ohlasy na události dne a že se v nich nedá hledat nějaké programové zaměření. Autor komentáře argumentoval mimo jiné tím, že již samotný fakt, že Masaryk texty nepodepsal, svědčí o tom, že jim nepřikládal většího významu.⁴⁴⁰ V některých jiných souvislostech tomu tak možná bylo, avšak právě v případě prezidentových zásahů do bojů o odbojové zásluhy tento soud neplatí. Masaryk svým textům věnoval značnou pozornost, promýšlel je a opakovaně se k nim vracel, jak mimo jiné svědčí dochované podklady. A

⁴³⁹ „Anonym“, *Demokracie je diskuse*, Národní osvobození, 25. 7. 1924, s. 1–2.

⁴⁴⁰ r., *Masarykovy články, část I*, Pozor (Olomouc), 28. 1. 1938.

v případě sporů o úlohu domácího a zahraničního odboje tvořila anonymní publicistika vlastně jedinou možnou tribunu, z níž mohl prezident vyslovit svůj názor na věc bez omezení, která si jinak musel klást při svých oficiálních vystoupeních. A tuto tribunu také v případě potřeby náležitě využíval.

Druhá kapitola *Zájmy literárněvědné a filozofické* je věnována další rozsáhlé oblasti prezidentova zájmu, světu literatury a slovesného umění. Masarykův zájem o literaturu byl soustavný a dlouhodobý, zasahoval od odborných (filozofických, sociologických, právních, jazykovědných) témat až po krásnou literaturu a poezii. V beletrii také prezident hledal odraz národní povahy a četl jí především jako sociologický materiál, rozkrývající mu společenský stav a směřování toho kterého národního společenství. Vlastní umělecké ztvárnění sledoval již méně, hlavní pro něj byla etická a společenskotvorná úloha národní literatury.

Masarykovy recenze, publikované v závěru dvacátých let především v revue *Přítomnost*, také odrážely toto výše naznačené vnímání a excerpování literatury. Tyto recenze tak byly spíše přehledovými referáty, informující československé čtenáře o nejnovější zahraniční produkci, především anglické a americké, méně již německé či francouzské. Jak jsem ukázal, Masarykovou metodou bylo v podstatě přetlumočení hlavní dějové linie, doprovázené dalšími úvahami a komentáři. Ústředním bodem prezidentova zájmu bylo postavení ženy v moderní společnosti a soužití muže a ženy, problém morálky, lásky a čistého citu, sevřeného mnoha konvencemi a předsudky. Další velké téma, které v beletrii sledoval, byla otázka víry a úloha náboženství v životě moderního člověka. Společenský román mu byl zároveň zdrojem informací a poučení i jakýmsi zrcadlem, v němž se odráží stav a vývoj společnosti. Řada připravených literárních referátů však nebyla publikována a zůstala uložená v archivech. Přehled těchto textů i s dalšími podrobnostmi pak uvádím v tabulce v závěru této kapitoly. Měl by doplnit předchozí výklad a ukázat na šíři prezidentova zájmu, který se zaměřoval především na anglo-americkou literaturu. K literárním posudkům také připojuji několik Masarykových anonymních reflexí z oblasti filozofie nebo filozofie dějin. Není jich překvapivě mnoho. Mezi nejvýznamnější patří prezidentova studie z roku 1932 o periodizaci českých dějin v časopise *Česká mysl*, jež byla zároveň polemickým ohlasem na rektorskou přednášku profesora Josefa Pekaře z prosince 1931.

Další prezidentovy posudky literárních děl pak vlastně ani neměly charakter literárních recenzí v pravém smyslu slova. Byly především polemickými rozbory, obranami, nebo někdy i útoky, kterými se Masaryk chtěl – kryt autorskou anonymitou – vyrovnat se svými ideovými odpůrci a protivníky. Do této kategorie patří například Masarykův posudek Kramářových přednášek o zahraniční politice, knih Františka Zumana, Karla Horkého, Josefa Düricha,

Josefa Holečka a dalších. Ostatně krytí různými šiframi bylo mnohdy nedostatečné a z takovýchto počátků někdy vznikaly větší tiskové polemiky, například s Karlem Kramářem v roce 1922.

Třetí kapitola *Lidé kolem Masaryka* zachycuje zázemí, které umožňovalo prezidentovi tak rozsáhlou paralelní žurnalistickou činnost – vedle veřejných projevů, oficiálních vystoupení a rozhovorů – vůbec vykonávat. Především jsem se snažil ukázat, jakými cestami se Masarykovy články vlastně dostávaly do tisku. Zvolené strategie nás mohou poučit o tom, jak také vypadala v praxi politika, osobní vliv a propaganda uplatňovaná v žurnalistických a politických kruzích před devadesáti lety. Tištěná žurnalistika byla v Československu v meziválečném období i přes rychlý rozvoj dalších médií – rozhlasu a filmu – stále prvořadou a rozhodující tribunou pro šíření myšlenek, názorů a programů.

Je pochopitelné, že prezident při všech svých povinnostech neměl dostatek času reagovat sám na každý podnět, který jej zaujal nebo ke kterému cítil potřebu se vyjádřit. Není jistě překvapivé, že glosy a komentáře určené k uveřejnění svěřoval lidem jemu blízkým a oddaným, na které se spoléhal a kterým plně důvěřoval. Ke splnění takového úkolu bylo zapotřebí diskrétnosti a taktu a v neposlední řadě též i jistá dávka odvahy, s níž Masarykovi spolupracovníci vstupovali do důvěrných služeb hlavy státu. Mnozí z nich občas trpěli pochybnostmi, zda budou schopni svému úkolu dostát tak, aby byl „p. p.“ spokojen. Svě by o tom mohl vyprávět například prezidentův tajemník Vladimír Kučera, jenž dostal několikrát za úkol připravit koncept článku či odpovědi na téma, jež mu bylo naprosto cizí. Již byl zmíněn článek popisující poměry v sovětském Rusku, který vyšel v *Prager Presse* v červenci 1921 a s tím spojený výmluvný Kučerův komentář.

Na uvedených příkladech můžeme sledovat poměrně široký okruh lidí „kolem Masaryka“, zasvěcených do prezidentových literárních aktivit, s jejichž pomocí prezident své texty umisťoval do novin a časopisů. Figurují mezi nimi jeho nejbližší spolupracovníci kancléř Přemysl Šámal, osobní tajemníci Vladimír Kučera a Antonín Schenk, dlouholetý ministr zahraničních věcí a Masarykův budoucí nástupce Edvard Beneš, literární tajemník a editor jeho děl Vasil Škrach nebo také moravská literátka Oldra Sedlmayerová, která byla s Masarykem řadu let v důvěrném kontaktu a zvláště na konci dvacátých a počátku třicátých let patřila k lidem Masarykovi nejbližším. Rozsah jejich podílu na prezidentově literární a žurnalistické tvorbě byl přitom rozdílný – někteří přímo spolupracovali na výsledné podobě textů a můžeme je tak v řadě případů označit za spoluautory (Vladimír Kučera, Vasil Škrach, Oldra Sedlmayerová, Josef Schieszl), jiní zase svým vlivem a kontakty většinou jen pomáhali

či prostředkovali při umístování prezidentových článků do tisku (Přemysl Šámal, Edvard Beneš, novináři Ferdinand Peroutka, Arne Laurin nebo Jaroslav Stránský).

Čtvrtá kapitola nazvaná *Přehledy a shrnutí* mapuje v přehledu všechny články, které Masaryk publikoval, ať již pod pseudonymem nebo nepodepsané. Její součástí jsou i tabulky těchto textů a také zkratk a šifer, kterými byly tyto články podepisovány. Odrážela se v nich nejen volba jejich autora – to samozřejmě především – ale též výběr jiných osobností, které stály prezidentovi nablízku. Prezident sám byl navíc dobře informován o poměrech v jednotlivých redakcích a zajímal se i o pozadí fungování jednotlivých listů. Podle svědectví tajemníka Antonína Schenka měl prezident také přehled o tom, kdo se skrývá za různými šiframi a narazil-li na novou, snažil se jí hned odhalit, často prostřednictvím Vasila Škracha.

Souhrny podané v této kapitole také poskytují přehled o rozmístění článků v jednotlivých periodikách. Takové zjištění nabývá na důležitosti vzhledem k tomu, že v meziválečném období tisk v zásadě kopíroval stranickou strukturu a politické rozložení, a tomu odpovídalo i jeho ideové zaměření. Jednotlivé listy tak byly – až na několik výjimek – tiskovými orgány příslušných politických směrů. Podobně nám přehled o prezidentových článcích umožňuje zachytit jistou proměnu témat, ke které muselo během takřka dvaceti let dojít. Vidíme tak tématický posun od hrozby sovětského komunismu, který se jevil akutním v prvních poválečných letech, přes spory o koncepci československé zahraniční politiky a politiku vůči minoritám až po vznik fašismu. Počátkem třicátých let pak můžeme sledovat i Masarykovu reflexi nástupu hitlerovského nacismu v Německu.

Tato kapitola měla také za cíl – navazujíc v tom na kapitolu předchozí – na základě provedené kvantifikace stručně připomenout některé aspekty týkající se právě volby konkrétních periodik i autorských šifer. Přitom je nutné zohlednit skutečnost, že mnoho prezidentových textů vznikalo v autorské spolupráci s jeho nejbližšími spolupracovníky. Také časové zaneprázdnění prezidenta republiky oficiálními povinnostmi vedlo často k tomu, že řadu podnětů a návrhů jen nadiktoval či zadal jiným lidem k dopracování. Pokud ho však nějaké téma zaujalo nebo některý názor natolik pobouřil, že považoval za nutné zareagovat osobně, často tak učinil obratem. V takových případech také často sám rozhodl, do jakého periodika má být takový text zaslán. Jindy mu zase na volbě časopisu a podpisu tak nezáleželo, a tak tyto věci nechával na svých spolupracovnících. Mnohdy bylo nutné zajistit, aby byl příspěvek co nejrychleji otištěn, a tomu bylo uzpůsobeno vše ostatní. Někdy hrálo také roli, kterému časopisu prezident odpovídal, a podle toho byl zvolen vhodný list. Všechny tyto okolnosti měly v konkrétních případech daleko větší vliv, než by se mohlo na první pohled zdát.

V páté kapitole nazvané *Epilog* jsem se zaměřil na „druhý život“ Masarykovy anonymní publicistiky, který se začal odvíjet bezprostředně po jeho smrti na podzim 1937. Právě veřejně probíhající rozepře o Masarykovy vstupy do sporů o význam 28. října a úlohu domácího a zahraničního odboje na vzniku republiky tehdy otevřely prostor pro poměrně detailní pátrání po skutečném autoru článků, připisovaných Jaroslavem Werstadtem T. G. Masarykovi. Mnoho z těchto postřehů je platných i dnes a žádný badatel zabývající se o tuto tematiku je nemůže opominout. Zápas „o Masaryka“ byl však tehdy prudký. Ostré polemiky na stránkách novin a časopisů i publikace vydaná Jiřím Stříbrným dokonce přiměly prezidentova syna Jana Masaryka k otevřené výzvě ukončit plané spory ve vážné době. Stále ožehavé téma hodnocení odbojových zásluh, odhalení prezidentova angažmá v těchto sporech, i různé osobní rivality a animozity však byly příliš silné. Tehdy, na počátku roku 1938, tyto spory důkladně rozvlnily hladinu veřejného mínění. Brzy je však vytlačily zprávy a události vážnější, ve svém důsledku již ohrožující existenci Československa jako samostatného a nezávislého státu. Zprávy o soudních sporech Masarykových dědiců se společností Tempo Jiřího Stříbrného tak na stránkách novin záhy vystřídal reportáže z probíhající rakouské krize, vrcholící anšlusem a triumfálním vjezdem Adolfa Hitlera do Vídně. Na řadě mělo být zanedlouho i Československo.

To, co tehdy dočasně elektrizovalo společenskou atmosféru a ostřílo pera žurnalistů, však časem ztratilo na aktuálnosti a naléhavosti. Jisté dozvuky těchto sporů bychom patrně našli i v pozdějších dobách, ty však měly po uplynulých desetiletích nutně již zcela odlišné konotace a propojení, než tomu bylo bezprostředně po Masarykově úmrtí. Sledování těchto návratů by však mohlo být jednou z možností, jak toto téma dále uchopit a rozvinout.

Závěrem lze konstatovat, že osobnost T. G. Masaryka a analýza jeho působení ve funkci prezidenta republiky stále představuje badatelsky přitažlivé téma. I přes dosud provedený výzkum včetně využití relativně bohaté pramenné základny a literatury se pro komplexní uchopení tématu nabízí ještě řada dalších badatelských přístupů. Soudím, že jedním z úkolů stále zůstává detailní zmapování dostupných archivních pramenů, z něhož by vzešel úplný a kritický přehled všech Masarykových anonymních textů. Pouze náročným srovnávacím studiem lze (v ideálním případě) dospět k nezpochybnitelnému určení autorství takových textů, což je základní a výchozí bod jakéhokoliv dalšího bádání. Ukazuje se totiž, že analýza dosud nevyužitých pramenů, například osobní korespondence prezidentových blízkých spolupracovníků, umožňuje diferencovaněji popsat mechanismus, který prezidentovi umožňoval provozovat skrytou žurnalistickou činnost. Řada Masarykových spolupracovníků

byla totiž zároveň i spoluautory jeho textů; jindy jen napsali článek podle prezidentova zadání. Také v osobní korespondenci nebo v úředních záznamech teprve nacházíme důkazy, svědčící průkazně o autorství konkrétního textu. Tyto informace tak doplňují již částečně načrtnutý obraz prezidentovy publicistické činnosti a obohacují jej o ne jeden zajímavý detail. Z takto postupně skládaných svědectví se nám nakonec vynořují reálné obrysy prezidentova žurnalistického působení a míra a způsob zapojení jeho spolupracovníků.

Masaryk ve své prezidentské funkci rozvinul svou publicistickou činnost do pozoruhodné šíře, která je jen těžko srovnatelná s dalšími vrcholnými politiky nejen na československé, ale i na evropské scéně. Výmluvně o tom svědčí samotný počet prezidentových anonymně publikovaných článků, který o dost překračuje hranici sta textů. A to počet ověřených textů ještě není pravděpodobně konečný. Jistě tomu napomohla i skutečnost, že Masaryk tak dlouho zastával prezidentský úřad. Tato prezidentova činnost tak patří k dalším specifickým prvním Československé republiky, stejně jako například fenomén tzv. „Hradu“.

Žurnalistika prostě vyhovovala Masarykovu naturelu, stala se jeho oblíbenou činností i jakýmsi „poznávacím znamením“. Teprve nápor nemoci mu ji znemožnil vykonávat. Ostatně tento zápal pro věc se setkával s kladnou odezvou i u Masarykových dlouholetých oponentů. Již byly zmíněny fejetony Karla Horkého z roku 1938, v nichž komentoval prudké polemiky týkající se autorství anonymních článků, připisovaných Jaroslavem Werstadtem Masarykovi. Horký, sám novinář, tak jen s nadhledem a pochopením podotkl, že nikdo nemůže mít Masarykovi za zlé, že jako starý žurnalista čas od času prostě „neodolal vábení starého kalamáře a časem si „neomočil““.⁴⁴¹

Masaryk jako prezident nestál a nechtěl stát nad stranami, jak by snad ideálně měl. Neztratil ambice ovlivňovat další politický a společenský vývoj a nechtěl jen blahosklonně mlčet. To neměl ve zvyku a nehodlal na tom nic měnit ani když se stal prezidentem republiky. Jiří Kovtun ve své monografii Masaryka výstižně charakterizoval jako „prezidenta s malou úctou k neutralitě ve věcech, jež se mu zdály důležité“. K tomu můžeme jen dodat, že Masaryk nejen že ve svých nepodepsaných statích a komentářích k mnohým věcem nemlčel, ale projevil v nich naopak mnohdy přímo vášnivé zapojení do zápasů o další směřování republiky, kterou právem považoval za svoje životní dílo.

Časové rozpětí a tématická šíře této prezidentovy anonymní publicistické činnosti je obdivuhodná. Zároveň však znesnadňuje uchopení tématu tak, aby byla podána detailní

⁴⁴¹ Karel HORKÝ, *Přílišná skromnost Jana Masaryka, část II*, Fronta, 1938, č. 4, s. 46.

informace, kde je jí zapotřebí, zároveň však aby byl zachován jistý odstup a dodržena rámcová struktura práce. Je také potřeba zasadit tuto prezidentovu aktivitu do kontextu celkového politického vývoje i specifického společenského klimatu První republiky, k jehož utváření přispěl Masaryk nebývalou měrou. Kromě jiného se ho pokoušel ovlivňovat právě svou činností žurnalistickou.

Tato disertační práce se tedy pokusila podat přehled Masarykových literárních a publicistických aktivit a přispět nejen k jejich detailnějšímu popisu, ale též k pochopení souvislostí této prezidentovy činnosti. Toto téma lze uchopit různými způsoby, některé možnosti byly již v textu naznačeny. Provedená analýza přináší poznatky nejenom pro další zájemce o život a dílo T. G. Masaryka, ale napomáhá též upřesnění výkladu role a fungování prezidenta za první Československé republiky. Obecněji může přispět i k objasnění uplatňování politického a osobního vlivu v demokratickém politickém systému a postupů, které byly voleny v době před devadesáti lety, kdy v mediálním prostředí ještě dlouho převažovala tištěná forma komunikace v podobě novin a časopisů.

Seznam zkratek

a. j. – archivní jednotka

AAV ČR – Archiv Akademie věd ČR

AKPR – Archiv Kanceláře prezidenta republiky

AMZV – Archiv Ministerstva zahraničních věcí

ANM – Archiv Národního muzea

AÚTGM – Archiv Ústavu T. G. Masaryka ve správě Masarykova ústavu a Archivu AV ČR,
v.v.i.

f. –fond

HIA – Hoover Institution Archives

inv. č. – inventární číslo

k. – karton

LA PNP – Literární archiv Památníku národního písemnictví

MZA – Moravský zemský archiv v Brně

NA – Národní archiv v Praze

sign. – signatura

sl. – složka

TGM-L – T. G. Masaryk-Literární

TGM-R – T. G. Masaryk-Republika

Seznam pramenů a literatury použitých k vypracování disertační práce

Archivy

Archiv Akademie věd ČR (AAV ČR)

f. Jaroslav Werstadt

Archiv Kanceláře prezidenta republiky (AKPR)

f. T-Tajné

f. D-Důležité

Archiv Ministerstva zahraničních věcí (AMZV)

f. II. sekce

f. III. sekce

f. Kabinet ministra

f. Edvard Beneš – Soukromý archiv

f. Politické zprávy

Archiv Národního muzea (ANM)

f. Edvard Beneš

f. Hana Benešová

f. Přemysl Šámal

f. T. G. Masaryk

f. Vojta Beneš

Archiv Ústavu T. G. Masaryka ve správě Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, v.v.i. (AÚTGM)

f. T. G. Masaryk

f. Edvard Beneš

f. Ústav T. G. Masaryka

f. TGM-R

f. TGM-L

Hoover Institution Archives (HIA), Stanford University, Kalifornie, USA

f. Jaroslav Stránský Papers

Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP)

f. T. G. Masaryk

f. Oldra Sedlmayerová

Moravský zemský archiv v Brně (MZA)

f. Lidové noviny Brno (G 426)

f. Jaroslav Stránský

Národní archiv v Praze (NA)

f. MZV-VA I

f. ZTA

f. Pozůstalost Josefa Schieszla

f. Antonín Schenk

Výběr z použité literatury

Prameny

Československý denní tisk z let 1918–1938

Paměti, vzpomínkové texty

Julius FIRT, *Knihy a osudy*, Brno 1991.

Anna GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, *U Masarykovcov. Spomienky osobnej archivárky T. G. Masaryka*, Bratislava 1995.

František KUBKA, *Mezi válkami*, Praha 1969.

T. G. MASARYK, *Světová revoluce : za války a ve válce 1914–1918. Vzpomíná a uvažuje T. G. Masaryk*, Praha 1925.

Jindřiška SMETANOVÁ, *TGM – proč se neřekne pravda? Ze vzpomínek dr. Antonína Schenka*, Praha 1996.

František WEYR, *Paměti 2. Za republiky (1918–1938)*, Brno 2001.

Výbory z projevů, příležitostné tisky, edice dokumentů

Oskar BUTTER a kol., *Masaryk žurnalista : sborník statí k 80. narozeninám T. G. Masaryka*, Praha 1930.

Karel ČAPEK, *V hluboké úctě a oddanosti*, Praha 1999.

Česká retrospektivní bibliografie. Noviny České republiky 1919–1945, Díl 1–2, Brno 2004.

Dagmara HÁJKOVÁ (ed.), *Z dopisů T. G. Masaryka O. Sedlmayerové*, In: *Masarykův sborník X*, Praha 2000, s. 318–322.

Dagmara HÁJKOVÁ (ed.), Z dopisů T. G. Masaryka Oldře Sedlmayerové, In: *Masarykův sborník XI–XII*, Praha 2004, s. 424–431.

Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář, Jan Bílek, Helena Kokešová, Vlasta Quagliatová, Lucie Swierczeková (eds.), Praha 2005.

František a Marie LAICHTROVI, *Bibliografie Masarykových prací v předválečné Naší Době*, Praha 1936.

T. G. MASARYK, *Cesta demokracie I–IV* (jak vydání prvních dvou dílů ze 30. let, tak i souborné vydání z let 1994–2007)

T. G. MASARYK, *Dopisy Oldře*, Dagmara Hájková (ed.), Praha 2006.

Jaroslav PECHÁČEK, *Masaryk, Beneš, Hrad. Masarykovy dopisy Benešovi*, Praha 1996.

Richard VAŠEK, *Prezident Beneš v letech 1935–1938. Studie a edice dokumentů*, Praha 2008.

Věstník československých novinářů, roč. 7, č. 3, březen 1933. Číslo bylo věnováno T. G. Masarykovi.

Jaroslav VOPRAVIL, *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře*, Praha 1973.

Jaroslav WERSTADT, O nepodepsané úvahy presidenta Osvoboditele, *Naše revoluce* 13/1937, č. 3–4, s. 266–356. Číslo bylo věnováno T. G. Masarykovi.

Literatura

Básník a politik, Josef Tomeš (ed.), Praha 2004.

Jiří BRABEC, Dvě kapitoly o Masarykově vztahu k literatuře, In: *Masarykův sborník XIII*, Praha 2006, s. 9–24.

Eva BROKLOVÁ, *První československá ústava : diskuse v ústavním výboru v lednu a únoru 1920*, Praha 1992.

Eva BROKLOVÁ, *Prezident republiky československé. Instituce a osobnost T. G. Masaryka*, Praha 2001.

Petr BEDNAŘÍK – Jan JIRÁK – Barbara KÖPPLOVÁ, *Dějiny českých médií : od počátku do současnosti*, Praha 2011.

Die „Burg“. Einflußreiche politische Kräfte um Masaryk und Beneš, Karl Bosl (Hg.), Bd. 1–2, München – Wien 1973–74.

Milena BERÁNKOVÁ a kol., *Dějiny československé žurnalistiky, Díl I, III*, Praha 1981, 1988.

Jana ČECHUROVÁ, *Česká politická pravice : mezi převratem a krizí*, Praha 1999.

Československý prezident republiky, Praha 1934.

Julius FIRT, Die „Burg“ und die Zeitschrift Přítomnost, In: *Die „Burg“. Einflußreiche politische Kräfte um Masaryk und Beneš*, Karl Bosl (Hg.), Bd. 2, München – Wien 1974, s. 111–126.

Jan GALANDAUER, Knoflík ze šatů paní Linhartové. Špionážní nehoda prvního odboje, *Dějiny a současnost*, 2008, č. 9, s. 30–32.

Jan GALANDAUER, Muži 28. října a „spor o zásluhy“ na vzniku Československa. In: *Muži října 1918. Osudy aktérů vzniku Republiky československé*, Střed (Suppl. 1), Praha 2011, s. 193–202.

Drahomír JANČÍK – Eduard KUBŮ, Bankéř a finančník. Příklad Karla Engliše, In: *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*, L. Fasora, J. Hanuš, J. Malíř, L. Vykoupil (eds.), Brno 2006, s. 129–145.

Jan JIRÁK – Barbara KÖPPLOVÁ, *Masová média*, Praha 2009.

Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918–1938)*, Díl I–III, Praha 2003.

Antonín KLIMEK – Petr HOFMAN, *Vítěz který prohrál. Generál Radola Gajda*, Praha – Litomyšl 1995.

Antonín KLIMEK, *Boj o Hrad*, díl I–II, Praha 1996–1998.

Antonín KLIMEK, *Velké dějiny země Koruny české*, díl XII–XIV, Praha 2000–2002.

Jakub KONČELÍK – Pavel VEČEŘA – Petr ORSÁG, *Dějiny českých médií 20. století*, Praha 2010.

Barbara KÖPPLOVÁ a kol., *Dějiny českých médií v datech : rozhlas, televize, mediální právo*, Praha 2003.

Pavel KOSATÍK, *Ferdinand Peroutka. Život v novinách*, Praha – Litomyšl 2003.

Pavel KOSATÍK, *Bankéř první republiky : život dr. Jaroslava Preisse*, Praha 2010.

Jiří KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě. Éra prezidenta Masaryka 1918–1935*, Praha 2005.

Jiří KOVTUN, Symbol nové demokracie, In: *Pražský hrad za T. G. Masaryka*, Praha 1995, s. 9–55.

Martin KUČERA, *Pekař proti Masarykovi. Historik a politika*, Praha 1995.

Martina LUSTIGOVÁ, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007.

Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK a kol., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*, díl I, Brno 2005.

Jaroslav OPAT, *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes*, Praha 2003.

Andrea ORZOFF, „The Literary Organ of Politics“: Tomáš Masaryk and Political Journalism 1925–1929, *Slavic Review*, Vol. 63, No. 2 (Summer 2004), s. 275–300.

Andrea ORZOFF, *The Battle for the Castle. The Myth of Czechoslovakia in Europe 1914–1948*, New York – Oxford 2009.

Jiří PERNES, *Svět Lidových novin 1893–1993. Stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*, Praha 1993.

Jiří PERNES, Profesor v politice. Příklad Jaroslava Stránského, In: *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*, L. Fasora, J. Hanuš, J. Malíř, L. Vykoupil (eds.), Brno 2006, s. 194–210.

Ferdinand PEROUTKA, *Budování státu*, díl I–IV, Praha 1991.

Politické elity v Československu 1918–1948, Ivana Koutská – František Svátek (ed.), Praha 1994.

Zdeněk SLÁDEK, K politickému chorobopisu první republiky. (Aféra Jiřího Stříbrného a Radoly Gajdy v roce 1926), In: *Historické studie. K sedmdesátinám Milana Otáhalo*, Praha 1998.

Alain SOUBIGOU, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Praha – Litomyšl 2004.

Spor o smysl českých dějin 1895–1938, uspořádal Miloš Havelka, Praha 1995.

Jan STEJSKAL, *Zprávy z českého století. Tiskové agentury a česká společnost 1848–1948*, Praha 2008.

Jiří STRÍBRNÝ, *TGM a 28. říjen*, Praha 1938.

Ivan ŠEDIVÝ, „Zeď mezi odbojem domácím a zahraničním“ (Z legionářských sporů o odbojové zásluhy), *Historie a vojenství* 47, 1998, č. 6, s. 84–93.

Ivan ŠEDIVÝ, Gajdova aféra 1926–1928, *Český časopis historický*, roč. 92, 1994, č. 4, s. 732–758.

Jana ŠETŘILOVÁ, Most mezi Hradem a národní demokracií. Role Přemysla Šámala při hledání politického a osobního smíru, In: *České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století. Sborník prací k 65. narozeninám prof. dr. Roberta Kvačka*, uspořádali Jindřich Dejmeke a Josef Hanzal, Praha 1997, s. 231–240.

Jan HÁJEK – Dagmar HÁJKOVÁ – František KOLÁŘ – Vlastislav LACINA – Zdenko MARŠÁLEK – Ivan ŠEDIVÝ, *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918–1921)*, Praha 2008.

Josef TOMEŠ, *Viktor Dyk a T. G. Masaryk. Dvoji reflexe češství*, Praha 2009.

Josef TOMEŠ, Milníky vztahu Viktora Dyka k T. G. Masarykovi, In: *Masarykův sborník XIII*, Praha 2006, s. 47–93.

- Richard VAŠEK, Němci a německá otázka v Masarykových anonymních člancích z roku 1922, In: *Češi a Němci v pojetí a politice T. G. Masaryka*, Praha 2004.
- Richard VAŠEK, T. G. Masaryk a jeho cesty na Capri v letech 1921–1922, In: *Cestování Čechů a Poláků v 19. a 20. století*, Petr Kaleta, Lukáš Novosad (ed.), Praha 2008, s. 42–64.
- Richard VAŠEK, Karel Kramář v Masarykových anonymních textech a polemikách po roce 1918, *Moderní dějiny, Supplementum 2*, 2009, s. 441–462.
- Richard VAŠEK, „Vždyť hlína na hrobě v Lánech dosud neoschla.“ Ke sporům o Masarykovu anonymní publicistiku z let 1937–1938. In: Dagmar HÁJKOVÁ, Luboš VELEK a kol. *Historik nad šachovnicí dějin. K pětasedmdesátinám Jana Galandauera*. Praha 2011, s. 236–262.
- Libor VYKOUPIIL, *Jiří Stříbrný. Portrét politika*, Brno 2003.
- Jaroslav WERSTADT, *Skrytý Masaryk. O nepodepsané úvahy presidenta Osvoboditele. Doslov k jedné kampani*, Praha 1938.
- Martina WINKLEROVÁ, *Karel Kramář (1860–1937). Představa o sobě samých, vnímání druhých a modernizace v pojetí českého politika*, Praha 2011.
- Josef ZIKA, Masaryk a literatura, In: *Masarykův sborník VII*, Praha 1992, s. 72–117.

Abstrakt

Tato disertační práce se zabývá literární a žurnalistickou činností prvního československého prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka, kterou se pokoušel ovlivňovat veřejné mínění a vstupoval do aktuálních sporů na nejrůznější témata. Předmětem našeho zájmu je především jeho anonymní publicistika, tedy články a komentáře, které psal pod různými šiframi nebo je publikoval nepodepsané. V tom Masaryk navazoval na svou dřívější činnost válečnou a předválečnou. Po válce však nabylo toto Masarykovo působení zcela jiných rozměrů, neboť již nemohl vystupovat jen jako soukromá osoba. Byl především vnímán jako hlava státu. Jeho politická funkce se tak počala křížit s Masarykovým zvykem vyjadřovat veřejně svoje názory k různým věcem a vstupovat do aktuálního politického a kulturního dění. Tento rozpor, který byl limitován i formálním vymezením pravomocí prezidenta republiky, se Masaryk pokoušel vyřešit (či obcházet) uveřejňováním anonymních článků. V těchto textech se mohl vyjadřovat s daleko větší mírou svobody a otevřenosti, než si mohl dovolit v podepsaných člancích nebo oficiálních projevech. Předkládaná práce si tedy klade za cíl nejen podchytit a shromáždit, ale též analyzovat a interpretovat tuto prezidentovu aktivitu, včetně popisu zázemí a mechanismů, kterými prezident touto cestou realizoval své zásahy do veřejného dění. Práce by se měla také vyrovnat s problematikou Masarykova autorství těchto textů i dalších, které byly někdy prezidentovi připisovány. Disertační práce je členěna do pěti kapitol, které by měly tuto prezidentovu činnost přiblížit z různých úhlů pohledu. První kapitola je věnována klíčové části Masarykovy anonymní publicistiky, tedy článkům, kterými zasahoval do nejrůznějších politických zápasů. V úvodu je též naznačen širší kontext těchto aktivit, například postavení prezidenta v politickém systému nebo struktura a fungování médií v ČSR. Dalším okruhem prezidentova zájmu bylo sledování kulturního dění, zvláště moderní krásné literatury. Mnoho zahraničních titulů také Masaryk českým čtenářům přiblížil v řadě anonymních literárních recenzí. V další části práce je blíže popsáno zázemí, které prezidentovi vůbec umožňovalo tuto skrytou žurnalistickou činnost vykonávat. Byli do ní zasvěceni téměř všichni blízcí Masarykovi spolupracovníci, z nichž někteří byli zároveň i spoluautory jeho textů. Čtvrtá kapitola podává shrnutí prezidentovy anonymní publicistiky včetně přehledů používaných šifer a rozvrstvení periodik, v nichž byly tyto texty uveřejněny. Pátá kapitola pak přibližuje „druhý život“ Masarykovy anonymní publicistiky, který se začal odvíjet bezprostředně po jeho smrti na podzim 1937. Tehdy vydaná edice prezidentových nepodepsaných článků

iniciala velkou tiskovou polemiku, v níž se prezidentovi příznivci i odpůrci pokusili vyrovnat s Masarykovými skrytými zásahy do veřejného života.

Abstract

This thesis focuses on the literary and journalistic works of Czechoslovakia's first president, Tomáš Garrigue Masaryk – how he attempted to influence public opinion through them and entered into the current disputes on various topics. The main interest of this thesis is his anonymous journalistic output, i.e. articles and commentaries that he wrote under different initials, or were published anonymously. In these writings, Masaryk continued his previous wartime and pre-war activities. After the war, however, they took on completely different proportions since he couldn't remain a purely private person. He was seen primarily as the head of the state. His political function thus began to intersect with his tendency to express his opinions on various topics in public and enter into the current political and cultural arena. Masaryk tried to overcome (or circumvent) this contradiction, which was limited by the formal delimitation of the powers of the president of the republic, by publishing anonymous articles. In these texts he could express himself more freely and openly than he could in signed articles or official speeches. The goal of this thesis is not only to capture and collect, but also to analyze and interpret the president's output, including the description of the background and the mechanisms, with which the president conducted his interventions into public affairs. It also strives to tackle the issue of Masaryk's authorship of these and other texts, which were sometimes attributed to the president. It is divided into five chapters, which analyze the president's output from various perspectives. The first chapter is devoted to the key parts of Masaryk's anonymous journalistic works, i.e. articles that he wrote in order to intervene in various political disputes. The introduction also sets the texts into a wider context, for example the president's standing in the political system or the structure and way in which the media worked in the Czechoslovak republic. The president also took an interest in literature and culture, paying particular attention to modern novel writing. Masaryk introduced Czech readers to many foreign books in a series of anonymous literary reviews. In another section of the thesis, the background which allowed the president to secretly work as a journalist is discussed. Almost all of Masaryk's closest colleagues, some of whom were also co-authors of his texts, were aware of his activities. The fourth chapter summarizes the president's anonymous journalism, including overviews of the initials he used and the categorization of periodicals, in which the texts were published. The fifth chapter analyzes the „second life“ of Masaryk's anonymous journalism, which began immediately after his death in the autumn of 1937. The publication of an edition of the president's unsigned articles

started a polemic in the press, in which the president's supporters and opponents attempted to come to terms with Masaryk's secret interventions into public life.